T. LIVII PATAVINI
HISTORIARUM
AB URBE CONDITA
LIBRI, QUI SUPERSUNT, OMNES,

CUM NOTIS INTEGRIS

LAUR. VALLAE, M. ANT. SABELLICI, BEATI RHENANI, SIGISM. GELENII, HENR. LORITI GLAREANI, CAR. SIGONII, FULVII URSINI, FRANC. SANCTII, J. FR. GRONOVII, TAN. FABRI, HENR. VALESII, JAC. PERIZONII, JAC. GRONOVII;

EXCERPTIS

PETR. NANNII, JUSTI LIPSII, FR. MODII, JANI GRUTERI;

NEC NON INEDITIS

JANI GEBHARDI, CAR. AND. DUKERI,

ET ALIORUM:

CURANTE

ARN. DRAKENBORCH,

QUI ET SUAS ADNOTATIONES ADJECIT.

ACCEDUNT

SUPPLEMENTA DEPERDITORUM T. LIVII LIBRORUM

A JO. FREINSHEMIO CONCINNATA.

EDITIO NOVA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

TOMUS SEXTUS.

STUTGARDIAE,

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS WUERTEMBERGICAE.

LIPSIAE IN COMMISSIS APUD C. H. F. HARTMANNUM.

MDCCCXXIII.

SUPPLEMENTORUM

LIVIANORUM

LIBRI DECEM,

AB UNDECIMO AD VIGESIMUM PRIMUM,

AUCTORE

JOANNE FREINSHEMIO.

T. LIVII PATAVINI

HISTORIARUM

AB URBE CONDITA

LIBRI.

EPITOME LIBRI UNDECIMI.

Quum Fabius Gurges consul male adversus Samnites pugnasset, et senatus de removendo eo ab exercitu ageret, Fabius Maximus pater, deprecatus hanc filii ignominiam, eo maxime senatum movit, quod iturum se filio legatum pollicitus est, idque praestitit. ejus consiliis et opera filius consul adjutus,

Quum Fabius Gurges consul male adversum Samnites pugnasset] Vox *consul* abeſt a Boend. Deinde *adversus Samnites* legunt Voss. Leid. Berg. et Lovel. V. infra ad Epit. Liv. 47. Mox vocem *eo* non agnoscit Hearnii N.

Fabius Maximus pater] Valerius c. 8. l. 1. et c. 1. l. 4. Sed praecipue videndus Zonaras tomo 11. p. 41. et seq. [l. 8, 1.] J. FR. GRON.

Deprecatus hanc sibi ignominiam] MS. cod. *hanc filii ignominiam.* DELRIUS. *timens hanc filii ignominiam* Leid. *deprecatus hanc filii ignominiam* Voss. Berg. Boend. Lovel. Hearnii N. Exc. Pithoei, Norvic. et primae edd. Frobenius demum anno 1535. lectionem, quae nunc circumfertur, subſtituit; ad quod nullam aliam cauſſam habuiſſe videtur, quam quod mox *filio*, et deinde *filius* sequatur. Orosius 3, 22. *Pater ejus Fabius Maximus, ignominiam filii deprecatus, legatum se filio iturum ultro obtulit.* Mox *cum iturum se filio legatum* Lovel. *quod iturum se legatum filio* Berg. *quod iterum*

aedes Aesculapio consecrata est. L. Postumius consularis, quoniam, quum exercitui praeesset, opera militum in agro suo usus erat, damnatus est. Cum Samnitibus pacem petentibus foedus quarto renovatum est. Curius Dentatus consul, Samnitibus caesis, et Sabinis, qui rebellaverant, victis, et in deditionem acceptis, bis in eodem magistratu trium-

poteſt illis, quae notantur ad Livii 1, 55, 4. et 5, 39, 12. utrumque etiam ferri poteſt *Aesculapii*, et *Aesculapio*. V. ad 5, 27, 7. Hic itaque codices sequi malui. Solent autem *aedes* et *sedes* passim in Mstis commutari. V. quae ad primum locum Livii notavimus, ut et ad 5, 42, 1. Adde ad 10, 9, 13. et Cel. Burm. ad Quinctil. 4. Inſtit. Orat. 2. p. 319. Praeterea *consecrata est* Berg. at id, quod ante Sigonium exſtitit, servant Leid. Voss. Lovel. Boend. Hearnii Norvic. et Exc. Pithoei. Sigonii emendationem probavit Schottus ad Aurel. Vict. de Vir. Inl. 22. eamdem etiam servavit Gronov. Miror itaque, Clericum, qui sollemniter promiserat, se operam daturum, ut Livius ad J. Fr. Gronovii mentem quam accuratissime ederetur, in epitomis tamen librorum deperditorum vel Doujatium vel Freinshem. secutum eſſe, et hic *constituta est* edidiſſe.

Quoniam, quum exercitui praeesset, opera militum in agro suo usus erat] *quoniam* etc. *usus esset* Lovel. Boend. Norvic. et edd. antiquae ac recentiores, usque dum Gruterus anno 1628. *usus erat* reſtitueret, quod eſt in Voss. Leid. ac Berg. Poſteriorem hanc lectionem Gronov. recepit. Verum Clericus cum Freinshem. ac Doujat. alteram. Insuper *qui quandoque* Leid. Sed praeſtat vulgatum. Paullo ante Poſtumii praenomen deeſt in Hearnii N. *consul* autem, pro *consularis*, legit Boend. Utraque lectio defendi poteſt. Militum enim opera in agro suo usus eſt, quum consul eſſet, et quidem priusquam adhuc paludatus ex urbe profectus foret: at die dicta damnatus eſt, quum conſularis eſſet. V. Fragm. Dionys. Halic. in Exc. Peirese. p. 531. et seqq. Verum, quum a vulgato ſtent plures codd. ei etiam adhaereo.

Cum Samnitibus pacem petentibus foedus quarto renovatum est] Duae priores voces non adparent in Voss. Berg. et Lovel. sed *pacem petentibus hostibus* praefert Leid. *pacem petentibus Samnitibus* Boend. *Samnitibus pacem petentibus* Norv. et edd. vett. usque ad Mogunt. quae prima dedit *Cum Samnitibus*. Mox *bellaverunt*, pro *rebellaverant*, Boend. frequenti scribarum errore. V. ad 40, 38, 5. *rebellaverunt* Berg. Vox autem *bis* exsulat a Leid.

Coloniae deductae sunt, Castrum, Sena, Adria] De *Sena* per hos annos in agro Gallorum deducta Polybius libro secundo. SIG. *Castrum* non hoc tempore, sed *initio primi belli Punici* coloniam deductam eſſe, teſtatur Vellej. Paterc. 1, 14. *Hadria* au-

phavit. Coloniae deductae sunt, Castrum, Sena, Hadria. Triumviri capitales tunc primum creati sunt. Censu acto, lustrum conditum est. censa sunt civium capita ducenta septuaginta duo millia.

tem est in Leid. et edd. Rom. anni 1472. ac Parm. V. infra ad Livii 24, 10, 10.

Triumviri capitales tunc primum creati sunt] V. Varronem de L. L. l. 4. (p. 22.) Ante duumviri erant, in causa Horatii Trigemini primum constituti, post in Manlii Capitolini. Livius 6, 20. H. VALES. Nihil omnino certi de anno, quo primum creati sunt, constitui posse, existimat Pighius in Annal. ad ann. CDLXIV. p. 405. quia Pomponius l. 2. §. 30. D. de Or. Jur. triumviros hos post praetorem peregrinum creatos esse memorat. Sed, quum id chronologiae adversari videatur, vide, qua ratione JCtum excuset Rupert. in Encheir. c. 16. Ceterum *Triumviri. N. capitales tum primum creati sunt* Boend. *tum primum creati*, omissa voce sequenti, Lovel.

Censu acto, lustrum conditum est] Ita edidit Gruterus anno 1628. eamque lectionem Gronovii servarunt. Neque aliter erat in Berg. Antea edebatur *Census actus est, lustrum conditum*, quod exemplo Freinshem. et Doujatii revocavit Clericus. Verum ita in nullo codicum exstitit, nisi in perpetuo editionum adsecla Norvic. Contra *Census actus est, lustrum conditum est* praefert Leid. *Census actus, lustrum conditum est* Boend. *Censuatio lustrum conditum est* Voss. *Censu acto lustrum conditum* Lov.

Censa sunt civium capita ducenta septuaginta tria millia] Vet. lib. *CCLXXII*. DELB. Ita et Leid. Berg. Lov. Boend. Hearnii N. Norv. Exc. Pithoei, et edd. vetustissimae. *ducenta septuaginta millia* Voss. Codices numero plures sequi tutius putavi.

Propter aes alienum et graves et longas seditiones] Vet. lib. *post graves et longas seditiones*. Nam Augustinus etiam l. 3, 17. de Civitate Dei ita loquitur: *Post graves et longas Romanas seditiones ad ultimum plebs in Janiculum hostili diremptione secessit*. SIG. Sigonium, codicis sui lectionem adoptantem, quum alii, tum etiam Gronovii secuti sunt. Clericus vero post Freinshem. et Doujat. priorem, quae ante Sigonium exstitit, recepit. Sigonio consentit Hearnii N. Verum *propter aes alienum, et longas seditiones*, duabus mediis vocibus omissis, exhibet Leid. *propter aes alienum, propter graves et ultimas seditiones* Berg. *propter aes alienum, propter longas et graves seditiones* Voss. *propter aes alienum, propter graves et longas seditiones* Lov. *propter aes alienum, et propter graves et longas seditiones* Boend. Mox *ad Janiculum*, pro *in Janiculum*, Boend. Supra Epit. 2. *Quum propter nexos ob aes alienum Sacrum in montem secessisset*.

Unde a Q. Hortensio dictatore deducta est] De hoc dictatore sic Plinius 16, 10. *Q. Hortensius dictator, cum plebes secessisset in Janiculum, legem*

Plebs propter aes alienum, post graves et longas seditiones, ad ultimum secessit in Janiculum: unde a Q. Hortensio dictatore deducta est, isque in ipso magistratu decessit. Res praeterea contra Volsinienses

in Esculeto tulit, ut, quod ea tulisset, omnes Quirites teneret. Idem scribit Gellius 15, 27. Idem eſt in 1. Inſtit. Juſtiniani [tit. 2, 4.] Hac de re supra dixi in l. 8. SIG. Forte *reducta est.* J. FR. GRON. De lege Hortensia multa habent interpretes Inſtitut. ad §. 4. de Jur. Nat. Gent. et Civ. et alii ad l. 2. §. 8. D. de Or. Jur. nec non, qui de Legibus Romanis scripserunt. Marcilius ad d. §. Inſtit. reprehendit Juſtinianum, qui plebiscita, *lege Hortensia lata*, non minus valere coepiſſe, quam leges, auctor eſt. Nam melius dicturum fuiſſe ait, *primum lege Horatia, deinde Hortensia, postremo autem etiam lege Publilia.* Sed, Juſtinianum et, quem hic sequitur, Pompon. d. l. 2. §. 8. de Or. Jur. sine reprehensione solius legis Hortensiae mentionem feciſſe, dudum oſtenderunt viri doctissimi. Arrogantissimus censor autem, in quo alium accusat, ipse culpa non vacat, ac turpiter errat. Nam lex Publilia, de qua Livius 8, 12. prior fuit lege Hortensia: illa enim A. V. CCCCXIV. haec A. V. CCCCLXIV. lata eſt. In eodem luto haeret Vinnius ad Inſtit. l. d. merito ibi ob id notatus a Cel. Heineccio. DUK. De lege Hortensia, ut et Horatia ac Publilia de eadem re latis, v. ad 8, 12, 14. Ceterum *abducta est* Voss. Sed placet Gronovii *reducta est*, nimirum in urbem. Solent autem saepe *deducere* et *reducere* commutari. V. ad 6, 26, 8.

Contra Volsinienses] *Vulsinienses* lapides Capitolini. SIG. *Volsinenses* Berg. *Volinenses* Boend. *Vulsinenses* Voss. *Vulscinentes* Leid. V. ad 5, 31, 5. Sequens vocabulum *gestas* exsulat a Voss.

Contra quos auxilium Tyrrhenis ferre placuerat] Meminit Plinius ejus rei 34, 6. *Publice autem ab exteris posita est*, inquit, *Romae C. Aelio tribuno plebis, lege perlata in Stennium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infestaverat. Ob id Aelium Thurini statua et corona aurea donaverunt. Iidem postea Fabricium donavere statua, liberati obsidione.* Hic autem Plinii locus vitium nobis oſtendit, librariorum culpa natum, in Liviana Epitome. Nemo non enim nunc facile intelligit, pro *Tyrrhenis* (cum hoc vocabulum pro Etruscis sive Tuscis populis in usu potius fuerit olim apud Graecos magis, quam apud Latinos, vel Romanos scriptores hiſtoricos) eo loco *Thurinis* reponendum eſſe. PIGHIUS in Annal. ad ann. CDLXIII. p. 404. En quid hoc monſtri? Romani auxilium tulere Tyrrhenis, id eſt Etruscis, contra Lucanos? at unde his tam subito tanta potentia, uti ab extrema Italiae ora per tot gentes, et, quod omnium maximum, per ipsum Romanum imperium Etruscos bello petierint? Nugae sunt, et mendum exscriptoris satis immane: qui, quum Volsiniensium Etruscorum nomen heic legeret, nec satis perciperet vocabulum genuinum *Thurinis*,

enses gestas continet: item adversus Lucanos, contra quos auxilium Thurinis ferre placuerat.

correxit id, seu corrupit potius, in *Tyrrhenis*. quo vocabulo nusquam hactenus ipse usus est Livius, nisi ubi l. 5, [33, 8.] aït, Tuscum mare Graecis dici *Tyrrhenum*. CLUVER. 4. Ital. ant. 14. p. 1264. Idem apparet ex Valerio Max: 1, 8, 6. ubi de Fabricio. Meminit etiam Dionys. Hal. in Excerptis Legat. [p. 306.] H. VALES. *Turnis* Boend. *Tyrhenis* Hearnii N. *Turinis* Berg. quare in contextum *Thurinis* recepi. Praeterea *placuit* contra fidem omnium codd. edidit Freinshem. quem inprovide Doujatius et Clericus secuti sunt.

JOHANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM LIBER I.
IN LOCUM LIBRI XI. T. LIVII.

I. Fractae jam multis proeliis Samnitium opes erant: neque dubium habebatur, quin bello finis imponi posset, si perculso et debilitato hosti quam minimum ad confirmandos animos spatii relinqueretur. Igitur Q. Fabius consul ardens juventa, et confecti belli gloriam sibi comparare certus, delectu haud segniter acto, protinus in Campaniam cum exercitu profectus est. Samnites enim, dura gens, et ad desperationem potius quam timorem tot cladibus acta, quod superioris anni consules ad triumphum suum legiones deduxerant, occasione temporum usi, non poenitendas copias ex reliquiis priorum pugnarum et novis delectibus coëgerant: et, quoniam pestilentia Romanos urgeri sciebant, praeterea consules, nec experientia bellorum, nec auctoritate magnopere metuendos, cum in annum factos esse audiverant; in spem erecti, Campanos semper spretos, tum autem, ut auctores periculorum malorumque suorum, invisiores, populationibus et vastatione agrorum lacessebant.

U. c. 461. Q. Fabio, D. Junio coss.

Samnites bellum renovant.

Campanos vastant.

II. Erat in duce Romano par dignitati Fabiae domus animus: sed contemtus toties a suis victae gentis, et rei gerendae cupiditas, consilium eripuerant. raptim ad hostes exercitu ducto, quum praemissos ab imperatore Samnitium speculatores vidisset, qui conspecto Romanorum agmine se recipiebant ad suos, universam hostium multitudinem fugere arbitratus, non locorum, non hominum explorato habitu, tamquam omnis victoriae spes in celeritate posita esset, quanta maxima festinatione poterat, signa inferri jussit. Apud Samnites a suis praemonitos omnia circumspectius acta sunt: praecipi opportuna loca, strui acies, alloquiis ducum accendi militis animi potuerunt. Igitur eventus proe-

Cap. I. Zonaras tom. 2. Liv. 7, 31. Zonaras.

U. c. 461. *Q. Fabius a Samnitibus vincitur.* lii, qualis esse debuit, fuit. Fessos ex itinere et cursu, turbatis ordinibus, tamquam ad praedam magis quam pugnam venientes, instructus paratusque miles haud magno negotio pepulit: Fabius, desideratis suorum millibus tribus, majore etiam numero sauciorum, quo minus omnem exercitum amitteret, superventu noctis defensus est.

III. Tum loco paulo aequiore capto, quantum in illa trepidatione fieri potuit, castra communita sunt. in quibus haud multo melior, quam in ipsa acie, aut facies rerum, aut fiducia animorum fuit. non requies fessis, non cibus esurientibus, non fomenta sauciis suppetebant: tantum cum armis egressi, prioribus in castris impedimenta omnia reliquerant. Igitur inter gemitus morientium et querelas superstitum tota nox exacta est, omnibus imminentem diem cum horrore ac desperatione, ut supremam, opperientibus. *Neque enim laboribus fessos, exhaustos vigiliis, vulneribus debiles, perculsos infelici proelio, numero etiam multum imminuto, resistere posse hostibus, quos incolumis adhuc, integris animis corporibusque, et optima spe incensus exercitus sustinere nequivisset.* Rebus conclamatis, uti solet, remedium ab hostis errore fuit. *Remedium ab hostis errore.* Ille, venientis alterius consulis fama perterritus, ne, si oppugnare castra Fabiana adortus esset, recentium copiarum adventu a tergo circumveniretur, rerum supra spem felicium successu contentus, motis castris iter alio convertit. Digressis hostibus, Romani quoque ad tutiora loca se receperunt.

IV. Postquam ista Romam adlata sunt, magis ignominia, quam accepto detrimento, mota civitas molestissime tulit, temeritate consulis effectum, ut bellum, quo diuturnius nullum fuerat, quum jam in exitu esset, nova spe repletis Samnitium animis, formidabilius iterum, quam a longo tempore fuisset, renasceretur. Neque tribuni modo plebis, quorum hae propriae artes erant, frequentibus ad populum concionibus invidia et odio cuncta repleverant: verum etiam apud Patres agitata re atroces sententiae dicebantur. factumque senatusconsultum est, quo *certum ante diem Fabius consul ad dicendam Romae caussam adesse* jubebatur. *Fabius accusatur.* Venientem magna vis accusatorum adorta est: neque defendi factum quibat, et, quod unum ma-

Cap. II. Eutrop. l. 2. Suidas in Φάβιος Μάξιμος. Zonaras. Cap. IV. Liv. Epit. 11. Dio apud Valesium.

ximе prodesse debebat reo, Fabii senis gratia in contrarium verterat. Minus enim ignoscendum ei putabant, qui, a praestantissimo viro genitus, et inter paternos triumphos educatus, non modo Romanum nomen, sed suae quoque familiae laudes, et partas a majoribus victorias, per tantam imprudentiam accepta clade foedavisset. U. c. 461.

V. Exulcerati animi, et defensionem paranti reo vix aequas aures praebituri, Fabii patris insigni pietate primum, mox etiam oratione leniti sunt. Is enim veritus, ne propter rem male gestam filius ab exercitu removeretur, ab ipsa quidem culpa purganda penitus abstinuit: sed sua et majorum merita modeste commemorans, *tam acerbam sibi jam seni, tam ignominiosam genti Fabiae notam* deprecabatur. *Neque tamen se postulare, ut ceteris tot Fabiis, qui ab ipsis prope urbis primordiis Romanam rem virtute consilioque auxissent; ut trecentis etiam illis, qui rempublicam sua et tantum non universi nominis Fabii internecione texissent, error unius condonetur; si immedicabilis ille sit; majusque commodum ex poena filii sui, quam incolumitate, proventurum esse videatur: se enim charitatem patriae adfectibus aliis omnibus anteferre satis didicisse. Verum enimvero, quidquid in hoc adolescente metuendum fuit, transactum est: bona autem, quae mens illius indolesque, ac sub me non ineptissimo magistro, uti vobis visus sum, instituta et exercita virtus pollicentur, adhuc exspectari possunt, nisi spem istam, non quidem iniqua, sed tamen intempestiva severitate praecidimus. Multis initio rerum gerendarum impegisse, ad prudentiam et cautionem profuit: qui, erroris admoniti, mediocria saepe damna ingenti utilitate redemerunt.*

Fabii patris pietas et oratio.

Multis impegisse profuit.

VI. *Et nescio, an non ad fortunae potius invidiam, quam hominis cujusquam peccatum, referri verius sit, quod et reipublicae nostrae, et Fabiae gentis diuturna felicitas mediocri detrimento castigata est: quamquam benevolentia magis haec Deorum, quam invidia, vocanda sit, cujus beneficio adversus exitiabilem superbiam, quae res nimium secundas sequi solet, non tam damnosa civitati clade, quam ad documentum efficaci, conditionis humanae admonemur. Quidquid id est, Quirites, mihi certe sinistri aliquid praesagiebat animus, quum die comitiorum sollicite vobiscum agerem, ne filium meum consulem faceretis. Quum enim patrem meum, avum, proavum, alios majores meos saepissime, ad haec meipsum quinquies hoc ma-*

Fabius cum populo egit ne filium consulem faceret.

Cap. VI. Polyaen. Strateg. 8, 15. Val. Max. 4, 1, 5.

U. c. 461. *gistratu functum esse cogitarem, incipiebam vereri, ut eadem in gente summos honores continuari, vel Dii, vel homines, animo satis aequo paterentur. Atque utinam vel isto tempore preces meae valuissent; vel vobis beneficium vestrum tueri placeret! ne, quod honoris caussa, me recusante, tribuistis filio meo, inauditae hactenus ignominiae occasio utrique fieret; vosque temeritatis argueremini, quos, si priorem de Q. Fabio sententiam alio judicio rescinditis, aut dedisse imperium sine caussa, aut abrogasse, posteri credent.*

VII. *At si mitiora decreveritis, et vestra vobis auctoritas, et Fabiae gentis existimatio salva erit, errorque juvenilis, uti cum aliquo reipublicae damno commissus est, ita majore cum ejus emolumento emendabitur. Sed quis spondere hoc ausit?* *Fabius offert se legatum filio.* *Ego, Quirites, ego pro filio meo sponsorem me reipublicae dabo: et, quod senatui populoque Romano, deinde nostrae domui felix faustumque sit, consuli legatus ibo, particeps futurus omnis fortunae, quam aut invenire dabitur, aut facere. Viget adhuc animus; neque, ut in hac aetate, virium corporis poenitet: possum perferre militiae labores, possum in acie stare, et, si nihil aliud, memoria veterum pugnarum terrere hostes, alacritatem augere nostrorum; et, quod caput est, possum adolescentiam consulis, quae sola rerum secius gestarum caussa est, regere consilio, et aetatis praefervidae impetus senili cautione temperare. Nisi filii ingenium tenerem, eumque recte monenti morem esse gesturum confiderem, nollem in fine prope vitae sine dedecore actae, post tot consulatus ex sententia mea vestraque gestos, post ingentes victorias et illustres triumphos, tot annorum laboribus periculisque partam belli domique gloriam, unius juvenis inconsultae temeritati corrumpendam permittere.*

VIII. Huic orationi nec ad movendos praesentium animos pondus, nec ad sponsionem melioris eventus fides defuit. *Omnibus adsentientibus.* Summo omnium consensu legatione decreta, rebus omnibus intentissima cura provisis, non minore favore speque profectus consul est, quam paulo ante conviciis et indignatione redierat. In itinere deinde et castris, nihil non ex disciplina veterisque imperatoris artibus curatum est: et socii, quos Q. Fabius pater multis beneficiis et virtutis admiratione devinxerat, ad omnia, quae imperabantur, praesto fuere. Milites etiam ipsi delendae ignominiae cupidi, confisique consiliis ejus ducis, sub quo eamdem illam gentem a se patribusque suis saepe fusam fuga-

Cap. VII. Val. Max. 5, 7, 1. Cap. VIII. Dio apud Vales.

tamque meminerant, copiam cum hoste confligendi dari votis omnibus desiderabant. Neque minores a recenti victoria Samnitibus animi erant. ita quum hi partum decus retinere, illi recuperare amissum niterentur, summis utrimque viribus concursum est. U. c. 461.

IX. Et jam deteriore loco res Romana esse coeperat, consulemque ipsum dux hostium C. Pontius Herennius cum delecta manu circumveniebat: quum, animadverso filii periculo, Maximus in confertum Samnitium agmen admisso equo se intulit. Sequutus est equitum globus, supra solitam alacritatem pudore accensus, si tot florentissimi juvenes animis et robore a sene vincerentur. Hic impetus totius proelii fortunam traxit. sustinuere primum Romanae legiones hostem, equitatus audacia animatae, mox impulerunt: frustra obnitente Herennio, qui, omnibus boni et ducis et militis muneribus eo die functus, dum redintegrare ordines, retinere fugientes, obsistere ingruentibus tendit, neque inhibere fugam suorum potuit, et opportunitatem evadendi ipse amisit. Capta cum duce millia Samnitium quatuor: ad millia viginti proelium et fuga hauserunt. Etiam castra hostium in potestatem redacta sunt, cum ingenti praeda, quam statim agri hostium late vastati, passimque expugnata, aut dedita oppida luculenter auxerunt. Tanta rerum commutatio accessione unius hominis facta est, ut paulo ante victor exercitus a victo caederetur: et eum imperatorem, a quo fusus fugatusque consul fuerat, ipse nunc captivum abduceret, ingens populo Romano spectaculum, et ornamentum triumphi sui: quem anno sequente ad urbem reversus summa omnium voluntate impetravit.

Pugna cum Samnitibus. *Fabii senis virtus.* *C. Pontius Herennius capitur.*

X. Dum haec a Fabiis in Samnio administrantur, etiam alter consul, D. Brutus, cui Falisci provincia evenerat, prosperis rebus usus est. Quippe adjutus a Sp. Carvilio legato, (nam et Bruto legatum adjungi placuerat) viro bellorum et hostis gnaro, adversus quem superiore anno consul rem feliciter gesserat, et ceterae Etruriae partem non exiguam perpopulatus est, et Faliscos occurrere ausos proelio vicit. His rebus in urbem nunciatis, quum tempus comitiorum venisset, consulesque a rebus gerendis avocari parum e republica videretur, interregnum est initum. Inter-

D. Brutus consul Faliscos vincit. *Interregnum.*

Cap. IX. Oros. 3, 22. Zonar. Eutrop. 2. Cap. X. Zonar.

U. c. 461. rex L. Poſtumius Megellus, comitiis, quae ipse habebat, conſul declaratus eſt; nullo ad eam diem exemplo, praeterquam Ap. Claudii, quod bonus nemo probaverat.

U. c. 462. L. Poſt. Megello III. C. Jun. Bruto coss.

Poſtumius conſul collegam ſpernit.

XI. Sed Poſtumius non minore arrogantia magiſtratum geſſit, quam acceperat. Jam primum nobilitate generis, et tertio tum conſulatu inepte ferox, collegam ejus anni C. Junium Brutum, plebejum hominem, ut se longe inferiorem, olim habebat deſpectui. Ut vero de provinciis agi coeptum eſt, neque comparare cum Bruto, neque sortiri voluit, *adminiſtrationem Samnitici belli extra ordinem* poscens, *tam uam ſibi debitam*, quod *duobus prioribus conſulatibus res ſeſe magnas adverſus eumdem illum hoſtem geſſiſſe* diceret. Multis in senatu contentionibus jactato negotio, quum C. Junius se hominem novum adverſus gratiam et potentiam collegae jus suum obtinere non poſſe videret, ad extremum, *ne discordia conſulum bono publico fraudi eſſet, ſponte ſe cedere* teſtatus eſt.

Aesculapius Romam arceſſitur.

XII. Premebat adhuc urbem agrosque pertinax contagionis malum: quod tertium jam annum expertis omnia, neque divina ope ulla, neque humana pelli poterat. Igitur sive Sibyllinis ex libris, sive Delphici oraculi admonitu (nam hoc quoque traditur) decem legati missi sunt, qui Aesculapium ab Epidauro, qua in urbe natus eſſe credebatur, Romam arceſſerent. Quamquam enim perplexum satis reſponſum erat, neque providere eventum rei Patres poterant, obſequendum tamen Diis ſtatuerunt; ipſos viam explicaturos eſſe rati, qua poſſent eorum fata procedere. Res inde mira dictu sequitur, sed multis fidisque auctoribus, ipsaque ſtructura aedis, quae tum in Tiberis inſula facta dedicataque eſt, compertae veritatis. Quum apud Epidaurios mandata legati Romani edidiſſent, excepti quidem benigne; sed, quia parum liquebat, quid concedi poſſet, ut ipsi deportarent, quidquid ex usu videretur, in templum Aesculapii deducti sunt.

XIII. Apud Graecos ferme locis apricis excelsisque numinis iſtius conſtitutae sedes sunt. Epidaurii quoque quinque millibus paſſuum ab urbe distans templum

Cap. X. Liv. 27, 6. Liv. 3, 35: Cap. XI. Dionysius apud Vales. Liv. 9, 44. et 10, 33. Suidas in Ποσόμιος. Dionys. Cap. XII. Valer. Max. 1, 8, 2. Ovid. Metam. 15. Pausan. 2. Ovid. Val. Max. Cap. XIII. Plut. Quaeſt. Rom. 94.

plum habebant, celeberrima iis temporibus fama, donisque hominum, qui valetudinem credebant ibi recepiſſe, praedives. Huc adducti, dum ingentis molis simulacrum, Thrasymedis Parii nobili ingenio fabrefactum, admirantur, ingens repente serpens ex ipsis adytis prolapſus animos omnium horrore summo et religione perfudit. Sacerdotes enim venerabundi, *ipsum in hoc angue numen eſſe, et nonnumquam hac forma conspici, ſalutari ſemper oſtento*, clamitabant. Biduo conspectus in templo serpens, deinde iterum reconditus eſt: tertio die per medios spectantium venerantiumque coetus recta perrexit ad portum, ubi Romana triremis ſtabat; quam ingreſſus, in tabernaculo Q. Ogulnii, qui princeps legationis erat, multiplici spirarum orbe se compoſuit. Ferebatur antiquitus fabula, *eumdem illum Aesculapium, forma ſerpentis indutum, aliquando Epidauro Sicyonem mularum jugis deportatum fuiſſe, Nicagora quadam, Echetimi uxore, deducente.* U. c. 462. *Serpens pro Aesculapio.*

XIV. Laeti ergo prodigio Romani, tamquam praesentem Deum veherent, vela dedere, paucisque diebus interjectum mare permensi prosperrimo curſu Antium tenuerunt. Ibi quum inhorrescens mare navigationem impediret, prorepens ex navigio serpens, qui totum per iter quietus ibi se tenuerat, in veſtibulum fani, quod ea urbe celeberrimum erat, adlabitur, eoque loco tres continuos dies exigit, magno cum metu legatorum, ne avelli inde non poſſet, quod toto eo tempore ad conſuetos cibos non reverterat: donec navigio redditum magna cum alacritate Romam detulerunt. Ad spectaculum incredibilis rei tota effuſa civitate, paſſim in ripa fluminis, quo subvehebatur, positae arae sunt, accensique odores, et victimae caesae. Jam ad eum locum perventum erat, ubi diviſus modico intervallo Tiberis inſulam efficit; quum relicta nave serpens eam inſulam, quae poſt *Aesculapii* vocata eſt, natatu petens, cerni ulterius ab hominibus desiit. Patres, delectum a Deo locum interpretati, decreverunt, *ut eadem in ſede templum Aesculapio ſtrueretur.* Morbi, sive illa ope, sive quod alioquin desituri fuerant, ceſſavere. Templum mox insignibus donariis, et ho- *Antium devehitur.* *Et inde Romam.* *Templum Aesculapii.*

Cap. XIII. Liv. 45, 28. Pausan. 2. Auctor de viris illuſtr. 22. Ovid. Val. Max. Paul. Diac. Hiſt. Misc. 2, 11. Val. Max. Liv. Epit. 11. Auctor de vir. illuſt. Pausan. Cap. XIV. Auctor de viris illuſtr. Ovid. Val. Max. Ovid. Sueton. Claud. 25. Liv. Epit. 11. Tabula marmorea apud Mercurialem de Arte Gymnaſtica, l. 1.

U. c. 462. minum, qui remediis salutaribus ab eo numine se adjutos ferebant, praedicatione nobilitatum est.

XV. L. Postumius consul superbiam, in urba adversus collegam suum exercitam, etiam in provinciam detulit. Quum enim Q. Fabius Gurges, qui priore anno consul fuerat, ex senatusconsulto proconsule res in Samnio gereret, scripsit ad hunc Postumius arroganter, excedere jubens provincia sua: *se administrando ei bello sufficere.* Obtendente jussa Patrum Fabio, *neque integrum sibi, deserere negotium, quod senatus imposuisset:* quum Romam nunciata res esset, metus incessit, ne per discordiam imperatorum respublica detrimentum caperet. Quare mitti ad consulem legatos placuit, qui verbis senatus peterent, ut Fabium ad exercitum et in Samnio esse pateretur. Quum alias absurdum et praefractum fuisse responsum ferunt, tum etiam vocem adjectam singularis pervicaciae: *Non se senatui, quamdiu consul esset, sed senatum sibi dicto audientem esse oportere.* Neve loquutus esse ferocius, quam fecisse videretur, protinus dimissis legatis Cominium (eam tum urbem Fabius obsidebat) cum exercitu progreditur, si alia ratione amoliri aemulum non posset, bello certaturus.

Postumii arrogantia.

XVI. Foedum spectaculum praebuissent hostibus Romana arma, si pari stoliditate, quam petebatur, resistere Fabius voluisset. Sed ille, natura et consiliis paternis moderatior, *non furori consulis, sed utilitati reipublicae cedere* praefatus, provincia excessit. Cominium post paucos dies a Postumio expugnatum est. Inde Venusiam ductus exercitus. hac quoque capta, circumlatum ad alia oppida bellum: quorum complura, partim vi, alia deditione in potestatem venerunt. Hostium in ea expeditione decem millia caesa sunt: sex millia ducenti traditis armis fidei victoris se permiserunt.

Fabii moderatio.

XVII. Non erant spernendae res, quas bello gesserat consul, sed gratiam earum superbia contumaciaque corruperat. Itaque quum ad Patres missa epistola de rebus suis perscripsisset, Venusinamque urbem et agrum deducendae coloniae accommodatissimum esse monuisset; accepta quidem res est, sed, praeterito auctore victoriae consiliique, ab aliis deducta sunt colonorum millia viginti: (sic enim apud scri-

Venusia colonia deducta.

Cap. XV. Dionys. apud Vales. Dio apud Vales. Dionys.

ptores minime contemnendos reperio) ingens numerus, et prope excedens fidem, nisi quod videri potest inter gentes indomitas, communi adversus Apulos Lucanosque praesidio, collocari validam manum placuisse. U. c. 462.

XVIII. Ceterum importunitas L. Postumii, quemadmodum ipsi supra veteres offensas ingentem conflavit invidiam, ita Q. Fabio ad favorem omnium valde profuit; eique, postquam ad urbem venit, deque rebus a se gestis disseruit, triumphus haud aegre decretus est. Triumphavit proconsule de Samnitibus, qui Pentri cognominantur, Kalendis Sextilibus. Currum equo sequutus est senex Fabius: quem non adjutorem magis victoriae, quam auctorem, spectantium deducentiumque voces celebrabant. Ipse, summam rei bene gestae gloriam ad consulem populi Romani trahens, sicuti nomine legati, sic etiam modestia utebatur; haud minori cum voluptate honores filii intuitus, quam eum adhuc parvulum in curru suo circumtulerat, quum ipse triumpharet. Ceterum praedae partem militibus consul dedit: reliqua in aerarium relata. C. Pontius Samnis in triumpho ductus, mox securi percussus est: vir acer et memorabilis, qui vim Romanam iis temporibus diu sustinuit, cladesque non contemnendas, sed ignominiam multo maximam ad Caudinas Furculas intulit: quem ajunt dicere solitum, *Si in ea tempora natus esset, quibus munera accipere Romani didicissent, se illos diutius imperare non fuisse passurum.* Ita tum fortuna civitatis non armorum magis industria, quam innocentia morum stetit.

Q. Fabii triumphus, prosequente patre.

C. Pontius securi percutitur.

Fortuna civitatis stat innocentia morum.

XIX. L. Postumius interea, non minus honoribus, qui aemulo concessi, quam qui sibi negati fuerant, fremens, per impotentiam animi, cum auctoritate Patrum contumacia certando, neque mederi acceptis vulneribus potuit, et ultro irritavit iras, quas modestia sermonum factorumque mitigare debuisset. Quippe non querelis adversus inimicos, non conviciis in ipsos ordines abstinens, quo Patribus aegre faceret, praedam omnem militibus distribuit, exercitumque, priusquam successor mitti posset, dimisit. Triumphum etiam contra voluntatem senatus actum, quamquam

L. Postumii intemperies.

Cap. XVII. Horat. Satyr. 2, 1. Cap. XVIII. Fasti Capitol. Plut. Fab. 43. Dio apud Vales. Val. Max. 5, 7, 1. Zonar. Liv. Epit. 11. Cic. de Off. 2, 21. Cap. XIX. Dionys. apud Vales. Liv. 10, 37.

U. c. 462. ad secundum ejus consulatum relatus sit, ad haec potius tempora pertinere crediderim: idque scriptores diligentiae fideique non postremae in historiis suis prodiderunt. Ob haec facta recentioribus odiis petitus est: eumque, simul atque magistratu abiit, duo tribuni plebis corripuerunt, die ad populum dicta. Praeter ea, quae memoravimus, crimini dabatur, *quod priusquam paludatus ex urbe exiret, ex legionibus suis delectos milites, ad duo hominum millia, in agrum suum ad saltum repastinandum miserat: eosque in opere isto per multos dies detinuerat, immemor, non mancipia sibi, sed milites; neque ut suum agrum excoleret, sed ut publicum extenderet, datos.* His criminibus accusatus atrociter, frustra tentata defensione, suffragiis omnium tribuum damnatus, cique lis ducentis millibus nummûm aestimata est.

Ejusdem condemnatio.

U. c. 463. XX. Jam P. Cornelius Rufinus, M'. Curius Dentatus novi consules magistratum inierant. Hi, cum suis quisque legionibus, Samnium populationibus agrorum et ruinis urbium foede vastavere, Samnitesque multis locis congredi ausos ingentibus cladibus ad pacem foedusque petendum compulerunt. Quum enim tot proeliis juventutem pleramque, capto autem C. Pontio, consilium etiam et ducem amisissent; missis ad consules, et horum adsensu Romam legatis, ut foedus cum ipsis quarto renovaretur, impetrarunt: credo, Romanis etiam vincendo fessis, cupientibusque bellum difficile, ipsisque saepe calamitosum, tandem aliquando certae pacis tranquillitate componere. Illata primum Samnitibus arma M. Valerio tertium, A. Cornelio Cosso consulibus reperio: quae ad quartos et quinquagesimos inde consules vario Marte exercita, aut foederibus parum diuturnis suspensa, populum utrumque occupatum sollicitumque habuerunt.

P. Corn. Rufino, M'. Cur. Dentato coss.

Foedus cum Samnitibus quarto renovatur.

XXI. An ex hoc bello triumphaverit Cornelius, in obscuro est: de Manio non ambigitur; cujus fortuna eo fuit illustrior, quod, aliis subinde victis hostibus, bis eodem in magistratu triumphavit. Quippe Sabini, valida gens, et longa tum pace opulenta, sive precibus Samnitium et propinquitatis misericordia commoti, sive victis vicinis ad se quoque perventuro incendio volentes obsistere, armata juventute Romani

M'. Curius bis in eodem magistratu triumphat.

Cap. XIX. Dionys. Liv. Epit. 11. Dionys. Cap. XX. Eutrop. 2. Oros. 3, 22. Liv. Epit. 11. Liv. 7, 29. Cap. XXI. Liv. Epit. 11.

juris loca quaedam invaserunt. Adversus hos egressus cum exercitu Curius, ut diduceret hostes, simul ne Sabinorum agri cladium bellicarum expertes haberentur, occultis itineribus copiarum partem misit, datis mandatis, *ut, quam latissime possent, terrorem ubivis vastitatemque facerent.* Ea necessitas, ad sua tuenda diversis abeuntibus agminibus, formidabile Sabini exercitus robur solvit, facilemque adversus dispersos victoriam consuli praebuit. U. c. 463. *Sabinos vincit.*

XXII. Hac expeditione usque ad Adriaticum mare perventum est: agrorum hominumque tanta vis in potestatem venit, ut celebrata deinde fuerit Curii vox, qui, pro temporum illorum disciplina factis quam verbis promptior, quum explicare singula nequiret, *Tantum*, inquit, *agrorum cepi, ut solitudo futura fuerit, nisi tantum etiam hominum cepissem: tantum autem hominum, ut interituri fame fuerint, nisi tantum cepissem et agrorum.* Sabinis pacem orantibus, veteris sub Tatio adfinitatis memoria, et quia minime gravibus odiis certatum fuerat, etiam civitas, sed sine suffragio, data est. Consulatus, quem anno sequente M. Valerius Corvinus cum Q. Caedicio Noctua gessit, tenuis admodum ad nos fama pervenit: nisi quod sub idem tempus colonias deductas esse reperio Castrum, et Adriam, unde mari nomen, et Senam in Gallico agro. Verumtamen, nondum eousque pacatis illis regionibus, magis est, ut accedam auctoribus aliis, qui coloniarum istarum originem ad inferiora tempora retulerunt. *Curii vox magnifica.* *Sabinis civitas datur.* U. c. 464. M. Valerio, Q. Caedicio coss. *Castrum et Adria, et Sena, coloniae.*

XXIII. Sed in urbe coërcendis, quae increbuerant, maleficiis novus magistratus institutus est, qui vinculis sontium servandis, et, quum animadverti oporteret, supplicio sumendo auctores atque moderatores praeessent: triumviri capitales appellati. Legis a L. Papirio tribuno plebis eo de negotio latae haec verba invenio: *Quicumque praetor posthac factus erit, quei inter cives jus dicet, tresviros capitales populum rogato: iique tresviri, quicumque facti erunt, sacramenta exigunto judicantoque, eodemque jure sunto, utei ex legibus plebeique scitis exigere, judicare, esseque oportet.* Quo capite mulctarum quoque exigendarum potestas ipsis data videtur. *sacramentum* *Triumviri capitales.*

Cap. XXI. Frontin. Strateg. 1, 8. Cap. XXII. Flor. 1, 15. Oros. Flor. Auct. de vir. illustr. 33. Flor. Vellejus 1, 14. Liv. Epit. 11. Vellej. Cap. XXIII. Cic. de legib. 3, 3. L. 2. §. 30. ff. De O. J. Liv. Epit. 11. Festus Pomp. in v. *Sacramentum*.

U. c. 464. enim iis temporibus vocari solebat, quod poenae nomine pendebatur aes, quoniam illud ob sacrorum publicorum multitudinem, et angustias aerarii, sacrificiorum impensis destinari consueverat. Census quoque eo anno acti memoria non alia superest, quam quod civium capita ducenta septuaginta tria millia censa dicuntur. Principem senatus ab his quoque censoribus lectum fuisse Q. Fabium Maximum certa conjectura est, quod aliunde scimus, ex ea gente continuum eum honorem tribus mansisse, ut Maximus acceptum ab Ambusto patre, mox ad Gurgitem filium transmiserit.

Q. Fabius Maximus, princeps senatus.

Seditiones ob aes alienum.

XXIV. Interea, quum foris res satis laetae essent, gravibus domi discordiis seditionibusque laboratum est. Plebs, aere alieno oppressa, novas tabulas flagitabat, rem veterem, et ab ducentis amplius annis varie jactatam, ut turbulentus aliquis tribunus ad commovendos multitudinis animos stimulum eum admoverat, aut improbitate foeneratorum populi indignatio exarserat. Sed sub prioribus aliquot consulibus, morborum aut hostium metus remissiores in urbe contentiones fecerat. Q. Marcio Tremulo, P. Cornelio Arvina consulibus, deinde proximo anno, quum M. Claudius Marcellus, C. Nautius Rutilus magistratum gererent, majores aliquanto motus extiterunt. ad quos comprimendos, magis quam ullius alterius negotii bellive caussa, dictatorem fuisse dictum existimem Ap. Claudium, qui deinde Caecus est cognominatus; quem dictatorem fuisse, in antiquis monumentis reperio.

U. c. 465. Q. Marcio P. Cornelio coss.

U. c. 466. M. Claudio, C. Nautio coss.

C. Plotii libido.

XXV. Sane praeter acerbitatem iniquissimi foenoris, etiam nefaria C. Plotii libido, aegris jam hominum animis, ut citius atque vehementius exardescerent, subjecit faces. Huic T. Veturius, filius ejus Veturii, qui consul ob turpe foedus Samnitium populo deditus fuerat, quum ob calamitatem domesticam ad aes alienum compulsus solvendo non esset, in nexum se dedidit lubens, omniaque servilia ministeria patienter exsequutus est. Plotius adolescentulum forma liberali, ex magna spe consularis familiae ad infimae fortunae sordes depressisse non contentus, etiam

Cap. XXIII. Liv. Epit. 11. Plin. H. N. 7, 41. Cap. XXIV. Liv. Epit. 11. Zonar. Flor. 1, 23. Tabula marmorea apud Onuphr. in Fastos, et apud Pigh. an. 461. Cap. XXV. Val. Max. 6, 1, 9. et Dionys. apud Vales.

pudicitiam extorquere instituit, cui jam et rem familiarem omnem, et libertatem ipsam eripuerat. Deinde Veturium aspernantem, et quidvis potius, quam tantum flagitium, pati paratum, verberibus crudelissimis lacerat. Ille in publicum se proripiens, et ad consulum tribunal ab accurrente multitudine deductus, de intolerabili crudelitate et libidine creditoris queritur: et adparebant vibices, verberumque recentes notae. Consules igitur, rem non negligendam rati, de ea retulerunt ad senatum: dictisque sententiis Plotius in carcerem duci jussus, omnesque per totam urbem, quotquot aeris alieni caussa nexi erant, lege de eo negotio lata, liberati sunt. U. c. 466. *Nexi liberantur.*

XXVI. Non sum nescius, pro T. Veturio ab aliis Publium quemdam, tribuni, qui inter Caudinae pacis auctores fuisset, filium memorari. sed et anno ante haec tempora quadragesimo simillimam ob caussam lex de nexis lata fertur. Ceterum nihil vetat, ut plurium foeneratorum ea improbitas fuerit; et priori lege, ut fit, etiam per debitorum patientiam, inter angustias rei familiaris nihil recusantium, sensim neglecta, ejusdem exempli recens factum admonuerit, ut in posterum ea de caussa plenius atque diligentius caveretur. Sed populo non modo nexu, verum etiam foenoris saevitia liberari cupienti, gratae licet ultionis legisque impetratio non satisfecit. Verum, ut in morbis quibusdam acrioribus, remediorum diligentia quùm mitigatus videri potest, magis accenditur dolor; non multo post adeo exulcerata res est, ut, quum tribuni plebis legem de novis tabulis summo nisu perferre contenderent, neque minoribus aut copiis aut animis a creditoribus resisteretur, plebes, exemplo majorum urbe relicta, trans amnem in Janiculum montem secederet: obstinato consilio, nisi re impetrata, ad penates suos non redeundi. *Plebs in Janiculum secedit.*

XXVII. Quum parum adversus haec opis in consulibus esset, (M. Valerium Potitum, C. Aelium Paetum fuisse conjiciunt) ad ultimum arduis temporibus remedium deventum est, ut dictator diceretur. dictus est Q. Hortensius. Is, adhibitis quae tempus et caussa postulabat fomentis, quum eo maxime distineri pacem civitatis intelligeret, quod scita sua contemni, le- U. c. 467. M. Valerio, C. Aelio coss.

Cap. XXVI. Dionys. Liv. 8, 28. Zonar. Liv. Epit. 11.
Cap. XXVII. Liv. Epit. 11.

U. c. 467. gemque Publiliam sperni plebs indigne ferret, quamquam multis reluctantibus, cedendum temporibus esse censuit: novaque lege in Esculeto lata iterum accuratius sanxit, *ut, quod plebes jussisset, omnes Quirites teneret.* His aliisque lenimentis revocata ad concordiam et lares suos plebe, dictator, sive morbi subita vi, sive curis et laboribus oppressus, quod antea nemini contigerat, in magistratu mortuus est. Inde minor aliquamdiu ordinum in urbe dissensio fuit. sed imperii sensim deformata dignitas, quum, plebe ad ambitiosorum hominum fraudes parum cauta, et, vel potestatis exercendae caussa, quibuslibet rogationibus accipiendis facili, multa sciscerentur, quae reipublicae decus, et ad extremum ipsa fundamenta convellerent: documentum insigne res regentibus, ne vulgus, si re familiari commoda uti possit, majora non cogitaturum, injuriis opulentiorum ad cupiditatem potestatis, qua uti non didicit, adigi patiantur.

Lex Hortensia.

Vulgus non didicit uti summa potestate.

Lex de suffragiis.

XXVIII. Legem quoque de suffragiis circum haec tempora latam esse crediderim, qua Patres in comitiorum incertum eventum auctores fieri cogebantur. Hactenus enim eo jure utebantur, uti magistratum gerere non posset, cui populi suffragiis datus esset, nisi Patres auctores fuissent facti. Continebantur interdum hoc vinculo improvida plebis studia; et quamquam raro reprehenderent comitia Patres, tamen, quia jus ipsis erat, tamquam reprehensuri metuebantur. Tum vero, ferente legem tribuno plebis Maenio, populi quidem aucta potestas; sed eadem opera salubris et reipublicae decora comitiorum severitas debilitata est.

XXIX. Q. Hortensio dictatore mortuo, creatum alium, quidam auctores sunt, rei gerundae caussa, Q. Fabium Maximum, cujus tertia haec dictatura fuerit. ei L. Volumnius C. F. C. N. Flamma Violens magister equitum fuisse dicitur. Bellum enim ea tempestate cum Volsiniensibus erat, Etrusca gente. id opportunum fuit, ad exhauriendum quidquid in urbe novis rebus pronum, ac superioris discordiae nimium memor esset. Accessit etiam nova bellandi cum Lucanis caussa: qui Thurinos, Italiae, qua magna Graecia est, civita-

Bellum exhaurit sentinam urbium.

Thurini ad

Cap. XXVII. Liv. 8, 12. Plin. 16, 10. A. Gellius 15, 27. Aug. de Civit. Dei 3, 17. Cap. XXVIII. Liv. 1, 17. Cic. pro Planc. c. 3. Cic. in Bruto, c. 14. Cap. XXIX. Pigh. in Annal. Rom. anno 466. Liv. Epit. 11.

tem, praegraves accolae, multis injuriis ad fidem Romanorum confugere compulerant: bellumque adversus Lucanos, C. Aelio tribuno plebis rogante, populus sciverat. Educti igitur exercitus, et utrobique res gestae sunt, quarum memoria cum auctorum, qui eas perscripserant, annalibus amissa est. Thurini C. Aelio statuam et coronam auream dono dederunt. Consulatus C. Claudii Caninae, M. Aemilii Lepidi nulla re memorabili, quae tradita reperiatur, insignis sequitur, nisi quod Etrusca et Lucana bella tum etiam gesta videntur. M'. etiam Curii de Lucanis reperitur ovatio: quae et inter quatuor ejus triumphos, toties enim triumphasse illum invenio, numeranda est. Sed quo anno, quove in magistratu aut imperio res eas gesserit, ignoratur.

U. c. 467. *Thurini ad fidem Rom. confugiunt.*
U. c. 468. C. Claudio M. Aemilio coss. *Etrusca et Lucana bella.*

XXX. Major inde moles et clade non contemnenda nobilis exorta est, bello cum Senonibus, Gallica gente, contracto. Hi saepe bellum cum populo Romano, saepe pacem habuerant; jamque decimum ferme annum post cladem in agro Sentinati acceptam, quum Decio se devovente magnus eorum numerus caesus est, quieverant; nisi quod juventutem suam adversus Romanos mercede ab Etruscis conduci paterentur. tum vero majore cum manu, quam aliquot ab annis suevissent, in Etruriam progressi, Arretium obsidebant. Arretini foedus a Romanis et antea petierant: sed, eo negato, impetraverant inducias, quarum tempus nondum exierat. Ceterum major in eo spes erat venturi auxilii, quod arma Gallica numquam concuti sciebant, quin eam rem magnopere ad se pertinere Romani arbitrarentur. Itaque, missis in urbem legatis, ut sibi subveniretur adversus communem hostem, petebant. Interea se circumegit annus, quo C. Servilius Tucca, L. Caecilius Metellus consules fuerunt. Pro Caecilio Coelium annales quidam memorant. Sed Coeliae gentis inferior nobilitas ante annum ab urbe condita sexcentesimum sexagesimum, consularem imaginem nullam habuisse creditur.

Bellum cum Senonibus.
Arretium obsidetur.
U. c. 469. C. Servilio, L. Caecilio coss.

Cap. XXIX. Plin. 34, 6. Auct. de vir. illustr. 33. Fasti Capitol. Cap. XXX. Polyb. 2, 19. Liv. 10, 29. Polyb. Liv. 10, 37. Sigon. in Fastos.

EPITOME
LIBRI DUODECIMI.

Quum legati Romanorum a Gallis Senonibus interfecti essent, bello ob id Gallis indicto, L. Caecilius praetor cum legionibus ab iis caesus est. Quum a Tarentinis classis Romana direpta esset, duumviro, qui praeerat classi, occiso, legati, ad eos a se-

L. Caecilius practor cum legionibus ab iis caesus est] Hunc *Caecilium praetorem* Orosius [3, 22.] et Auguftinus 3, 17. indicant. Polyb. 2, [19.] *Λεύκιον ϛρατηγόν* nominat, in ejusque occisi locum suffectum effe M'. Curium. SIG. V. Jac. Gronov. ad Polyb. 2, 19. DUK. Circa initium hujus belli non convenit inter scriptores. Secundum Polyb. l. l. cum Gallis Arretium obsidentibus proelio congreffus *Λεύκιος ϛρατηγός* cecidit. Ejus deinde succeffor *Μάνιος Κόριος* legatos de redimendis captivis misit, quos Galli interfecerunt. Eorum itaque necem ut ulciscerentur Romani, cum iis proelio congressi victoriam reportarunt. Contra, si Orosium et Auguftinum locis laud. sequamur, Romani, audientes Gallos Senones cum Lucanis, Bruttiis, Samnitibus, et Etruscis de bello sibi inferendo conspiraffe, missis legatis eos exorare conati sunt. Verum, legatis interfectis, ad eorum necem ulciscendam profectus Caecilius praetor proelio interiit. Iis hic confentit auctor Epitomarum. Diverfas eorum narrationes se conciliare poffe credit Merul. ad Enn. fragm. p. 309. et 310. ftatuendo, primum, cujus Polybius meminit, proelium accidiffe anno CDLXIX. eoque periiffe L. Caecilium confulem; hujus autem proelii Orosium, Auguftinum, et auctorem Epitomes nullam mentionem feciffe. Consuli deinde interfecto fubftitutum M'. Curium legatos ad Gallos misiffe, qui eos necarunt. Anno deinde sequenti CDLXX. Caecilii confulis fratrem Caecilium praetorem cum Gallis alterum proelium commisiffe, cujus memoriam praeter Polyb. servarunt etiam Oros. Auguftin. et auctor Epitom. Ut autem sententiam verisimilem reddat, duos hoc tempore fratres Caecilios, quorum alter *Titi* praenomen habuit, floruiffe docet ex Plinio 7. H. N. 28. *Q. Ennius, T. Caecilium Dentrem fratremque ejus praecipue miratus, propter eos sextum adjecit annalem.* atque ex eodem Plinii loco hic *T. Caecilius praetor* scribendum conjicit. Ejus tamen sententiam probare nequeo varias ob cauffas. Primo enim in praenomine Caecilii praetoris nihil hic mutant ulli codd. aut edd. Deinde Polyb. secundo proelio Romanos victoriam obti-

natu, ut de iis injuriis quererentur, missi, pulsati sunt. ob id, bellum iis indictum est. Samnites defecerunt. Adversus eos, et Lucanos, et Bruttios, et Etruscos aliquot proeliis a compluribus ducibus bene pugnatum est. Pyrrhus Epirotarum rex, ut au-

nuiffe, eoque maximam Gallorum Senonum partem cediffe refert. At unico illo proelio, quod referunt Oros. Auguftin. et auctor Epitom. praetor Romanorum cum legionibus periit; et tamen eorum verba de secundo proelio intelligenda effe monuit Merula. Praeterea, utrum hoc tempore duo fratres Caecilii, quorum alter *Titi* praenomen habuerit, vixerint, incertum puto. In loco enim Plinii omnes codd. *sextum decimum*, pro *sextum*, legere, auctor eft Harduinus. Ennius autem 16. Annal. non res hujus temporis, sed quae anno DLXIV. et undecim sequentibus gefta sunt, retulit, secundum ipfum Merulam. Potius itaque credo, alios annales secutum effe Polybium, alios autem Oros. Auguftin. et Auctorem Epitom. et per *L. Caecilium praetorem* eumdem intelligo, qui anno praecedenti consul fuerat. Nam, ut Pighius in Annal. ad ann. CDLXIX. p. 413. docuit, in ufu fere tunc erat, ut alter confulum in annum sequentem praetor crearetur. Ita, tefte Liv. 10, 22, 9. Ap. Claudius praetor conftitutus eft; quem anno praecedenti confulem fuiffe, ex Livio et Faftis conftat. Aliud exemplum in Papirio vide apud eumdem Livium 10, 47, 5. Id tamen verum videtur, hunc L. Caecilium, primo coufulem, mox praetorem, non tantum *Metelli*, ut Pighius credebat, sed etiam, *Dentris*, ut Merula volebat, cognomen habuiffe. Fafti enim anonymi, quos Noris. et Eccard. in Hift. med. aevi ediderunt, ita confules hujus anni notant, *Tucca et Metello*, vel *Tucco, Metello*. At fafti Siculi *Ταυἰς καὶ Δέντωνος*. et fafti Idatiani *Tacio et Dentone*. *Dentone* autem ex *Dentre* corruptum puto. Ceterum verba *cum legionibus* desunt in Boend. at, iis tantum transpositis, *ab iis cum legionibus caesus est* praeferunt Berg. et Lovel. Paullo aute vero *a Gallis et Senonibus* perperam legit Voss.

Duce, qui praeerat classi, occiso] Vet. lib. *duumviro, qui praeerat classi*. Duumviri autem navales creari primum coepti sunt anno ab urbe condita CDXLIII. SIG. *duce* servant Voff. et Norv. Ejus loco *lucae* legit Boend. *luce* Berg. *duumviro* Leid. et Lov. Mox *de injuriis*, omiffo medio pronomine, Boend. et Berg. *de his injuriis* Voff. Tum *ob hoc bellum his indictum est* Boend. et Berg. *ob id bellum indictum est* Leid.

Brutios] *Bruttii* duobus *tt* in Capitolinis lapidibus scribuntur, itemque in nummis argenteis, quos perantiquos pater habet tuus cum his literis *ΒΡΕΤΤΙΩΝ*. Praeterea Euftathius in Dionysium [vers. 362.] docet, omnino *Βρεττίους διὰ τῶν δύο ττ* effe scribendos. SIG. V. etiam Pighium in Annal. ad ann. CDLXXI. p. 418. Dausquej. Orthogr. parte 2. ea voce, Cellar. 2. Geogr. ant. 9. p. 582. et quae notantur ad Silii 6, 15. Contra unicum *t* praefert Cluver. 4. Ital. ant. 15. p. 1283.

xilium ferret Tarentinis, in Italiam venit. Quum in praesidium Rheginorum legio Campana cum praefecto Decio Jubellio missa esset, occisis Rheginis Rhegium occupavit.

A compluribus ducibus bene pugnatum est] *aliquam pluribus ducibus* Berg. *a quam pluribus ducibus* Voss. *a quam plurimis ducibus* Boend. Saepius has voces in Mstis commutari, supra dictum est ad 4, 31, 2. Adde Celeberr. Burmann. ad Petron. Satyr. c. 21. p. 71.

Quum in praesidium Rheginorum legio Campana cum praefecto Decio Jubellio missa esset] Polybius l. 1, [7.] hunc Δέκιον Καμπανὸν vocat. SIG. *in praesidio* Leid. Berg. et Boend. Infra 28, 28, 2. *Rhegium quondam in praesidium missa legio.* Tum *Reginorum* hic et mox Berg. et Boend. Utroque modo nomen urbis scribi solet, prout illud deducatur vel a Graeca voce ῥήγνυμι, vel a Latina *Rex*. V. Cluver. 4. Ital. ant. 15. p. 1296. Similiter etiam mox *Regium* iidem duo codd. ubi *Regnum* legunt Voss. Leid. et Hearnii N. Deinde *Decio missa* Leid. *Decio in bello missa* Voss. *Decio Jubelio missa* Berg. Hearnii Norvic. et edd. vett. Sed per duplex *ll* quoque infra scribitur 28, 28,4. In verbis sequentibus etiam *occupaverunt*, pro *occupavit*, Lovel. in contextu, ut *legio* tamquam conlectivum construatur cum verbo plurali, quemadmodum *cohors* et similia alia, de quibus v. ad 35, 26, 9. At reliqui servant *occupavit*; et ita in unius istius margine etiam emendatur.

JOHANNIS FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM LIBER II.

IN LOCUM LIBRI XII. T. LIVII.

U. c. 470. P. Cornelio, Cn. Domitio coss.

I. P. Cornelio Dolabella, Cn. Domitio Calvino consulibus, quum iterum Gallici belli terror se commoviſſet, multosque Tuscorum arma cum Senonibus sociare nunciaretur, Arretinorum periculum sibi minime negligendum eſſe Patres cenſuerunt. Sed quia neque Dolabella ex Volsiniensi agro, neque ex Lucania Domitius exciri sine rerum gerendarum incommodo poterant; L. Caecilium Metellum, prioris anni conſulem, tum praetura fungentem, ad Arretinos obſidione liberandos quam primum coactis copiis exire senatus juſſit. Ne tamen temere sumptum eſſe bellum videretur, praemitti legatos placuit, nunciaturos, *Arretium in fide Romanorum eſſe: juſtiusque facturos videri Gallos, quando foedus cum Romano populo habeant, si adverſus amicos atque ſocios juventutem ſuam conduci non patiantur.* Haec legatio quum pagos Senonum circumiret, Britomaris quidam, regii generis ferox adolescens, cujus pater inter Etruscorum auxilia caeſus a Romanis fuerat, insana vindictae cupiditate flagrans, non homines modo comprehenſos, sed et ipſa sacroſancti muneris insignia, minutatim diſſecuit sparſitque.

Legati Romanorum ad Senones.

Violantur.

II. Rei tam atrocis fama quum hinc in urbem, inde in caſtra Dolabellae conſulis accidiſſet, irritatis vehementer animis, bellum Senonibus indictum eſt: ſtatimque miſſos fecit Etruscos Dolabella, magnisque itineribus cum exercitu per Sabinum ac Picenum agrum ad fines Senonum contendit. Senones subito hoſtium incurſu, et abſente copiarum suarum robore, cum paucis et inconditis occurrentes, facile profligantur. Conſul, nullo dato victis spatio, exurit vicos, aedificia omnia diruit, vaſtat agrum omnem: denique pu-

Dolabella Senones vaſtat.

Cap. I. Oros. 3, 22. Marian. Scotus. Polyb. 3, 19. Liv. Epit. 12. Polyb. Appian. apud Fulv. Ursinum. Cap. II. Liv. Epit. 12. Appianus. Dionysius apud Fulv. Ursinum.

U. c. 470. beribus occisis, imbelli mulierum et puerorum multitudine abducta, quam pauciſſima poteſt humani cultus veſtigia iis in locis relinquit. Britomaris captus, et vario cruciatuum genere tortus, ad triumphum servatur. Per eosdem dies haudquaquam pari fortuna res apud Arretium geſtae. L. Caecilius praetor ante ipſum oppidum cum Senonibus Etruscisque adverſo Marte conflixit. Septem tribuni militum, multique praeterea insignes viri cum ipſo praetore caesi sunt: ex legionibus et auxiliis hominum millia plus minus tredecim deſiderata.

L. Caecilius vincitur a Senonibus.

III. Sed minor apud Gallos hujus victoriae laetitia, quam, cognito patriae excidio, luctus atque conſternatio fuit. Contractis, qui ubique per Etruriam militabant, popularibus, homines irae ac doloris pleni, conſilii speique inopes, quum sedes, quibus reciperentur, nullas usquam haberent, quasi fato quodam ad exitium eos trahente, Romam pergendi capiunt impetum: *non aliter patriae ſuae vaſtatoribus rependi vicem poſſe, quam si urbem ipſorum ſimili clade adfectam intueri cogerentur. Neque minoribus animis viribusque, cauſſis etiam acrioribus, ab Arretio Romam petere, quam majores ſui, ab ejusdem Etruriae oppido Clusio profecti, eamdem illam urbem occupaſſent.* His inter se vocibus inſtincti, ruunt; natura impatientes morae, et tum, ut incautos hoſtes opprimerent, etiam conſilio properi. Sed per hoſtilem regionem ducentibus varia impedimenta objecta sunt: spatiumque fuit, quo provideri adverſus hunc tumultum poſſet.

Senones Romam pergunt.

IV. Ita rejecti, dum per ignota et infeſta omnia nulla certa deſtinatione vagantur, in Domitium conſulem incidunt: protinusque cum eo conferunt manus. Sed adverſus rationem atque disciplinam infelix temeritas fuit. Occisis in proelio multis, reliqui deſperatione atque rabie accensi, ferrum, quod fruſtra in hoſtes ſtrinxerant, suis corporibus admoverunt. Ita florentiſſimam modo nationem ob scelus interfectorum legatorum tam velox tamque vehemens ultio comprehendit, ut aliquot menſium intervallo penitus excisa, inter gentes, quarum jura violaverat, numerari deſierit. Nam et parvae Senonum reliquiae, quae ad Bojos, vicinam et conſanguineam gentem, se receperant, eodem anno a Dolabella conſule internecione deletae

Senonum natio exciditur.

Cap. II. Appianus. Hiſt. Miscell. 2, 13. Polyb. 2, 19. Aug. de Civ. Dei 2, 17. Oros. 3, 22. Cap. III. Appianus. Eutrop. l. 2. Appianus. Cap. IV. Flor. 1, 13.

sunt. Quum enim atrocitate cladium suarum, et ejusdem calamitatis metu, Bojos Etruscosque concivissent, ad lacum, qui Vadimonis appellatur, pugna commissa, magnus Etruscorum numerus caesus est, Boji perpauci effugerunt, Senonum omne nomen ita periit, ut nemo superesse putaretur ex ea gente, quae Romam urbem incenderat. Sub id tempus Senam coloniam deductam esse, vero propius videtur, quo, Romanis universa regione potitis, nomen Senonum in ea parte Italiae funditus interiit. U. c. 470. *Etrusci et Boji vincuntur.*

V. Etrusci tamen Bojique, sequente statim anno, quum ex iis, qui puberes interea facti fuerant, exercitum supplevissent, iterum fortunam pugnae tentare sunt ausi. Tum igitur a Q. Aemilio Papo victos fuisse crediderim. Hujus enim et C. Fabricii consulatus primus eum in annum incidit, Papoque provinciam Etruriam obvenisse constat. Sed in plerisque annalibus, qui adhuc leguntur, rerum istarum memoria majorum interventu obliterata est. Quod enim tot continuis bellis atque victoriis maxima virtutis et potentiae incrementa Romanus populus quotidie caperet; adductae in metum, quae adhuc per Italiam sui juris erant, civitates gentesque maximum atque periculosissimum conflavere bellum: junctis, tamquam ad communes omnium hostes praedonesque opprimendos, consiliis et viribus. Neque differri arma visum est, donec adhuc Bojorum Etruscorumque reliquiae distinendis Romanorum copiis sufficerent. U. c. 471. Q. Aemilio, C. Fabricio coss.

VI. Primi Samnites, fracto rursum foedere, cum Lucanis Bruttiisque palam sociantes consilia, proruperunt. Sed hos C. Fabricius consul compluribus proeliis vicit: uno maxime memorabili, quum, Thurinam urbem iterum premente Statio Statilio, signis collatis dimicatum est; fusisque magna cum strage hostibus, ipsa etiam castra expugnata captaque. Memoriae proditum est, quum strenue castra defenderentur, scalas adferente quodam vasti corporis juvene, Romanos animatos plenam victoriam reportavisse. Caesa dicuntur in proelio et castris hostium millia viginti; quinque millia, cum ipso imperatore signisque militari- *C. Fabricius Samnites vincit.*

Cap. IV. Polyb. 2, 20. Flor. Polyb. 2, 19. Plin. 3, 15. Cap. V. Polyb. 2, 20. Dionys. apud Fulv. Ursinum. Cap. VI. Liv. Epit. 12. Dionys. Plin. 34, 7. Val. Max. 1, 8, 6. et Ammian. Marcellin. 24, 15.

U. c. 471. bus viginti, capta sunt. Postero die quum donaret eos consul, quorum insignis opera fuerat, vallaremque coronam ei se daturum dixisset, qui castra hostium primus transcendisset, quaesitus ingenti studio reperiri non potuit; si miles fuisset, ultro se oblaturus huic tanto honori. Creditum igitur vulgatumque est, Martem ipsum auctorem ejus operis caussamque victoriae fuisse: consulisque edicto supplicatio ei est habita, militesque laureati magna cum laetitia supplicatum ierunt.

Mars pro Romanis pugnasse creditus.

VII. Conspirantes adversus Romanum populos nullis adhuc auxiliis publice Tarentini juverant: qui praecipui foederis istius auctores, tamen aliorum laboribus, quam suo discrimine, lacessi Romana arma, belli que eventum praetentari, sapientius arbitrabantur. Sed minime diu tenuit ista dissimulatio, quin, casu quodam insanae plebis temeritatem provocante, civitatis consilia nudarentur. Jam tum ea Italiae ora, consuetudine Graecorum, a quibus Tarentus ceterarumque urbium pars pleraque conditae fuerant, deliciis spectaculorum atque histrionum immodice gaudebat: praecipua Tarentinorum luxuria, quos adeo corruptis moribus egisse memorant, ut plures epulas ludosque solennes reciperent, quam anni dies essent. Forte in theatro majore, juxta portum sito, ludos spectabant; quum L. Valerius (alii Cornelium nominant) duumvir navalis decemque Romanae naves, portum introiturae, se ostendunt: perniciosо utrisque errore, quum ignari rerum omnium Romani tamquam amicum et hospitale litus peterent; Tarentini, conscientia vaecordes, classem hostili animo consilioque missam esse interpretarentur.

Tarentini bello Romano se involvunt.

VIII. Adest Philocharis, quem ob turpitudinem vitae cives sui *Thaidem* appellabant. Is, veterum quorumdam foederum illata mentione, fas esse Romanis negat Lacinium promontorium praeternavigandi: *obviam iri stolide ferocibus barbaris, superbiamque malo coërceri* jubet. Acclamat temeraria multitudo, prae continua crapula non bene mentis compos. Hominis foedissimi de tanta re sententia omnium adsensu accipitur. nec mora:

Auctor ejus consilii Philocharis.

Cap. VII. Zonaras. Strabo l. 6. p. 280. Flor. 1, 18. Zonaras. Appian. apud Fulv. Ursinum. Zonaras. Cap. VIII. Appianus.

ra. decurritur ad arma navesque. Romani, nullam ad rem minus, quam ad pugnam, parati, fugae se committunt. Sed, celeriter insequentibus Tarentinis, evadunt naves quinque: totidem a pluribus circumventae in portum rediguntur: ex his deprimuntur cum ipso duumviro quatuor; una capitur: homines aetate et robore militari interficiuntur; cetera turba in servitutem venditur. Mox ab eadem animi levitate bellum Thurinis inferunt, criminantes, *eorum opera Romanum ea in loca venisse, qui Graeci quum essent, barbaram gentem, quam cognatos vicinosque Tarentinos, dubiis rebus defensores habere maluissent.* Urbs in potestatem redacta diripitur: ejiciuntur principes: praesidium Romanum pacta incolumitate dimittitur. U. c. 471.

IX. Romae, re audita, erat quidem pro magnitudine injuriae non levis indignatio: sed bellum novum ea tempestate sumi non placuit. Legatio, quae de injuriis quereretur, decreta, mandatumque legatis, *ut captos restitui, Thurinis res ablatas aut aestimationem justam reddi, exsules reduci, rerum istarum auctores populo Romano dedi postularent.* More Graecarum urbium in theatro concionem populi cogere Tarentini solebant. Huc aegre admissi legati, turbam ebrietate et otio lascivientem repererunt. nam tum quoque dies festus agebatur. Ibi quum legationis princeps L. Postumius verba facere orsus esset, ludibriis petulantissimae multitudinis exceptus, multo etiam acriores odiorum caussas retulit Romam, quam extulerat. Quippe tam contemptim habuerant eum, ut sermoni ejus de cetero quidem attenderet nemo; sed quoties aliquid, ut ab homine Romano, parum Graece prolatum esset, tota concio solveretur in risum; barbarum increpantes conviciarentur; cultum legatorum, nam togati aderant, explederent; postremo etiam theatro extruderent, jura gentium nequidquam invocantes. Foedum inde dictu, sed ad licentiae popularis coërcendam temeritatem utile exemplum traditur. abeuntibus legatis inter confertam Tarentinorum turbam, quae in ipso theatri exitu constiterat, scurra quidam Philonides (nam hoc quoque moribus suis corrupta civitas debet, ut celebrata sint annalibus scurrarum nomina, Tarentinorum

Romani legatos Tarentum mittunt.

Qui ludibrio habentur.

Cap. VIII. Flor. Dio apud Fulv. Ursinum. Appianus. Oros. 4, 1. Zonaras Appianus. Cap. IX. Dio. Liv. Epit. 12. Appianus. Dio apud Fulv. Ursinum. Zonaras. Oros. Dionys. apud Fulv. Ursinum. Dio. Dionys. Appian.

U. c. 471. principum ignorentur) sacra legatorum vestimenta, canis impudentis instar, urina respersit. Unius spurci et furiosi hominis ea noxa videri potuisset, nisi protinus adgnovisset temulenta civitas, risuque et plausibus factum illud comprobantium totum theatrum insonuisset. Postumius, hac voce edita, *Accipimus omen, o scurra, quando et ea nobis datis, quae non petimus*, conversus ad multitudinem, vestemque ignominia adfectam ostentans, ubi redintegratis cachinnis etiam versus in populum Romanum contumeliosos cani saltarique videt, *Ridete*, exclamat, *ridete, Tarentini, dum licet: nam postea quidem large flebitis.* Iratis ad haec Tarentinis, *Et quo magis*, inquit, *stomachemini, praedico, vestem istam sanguine multo vobis eluendam esse.* Post haec, nullo alio accepto responso, abnavigarunt.

Postumius Tarentinos increpat.

U. c. 472. L. Aemilio, Q. Marcio coss. X. Jam Romae magistratum occeperant L. Aemilius Barbula, Q. Marcius Philippus consules. His senatum habentibus, quum et praetextam (nam, uti erat foedata, eam adtulerant legati) cernerent, et, ipsis exponentibus, ceterum injuriae tam multiplicis ordinem discerent Patres, commotis majorem in modum animis omnium, dubium non erat, quin armis vindicari contumeliam oporteret. Sed, quia tot aliis adversus validissimas gentes bellis districtae vires erant, statimne, an postea, contra Tarentinos mittendus exercitus esset, parum expediebant: multosque per dies ab orta luce ad occasum solis re in senatu disceptata, quum alii, *nihil tentandum, priusquam ceterae civitates, aut saltem quae finitimae Tarento essent, pacarentur*, alii, *sine mora decernendum esse bellum*, pugnarent; postremo numeratis sententiis senatusconsultum factum est, *ut de bello Tarentinis inferendo ad populum ferretur.* Id quum populus consensu jussisset, ad Aemilium consulem, qui jam in Samnium ad exercitum profectus fuerat, scriptae sunt literae, *ut, omissis praesentibus, castra in Tarentino agro poneret, et, nisi de illatis injuriis satisfaceret populus Tarentinus, eum justo pioque bello persequeretur.*

Bellum contra Tarentinos.

XI. Tarentini, non amplius cum paucis et inermibus hominibus, sed instructo exercitu, negotium sibi futurum esse cernentes, tamquam ex diuturna crapula expergefacti, jam serio, quid faciundum esset, con-

Cap. IX. Val. Max. 2, 2, 5. Dionys. Dio et Zonaras. Dionys. Appianus. Cap. X. Dionys. Appianus. Zonaras. Cap. XI. Appianus.

sultabant. bellum accipere periculosum; imperata facere servile videbatur: neque vitari utrumque poterat. Variantibus igitur sententiis, exsurgens quidam, *Quid frustra dies altercando terimus*, inquit, *Tarentini? Venerunt tempora, quae facta magis, quam verba, postulent: sed ad quae ex usu publico administranda consiliis rectis opus sit, et ore libero. Neque sane moveor, quod antehac communi quodam liberarum civitatum morbo, dictis ad gratiam compositis, etiamsi crebro nocerent, estis oblectati. tum enim, ut fit inter res prosperas, quid potissimum reipublicae conduceret, parum animadvertebatis. Jam autem in finibus nostris exercitus Romanus, et ante ipsas portas hostilis terror est: eo magistro profutura jucundis facile discetis antepoñere.* U.c.472. Tarentini cujusdam oratio.

XII. *Neque sic accipiatis, tamquam exprobraturus praeterita surrexerim. nam veterem quidem culpam intempestive objicere, inimici et alienis erroribus petulanter insultantis animi est: probi viri et salutis communis studiosi, peccata civitatis tegere, aut excusare malunt, nisi quoties ad calamitatem publicam amoliendam praeteritarum offensarum recordatio grande momentum habet. Nam ab errore quidem omni, homines quum simus, immunes haberi velle, nimium et superbum: sed ad eumdem lapidem crebro impingere, neque saltem eventu temeritatem castigante ad cautionem erudiri, id vero jam vix bene humanum est. Ad unius hominis vocem naves Romanas depressimus: mox Thurios, cognatam gentem, hostilibus odiis vexavimus, quod ab Romanis defendi, quam a Lucanis Bruttiisque diripi maluerunt: legatos Romanorum per turpem dictu contumeliam violari tulimus. Bellum igitur, quo carere potuimus, et grave bellum, et periculosum, et improvisum, alienissimo tempore nostro adtractum est. Denique jam in agro Tarentino Romana castra sunt: et nos adhuc incerti omnium, bellum formidabile, an pacem indecoram satius sit accipi, deliberamus.* Tarentinorum delicta.

XIII. *Atque utinam nunc demum, obliti blanditiarum, obliti privatorum commodorum, dignitatem utilitatemque publicam spectantes, in commune consuleremus! Esset, unde vel foedera honeste, vel arma tuto sumerentur. Nunc in duas vos abire partes, et propemodum factiones video. non judiciis, aut ex conditione rerum sumpto consilio; sed suis quisque caussis ducitur. Cur enim tam paucos juvenes et pauperes in ea sententia esse video, quae pacem laudat? aut cur nemini fere divitum et seniorum bellum placet? An alia tam aequaliter divisae civitatis caussa est, quam quod hi, rebus quietis, foenore suo* Juvenes et pauperes bellum; alii pacem cupiunt.

Cap. XI. Eclogae ex Diodori l. 11. Cap. XII. Flor. 1, 18.
Cap. XIII. Zonaras.

U. c. 472. *agrisque frui volunt; illi, si bellum conflatum sit, in imperiis, aut ex licentia praedae compendium sperant? Etiam olim hoc morbo laboramus, neque a longo jam tempore respublica nostra hominibus caruit, qui domesticas opes augere studerent, etiam cum periculo et detrimento civitatis.*

XIV. *Quibus omnibus occurrere poteritis rectissime, (dicendum enim est, quod ex praesentibus utilissimum esse censeo) si neque pacem ematis ea conditionum vilitate, quae jura liberae civitatis minuat; neque vestras tantummodo vires belli tam difficilis terroribus opponatis. Saepe a majoribus copiarum nostrarum imperium externis ducibus commissum est. Archidamum Agesilai filium, postea Cleonymum, mox Agathoclem, Peloponneso aut Sicilia evocavimus. Memoria nostra, quum finitimorum armis infestaremur, Alexandrum Epirensem patres nostri acciverunt. Eo consilio non solum ipsi commodis rebus usi sunt, sed etiam nobis florentes reliquerunt. Est eadem hodie inter eos et Epirotas amicitia: neque illi hodie exercitu ac duce minus valent. Et recens beneficium nostrum Pyrrhus habet, quem Corcyraeos oppugnantem justa classe juvimus. Ergo non meum hoc, sed qui ante nos rempublicam hanc felicissime rexerunt, hominum sapientissimorum consilium esse existimatote: quod vel ideo sequi debetis, quia in priore exemplo quasi totam ejus rationem cum eventu ipso perspicere potestis.*

Pyrrhum arcessi suadet.

XV. *Sed tamen etiam alioquin argumenta magna sunt et evidentia. Nemo inter nostros ita excellit, ut ei aequo animo parituri sint ceteri: quae vero sint aemulationis pericula, quoties acri et potente cum hoste res est, scitis. Et quemcumque faceretis imperatorem, vel nimio pacis studio, vel cupiditate gerendi belli, detrimentum vestris rebus adferre posset. Taceo adversum Romanos, gentem armis induratam, non quolibet duce bellum tuto geri. Verum enimvero, quemadmodum nemo dubitat, virtute et consilio militari ante Pyrrhum nemo est. Sed venire forsitan nolet. Immo vero, quia rerum gerendarum cupidissimus bellum in praesentia nullum aliud habet, non modo veniet ipse lubenter, sed etiam adducet copias validas et proeliorum non rudes. Et, ne ab ipso libertati nostrae metuamus, iis cum eo conditionibus transigetur, quibus respublica in tuto sit. Hac ratione fiet, ut bona cum spe sumere bellum, et vel impetrare pacem commodam, vel etiam dare gloriosam possimus. quamquam hoc potius eventurum non improbae spei est, ut prius Romani nobiscum aequis legibus transigant, quam hoc rerum statu Pyrrhum ac-*

Commoda inde sequutura ostendit.

Cap. XIII. Diodorus. Cap. XIV. Appianus. Strabo, l. 6. p. 280. Liv. 8, 24. Pausan. l. 1. Cap. XV. Plut. in Pyrrho 25.

cipiant in Italiam, qui quondam ex eadem Epiro minoris aliquanto gloriae potentiaeque regem timuerunt. U. c. 472.

XVI. Hoc consilium non eo tantum vicit, quod publicae salutis viam haud aspernandam aperuisse videbatur; sed etiam contrarias in opiniones divisa concione, quum neutra pars, obsistente altera, pertendere posset, quod proximum erat, sententiam, quae media quodammodo videbatur, universi praetulerunt. Ferunt, vulgato per civitatem rumore, decretum de Pyrrho acciendo factum esse, Metonem quemdam, hominem frugi, sumpta corona marcida et facula, ebriorum more, cum tibicina theatrum intravisse: populum Tarentinum, solita lascivia: jussisse, *ut, progressi in medium, ille voce, muliercula tibia canerent.* tum Metonem, facto silentio, dixisse; *Bene facitis, Tarentini, quod saltandi canendique copiam praestatis, quibus libet. nam, Pyrrho in urbem admisso, vix erit, ut liceat amplius nostro nobis arbitratu vivere.* Moto ad haec populo, atque orto murmure, veriti, qui auctores injuriarum adversus Romanos fuerant, ne, pacificis consiliis valentibus, ad supplicium ipsi dederentur, increpito vulgo, *quod ab homine temerario tam indigne derideri pateretur,* impetu facto, Metonem theatro exegerunt. ita, nemine deinceps adversante, decretum ratum fuit.

Consilium vincit.

Metonis factum.

XVII. At Romanus consul, quum nihil ab Tarentinis pacati responderetur, praeterea mitti ad Pyrrhum legatos cum muneribus accepisset, ad belli consilia conversus, agrum populatur, oppida alia pugnando, alia deditione capit, damno ac terrore complet omnia. Mittuntur etiam ad prohibendas injurias ab Tarento copiae. fit conflictus acer: sed, superiore Romano, multis suorum amissis, Graeci in urbem compelluntur. Aemilius regionem omnem impune vastat uritque. Territis ea clade Tarentinis, ut multitudo, quanto secundis rebus insolentior, adversis tanto impensius in timorem praeceps est, Agidi, qui Romanae amicitiae retinendae perpetuus auctor fuerat, imperium permittitur. Cupiditatem spemque pacis auxerant ex principibus quidam, ab Romano duce dimissi, qui humanitatem ejus, et ceteros etiam Tarentinos superiore proelio, aut per agros passim exceptos, indulgenter atque benigne haberi praedicabant.

Aemilius consul bellum Tarentinis infert.

Cap. XVI. Plut. in Pyrrho, 26. Cap. XVII. Zonaras. Oros. 4, 1. Zonaras.

U. c. 472. *Pyrrhi destinata.* XVIII. Sed mutavit animos erexitque Cineae fiducia, cum auxiliaribus copiis ab Epiro venientis. Namque Pyrrhus ingens animi, et Magni modo Alexandri aemulatione vastissimum imperium spe complexus, ipsis quasi fatis invitantibus, ad perficienda, quae destinasset, pandi sibi viam credebat. Confirmatum etiam oraculi Delphici voce narrant, ambigui quidem sensus; et utramvis in partem facilis flecti, sed quod interprete cupiditate rex pro certo et secundo acceperit. quippe de belli, quod suscepturus esset, eventu consulenti redditum responsum ferunt: *posse eum Romanos vincere.* Sed plus, opinor, animorum dabat Tarentina legatio, quae ex sua civitate, Lucanisque, Messapiis, et Samnitibus, ceterisque populis, qui eodem foedere tenerentur, facile viginti millia equitum, trecenta quinquaginta peditum conscribi posse adtulerat. His igitur copiis si Romanos in ordinem redegisset, haud magno negotio ceterae Italiae dominationem se adepturum sperabat. Inde brevis in Siciliam trajectus ostentabat insulam, Agathoelis exeisa domo, vacuam et discordem: quam etiam hereditario jure, quod ex Lanassa filia Agathoelis liberos susceperat, suae domui posse vindicari rebatur. His ex sententia confectis, Carthaginem bello erat petiturus.

Cineae colloquium cum Pyrrho. XIX. Fama est, Cineam praestanti sapientia virum, quo immodicas regis cupiditates, paratamque felicitatem praesentibus bene utendi turbaturas, ipsius quoque confessione coëreendas esse ostenderet, *quid devictis Romanis agere constituisset?* interrogasse. Atque, illo subinde alias ex aliis victorias nasci turas esse demonstrante, subjecisse: *Quid igitur, confectis istis omnibus, acturi sumus?* Tum vero, *pacis et otii bonis affatim fruituros*, respondente, excepisse Cineam: *Quid igitur vetat, o rex, quin statim iis fruamur, quum praesto sint; novis autem bellis suscipiendis corrumpi penitus amittique possint?* Sed Pyrrhus, iterata legatione Tarentinorum et ambitione sua victus, *patrium esse* respondit *Epirotis, non pro se tantum, sed etiam pro sociis et amicis, bella capessere.* Ceterum tegendo interiori consilio suo, cum legatis anxie pepigit, *ut lato ipsis auxilio statim rediret domum, neque diutius, quam necessum esset, ab iis in Italia detineretur.*

Cap. XVIII. Justin. 18, 1. Aug. de Civ. Dei, 3, 17. Ennius apud Cic. 2. de Divinat. 56. Plut. in Pyrrho, 27. Justin. 18, 1. Plut. Cap. XIX. Justin. Eclogae ex Diodori l. 22. Zonaras.

XX. Inde confeſtim ad bellum adparandum ingenti ſtudio verſus, navium longarum magnum numerum complevit; alias praeterea, quibus equi virique transportarentur, adornavit: plerisque legatorum Italicorum, quo sub specie honoris obſidum vicem retineret, in delectu agendo copiisque conducendis uſus, ceteros cum tribus armatorum millibus, addito, qui praeeſſet, Cinea, Tarentum praemisit. Horum adventu spes pacis abrupta, abrogatum Agidi imperium, et uni eorum, qui ex legatione redierant, decreto populi datum eſt. Neque multo poſt miſſus a rege Milo Tarentinam arcem firmavit praeſidio, murorumque cuſtodiam et tutelam sibi depoposcit: gratulante imperita multitudine, quod penes peregrinos moleſtiam et labores eſſe, sibi otium cum securitate relictum exiſtimabat. annona igitur militibus, pecunia Pyrrho, alacriter decreta. U. c. 472. *Pyrrhus bellum apparat.*

XXI. Interea L. Aemilius, transmarini militis adventu cognito, quo tutioribus locis hybernaret, exercitum in Lucaniam transducere inſtituit. Erat iter per anguſtos quosdam calles, quos ab altera parte praeruptae inviaeque rupes, ab altera mare claudebant: et intellecto ducis Romani conſilio Tarentini naves scorpionibus et balliſtis inſtructas admoverant litori, militemque per arctos et obnoxios tramites incedentem miſſilibus impetebant. Aemilius viam virtuti negatam aſtu explicuit, captivis, quos in ultimum agmen rejecerat, latera praetexens ordinum, quae periculo patebant. Horum miſericordia Tarentini, dum suos ferire metuunt, etiam hoſtibus pepercerunt. *Aemilii ſtrategema.* Haec ferme eo anno ad Tarentum geſta. Romae vero C. Fabricius Luscinus, qui in conſulatu suo Samnites Bruttiosque et Lucanos praeclare vicerat, triumphans Capitolium ingreſſus eſt. Eumdemque honorem non ita multis poſt diebus Q. Marcius conſul obtinuit, ex Etruria, rebus ibi proſpere geſtis, reverſus. Quae eum cauſſa, bello Etrusco nondum finito, ex provincia revocaverit, tempore alieno, (nam Fabricius A. D. III. Nonas Martias triumphavit) non traditur: ego accitum a senatu conjicio, qui tum, exſpectatione Pyrrhi sollicitus, praeſidia undique conquirebat.

XXII. Nam et eo primum tempore, quum, tanta undique belli mole coorta, imperium pluribus exerci-

Cap. XX. Pauſan. l. 1. Zonaras. Plut. Zonaras. Cap. XXI. Frontin. Strateg. 1, 4. Zonaras. Faſti Capit.

U. c. 472. *Proletarii sacramento rogantur.* tibus defendi oporteret, proletarii, quibus antiquitus vacatio militiae fuerat, sacramento rogari coepere: arma, quae parare per inopiam non poterant, publice data; ut, legionibus alibi occupatis, haec manus, per globos in muris foroque disposita, stationibus et excubiis urbem tueretur. Neque tamen his consiliis averti potuisset imminens clades, nisi fortuna urbis imperaturae periculosissimis temporibus ingentes viros reservasset, ac nescio an maximos omnium, qui umquam in ista civitate fuerint, non ita divitiis et splendore generis, quam contemptu opum, et a virtute nobiles. Haec enim aetas Curios, Fabricios, Coruncanios tulit: nullarum imaginum aut facultatum viros, sed amplissimae gloriae, quam rectissimi exempli homines, summo rei militaris usu, parique morum innocentia pepererunt: utrobique salutares patriae, quae, adversus regem ambobus metuendum, non magis opus habebat viris, qui ferrum hostile retundere possent, quam qui aurum contemnere.

Pyrrhus in Italiam navigat. XXIII. Pyrrhum interea, vere non exspectato peditum duo et viginti millia, tria equitum adducentem, elephantos praeterea viginti, et funditorum sagittariorumque modicam manum, orta in medio cursu tempestas ita jactavit, ut ab extremo periculo minimum abesset. Classe disjecta, pluribusque navigiis adflictis, quum etiam praetoria navis laboraret, in mare se dedit Pyrrhus, et maximo cum labore vix tandem enatavit. Corporis tamen male habiti aegritudinem animi robur sublevabat, et cura Messapiorum, qui suum in litus ejectum omni studiorum officiorumque comitate coluerunt. Eorumdem opera navibus quibusdam, quae procellae vim evaserant, adductis, pauci equites cum duobus elephantis, et minus duobus millibus peditum collecti. Cum hac manu Tarentum processit, obviam egresso cum militibus suis, regemque deducente Cinea. *Tarentum venit.* Magnis Tarentinorum gratulationibus exceptus, paucos dies quieti dedit. quo spatio quum civitatis mores ita comparatos esse cerneret, ut, his obtinentibus, neque servari a quoquam possent, et ipsos quoque defensores suos pessumdaturi essent, dissimulavit in praesentia. Sed ubi paullatim, convenientibus, quae dispersae fuerant, navibus, copias

Cap. XXII. Oros. 4, 1. Aug. de Civ. Dei, 3, 17. Ennius apud A. Gell. 16, 10. Cap. XXIII. Zonaras. Plut. in Pyrrho, 31.

idoneas habuit; gymnasia et porticus, in quibus otiosa juventus dies totos obambulando nugandoque consumebat, occlusit: epulas compotationesque vetuit: sollemnia ludorum ex intemperantissimo usu ad justam mediocritatem reduxit. U. c. 472.

XXIV. Post haec delectum juniorum severe egit, monitis, ut solebat, conquisitoribus suis, *grandes eligerent, se eos fortes redditurum.* Hos manipulis suorum permixtos, ne seorsim habiti seditiones agitarent, eadem duritia et severitate disciplinae exercuit, capitis poena infrequentibus proposita. Qui vero in armis non essent, eos majorem diei partem in foro agere coëgit. Quarum rerum insolentia homines, inter pudendas delicias nati educatique, mirifice angebantur, *servitutem* adpellando, si perire socordia et luxuria cupientes salvi esse cogerentur. Onerabat invidiam satellitum quorumdam regiorum intemperies, qui suo arbitratu hospitia deligentes, etiam invitis et reluctantibus dominis occupabant, parique deinde licentia inter uxores eorum liberosque versabantur. Ergo fastidio praesentium multi relicta urbe in agros emigrabant: donec id quoque clausis portis adpositi custodes prohibuerunt.

Gravis est Tarentinis.

XXV. Tum vero Tarentini, se pro socio dominum accepisse sero intelligentes, quod unum poterant, per indignationem et questus sortem suam miserabantur, aliquanto liberius, ubi per aliquam idoneam caussam convenientes, praeter solitos animi adfectus, etiam vino incaluissent. Neque deerant, qui ad Pyrrhum referrent, arcessitique nonnulli, quod inter convivium parum honorifice de rege loquuti esse arguerentur. Sed horum quidem periculum cujusdam inter eos simplex et ingeniosa confessio discussit: *Et haec diximus*, inquit, *et longe graviora dicturi fuimus, nisi vinum defecisset.* Ibi Pyrrhus, ut qui vini, quam hominum, eam culpam videri mallet, adridens dimisit eos. Ceterum diffisus civitatis moribus animisque, ut quemque plurimum apud Tarentinos auctoritate consilioque pollere animadverterat, caussis repertis structisve, ad fi-

Tarentini de Pyrrho queruntur.

Cap. XXIV. Frontin. Strateg. 4, 1. Zonaras. Appianus apud Vales. Zonaras. Plut. Appianus. Cap. XXV. Zonaras. Val. Max. 5, 1, 3. ext. Plut. in Pyrrho, 16. Zonaras. Justin. 18, 1.

U. c. 472. lium Ptolemaeum (quem discedens ipse regno praefecerat annorum quindecim adolescentem) ablegabat: alios per occultas insidias de medio tollebat: erant quos adfectata humanitate complexus, inter familiarissimos haberet, quo populo suspectiores fierent. In his Aristarchus erat, vir inter primates amore civium et eloquentia excellens. Hunc, quia nihilominus in magna apud multitudinem gratia esse cernebat, per caussam certi negotii navigare in Epirum jussit. Aristarchus, quum refragari regis imperio, praesentis exitii; obedire, non quidem aeque velocis, sed tamen aeque certi videretur, conscensa navi paullum provectus, flexit cursum ad urbem Romanam, et receptus in fidem de rebus multis magnisque senatum largiter edocuit.

Pyrrhus Tarentinos graviter premit.

Romanorum apparatus.

XXVI. Dum haec Tarenti Pyrrhus administrat, nihilo segnius ad bellum gerendum apud Romanos delectus agebantur, cogebantur pecuniae, misso ad socias civitates C. Fabricio, qui auctoritate gratiaque sua deterreret a studiis rerum novarum: quidam, quorum suspecta levitas erat, etiam praesidiis in opportuna loca impositis, in fide retinebantur. Quidquid enim ubivis injuriae acceptae persuasione aegrum, aut cupiditate novandi turbidum erat, id omne tot adversus unam gentem conspirantium populorum robur, et bellicosissimi regis exspectatio commoverat. quo intentiores Romani, capita seditionum mature opprimendo, securitati suae providebant. Eo tempore casus Praenestinorum principum memorabilis fuit: qui, nocte jam ingruente, quum adducti Romam essent, custodiae caussa conclusi sunt in aerario publico, tum demum intellectis fallacis oraculi ambagibus, cujus fide popularibus suis, ad defectionem eos impulsuri, saepe spoponderant, in fatis esse, *uti Romanum aerarium a Praenestinis occuparetur*. Sollicitos Patrum animos (nam et Fabricium a sociis retineri audiverant, ut eo pignore suos ab Romanis incolumes reciperent; et ad Etruscos, ad Umbros, ad Gallos contra populum Romanum incitandos, legatos mitti) nova insuper cura oppressit rei quum facto ipso atrocis, tum formidabilis exempli, ne apud omnes Italos alienissimo tempore Romana fides in suspicionem et odium adduceretur.

Conspirationes sociorum contra Romanos.

Cap. XXV. Zonaras. Cap. XXVI. Dio apud Fulv. Ursin. Zonaras. Dio. Zonaras. Dio.

U. c. 472. Rhegium a Romana legione per scelus occupatur.

XXVII. In extremo Italiae litore contra Siciliam Rhegium est, Graeci nominis temporibus illis florens et opulenta civitas. Ea quum adventu Pyrrhi magnum et terribile bellum cerneret consurgere, praeterea classibus Carthaginiensium in illo mari vagantibus terreretur; diffisa viribus suis arcessendum a Romanis praesidium existimavit. Missa sunt militum millia quatuor, ex Campaniae coloniis scripta manus, et inde legio Campana adpellata, tribuno militum Decio Jubellio deducente. His ab initio quidem neque fides in defendenda urbe, neque diligentia defuit. Deinde, quia belli propinquus metus nullus erat, paullatim otio et Graecae consuetudinis imitatione in luxum resoluti, praesentemque copiam cum dura et laboriosa vita, quam eousque egerant, comparantes, opportunitatem urbis, et incolarum felicitatem, sermone cupiditatis et invidiae pleno, in circulis et hospitiis suis agitare coeperunt.

Decii praefecti vecordia.

XXVIII. Delectabatur eo facto Decius, qui, et ipse pari vecordia ductus, sceleratum occupandae urbis consilium pridem animo conceperat. Favebat occasio praesentis belli, quo sciebat ita distringi Romanos, ut Rheginam rem curaturi non essent: et in adverso litore Mamertinos, exemplum simul felicis sceleris, et similis perfidiae haud dubios propugnatores, praeterea communis patriae necessitudine junctos, intuebatur. Nam et hi ex Campania oriundi, quum superioribus annis inter Agathoclis auxilia stipendium fecissent, a Messeniis pro amicis excepti, civibus trucidatis aut ejectis, urbem occupaverant, domosque et conjugia miserorum inter se partiti fuerant. Etiam veterum Campanorum subibat memoria, qui Capuam possederunt, simili latrocinio Tuscis ademptam.

Mamertini Messanam proditorie occuparunt.

XXIX. Quum res satis placeret, ea consultatio supererat, quonam modo facinus impune patraretur, neve, ut in urbe populosa, pauciores a pluribus circumventi caederentur. Confingit epistolas, tamquam a Rheginis ad Pyrrhum scriptas, ut praesidium Romanum ei proderetur. Vocantur secreto milites: epistolae, quasi interceptae, recitantur: queritur acerbe de perfidia Rheginorum Decius: ex militari multitu-

Ordo facinoris opprimendo rum Rheginorum.

Cap. XXVII. Polyb. 1, 7. Liv. Epit. 12. Liv. 28, 28. Polyb. Dio et Appian. apud Vales. Polyb. Cap. XXVIII. Dio. Polyb. Dio. Diodor. apud Vales. l. 21. Liv. 4, 37. Cap. XXIX. Dio apud Vales.

U. c. 472. dine quidam, ad hoc praeparati, succlamant, *armis expediendam salutem, et exitium, ipsis destinatum, in auctorum capita vertendum esse:* adest etiam ex compacto, qui nunciet, *in Rhegino litore classem Pyrrhi conspectam esse, et secreta colloquia habita.* Miles, supra priorem animi cupiditatem, etiam perfidia hostium et periculi metu accenditur. Consensu omnium in hanc sententiam disceditur, *ut ignari imparatique oppidani opprimantur: caede virorum facta, fortunae publicae privataeque omnes legioni cedant.* Fit facinus indignum et atrox. Decius quosdam ex principibus ad coenam vocatos inter sacra hospitalis mensae obtruncat: alii passim in domibus suis trucidantur: majori parte Rheginorum interfecta, ceteri patria ejiciuntur ab iisdem illis, quos paullo ante, ut cum patria servarentur, amicorum atque sociorum nomine in eam acceperant.

Nova reipublicae forma Rhegii. XXX. His patratis, nova fit publica rei forma: aedes atque facultates miserorum tamquam hostilis praeda inter latrones dividuntur: caede adhuc recenti, matronae virginesque maritorum atque parentum suorum interfectoribus nubere coguntur: jura nomenque Rheginae civitatis crudelis et perfidiosa legio sibi vindicat. Sed bene consuluit mortalium generi Deus, quod plerumque scelerum insignium exempla, eadem et vindictae illustris documenta sunt: ne quis magis successu maleficiorum animari ad paria consilia possit, quam exitu eventuque deterreri. Adeo verae felicitati cum facinorosis non convenit; neque ulla certior est insania, quam existimare, scelere quemquam fieri beatiorem. Ut enim, quae post hanc vitam manent supplicia, quae maxima sapientes esse sciunt, *Hominum incredibilis stultitia.* nulla putentur, (solet enim hominum incredibilis stultitia vix iis habere fidem, quae vident, nedum ut inexpertis moveantur) attamen etiam quum prosperrime procedunt omnia, interno vulnere lacerat animum delictorum conscientia: viventium nomen, mortuorum memoria, apud homines in odio et detestatione est: ac plerumque id ipsum quoque, quod foedissime partum, laboriosissime retentum est, non Deo, non hominibus inulta scelera diu patientibus, ingenti cum dolore eripitur.

* Cap. XXIX. Strabo l. 6. p. 258. Cap. XXX. Diodor. apud Vales. l. 22. Oros. 4, 3. Diodor.

XXXI. Juvat hic referre breviter Decii Jubellii ceterorumque furoris ejus participum poenas, quae quidem earum temporibus his connexa sunt: nam extremum exitium, interea variis casibus torti, decimum in annum distulerunt, ut in tempore memorabimus. Igitur praedonibus iſtis non diu laetae, aut etiam inter ipſos tranquillae res fuere. Metum a Romanis et Pyrrho utcumque, praeter occasionem temporum, Mamertina societate propellebant, et consilio neutros laceſſendi. Hoc enim tutiſſimum viſum ex praeſentibus, inter initia sua, dum ex violenta et subita origine nova civitas coalescit, abſtinere bello: quod neque adverſus regem se tuto sumpturos eſſe videbant; et promptiorem sperabant a Romanis veniam, si contra ipſos arma non tuliſſent. Prima dissensionis cauſſa, ut inter latrones oportuit, ex iniqua diviſione raptarum rerum orta eſt. Ejectus per seditionem Decius Meſſanam confugit: qui Rhegii erant milites, scribam ejus M. Caesium imperatorem legerunt. Eodem honore Decius, quum pecuniam secum grandem adtuliſſet, a Mamertinis auctus eſt; neque laeta sibi, neque diuturna fortuna. *U. c. 472. Decii ceterorumque perfidorum poena.*

XXXII. Nam evenit, ut, oculorum gravi aegritudine correptus, medicum inſignem acciendum curaret; ultione divina jam ad plures acerbioresque poenas nefarium hominem rapiente. Adductus ergo medicus eſt Rheginus domo, sed, quia multis ab annis Meſſanae habitaverat, origine non Decio tantum, numquam ulli Rheginorum se commiſſuro, sed plerisque ejusdem urbis incolis incomperta. Ille memor patriae, et injurias ejus ulcisci certus, perſuadet homini, se ſtrenuum quidem adferre remedium, sed eventus tuti, celerrimaeque efficaciae. Sic admoto medicamento, quod cantharidum succo temperaverat, vetitoque tolli, priusquam ipſe reverſus ad aegrum eſſet, sine mora conſcenso navigio, ex urbe Meſſana profugit. Decius, incredibili dolore satis diu tolerato, poſtquam medicus non redit, amoveri collyrium jubet: eo diluto, luminibus orbatum se reperit. Ita infamis, exul, contemptus, caecus, animo et corpore aegro, tamquam vinculis conſtrictus, ad poenam servatur: miro quo- *Decii fatum.* *Medicus cantharidum succum imponit oculis Decii pro collyrio.*

Cap. XXXI. Liv. 28, 28. Appian. Liv. Diodor. Val. Max. 2, 7, 15. Diodor. Eclog. ex l. 22. Cap. XXXII. Appian. apud Vales. Diod. Appian.

U. c. 472. dam divinae ultionis ingenio, ut ab eo, cui salutem suam crediderat, cladem istam pateretur, qui prius ipse, quos tueri debuerat, immanitate perfidiaque circumvenisset. Quae documenta historiis consignari tradique generis humani interest, cui numquam satis persuadetur, quantum a recta prudentiae ratione absit ea calliditas, per quam, ob falsa quaedam bona virtute fideque spretis, per foedas et iniquas libidines in vera mala ruitur.

Per calliditatem ob falsa bona in vera mala ruitur.

EPITOME

LIBRI TERTII DECIMI.

Valerius Laevinus consul parum prospere adversus Pyrrhum pugnavit, elephantorum maxime inusitata facie territis militibus. Post id proelium cum corpora Romanorum, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inspiceret, omnia versa in hostem invenit, populabundusque ad urbem Romam processit. C. Fabricius, missus ad eum a senatu, ut de redimendis captivis ageret, frustra, ut patriam desereret, a rege

Valerius Levinus consul] *Laevinus* ex Capitolinis lapidibús a *Laevo*, ut *Crassinus* a *Crasso*, *Albinus* ab *Albo*. Plutarchus in Pyrrho [p. 392.] mendose *'Αλβῖνος* habet, pro *Λαιβῖνος*. SIG. Similia v. apud Pighium in Annal. ad ann. CDLXXIII. p. 431. ubi insuper notat, Zonaram [8, 3.] male eum *Λαουΐνιον*, sive *Lavinium*, vocaſſe; quomodo etiam hoc loco per errorem praefert Boend. Vox *consul* deeſt in Leid.

Elephantorum maxime inusitata facie] Codices nihil mutant. At Salmasius ad Flori 1, 18, 6. *invisitata facie* scribendum conjecit. De ea voce late supra v. ad Livii 5, 35, 4.

Post proelium quum corpora Romanorum] Ita edidit Gruter. anno 1628. itaque eſt in Lovel. Antea edebatur *Post id proelium*, quod servant Leid. Voss. Berg. Boend. et Hearnii N. quorum auctoritatem secutus sum. Clericus etiam pronomen, a Freinshem. et Doujat. reſtitutum, servavit, licet Gronovii, ex sententia Gruteri, ex contextu ejeciſſent. Paullo poſt *quae in acie ceciderant*, pro *qui*, quasi ad corpora referendum foret, Berg. *qui in acie exciderant* Voss. Idem etiam codex *venit*, pro *invenit*, oſtentat. Sed prima syllaba excidit ob praecedentis vocis literam finalem. V. ad 5, 27, 6.

Populabundusque ad urbem Romam processit] *populabundus*, omiſſa conjunctione *que*, Voss. Tum *ad urbem Romanam* Berg. Lovel. Boend. Hearnii N. et Exc. Pithoei. V. infra ad Epit. Liv. 49. Deinde *praecessit* Exc. Pithoei. V. infra ad Livii 44, 5, 6.

Missus ad eum, ut de redimendis captivis ageret] Vet.

tentatus est. captivi sine pretio remissi sunt. Cineas, legatus a Pyrrho ad senatum missus, petiit, ut componendae pacis caussa rex in urbem reciperetur. de qua re quum ad frequentiorem senatum referri placuisset, Ap. Claudius, qui propter valetudinem oculorum jamdiu consiliis publicis se abstinuerat,

venit

lib. *missus ad eum a senatu, ut.* SIG. Ita etiam eſt in Leid. Voff. Berg. Lovel. et Boend. eamque lectionem omnes, etiam Gronovii, receperunt, nisi quod Freinsh. eumque imitati Doujat. et Cleric. iterum omiserint. Ex scriptis adſtipulatur illis unus Norvic. Praepositionem *de* omisit Leid. Mox alio ordine *tentatus est a rege* Boend. sed voces *a rege* exſulant a Berg.

Cyneas legatus, a Pyrrho ad senatum missus, petiit] *Cineas.* Sic enim Plutarchus in Pyrrho: sic Suidas *Κινέας*. SIG. Adde Davis. ad Cic. 1. Tuscul. 24. ubi ed. Gronovii mendose *Cyneas.* At 9. ad fam. 25. et de Senect. 13. recte *Cineas.* DUK. Vocem *missus* non agnoscit Voss. Quod, si plures codices faverent, probandum judicarem, eamque elegantiam loquendi auctori Epitom. adhaesiſſe putarem ex assidua lectione Livii, qui ita saepius locutus eſt. Ita 28, 9, 1. *Quum M. Fabius Maximus pater, legatus ab M. Livio consule Romam ad senatum nunciasset.* ubi plura vide. Praeterea *petit* Leid. Voss. Berg. Boend. Lovel. et Hearnii N. V. ad Liv. 37, 45, 2.

Rex in urbem reciperetur] Ita quidam: alii tradunt, eum nihil aliud, quam amicitiam et foedus petiiſſe. V. Cel. Duker. ad Flori 1, 18, 16. Ceterum *in urbe* Norvic. et primae edd. Utrumque Latinis in usu fuit. V. ad 8, 26, 3. *in urbem* tamen, quod omnes reliqui codd. tuentur, propter eorum auctoritatem praefero.

Propter valetudinem oculorum jam diu a consiliis publicis abstinuerat] Vet. lib. *consiliis publicis se abstinuerat.* SIG. Ita et Leid. Berg. Lovel. et Boend. Vide ad Liv. 5, 43, 8. *a consiliis publicis se abstinuerat* Voss. Lectionem a Sigonio damnatam unus servat Norvic. eamdem a reliquis editoribus, etiam Gronoviis, desertam revocarunt Freinsh. Doujat. et Cleric. Praeterea *valetudinem* primus Gruter. in ed. anni 1628. recepit, et plerique poſtea servarunt. Similiter legunt Leid. et Lovel. Antea edebatur *invaletudinem*, quod tuentur Voss. Berg. Boend. et Norvic. idque poſt Gruter. iterum admisere Freinsh. Doujat. et Cleric. Utrumque habet, quo se tueatur. Certe *invaletudo* eſt apud Cic. 7. ad Att. 2. *Invaletudo tua me valde conturbat.* et de Amic. 2. *Quod his Nonis in nostro collegio non adfuisses, invaletudinem caussae, non moestitiam, fuisse.* ubi v. Langium. Et ita etiam olim edebatur infra in Epit. 33. *Ob subitam invaletudinem Pergamum translatus*

venit in curiam, et sententia sua tenuit, ut id Pyrrho negaretur. Cn. Domitius censor primus ex plebe lustrum condidit. censa sunt civium capita ducenta septuaginta o(t) millia, ducenta viginti duo. Iterum adversus Pyrrhum dubio eventu pugnatum est. Cum Karthaginiensibus quartum foedus renovatum est. Quum C. Fabricio consuli is, qui ad eum

decessit. Verum ibi nunc est *valetudinem.* Et ita unus cod. Livii infra 26, 22, 5. *Oculorum invaletudinem excusavit.* Quum autem ibi codd. reliqui *valetudinem* servent, et Livius passim *valetudo*, numquam vero, quod meminerim, *invaletudo*, pro morbo usus sit, credibile fit, vulgatum ibi retinendum, et auctorem Epitom. eum imitatum, adeoque et hic et altero loco similiter legendum esse. Paullo ante *ex qua re*, pro *de qua re*, Voss. Sed vulgatum malo.

P. Domitius censor primus ex plebe lustrum condidit] Vet. lib. *Cn. Domitius.* Quod placet: est enim Cn. Domitius, qui per haec tempora cum P. Dolabella consul fuit. Praeterea *Publii* praenomen nusquam alias in Domitia gente reperi. Ut autem C. Marcius Rutilus primus e plebe censor fuit, auctore Livio [7, 22, 7. et 10, 8, 8.] sic Cn. Domitius primus e plebe censor lustrum condidit. SIG. V. etiam Pighium in Annal. ad ann. CDLXXIII. p. 432. Neque aliter Leid. Voss. et Lovel. *P. Domitius* vocatur in Norvic. *C. Domitius* in Berg. V. ad Livii 7, 3, 3. Praenomen omittitur in Boend.

Censa sunt civium capita ducenta septuaginta octo millia, ducenta viginti duo] Vet. lib. *CCLXXXVII.* DELR. *censa sunt capita*, una voce neglecta, Leid. Voss. Berg. Lovel. et Boend. V. ad Liv. 10, 47, 2. Contra *civium capita* constanter editi: quomodo auctorem Epitom. semper loqui solitum fuisse, vidimus ad Epit. 1. Praeterea *ducenta octuaginta duo millia* Leid. *CCLXXXVI millia* Boend. *CCLXXXVII millia*, ut Delrius in vet. lib. invenit, etiam Voss. *CCLXXXVII*, omissa voce *millia*, Hearnii N. *CCLXXXVIII millia* Berg. *CCLXXXVIII*, omissa etiam voce *millia*, Lovel. Deinde *ducenta viginti septem* Leid. *CCXX* Boend.

Cum Karthaginiensibus quarto foedus renovatum est] Hujus foederis meminit Polybius l. 3. [25.] Τελευταίως ποιοῦνται συνθήκας Ῥωμαῖοι κατὰ τὴν Πύῤῥου διάβασιν πρὸ τοῦ συστήσασθαι τοὺς Καρχηδονίους τὸν περὶ Σικελίας πόλεμον. SIG. In vet. lib. *quartum foedus* invenio. DELR. Invenio etiam in Voss. Berg. Lovel. et Boend.

Quum C. Fabricio consuli is, qui ad eum a Pyrrho transfugerat, polliceretur] Hunc alii *Timocharem*, alii *Niciam* appellarunt. auctor Gellius l. 3, 8. SIG. Fabricii praenomen *C.* deficit in Leid. et Berg. Deinde *Fabricio consule is, qui* Boend. *Fabricio consiliis qui* Voss.

a Pyrrho transfugerat, polliceretur, se regi venenum daturum, cum indicio ad regem remissus est. Res praeterea contra Etruscos, Lucanos, Bruttios, et Samnites prospere gestas continet.

Hinc *a Pyrrho* deficit in Boend. Tum *pollicentem* male Voff. In verbis sequentibus *venenum se regi daturum* legunt alio ordine Berg. Lovel. et Boend.

Contra Etruscos, Lucanos, Bruttios et Samnites] *et Bruttios et Samnites* Norvic. et edd. vett. usque ad Sigonium, qui primus edidit, ut nunc vulgo circumfertur. *contra Lucanos, et Bruttios, Samnites et Etruscos* Leid. Voss. et Lovel. *contra Lucanos, et Bruttios, et Samnites, et Etruscos* Berg. Id non displicet. Auctorem enim Epitom. hoc modo conjunctionem saepius repetiiffe, vidimus ad Epit. 4. et 9. Adde infra ad 14. et ad 46. Tò *Etruscis* deerat in Exc. Pithoei.

JOHANNIS FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM LIBER III.

IN LOCUM LIBRI XIII. T. LIVII.

I. Interea, Romae parte copiarum ad praesidium urbis et incertos belli casus retenta, novis consulibus exercitus et provinciae datae sunt. P. Valerio Laevino Tarentini et Pyrrhus, Ti. Coruncanio Etrusci belli reliquiae obvenerunt. Laevinus magnificum ad famam et terrorem ratus, hostem a se lacessitum videri, simul utile civitati, si quam longissime belli metum et incommoda ab agro Romano avertisset, confestim in Lucaniam moto exercitu, castellum opportuno situ operibus permunivit, valido praesidio imposito, quo et Pyrrhi coepta tardarentur, et Lucani, quorum perfidia timebatur, ad hostem non auderent desciscere. Audito Romani consulis adventu Pyrrhus, quamquam socii nondum convenerant, turpe sibi et detrimentosum fore judicans, si inter primordia belli formidinis indicium ullum edidisset, cum copiis, quae aderant, incunctanter obviam progressus est.

U. c. 473. P. Valerio Ti. Coruncanio coss.

Consulum provinciae.

Pyrrhus Laevino obviam progreditur.

II. Ut tamen per caussam aliquam honestam traheret negotium, caduceatorem misit cum literis, quarum haec sententia fuit. *Rex Pyrrhus Laevino salutem. Audio te contra Tarentinos venire cum exercitu. Sed, eo dimisso, cum paucis ad me venito. Caussa enim cognita, quod alteros alteris praestare aequum erit, et iam nolentes praestare cogam.* Ad haec Laevinus: *Nos neque controversiarum nostrarum te sumimus arbitrum, neque hostem pertimescimus. Tu vero absurde facere videris, caussas alienas cognoscere satagens, qui, propriae culpae reus, nondum Italiae injussu nostro initae poenas nobis pependisti. Ergo non adversus te minus, quam adversus Tarentinos, instructo cum exercitu venio, Marte judice, auctore generis nostri, de nostro jure disceptaturus.* Neque diu moratus signa movit, et inter Pandosiam et Heracleam urbes, loco campe-

Pyrrhi literae ad Laevinum

Cap. I. Zonaras. Plut. in Pyrrho, 34. Cap. II. Zonaras. Plutarchus. Zonaras. Plut.

U. c. 473. ſtri, ab hoſtilibus caſtris diviſus Siri amne, conſedit. Fama eſt, Pyrrhum, ſpeculandi cauſſa ad amnem progreſſum, quum caſtra Romana diligenter ſpectaviſſet, uni ex amicis, cui Megacles nomen erat, dixiſſe: *Ordo certe barbarorum iſtorum minime barbarus eſt; at facta mox noſcemus.*

Pyrrhus caſtra Romana laudat.

III. Tum autem ad ripam firma collocata ſtatione, quae tranſitum tentantes arceret, opperiri ſocios conſtituit, ſuper rationem belli, quod Romanos in hoſtili regione rerum neceſſariarum inopia laboraturos eſſe ſperabat, etiam fiducia Laevini anxius: cujus ille admirationem novo teſtimonio nuper auxerat, dimiſſis impune hoſtibus, qui ad exploranda caſtra venerant, et adjecto, *ſibi praeterea majorem alium exercitum esse.* Inter haec, ut vicinis caſtris, velitationes continuae fiebant: ad ſummam rerum proficiebatur nihil. Igitur diebus ferme quinquaginta per haec leviora certamina conſumptis, conſul, quod iisdem cauſſis ad feſtinandum proelium, quibus Pyrrhus ad differendum, movebatur, milites in concionem vocatos conſilii ſui certiores facit; adverſus novi hoſtis metum confirmat: Pyrrhi famam, belluarum terrorem, quantum poteſt, elevat: denique rebus omnibus ita ſe parat, ut vel volente cum hoſte congrediatur, vel etiam invitum cogat ad certamen.

Fiducia Laevini.

Conſul proelium cupit.

IV. Itaque, poſtquam Pyrrhum manere in ſententia videt, equitatum omnem, tamquam ad agrorum praedam excurſurum, praemittit: ipſe cum inſtructis legionibus opperitur, donec in adverſa ripa tumultus et clamor fiat. Equites magno a caſtris intervallo circumvecti, qua incuſtoditum flumen erat, tranſjiciunt; ſtationem pro hoſtili ripa collocatam curſu petunt. Epirotae, ſubita re perterriti, ad caſtra ſua ſe recipiunt. Pyrrhus, intellecto hoſtem adeſſe, equitatum omnem, tria millia erant, quanta maxima celeritate poteſt, ad amnem rapit: ſperans Romanos inter tranſeundum ordinibus ſolutis, et caeco vado cum iniquitate aquae ſolique luctantes, occupari poſſe. Sed quum Romani equites ſe objeciſſent, invectus ante primum ſuorum agmen, non imparem famae ſuae pugnam edidit; ſplendidis armis conſpicuus, neque mi-

Pugna committitur.

Cap. III. Zonaras. Frontin. Strateg. 4, 7. Zonaras. Gotefridus Viterbienſis, 11. et Otto Friſingensis, 2, 31. Zonaras. Cap. IV. Plut.

nus insigni robore animique praesentia: quum ita totam aciem consilio imperiisque regeret, tamquam omni alio labore solutus esset; ita, ubi res poscebat, adcurrens proeliaretur, tamquam solum ad se militis officium, ad alium universae rei cura pertineret. U. c. 473. *Pyrrhus dux et miles bonus.*

V. Interea Leonnatus quidam Macedo, quum ex hostibus quemdam notasset, qui, ceteris omissis omnibus, unum in regem tota volitantem acie intentus, quacumque parte illum se inferre vidisset, eo quoque equum agebat, monuit Pyrrhum. Cui ille, *Fatum*, inquit, *o Leonnate, mortalium effugerit nemo. Ceterum neque hic Italus mecum, neque alius quisquam, impune congredietur.* Vix eloquutus haec fuerat, quum Oplacus (hoc nomen erat viro, Frentanae turmae praefecto) infesta lancea equum percutit regis, atque illius equum vicissim excipiens Leonnatus. Ibi circumfusi regis amici Oplacum pugnantem interficiunt, regem eripiunt. Sed iste casus magnopere perculit regios, ipsum esse caesum opinantes. Quare, ut confirmaret suos, simulque pericula sibi intentata declinaret, paludamentum et arma cum Megacle commutat: illoque in pugna relicto, ad phalangem ordinandam adducendamque pergit. Occurrunt et Romanae legiones. certatur diu acerrime, eventu adeo dubio, ut memoriae sit proditum, septies alternante proelii fortuna, modo Romanos hostium, modo Tarentinos Epirotasque Romanorum terga vidisse. *Pyrrhi periculum.* *Pyrrhus arma commutat cum Megacle.* *Acerrimum certamen.*

VI. Sed proxime desperationem Pyrrhi res adduxerat Megaclis caedes, quem, regiis armis monstratum, ex diversa acie fortissimus quisque, regis interfecti gloriam adsectans, impetebat: donec eques, nomine Dexter, interempto detractam chlamydem galeamque maximis cum clamoribus ad consulem ferens, fidem patratae caedis utrique exercitui fecit. Jam omnia terroris atque consternationis apud Graecos plena erant: fugissentque haud dubie, nisi quamprimum nudo capite obequitans Pyrrhus, *seque vivere et adesse* voce magna testatus, tantumdem fiduciae Romanis, quantum suo militi formidinis desperationisque dempsisset. Laevinus, adesse tempus ratus, quo ultima remedia experiretur, signum equitibus sustulit, quos in insidiis collocaverat, ut terga hostium incur- *Pyrrhus fugam suorum sistit.*

Cap. V. Zonaras. Plut. Cap. VI. Frontin. Strateg. 2, 4. Plut. Zonaras.

U. c. 473. rerent. At Pyrrhus in hoc agmen elephantos agi jubet, ipsos quoque in ultimum terrorem hostium reservatos.

Romani vincuntur. VII. Id consilium adflixit spes Romanas, eventumque totius pugnae secundum Pyrrhum dedit. nam et homines ipsi vastorum corporum mole, terribilique superstantium armatorum specie stupentes, quodvis potius ingens et formidabile portentum, quam animalium a natura productorum formam videre videbantur: et equi, ad conspectum odoremque et stridorem tum primum visarum belluarum exterriti, protinus confusis ordinibus, qua cuique proximum erat, abripiebantur, sessoresque vel excutiebant, vel frustra renitentes secum auferebant in fugam, et, in suorum aciem incurrentes, omnia trepidatione tumultuque miscebant. Insequutis elephantorum rectoribus, multi fugientium ab iis, qui in turribus belluarum constiterant, vulnerati sunt: plures ab elephantis ipsis confecti obtritique. Sed, consule omnia experto, cohaerebat utcumque acies; donec immissa Pyrhi imperio Thessalica ala male resistentes fregit disjecitque. *Thessalici equitatus virtus.*

VIII. Neque dubium habetur, quin eo situ loci, quo tum conclusi tenebantur, caesi omnes captive forent, ni, praeter consuetudinem Pyrrhi, qui hoc imperatorium rebatur, non pertinaciter instare fugientibus, ne alio tempore desperatione salutis acrius resisterent, etiam praeceps in vesperam dies regios a persequendo desistere coëgisset. Adjuvit etiam fortuna reliquias infelicis exercitus, quod elephantus, accepto vulnere conversus, etiam ceteros barritu turbavit. Ea res, morata hostes, spatium fugientibus dedit, quo, transmisso amne, pervenire in Apuliam possent; ibique urbis cujusdam munitionibus adversus instans periculum tegerentur. Caesa eo proelio Romanorum sociorumque peditum millia quatuordecim, et praeterea octingentos septuaginta reperio; ducentos quadraginta sex equites: captos in universum mille octingentos duodecim, in his equites duos et octingentos: amissa signa militaria duo et viginti. *Elephantus vulneratus ceteros turbat.*

IX. Quo magis miror, auctores, qui haec tam adcurate exsequuti sunt, negare, numerum ex regio ex-

Cap. VI. Frontin. Strateg. 2, 4. Cap. VII. Pausan. l. 1. Flor. 1, 18. Plin. 8, 6. Zonaras. Plut. Cap. VIII. Frontin. Strateg. 2, 6. Eutrop. l. 2. Zonaras. Gotefridus Viterbiensis. Cap. IX. Oros. 4, 1.

ercitu desideratorum adnotatum esse: quum Dionysius scribat, Laevinum amisisse paullo minus millia quindecim, tredecim interiisse ex victoribus; Hieronymus autem Cardianus, aequalis istorum temporum scriptor, de Romano exercitu non plus septem millibus cecidisse tradat; de regio, intra quatuor millia. Sed hoc inter omnes constat, flore ducum militumque suorum victoriam eam Pyrrho constitisse: exceptaeque dicuntur voces, *non minus victum se eo proelio, quam victorem discessisse*, ferentis. etiam quum Tarentino Jovi spolia donaque figeret, fassus hoc fertur, inscripto ejus sententiae titulo: querentibusque sociis respondisse: *nae ego, si iterum sic vicero, sine milite revertar in Epirum!* Ipsum quoque regem hoc proelio grave vulnus accepisse, auctorem habeo: sed, quoniam alii tale nihil tradiderunt, casusque diversarum pugnarum misceri nonnumquam video, non ausim uni, in silentio plurium et adcuratiorum, credere. U. c. 473. *Caesorum numerus.* *Pyrrhi voces de sua victoria.*

X. Magna profecto pertinacia certatum esse, hoc etiam argumento fuerit, quod postridie ejus pugnae, quum caesorum corpora Pyrrhus inspiceret, quae ad humanitatis et clementiae famam humari jusserat; Romanos omnes in hostem versos honestis vulneribus oppetiisse cernens, exclamavit: *O quam proclive mihi erat orbis imperio potiri Romanos habenti milites!* Neque cunctatus est eorum, quos in potestate habebat, animos appellatione blanda magnisque promissis adoriri, ut apud se stipendia facerent: et abnuere perseverantes nihilo sequius humaniter elementerque habuit, et vinculorum, et omnis, quae fortunam captivorum comitari solet, contumeliae, expertes. At Romanos proelio tam male acceptos alia mox clades terruit, ut longe impar detrimento, ita majoris aliquanto formidinis et religionis. Nam ad manifestam Deorum iram referebatur, quod pabulatores forte dimissos subito coorta tempestas ita perculerat, ut inter horribilem coeli fragorem cadentibus fulminibus quatuor et triginta interirent, adflati et semimortui relinquerentur duo et viginti: jumentis etiam eodem turbine exstinctis aut debilitatis compluribus. *Pyrrhus Romanos occisos laudat.* *Pyrrhi humanitas.*

XI. Pyrrhus interea, quum vacua et deserta Romanorum castra cepisset, victoria non segniter usus, *Pyrrhus victoria utitur.*

Cap. IX. Plut. Oros. 4, 1. Zonaras. Justin. 18, 1. Cap. X. Liv. Epit. 13. Eutrop. Flor. 1, 18. et Zonaras. Dio apud Vales. Oros. Cap. XI. Plut.

U. c. 473. promovit copias, vastandisque proximorum quorumque agris, ab amicitia Romanorum permultos populos avertit. Supervenere deinde socii Lucani Samnitesque. quibus leviter castigatis, quod pugnaturo non adfuissent, partem tamen spoliorum dedit: eo ipso magnopere laetus et exsultans, *quod, praeter suas copias Tarentinis tantum auxiliis adjutus, Romanorum ingentem numerum fudisset.* Intento in victoriae fructum Pyrrho, alia ex parte Laevinus curando saucios, colligendo dispersos, manum rursus haud contemnendam effecerat. Et senatus, quamquam multi culpam acceptae cladis imputabant consuli, Fabriciusque dixerat, *non sibi Romanos ab Epirotis, sed Laevinum a Pyrrho victum videri*, supplementum ei mittendum censuit. Quum voce praeconis edictum esset, *qui in occisorum locum patriae navare operam vellent, uti nomina darent;* certatim dantibus, celeriter duarum legionum numerus expletus est.

Lucani Samnitesque socii Pyrrhi.

XII. His copiis auctus consul, Pyrrhi vestigia sequendo, quibus poterat, exercitum ejus incommodis vexabat; et, quum occupandae Capuae consilia regem agitare comperisset, festinanter exercitu ducto, praevenit eum, cunctisque ad defensionem paratis, ab invadenda urbe deterruit. Pyrrhus Neapolim flexo itinere, atque ibi quoque spe sua frustratus, protinus ad ipsam Romam magnis itineribus Latina via contendit. Jam ab Anagnia et Hernicorum agro, Fregellis obiter expugnatis, Praeneste pervenerat, intra vicesimum ab urbe lapidem. Sed urbani magistratus, simul atque de clade auditum fuerat, novis delectibus ex senatusconsulto juniores armaverant: aliudque non invalidum auxilium populi Romani fortuna tempore necessario providerat. Consul enim alter Ti. Coruncanius, meliore fortuna cum Etruscis congressus, universam gentem novis foederibus obstrinxerat: et, ad tutelam patriae revocante senatu, nullo alio hoste distractus, cum exercitu victore adcurrebat.

Capuam defendit Laevinus.

XIII. Pyrrhus quum Etruscos ad arma retrahere frustra tentavisset; praeter urbem suis praesidiis tutam, duos consulares exercitus, alterum a fronte, alterum a tergo imminere cogitans, in Campaniam regressus

Pyrrhus in Campaniam regreditur.

Cap. XI. Justin. 18, 1. Plut. Zonaras. Plut. Zonaras. Plut. Appian. apud Fulv. Ursinum. Cap. XII. Zonaras. Liv. Epit. 13. Appianus. Flor. 1, 18. Plut. Zonaras. Appian. Cap. XIII. Zonaras.

est. Ubi Laevinum majoribus sibi copiis, quam ante cladem habuisset, occurrere videns, *cum Hydra Lernaea sibi negotium esse* dixit, *cujus praecisa capita paullo post, numero etiam aucto, renascerentur.* Quia tamen priori victoriae confidebat, eduxit copias, et tamquam pugnaturus instruxit: quoque suorum simul alacritatem experiretur, simul perterrefaceret hostem; clamorem tollere milites, ac elephantos ad barritum ciendum incitari jussit. Redditus est a Romanis longe major atque terribilior clamor. Unde, de animis utrorumque conjectans, abstinendum sibi proelio in praesentia judicavit: et, victimarum exta parum lacta caussatus, exercitum in castra, et inde, magna cum praeda et captivorum agmine, Tarentum reduxit. U. c. 473.

XIV. Romani, qui durissimo tempore de constantia sua nihil remiserant, sed de totius belli eventu semper amplas spes et orationes magnificas habuerant, praemia virtutis tum maxime celebrandi rati, L. Aemilio Barbulae ob res in consulatu gestas decreverunt triumphum: isque de Tarentinis, Samnitibus, et Sallentinis, qui inter auxilia Tarentinorum fuerant, A. D. VI. Idus Quintiles triumphavit. Sed P. Valerio consuli negotium datum, ut, Setinum in agrum abductis exercitus victi reliquiis, castra muniret, hiememque sub pellibus agere cogeret. Per eadem tempora quum de captivis in senatu agitatum esset, redimine eos placeret, ista sententia tenuit. credo praecipue movisse animos equitum casum, quos, fortiter sustentata pugna, donec elephanti aberant, horum superventu consternati equi sine ulla sessorum culpa caedendos vinciendosque hostibus praebuerant Missi sunt hujus negotii caussa praecipuae dignationis legati, P. Cornelius Dolabella, Senonum deleta gente nobilis, C. Fabricius Luscinus, Q. Aemilius Papus, qui biennio ante collegae in consulatu fuerant.

Constantia Romanorum.

L. Aemilii Barbulae triumphus.

XV. Pyrrho a natura magnorum animorum indivisa comes inerat humanitas: sed hanc ambitione auxerat, errore pervulgato ministras imperii virtutes esse putans, cui uni intemperantissime deditus, huc rationes suas omnes referebat. Et quamquam audacia bel-

Pyrrhi mores.

Cap. XIII. Eutrop. Zonaras et Flor. 1, 18. Zonaras. Appianus. Cap. XIV. Plut. Fasti Capit. Frontin. Strateg. 4, 1. Dionys. apud Fulv. Ursin. Cic. in Bruto, 14.

U. c. 473. lique artibus nemini sua aetate ducum poſtponendus eſſet, omnia tamen prius experiri solebat, quam armis rem permitteret: animosque hoſtium, ut quisque opportunus erat, metu, cupiditate, voluptate, miſericordia, denique conditionum aequitate ac utilitate, moliebatur. Igitur nunciato Roma legatos venire, tot conſulares ad majorem certe aliquam rem mitti ſuſpicatus, pacis componendae mentionem illaturos eſſe sperabat. Quo igitur et tutior, et honoratior acceſſus eorum foret, ad ipſos usque fines agri Tarentini Lyconem, natione Moloſſum, cum praeſidio misit obviam: ipſe vero cum ornato equitatu venientibus extra portam occurrit, deductosque perquam honorifice ac hoſpitaliter, rebus omnibus laute atque liberaliter habuit. Illi, quae ad moderationem animi pertinent praefati, *quanta sortis inconstantia, quam subitae bellorum vices essent, neque praesciri futura posse*, mandata edunt: *se ad recipiendos captivos suos venisse, sive certo in capita pretio redimi, sive cum Tarentinis aliisve permutari pateretur.*

Legatos Rom. liberaliter habet.

Legatorum oratio.

XVI. Pyrrhus nihil magnae rei sine conſilio amicorum ſtatuere conſueverat: quo tum quoque convocato, Milo quidam suadebat, *ut, captivis retentis, fortuna sua uteretur, neque bellum nisi perdomitis Romanis omitteret.* Longe diverſa Cineae oratio fuit: qui, commemorata *senatus populique Romani constantia, quam saepe extremis temporibus suis invictam ostendissent*, subjecit: *Aliorum fortassis hostium aut mores oderimus, aut contempserimus arma. Cum hac gente, o rex, amicitiam tibi potius, quam bellum, habendum esse censeo. neque reddi modo captivos, sed etiam donari, ex usu tuo fuerit. neque differendum arbitror, quin legatos cum muneribus Romam mittas, qui conditionibus aequis pacem conficiant. Hoc enim illud tempus esse arbitror, quo rem tibi necessariam, si quid judico, etiam cum dignitate facere possis. Nunc enim, rebus adhuc prosperis de pace agens, et facilius, quae volueris, impetraveris; et nulla alia caussa, quam animi solita magnitudine, pacem obtulisse videberis iis, quos integrum fuisset armis ad servitutem cogere. Et absit quidem omen, tuaeque res, sicut coeperunt ire, pergant. Sed tamen homines sumus: et, si fortuna verterit, neque tam facile porro negotium erit pacis, neque pari cum decore tractabitur.*

Cap. XV. Polyaen. Strateg. 6, 6. Zonaras. Val. Max. 5, 1. Paul. Diac. Hiſt. Misc. 2, 16. Dio apud Fulv. Ursin. Dionys. apud Fulv. Ursin. Cap. XVI. Zonaras.

U. c. 473.

Pyrrhi oratio.

XVII. In hanc sententiam loquutis quoque ceteris, et ipſe rex adſenſus, vocari legatos Romanos jubet. Qui ubi venerunt, hunc in modum egiſſe fertur: *Res equidem indigna est, quam facitis, Romani. Quum enim amicitiae mecum ineundae rationem nullam habeatis, bello captos repetitis; ubi reddidero, iisdem illis adversus me usuri. Quod si igitur, revocatis ad meliora et utrisque profutura mentibus, foedus atque societatem mecum instituitis, vestros et cives universos, et socios, quos cepi, sine pretio recipite. Sin vero vobis hostiles animi manent, neque ego pro sano me facturum arbitror, si odia vestra tot fortium virorum manibus instruam. Neque vero tanta mihi rei nummariae difficultas est, ut pecuniis Romanorum indigeam; quos decebat potius, si amici essemus, liberalitate mea locupletari.* Simul non spernendi pretii munera legatis dari juſſit, plura se et meliora alias daturum profeſſus. Haec in commune, legatis omnibus praeſentibus, dicta actaque.

Munera legatis data.

Pyrrhi colloquium cum Fabricio.

XVIII. Ceterum cum solo deinde C. Fabricio longior et adcuratior sermo fuit; neque referre piget, quod apud idoneos auctores reperi. Quum itaque remotis arbitris colloquerentur, inter cetera regem ita dixiſſe poſtea vulgatum eſt: *Ego vero quum ceteros Romanos omnes amicos habere expeto, tum praesertim te, C. Fabrici, quem inter ceteros civili militarique virtute praestantissimum esse judico. Unum deesse tibi indignor, quod, re familiari angustiore utens, debitum magnis viris splendorem tueri minime potes. Sed hanc fortunae injuriam ego diutius tibi molestam esse non patiar, daboque auri argentique facti et infecti eam copiam, qua ditissimorum quorumque census facile vincas. Hoc enim in primis loco fortunaeque meae convenire persuasum habeo, eximiorum hominum, qui potius gloriae, quam pecuniae adcumulandae, studuerunt, gravem inopiam consolari. Id quidem ego valde pulchrum opus esse reor, neque magnificentiae regiae vel monumentum illustrius usquam poni, vel augustius Diisque gratius donarium suspendi posse. Quare non tam dedisse beneficium putabo, quam adcepisse, si meis te copiis adjuvari siveris.*

Pyrrhus ingentes opes Fabricio pollicetur.

Quas integra dignitate accipi poſſe.

XIX. *Neque tamen id a te petiturus eram, si mihi gloriosa largitio tantum, tibi vero parum decora fuisset. Nunc autem, quia non ad proditionem, aut indignum moribus tuis facinus ullum emeris; quid est, cur hospitale munusculum, amicissimo animo oblatum, in-*

Cap. XVII. Dionys. Appian. apud Fulv. Ursin. Zonaras. Dionys. Cap. XVIII. Zonaras. Dionys. Cap. XIX. Plut. in Pyrrho, 43.

U. c. 473. *festo et pertinaci velis aspernari? Ego enim aliud a te desidero nihil, nisi quod a viro optimo patriaeque amantissimo fieri possit, imo debeat; ut senatum a praefracta illa pervicacia ad aequitatem et consilia mitiora transducas, quod res est docendo, neque bellum sine maximo vestro et damno et periculo geri, neque a me, qui, Tarentinis auxilium pollicitus, primo etiam proelio victor discessi, integra fide atque dignitate deseri posse. Neque vero me delectat vobiscum dimicare, quos amicitia mea, quam odio, digniores arbitror: et, multis interea negotiis obortis, quae praesentiam meam desiderent, in regnum meum reverti mallem. In hoc fidem, quam postulabis, dabo, quo et tu de animo meo securus esse possis, et ceterorum dubitationes tollere, si qui forte negabunt, regibus tuto credi posse, propter unius aut alterius vesaniam, qui nullo intellectu honesti, pactis atque foederibus, donec utilia viderentur, stantes, simul atque levitatis pretium apparuit, fidem, quam occasionem, negligere maluerunt. Pace vero confecta, nihil aut mihi jucundius, aut utilius utrisque fieri possit, quam si mecum in Epirum naviges, primo inter meos loco, et in bello legatus futurus, omnisque fortunae meae particeps. Nam et ego possessionem nullam pretiosiorem esse puto, quam fortis et fidelis amici: et animo tuo regiae fortunae adparatus, regiorumque negotiorum majestas congruit. Haec ergo si in commune contulerimus, quae maxima per homines censentur bona, vicissim alter alterum adjuvantes, nullo negotio adipiscemur.*

Regibus tuto credi posse.

Pyrrhus Fabricium ad se invitat.

Nulla possessio pretiosior, quam fortis et fidelis amici.

Fabricii responsio ad orationem Pyrrhi.

XX. Hic ubi finem dicendi rex fecisset, post modicum intervallum Fabricius infit: *De virtute quidem, si quid ejus in me belli domive animadverti potuit, mihi supervacaneum est quidquam adtingere; quando jam aliis de ea credidisti. Neque itidem de paupertate necessum est exponere; quod, exigui agelli tuguriolique dominus, non foenore, neque mancipiorum operis, sed laboribus hujus corporis alor. nam et ista, referentibus aliis, existimo te adcurate didicisse. Si vero me deteriore ob paupertatem conditione, quam Romanorum quemlibet, esse suspicaris: certe, sive ultro, sive alienam sequutus opinionem ita conjecisti, mirifice falsus es. Mihi enim, contemptis opibus virtutem et officium sectanti, nullus umquam miseriae sensus fuit: neque fortunae meae, vel in privatis negotiis, vel in publicis, ingemui. Qua enim tandem caussa convicium ei facerem? nisi forte crimini dabo, quod in ista paupertate mea, his omnibus, quae cuilibet animo magno excelsoque sola desideranda videntur, non modo cum divitibus, sed etiam prae illis, in patria perfruor.*

Fabricii paupertas honorata.

Cap. XIX. Dionys. Appian. Dionys.

XXI. *Honoribus enim, qui apud nos amplissimi sunt, fungor: bella gravissima rego: splendidissimis adhibeor legationibus: religionum sanctissimarum curam gero: vocor in senatum: de summa republica rogor sententiam: laudant me multi imitanturque hilariter: neque minoris fio, quam quilibet in civitate nostra potentissimus: videorque specimen et exemplum ad virtutem gloriamque capessendam esse ceteris; nihil in haec omnia sumptus de meo faciens, sicuti neque aliorum quisquam. Nam alibi quidem, ubi plerumque privatim opes magnae, publice vix mediocres sunt, magistratus ex re familiari dignitatem splendoremque loci sui sustinent. Nostra civitas longe diversis institutis utitur, neque fortunis privatorum ulla parte gravis est. Omnis iste adparatus, quo nostri cives, quotquot ad rerum magnarum administrationem deliguntur, magnifice instructi sunt, praebetur publice. quae res exaequat omnes, neque pauperrimo alicui quidquam patitur ad tuendum publicum aut suum decus deesse, neque ditissimo superesse. Quando igitur pauperrimus omnium, tamen locupletissimo cuique nulla in re bona cedo; quid est, quod de fortuna queri debeam? An postulandum erat, ut me regibus parem faceret, quibus ingentes auri cumulos licet recondere? Sed haec quidem ad publicam vitam.* U. c. 473. *Romanis magistratibus omnia praebentur publice. Pauperrimi et ditissimi idem cultus.*

XXII. *In privata vero tantum abest, ut mea mihi inopia sit oneri aut incommodo, ut contra, quoties me cum divitibus istis compono, mea sors incomparabiliter videatur beatior; et ego me inter illos plane paucos numerem, quibus, quanta esse in vita potest, felicitas contigerit. eoque nomine et mihi plurimum gratulor, et gratias ago paupertati meae. Quum enim supervacua persequi mihi ineptum et otiosum esse videatur, necessaria vero agellus recte colenti dispensantique suppeditet; nescio, quem in usum de majoribus divitiis debeam esse sollicitus. Nam omnem mihi cibum fames suavissimum efficit; omnem potum sitis: somnum facilem et tranquillum labore paro: vestis, si frigus arceat, mihi se probavit satis: in suppellectili, ut quodque ad usum, cui destinatur, maxime commodum atque parabile est, ita placet impensius. Quare sic quoque sim injurius, si accusem fortunam, quod mihi non majores facultates subministraverit illa, quam natura mea desideret, quae mihi neque cupiditatem ejus, quod nimium esset, ingenuit, neque profecto dexteritatem parandi.* *Paupertas commoda. Omnem cibum fames suavem efficit: omnem potum sitis.*

XXIII. *Quare cum ista paupertate mea, et aliis opulentissimis hominibus, et te quoque ipso me copiosiorem esse judico. Nam ego tantum habeo, ut plus non desiderem: tu, nisi Epirum et cetera, quae tenes, pos-* *Fabricius ostendit se ditiorem esse Pyrrho.*

Cap. XXI. Ammian. Marc. 24, 9. Dionys. Cap. XXIII. Zonaras.

U. c. 473. *sidens inopem te esse crederes, in Italiam trajecisses? Sed pulchram facultatem beneficia hominibus dandi praestat opulentia: ego per inopiam subvenire queo nemini. Hoc vero non magis me angit, quam quod aliis quoque rebus non supra modum instructus sum: quod neque scientiam praecellentem mihi Deus, neque vaticinandi artem tribuit, quibus prodesse indigentibus possem, neque alia itidem permulta. Eorum vero, quae in me sunt, si et civitati et amicis copiam facio, et, unde quemquam juvare ullo pacto possum, id commune omnibus esse patior; hoc quoque crimine hactenus me vacare posse existimo. Neque vero tibi quidem haec parva aut contemptibilia vocare licet, qui prae te feras, illa videri maxima, adeoque ingenti pecuniae modo emere paratus es.*

Civitati et amicis etiam pauper prodesse potest.

XXIV. *Quod si vero ad sublevandas necessitates egentium omnino facultates magnae optandae essent, atque hoc nomine pecuniarum possessio partem aliquam felicitatis faceret, uti vobis quidem regibus videtur; utra mihi via parandarum opum erat melior, ut a te nunc acciperem cum dedecore, an vero ut olim pararem, quum possem honestissimis rationibus? Nam mihi sane ditescendi opportunitates praeclaras respublica bene gesta praebuit, quum alias saepe, tum vero maxime ante hoc quadriennium, quando, in Samnites, Lucanos, Bruttiosque consul cum exercitu missus, amplissimas regiones populabundus percucurri; proeliis multis victor urbes opulentas vi cepi diruique: unde donatis largiter militibus, redditoque privatis, quod reipublicae in usus belli mutuum dederant, res tamen superesset quadringentorum talentorum, quae in aerarium publicum intuli. Postquam igitur justas et decoras ex manubiis opes, quae in promptu erant, aspernatus sum, et, exemplo Valerii Publicolae multorumque aliorum, qui rem Romanam hunc in statum produxerunt, gloriam pecuniis anteposui; nunc a te munera capiam, contempta pulcherrima ditescendi occasione, pudoris atque periculi plenam amplexus? Et illam quidem opulentiam honestos justosque ad usus expendere liberrime et cum voluptate quadam potuissem: nunc vero ne hujus quidem boni ulla futura esset copia. Creditae enim verius, quam donatae, pecuniae censendae sunt, quae alieno beneficio obvenerunt, animoque ingenuo et erecto graves incumbunt, donec restitui queant; ut jam per hospitii, vel amicitiae, vel benevolentiae speciem datae acceptaeque fuerint.*

Fabricius potuit ditescere, sed noluit.

Fabricius CCCC. talenta in aerarium intulit.

Creditae verius, quam donatae, pecuniae sunt, quae alieno beneficio obvenerunt.

Censorum reverentia. XXV. *Jam vero, quid futurum censes, si vulgata fama (neque enim celari poterit) magistratus, qui morum apud nos praefecturam amplissima cum potestate exercent, quos censores appellamus, pro jure suo, quo in civium vitas inquirere, et a patriis institutis discedentes*

Cap. XXIII. Dionys. Cap. XXIV. Supra, l. 12, 6. Dionys.

multare consueverunt, me publice citatum caussam captorum munerum dicere jusserint? Addunt plerique, a Pyrrho, virum virtutis tantae quantivis bene emi certo, acrius continentiam ejus constantiamque tentatam esse, post alia magnifica promissa, etiam parte regni oblata: neque motum esse Romanum, nisi hactenus, ut *se consilii regii rationem expedire* negaret. *Si enim malum me virum judicas,* inquit, *cur ambis? sin vero bonum, cur corrumpis?* Adjecisse deinde dicitur, *etiam ipsi Pyrrho negotium hoc neque jucundum futurum, neque conducibile, si processisset. suam enim libertatem et amicis regiis, et ipsi regi gravem futuram: justitiam autem et abstinentiam si Epirotae experti forent, relicto rege ad ipsum transituros.* Quae omnia, et quod deinceps adjecturus sum, variis ab auctoribus tradita, conquiri exponique non inconveniens nec inutile judicavi: quo virorum, quibus fulta res Romana per durissimos casus ad imperii gloriaeque incomparabilem magnitudinem pervenit, animi sensusque noscerentur; claroque sub exemplo facilius deprehenderetur, quibus moribus studere oporteat admirationi futuros homines, majoremque et meliorem transdituros posteris rempublicam, quam a majoribus ipsi accepissent. U. c. 473.

XXVI. Igitur, his ita dictis auditisque, regem in praesentia quidem quievisse accepimus: postridie vero vocari ad se Fabricium jussisse, parato ante ad perterrendum eum elephanto, qui a tergo colloquentium post aulaeum adstans, magistri imperio, repente diducto aulaeo, super Fabricii caput demisit manum, horrendumque stridorem et barritum edidit. Sed vir ingens animi, quum sensim se convertisset, adridens, *Neque heri me aurum tuum pellexit,* inquit, *neque hodie perterrefecit bellua.* Deinde quum, admotus coenae, de Graecis sapientibus differentem audiret Cineam: *quibus Epicuri secta placeret, eos voluptatem in arce bonorum, reipublicae curam inter praecipua felicitatis impedimenta ponere: similemque vitam agere Deos arbitrari; nulla rerum humanarum cura, nullo neque in improbos irae, neque in bonos favoris adfectu, soli otio voluptatique deditos;* exclamavisse Fabricium ferunt: *Dii faxint, isthaec sapientia Pyrrho Samnitibusque cordi sit, donec bellum cum populo Romano gerent!*

Fabricius metu et cupiditate pariter vacat.

De Epicuri secta judicium Fabricii.

Cap. XXV. Eutrop. l. 2. Flor. 1, 18. Auctor de viris illustr. 35. Zonaras. Appian. apud Fulv. Ursinum. Plut. in Pyrrho, 44. Cap. XXVI. Plut. in Pyrrho, 43. Cic. Cat. Maj. 13. Plut. Val. Max. 4, 3, 6.

U. c. 473. XXVII. Hi temporum istorum mores fuerunt: haec magnorum virorum certamina, non opibus et luxuria, sed virtute, consilio, patientia, patria caritate excellere. Nec enim subiti impetus, aut ad praesentem usum meditatae simulationis istae voces fuerunt; sed perpetuo tenore vitae verborum suorum fidem admirabiles potius nostris temporibus, quam imitabiles, viri adfirmarunt. *Fabricii supellex.* Idem ille Fabricius, quum ejus tota supellex argentea salino uno constaret, et patella, quae tamen ipsa corneo pediculo sustineretur, Samnitium legatis, pecuniam et supellectilem splendidam dono adferentibus, planas manus ad aures, hinc ad oculos, nares, os, gulam, deinde ad imum usque ventrem deducens, *Donec his*, inquit, *imperitare potero, nihil deerit: vos autem pecuniam ad eos, qui hac indigent, reportate.* Denique vitam universam sic exegit, ut in haereditate ejus non esset, unde filiarum dos expediretur: gloriosa paupertate, quum, ex aerario publico erogata pecunia, senatum puderet, indotatas pati virgines, quas patrem non puduerat ita relinquere.

Romanorum principum virtus et tolerantia. XXVIII. Sed et ceteri senatus principes eadem ferme virtute tolerantiaque tum agebant. Ex quibus Q. Fabium Maximum, qui toties in summis imperiis fuerat, qui, censura gesta, noluerat iterum censor fieri, negans, *ex usu reipublicae videri, ut iidem saepius censores crearentur*, simili et paupertatis et amoris publici testimonio populus Romanus adfecit. mortuo enim tantum congessit aeris, ut inde filius Q. Gurges et viscerationem, et epulum publice daret. Curius ab eadem altitudine animi Sabinorum munera, quemadmodum Fabricius Samnitica, sprevit. Aemilius Papus, in plerisque magistratibus collega Fabricii, Ti. item Coruncanius, aliique praeclari viri, ex similitudine morum amicissime inter se conjunctissimeque vixerunt: ut vere mihi temporum illorum speciem amplexus animo videatur poëta, qui *moribus virisque antiquis rem Romanam stetisse* praedicavit.

Pyrrhus Romanos XXIX. His igitur animadversis expensisque rebus, majore componendi cum hac gente belli desiderio Pyrrhus

Cap. XXVII. Val. Max. 4, 4, 3. Jul. Hyginus apud A. Gell. 1, 14. Val. Max. 4, 4, 10. Cap. XXVIII. Auctor de viris illustr. Cic. Cat. Maj. 16. Cic. Lael. 11. Enn. apud Cic. de Rep. l. 5. citante Aug. de Civ. Dei, 2, 21. Cap. XXIX. Justin. 18, 1.

rhus inflammatus, ducentos ex captivis protinus sine pretio restituit: ceteris, si qui ad instantia Saturnalia Romam ad visendos suos proficisci cuperent, ejus rei potestatem fecit; unius Fabricii sequutus fidem, qui *reversuros exactis feriis, nisi pax interea convenisset*, spoponderat. Eaque tum et gravitas senatus, et singulorum fides fuit, ut ad diem a Patribus praestitutam universi Pyrrho se restituerent, postquam obfirmatos suorum animos impellere nequidquam tetendissent. U. c. 473. *beneficiis vincere nititur.*

XXX. Rex enim callidus, hunc temporum articulum sibi tenendum arbitratus, dum adspectu carissimorum pignorum mollitos, et cupidine isthaec retinendi incensos animos, ad belli odia deponenda promptiores haberet, legationem mittere Romam statuit, ut iis conditionibus, quas Fabricio praesenti exposuerat, pacis et amicitiae foedera conjungerentur. Petebat autem, *ut iisdem foederibus Tarentini comprehenderentur: ceteri Graecorum, Italiam incolentium, liberi, et suis legibus agerent: Samnitibus, Apulis, Lucanis, Bruttiis, quae erepta a Romano forent, redderentur: Romani captivos a Pyrrho sine pretio reciperent.* Erat apud Pyrrhum ea tempestate Cineas, cujus supra quoque facta est mentio; vir quum civilium rerum adprime gnarus, tum animo propositoque honestus, et qui naturae proclivem indolem eruditione usuque ad efficacem facundiam exercuisset. Hunc eas ob artes carissimum rex habebat: crebroque praedicabat, *plurium se urbium imperium per eloquentiam Cineae, quam armis suis, adeptum esse.* *Cineas a Pyrrho mittitur Romam.*

XXXI. Romam iste quum legatus venisset, callido consilio moras nectens, priusquam senatum adiret, munera passim per illustrium domos Pyrrhi nomine misit. Introductus deinde in curiam, quum, regis virtutem et propensum in Romanos animum multis extollens, de conditionum, quas adferret, aequitate disseruisset, magna pars senatus mota est, ut admittendas esse dubitaret. Quippe super cetera, si socios suos oppugnare desinerent, tanta auxilia pollicebatur, ut iis haud difficulter imperium ceterae Italiae possent acquirere. Sed, quoniam ob magnitudinem rei, sollicitis Patribus, multos in dies extracta deliberatio, pacis futurae suspicionem rumoremque fecerat, Ap.

Cap. XXIX. Plut. in Pyrrho, 44. Appian. apud Fulv. Ursin. Cap. XXX. Flor. 1, 18. Justin. 18, 1. Appian. Plut. in Pyrrho, 28. Cap. XXXI. Zonaras. Plut. ibid. 39. Zonaras.

U. c. 473. *Ap. Claudius pacem cum Pyrrho dissuadet.* Claudius, ob senectam et caecitatem abſtinere curia olim solitus, confeſtim in senatum se deferri lectica juſſit: ubi conſpectum protinus exceperunt filii generique, honorisque et officii cauſſa circumfusi deduxerunt ad locum dignitati ejus congruentem.

XXXII. Ibi, quum ipsius rei novitate, tum reverentia viri silentibus omnibus, exſpectantibusque, cujus rei cauſſa poſt longi temporis desuetudinem senatum ingreſſus eſſet, ab incommodo valetudinis exorsus, *Appii oratio in senatu.* *sibi quidem hactenus molestam fuisse caecitatem* dixit: *nunc autem non modo illa delectari, ne, quae fierent, videret, sed etiam aegre ferre, quod aures nondum obsurduissent, ne tam foeda et Romano nomine indigna audire cogeretur. Quo enim vobis mentes illae cesserunt? Quo reciderunt spiritus? Certe prae vobis ferre solebatis, quum Alexandri Macedonis glorium, ut invicti regis, celebrari audiretis, non tam virtuti ejus, quam felicitati, famam istam imputandam esse: nam si Romana in bella fortuna ipsum impulisset, alium longe eventum futurum fuisse, aliamque de eo apud homines opinionem. At nunc, quantum ab ista vestra magnanimitate defeceritis, respicite. Macedonibus superiores vos futuros confidebatis: at nunc Molossos et Chaonas, perpetuam Macedonum praedam, metuitis. Alexandrum contemnebatis: nunc expavescitis Pyrrhum, ne ipsius quidem Alexandri, sed satellitis ejus, satellitem. qui fugiens potius veteres hostes, quam quaerens novos, in Italiam trajecit: quibus copiis ne minimam quidem Macedoniae partem retinere potuit, iisdem, si Diis placet, imperium Romanis quoque paraturus.*

XXXIII. *Hunc igitur nisi grandi infortunio mactatum ejicimus, certum habeamus, alios quoslibet merito nostri contemptu, tamquam ad paratam praedam, ita in Italiam cupide venturos esse. Quid enim aliud de nobis, quam de hominibus ignavissimis, judicari poterit, si Pyrrhus, in amicitium receptus, etiam praemium referat illatae nobis ignominiae, quod ejus opera factum sit, ut Tarentinis atque Samnitibus ludibrium Romani debeamus.* Hic fere senſus fuit orationis, *Patres bellum decernunt.* quae ab ipſo ſtatim Appio eſt edita: qua omnium adeo sunt inflammati animi, ut, severiſſimae sententiae auctorem sequuti, consenſu decernerent, *bellum prosequendum esse: Cineamque eodem die urbe excedere, Pyrrhoque renunciare juberent, neque recipi eum in urbem*, (nam et hoc petitum fuerat) *neque, prius* *Pyrrhum venire in urbem vetant.*

Cap. XXXI. Cic. Philipp. 1, 5. Plut. Cap. XXXII. Appianus apud Fulv. Ursin. Ennius apud Cic. Cat. Maj. 6. Plut. Cap. XXXIII. Cic. Cat. 6. et in Bruto, 16. Zonaras. Liv. Epit. 13. L. 2. §. 37. De O. J. Eutrop. l. 2.

quam Italiam omisisset, de amicitia et societate agi posse. U. c. 473.

XXXIV. Paris deinde triſtitiae decretum ex ejusdem Appii sententia de captivis factum eſt, *eos neque adversus Pyrrhum duci, neque adeo conjunctim usquam haberi senatui placere; sed alios alia in praesidia mitti, mutata ignominiae ergo militia, ut, qui equo meruissent, peditum stipendia facerent; qui pedites legionarii fuissent, ad levem armaturam transcriberentur: priores ordines recuperaret nemo, nisi bina hostium spolia retulisset.* Ajunt, legatis cum reſponſo tam atroci reversis, miraculo Romanae conſtantiae adtonitum regem, *qualis urbs ipsa, qualisque senatus visus esset?* interrogaſſe; reſponſumque tuliſſe a Cinea, *urbem templum sibi visam, senatum vero regum consessum esse.* Poſt haec demum geſta Fabricium ad regem legatum veniſſe, quidam putant. Sed, praeter aliorum auctorum teſtimonia, rerum ipſarum recte animadverſarum serie erroris haud difficile convincuntur. Pace deſperata, conversi ad bellum animi, ac intenta cura facti utrimque adparatus hiemem satis negotioſam habuerunt.

Captivos receptos ignominia adficiunt.

Partium adparatus.

XXXV. Haec fuiſſe tempora puto, quibus ferunt Pyrrhum, quo naufragiorum caſus vitarentur, faciliusque Itali ac Epirotae ad auxilia mutua commeare possent, ab Hydrunte, qua longiſſime in pelagus procurrit Italia, ad Apolloniam ex adverſo situm oppidum pontes jacere cogitaviſſe, spatio quinquaginta millium: tanto enim intervallo circum eos locos Graeciae Italiaeque litora dirimuntur. Idem poſtea molitus eſſe M. Terentius Varro dicitur, quum, piratico bello Cn. Magni legatus, Siculum Joniumque mare claſſibus obſervaret. Inter haec Ti. Coruncanius conſul, de Vulſiniensibus et Vulcientibus, Etruscorum populis, A. D. Kal. Februarias triumphavit. Insignis eo anno cenſura fuit, tum primum a plebejae ſtirpis cenſore luſtro condito. Cenſa referuntur civium capita ducenta septuaginta octo millia, ducenta viginti duo. Principem senatus per ea tempora Q. Fabium Maximum legi conſueviſſe conſtat. hujus filium cognomento Gurgitem cenſorem tum fuiſſe, conjectura col-

Censura insignis.

Cap. XXXIV. L. 1. §. 5. de poſtul. l. 3. tit. 1. Zonaras. Val. Max. 2, 7, 15. Frontin. Strat. 4, 1. Plut. et Juſtin. 18, 2. et Flor. 1, 18. Liv. 9, 17. Plut. et Appian. Zonaras. Plin. 3, 11. Cap. XXXV. Appian. in Mithridat. Faſti Capit. Liv. Epit. 13. Plin. 7, 41.

U. c. 473. *Cn. Domitius primus ex plebe lustrum condit.* ligitur: Cn. Domitii certum nomen, et; quia lustrum is condidit, jure plebis amplificato nobilitatum est.

Pyrrhus in Apuliam movet. U. c. 474. P. Sulpicio, P. Decio coss. XXXVI. Vere primo Pyrrhus, contractis sociorum copiis, in Apuliam movit: multaque ibi oppida partim pugnando, partim conditionibus cepit. Adversus quem novi consules, P. Sulpicius Saverrio, P. Decius Mus, cum duobus consularibus exercitibus profecti, castra castris opposuerunt prope Asculum Apuliae urbem, cognominem ei, quae est in Picentibus. Non erat dubium, quin collatis signis depugnandum foret. ceterum, ne per dies aliquammultos hoc fieret, praeter torrentem profundum, qui diversos exercitus interfluebat, etiam mutuo metu cunctabantur. Romanos prioris fortuna proelii, et victor Pyrrhus terrebat: Epirotis formidabilis erat Romanorum pervicacia, et alterius consulis fatale hostilibus legionibus nomen. P. enim Decium, patris avique exemplo, sua morte victoriam suorum redempturum esse, fama vulgaverat: proeliorumque, quibus illi ceciderant, eventus terribiles omnibus Decianae devotionis minas effecerat.

Metus ex superstitione. *Quem Pyrrhus conatur adimere suis.* XXXVII. Eam rem Pyrrhus haudquaquam negligendam ratus, convocatis militibus, adcurate docuit, *Arbitria proeliorum penes Tellurem Deam, aut inferos, qui carmine illo sollicitarentur, esse non posse: neque tam iniquos credi debere Deos, ut in unius hominis vesani gratiam fata exercituum mutent donentve. non praestigiis et superstitionibus, sed pugnando, victorias parari, vel ipsis Romanis testibus, qui non sacrificulorum et vatum agmen, sed armatas militum acies hostibus consueverint opponere. Quia tamen ignari rerum plerumque superstitionum inanium ludibriis, quam veris timendi caussis, acrius percellantur, hunc quoque metum praeverti posse* ostendit, exposito ornatu, quo priores Decii se devovissent, monitisque militibus, *si quis similibus insignibus noscendus occurrisset, ab eo abstinerent tela, vivumque comprehenderent.* Sed ipsi quoque Decio nunciandum curavit, *desineret ineptire inter armatos: neque enim consilium istud successurum esse: et, si vivus venisset in manus, forte graviora passurum, quam voluisset.* *Pyrrhi nuncium ad Decium consulem.*

Consulum responsum. XXXVIII. Responsum a consulibus est: *se armis satis confidere, neque opus habere tantae desperationis*

Cap. XXXV. Onuph. in Fastis. Cap. XXXVI. Zonaras. Eutrop. Cluverii Italia, 4, 12. Zonaras. Cap. XXXVII. Liv. 8, 9. Zonaras.

auxilio. id quo magis scire posset, optionem se dare, ipse transire flumen, quod inter exercitus medium fuisse diximus, *an in sua ripa Romanos exspectare mallet. Nam aut reductis copiis transitum regi tutum relicturos esse, aut, eo recedente, transmissuros: quo integro robore congressi, nulla alia in re, quam suis viribus animisque, spem victoriae reposuisse demonstrent.* Puduit Pyrrhum timoris aut dubitationis signum ullum edere. quare, posteriore accepta conditione, transeundi fluminis potestatem hostibus fecit. Levior jam sua sponte belluarum terror erat, ipsa consuetudine videndi: manusque earum facillime amputari posse, pugnae prioris experimento constabat, qua C. Minucius, quartae legionis primus hastatus, uno gladii ictu proboscidem elephanti praeciderat. Sed tum alia quoque praesidia excogitaverant tutioris audaciae. Equi ferreis obducti laminis currum trahebant, et ipsum contis ferro praefixis horrentem: in curru erant collocati milites, qui belluas irruentes missilibus aut igne jacto averterent. U. c. 474. *Praesidia excogitata contra elephantos.*

XXXIX. Cum hoc adparatu transgressis flumen legionibus, Pyrrhus ex diverso exercitum instruxit, pro usu, quem, iis in rebus maximum, cum singulari quadam ingenii sagacitate, supra ceteros ejus aetatis imperatores excellentem habere credebatur. Animadverso igitur loci genio, qui propter asperitatem soli et enata passim virgulta non nisi pedestrem aciem pateretur, equitatum elephantosque locavit in subsidiis: dextrum cornu suis militibus et Samnitium auxiliaribus copiis firmavit; Bruttios, Lucanos, Sallentinos, esse jussit in sinistro: Tarentinos, quorum virtuti minus credebat, in mediam aciem recepit. Consulum acies legionarios habebat milites, auxiliis levis armaturae aptissime intermixtis: parique ingenio et temperamento subsidiorum ordines distinxerant. Equitatus in cornua diffusus, neque impedimento futurus erat pedestri proelio, et, si quis casus agendae rei viam aperuisset, praesto erat. Inter exercitus, non animis tantum, sed etiam numero pares, (quadraginta utrimque millia fuisse constat) haud segnius, quam debuit, certatum est. Ancipiti adhuc victoria proelium nox diremit. *Pyrrhus exercitum instruit.* *Consulum acies.*

Cap. XXXVIII. Plin. 8, 7. Flor. 1, 18. Oros. 4, 1. Veget. de re Milit. 3, 24. Zonaras. Cap. XXXIX. Ammian. Marc. princ. L. 24. Liv. 35, 14. Plut. in Pyrrho, 46. Frontin. Strat. 2, 3. Plut.

U. c. 474. *Proelium Pyrrhi cum Romanis alterum.*

XL. Poſtera luce Pyrrhus, quum impeditiora loca praeſidiis praecepiſſet, in campum paullo aequiorem Romanos deſcendere coëgit. ibi elephantorum aliquis uſus fuit. alia parte aciei, quam qua currus adverſum eos parati conſtiterant, ſubito inducti, equos hoſtium, ſicuti priore proelio factum fuerat, perterritos averterunt in fugam: peditibus nihil magnopere nocuerunt. Valde diversa iſtius pugnae fama eſt. Secundum Romanos eventum fuiſſe quidam auctores sunt, etiam caſu adjuvante victoriam: quum adverſus Apulos impedimenta diripientes, miſſae regis imperio cohortes, ceteris copiis fugientium speciem diſceſſu suo praebuiſſent, eoque metu et errore facta apud regios fuga eſſet. Quin et caeſorum ingens numerus exprimitur: viginti millia de Pyrrhi exercitu, victorum ad millia quinque deſiderata. Regem ipſum, brachio pili jactu transmiſſo, graviter vulneratum, quum fugientes retinere nequiviſſet, poſtremum fere omnium a satellitibus suis ex acie relatum: signa capta ex hoste tria et quinquaginta, Romana vero undecim amissa eſſe. Fabricium quoque, legatum alterius conſulis, vulnus accepiſſe.

Cujus valde diversa fama.

Aliorum narratio.

XLI. Ex diverſo parem hujus atque superioris proelii fortunam fuiſſe alii tradiderunt: et vicinia caſtrorum defenſos Romanos minus quidem senſiſſe detrimenti, sed tamen confeſſa fuga diſceſſiſſe, sic quoque sex millibus amiſſis: de exercitu Pyrrhi tria millia quingentos et quinque cecidiſſe, idque in commentarios regios relatum eſſe, Hieronymus scribit. Atque haec tanta non varietas modo, sed etiam pugna scriptorum me valde movet, ut iis potius credendum eſſe judicem, qui dubio eventu pugnatum eſſe tradiderunt. Solet enim, quoties pari fere damno diſceſſum eſt, utraque pars sibi adserere victoriae famam; quam deinceps aliorum negligentia, aliorum improbitas temere committit literis: peſſimo facinore, magnaque cum infamia eorum, qui, pro veris atque compertis, inani rumore vulgata, aut adfectu serviliter corrupta, poſteritati prodiderunt.

Unde dubius eventus fuisse colligitur.

Annalibus etiam non-

XLII. Quare propior vero videtur eorum annalium narratio, qui semel tantum ad Asculum pugnatum eſſe

Cap. XL. Zonaras. Frontin. Eutrop. l. 2. Dionys. apud Plut. Flor. 1, 18. Oros. 4, 1. Cap. XLI. Juſtin. 18, 1. Plut. Liv. Epit. 13.

referunt: et post acerrimam contentionem ac multas utrimque caedes, sole jam occaso, vulnus regis et direptorum impedimentorum casum, dirimendae pugnae locum, licet aegre, fecisse. Tum receptui signum esse datum in utroque exercitu, quum jam utrimque millia circiter quindecim occubuissent. Atque hoc fuisse tempus, quo Pyrrhus cuidam quasi de victoria gratulanti responderit: *si denuo sic vincendi sunt Romani, periimus.* Adfirmant etiam hanc opinionem, quae sequuta sunt. Nam et Pyrrhus Tarentum concessit: et consules, hostem non insequuti, copias in hibernis per Apuliae oppida distribuerunt, quum anni tempus, et ratio belli, potius victoriam tam illustrem prosequi, alterum facile passum fuisset, altera etiam omnino coëgisset. Accedit, quod neque triumphatum ab his consulibus reperio. Sed et P. Decium consulem eo proelio se devovisse, seque, post patrem et avum pari genere mortis sublatos, e continenti genere tertiam victimam reipublicae praebuisse, multi putant: quod, historiis omnibus silentibus, ne referendum quidem, nedum refellendum, putavissem, nisi magnus auctor M. Tullius Cicero in philosophicis quidem libris, sed loco non uno, posuisset.

U. c. 474. *nullis eo ducentibus.*

Et iis, quae postea facta sunt.

XLIII. Pugna ad Asculum, quocumque eventu certata, reliquum anni quietum a bellicis expeditionibus habuit: sed consultationibus et adparatuum cura tempus omne consumptum est. Pyrrhus, quum veterum copiarum magnam partem, ducumque et amicorum plerosque perdidisset, in Epirum misit, cum mandatis, ut veniente vere milites et pecuniae sibi mitterentur. Sed, priusquam classis ea instrui posset, novae spes exortae consilium regis mutaverunt. Macedoniam olim Demetrio ademptam Pyrrhus tenuerat, deinde Lysimachi vi extortam amiserat. hanc iterum novae occasioni aperuisse videbatur Ptolemaei Cerauni casus, qui, a Gallis interfectus, dum bellum in Italia gerit Pyrrhus, uti turbatum regni statum, ita vacuam possessionem reliquerat. ea ratio suasit, ne copiis militaribus Epirus nudaretur: simul ne pateret injuriis Gallorum, vicinam adhuc Macedoniam urentium. Neque tamen eo tum accessit, in Siciliam vocantibus aliis caussis, ut postea trademus.

Macedoniae inhiat Pyrrhus.

Cap. XLII. Dionys. apud Plut. Zonaras. Cic. Tusc. Quaest. 1, 37. et de Finibus, 2, 19. Cap. XLIII. Plut. Zonaras. Plut. in Pyrrho, 20. et 24. Idem ibid. 48. Diod. Eclog. ex l. 22. Plut.

U. c. 475. C. Fabricio II. Q. Aemilio II. coss.

XLIV. Hieme inter has curas circumacta, novi consules ad exercitum venerunt, C. Fabricius Luscinus, Q. Aemilius Papus, qui alium quoque consulatum una gesserant. Hoc audito Pyrrhus etiam contra eduxit copias, et observare consilia hostium instituit. Quum ita castra utrique locis haud valde distantibus haberent, res evenit ad memoriam celebris, et a plerisque non ita magno dissensu tradita. Timochares quidam Ambraciensis, in amicitia regis honestum gradum obtinens, ad C. Fabricium consulem furtim accessit, regem, si praemium ejus rei dignum daretur, veneno tollere pollicitus. Id vero se per filios suos facile consequuturum autumabat, quod inter pocillatores regios illi haberentur. Fabricius, minime delectatus proditione, rem tamen perscripsit ad senatum. Senatus legatos ad Pyrrhum misit, Timocharis quidem, qui quomodocumque Romanis prodesse statuisset, insidias non indicaturos; sed endnituros in universum, *uti rex ageret circumspectius, videretque, quorum hominum, quamque fidelium, ministeriis uteretur.* Haec ita apud Valerium Antiatem leguntur.

Timochares Pyrrho venenum parat.

Sive ille Nicias fuit.

XLV. At Claudius Quadrigarius pro Timochare Niciam veneficii istius promissorem prodit: neque legatos a senatu missos, sed a consulibus; literis quoque consulum recensitis, quibus, detecto Niciae consilio, negant, *se dolis aut pecunia pugnaturos, sed virtute et armis: salvumque ab insidiis regem optare* ajunt, *quem suae victoriae suorumque triumphorum splendidum sperarent materiam fore.* Sunt qui medicum regis Fabricium eo de negotio coram aut literis adiisse, consulisque indicio poenas dedisse regi tradiderint, suspendio necatum. Sed, ut haec dubitationem habere possent, certum est errare, qui medicum a Curio ad regem remissum esse scripserunt. Ajunt Pyrrhum, hoc tantae virtutis experimento stupentem, exclamasse: *Hic est ille Fabricius, qui difficilius ab itinere justi et honesti, quam a cursu suo sol, averti possit.* Statim certe, ne vinci beneficio videretur, captivos, quos habebat, omnes Romanis restituit, Cineamque denuo misit ad pacem et amicitiam impetrandam. Minime decorum visum est, vel donum ab

Pyrrhus iterum pacem offert.

Cap. XLIV. Zonaras. A. Gell. 3. 8. Cic. de Off. 3, 22. Val. Max. 6, 5, 1. Zonaras. A. Gell. Liv. 39, 51. Cap. XLV. Ammian. 30, 5. A. Gell. Tac. Annal. 2, 88. A. Gell. Liv. 42, 47. Claudian. de B. Gild. v. 271. Plut. in Pyrrho, 45. et in Apophth. R. Flor. 1, 18. Eutropius. Plut. in Pyrrho.

hoſte accipere, vel ob lucrum potius, quam amore virtutis, a facinore abhorruiſſe videri. Gratis igitur ne acciperentur captivi, totidem pro his alii Tarentinorum Samnitiumque missi sunt. U. c. 475.

XLVI. Hanc publicam abſtinentiam conſpectiore mox fama privatorum eſt sequuta gravitas; quum Pyrrhi munera (multa enim et pretiosa utrique sexui Cineas adtulerat) non a viris modo omnibus, sed etiam a mulieribus, repudiata sunt. quo quidem tempore, quum aſpernantibus, quibus primum oblata fuerant, ad alios aliosque deferrentur; nemo vir mulierve tam aut tenuis, aut cupidus inveniri potuit, ut recipiendis regiis muneribus oſtium domus suae patere vellet. Legatis deinde prius reſponſum redditum: *donec Italia Pyrrhus excessisset, hostem eum populo Romano fore.* Perplexum hisce regem, et neque bellum laeto animo proſequentem, neque cupientem cum aliqua dignitatis jactura discedere, extricare visa eſt Siciliensis expeditio, quam, poſt longam et ancipitem deliberationem, tandem ſtatuit suscipere. Sic enim et Romanum bellum honeſte declinari poſſe sperabat, et imperium inſulae locupletiſſimae occupari, simul vindictam de Carthaginienſibus, ut prior ab ipsis laceſſitus, sumere cupiebat.

Abſtinentia Romanorum.

Siciliensis expeditio Pyrrhi.

XLVII. Nam illi, suſpecto regis conſilio, paullo ante Magonem ducem cum centum viginti navium claſſe miſerant, *adversus externum hostem externis etiam auxiliis populum Romanum adjuvandum esse,* dictitantes: et quamquam illorum opera Romani non sunt usi, senatu reſpondente, *se consuevisse talia bella suscipere, quae suo milite geri possent;* foedus tamen inter utrumque populum quarto renovatum eſt. Prioribus capitibus additum, *ut, sive Romanus populus, sive Poenus, cum Pyrrho foedus faceret, nominatim exciperetur, ut his populis invicem auxiliari liceret, uter eorum bello peteretur: utque, quoties utrivis eorum auxilio opus esset, naves a Carthaginiensibus praeberentur: stipendia suis quisque daret: auxilia Punica Romanos mari juvarent; exire navibus invita ne cogerentur.*

Foedus cum Carthaginienſibus renovant Romani.

Auxiliorum invicem dandorum leges.

XLVIII. Quo confecto, per speciem pacis conciliandae Pyrrhum adierat Mago, speculaturus conſilia

Mago speculatur conſilia Pyrrhi.

Cap. XLV. Frontin. Strat. 4, 4, 2. Cap. XLVI. Plut. Appian. apud Fulv. Ursinum. Liv. 34, 4. Juſtin. 18, 2. Val. Max. 4, 3, 14. Zonaras. Appianus. Cap. XLVII. Juſtin. 18, 2. Val. Max. 3, 7, 10. Liv. Epit. 13. Polyb. 3, 25. Cap. XLVIII. Juſtin.

U. c. 475. regis, quem in Siciliam acciri Carthaginienses audierant; classemque Romanis obtulerant, non tam illorum caritate curaque, quam ut Pyrrhus, Italico bello implicatus, res Poenorum in insula magnis successibus efflorescentes non everteret. Tum quoque fretum, qua in Siciliam trajectus est, magno numero navium observabant, Rhegii quidem obsidendi studium praeferentes, sed verius, ut Pyrrho transmittere cupienti viam intercluderent. His igitur de caussis ad Siciliensia negotia adjecit animum: spes ipsi magnas faciente quum rerum ipsarum statu, tum etiam legationibus Siculorum, quae, aliae super alias ex insula venientes, omnium votis expeti eum adfirmabant, *tamquam unicum levamen malorum, quibus miserrima terrarum numquam acerbius conflictata esse videbatur.*

Sicilia miserrima terrarum.

Siculorum intestina bella.

XLIX. Nam post Agathoclis miserabilem magis, quam indignum, exitum, Macno quidam, Aegesta Siciliae urbe oriundus, qui et venenum regi dederat, adfectata tyrannide, a Syracusanis Hiceta praetore pulsus, ad Carthaginiensium opes se contulerat. ita bellum gravius, et Syracusanis adversum fuit, per quod tamen privatim opes Hicetae creverunt. qui postea, versis in Agrigentinum Phintiam armis, inquietam diu insulam tenuit; donec Thoenionis cujusdam audacia principatu, quem nonum jam annum obtinebat, pelleretur. Thoenioni dominationem retinere nitenti exortus est adversarius ex Syracusana nobilitate Sosistratus: diuque certatum inter hos armis est, Insulam, quae Syracusanae urbis pars est, (ipsi *Nasum* vocant) obtinente Thoenione, quum in cetera urbe Sosistratus tyrannidem ageret. Postremo, quum utrimque nihil ex his discordiis, praeter communem interitum, imminere cernerent, vocandum esse Pyrrhum consensu decreverunt: qui, gener Agathoclis, filio ex Lanassa suscepto, successioni proximus, animoque et viribus ad constituendas res Siciliae sufecturus habebatur. His accedebant Agrigentini Leontinique principes, qui et ipsi, suarum urbium, totiusque adeo insulae, imperium offerentes, una voce rogabant, *ut quamprimum in Siciliam trajiceret, fessis rebus, et laboranti sub barbarorum armis libertati, praesentia sua succursurus.*

Pyrrhus vocatur in Siciliam.

Cap. XLVIII, Diod. Eclog. ex l. 22. Cap. XLIX. Diod. Eclog. ex l. 21. Diod. Eclog. ex l. 22. Liv. 25, 24. Diodor. Appian. apud Fulv. Ursinum. Plut. in Pyrrho. Justin. 18, 2.

L. Carthaginienses enim, Syracusanorum agris vastatis, ipsam quoque urbem classe centum navium et pedestri quinquaginta millium exercitu terra marique clauserant. Igitur Pyrrhus, non ultra differendum ratus, Cineam, cujus ingenio fideque plurimum uti consueverat, praemittit, cum Siculis civitatibus conditiones legesque foederum et amicitiae compositurum. Ipse, socios discessum aegre ferentes consolatus, *si a Romanis premerentur, e vicina insula in tempore adfuturum esse, novorum etiam sociorum accessione instructiorem*, spopondit. Quum autem praesidium in urbe Tarentina relicturus esset, aegre passi Tarentini, *ut sibi vel praestaret promissum auxilium iis conditionibus, quibus venisset, aut saltem urbem suam relinqueret liberam*, postulaverunt. Neutra res impetrari potuit, nihil aequi respondente Pyrrho, sed jubente suum tempus exspectari.

U. c. 475. *Carthaginienses Syracusas obsident.*

Tarentini nihil impetrant a Pyrrho.

LI. Has inter curas Epirotae regis, consulibus bellum adversus ceteros hostes facilius fuit. Res itaque contra Etruscos, Lucanos, Bruttios et Samnites prospere gestas hoc tempore lego. Cum Etruscis minus fuisse certaminum adparet, quod ex eo bello triumphatum non est. Neque cum universa gente, sed cum una aut altera civitate, pugnatum esse puto, quae, a Samnitibus, discessu Pyrrhi se nudari sentientibus, acrius sollicitatae, posita nuper adversus Romanos arma resumpserint. Ceteris in populis, uti major aliquanto belli moles, ita victoria illustrior fuit. C. Fabricius consul, profecto, ut conjectura est, in Etruscum bellum collega, quod, Epirotis cessantibus, unus consularis exercitus sufficere videretur, Lucanos, Bruttios, Tarentinos, Samnitesque cecidit: civitates aliquot, in quibus et Heracleam, adstrinxit foederibus: deque his populis omnibus ante diem Idus Decembres triumphavit.

Etrusci vincuntur a Romanis.

Item alii populi Italici.

LII. Comitiis deinde peractis, consules in annum sequentem designati sunt P. Cornelius Rufinus iterum, C. Junius Brutus iterum. Cum Rufino nobiles etiam alii petierant; sed, hic ut fieret, effecit Fabricii favor: qui, tempora reipublicae habens in consilio, patriae salutem privatis inimicitiis anteponebat. Nam ex dissimilitudine morum si-

Cap. L. Diodor. Plut. Appian. Plut. Cap. LI. Liv. Epit. 13. Eutrop. l. 2. Cic. pro Balbo, c. 22. Fasti Capitol. Cap. LII. Quintilianus, 12, 1.

U. c. 475. *Simultas inter Rufinum et Fabricium.* multas inter hos fuerat, quum Fabricius, egregie firmus adverſum pecuniam, una communis boni cura duceretur; Rufinus, opum cupidior, multa privati quaeſtus ſtudio conſuleret ageretque. Verumtamen, quum cetera induſtrius et bonus imperator eſſet, competitoribus, haudquaquam pari armorum peritia et usu praeditis, Fabricius praeferendum eſſe judicaverat. Ferunt, quum ei gratias deinde Rufinus ageret, *quod se homo inimicus consulem fecisset, bello praesertim magno et gravi*, respondiſſe: *non esse mirandum, si compilari, quam venire, maluerit.* Magna enim bellorum moles in Italia supererat: et, Pyrrho in Sicilia (erat enim jam transgreſſus) omnia sibi prona reperiente, haud abs re metuebatur, ne paullo poſt, auctis acceſſione nobilis inſulae viribus, ad bellum Romanum gravior hoſtis reverteretur.

Pyrrhus in Siciliam transgressus.

Cap. LII. Dio apud Vales. Cic. de Or. 2, 66. A. Gell. 4, 8.

EPITOME

LIBRI DECIMI QUARTI.

Pyrrhus in Siciliam trajecit. Quum inter alia prodigia fulmine dejectum esset in Capitolio Jovis signum, caput ejus per aruspices inventum est. Curius Dentatus, quum delectum haberet, ejus, qui citatus non responderat, bona primus vendidit.

Pyrrhus in Siciliam trajecit] *Siciliam trajecit*, sine praepositione, Leid. Id probari posset, si plures Msti consentirent. V. quae notantur ad 33, 41, 6. Nunc unius testimonio credere non audeo.

Dejectum esset in Capitolio Jovis signum, caput ejus per aruspices inventum est] Rycquius de Capit. c. 15. putat, hic eamdem historiam relatam fuisse a Livio, quam narrat Cic. 1. de Divin. 10. et 2, 19. DUK. Locum mutilum esse credidit Pighius in Annal. ad ann. CDLXXVII. p. 438. Rationem sententiae, quam addere neglexit, sponte videre nequeo; nisi forte crediderit, desiderari Jovis cognomen. Nihil etiam mutant codd. nisi quod *per auspicem* legat Boend.

Quum delectum haberet, ejus, qui citatus non responderat, bona vendidit] Vet. lib. *bona primus vendidit.* Hac de re sic Varro [in Γεροντοδιδασκάλῳ,] ut est apud Marcell. [in v. *Tenebrio.*] *Manius Curius consul in Capitolio cum delectum haberet, nec citatus in tribu civis respondisset, vendidit tenebrionem.* Valerius et bona et ipsum, qui citatus erat, veniisse a Curio scribit 1. 6, 3. SIG. Vocem *primus*, quam in Norvic. deesse Hearnius notavit, inveni in Leid. Voss. Berg. Lovel. et Boend. Ulterius progressus hinc Lipsius, ut auctor Valerio Max. consentiret, scribendum conjecit *bona primum, mox eum vendidit*, 1. de Milit. Rom. 4. Praeterea *qui tacitus non responderat*, trajectis syllabis, Berg. V. ad Liv. 22, 12, 7. At *citare* in hac re verbum proprium. Liv. 2, 29, 2. *Citari nominatim unum ex iis, qui in conspectu erant, dedita opera jubent.* Valerius Maxim. hanc ipsam historiam referens, 6, 3, 4. *Primum nomen urna extractum citari jussit.* Varro etiam in loco a Sigon.

Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reversum vicit, et Italia expulit. Fabricius censor P. Cornelium Rufinum consularem senatu movit, quod is decem pondo argenti facti haberet. Lustro a censoribus condito, censa sunt capita civium ducenta

laud. Et ita saepe alibi. Praeterea *respondit* Leid. *responderet* Voss.

Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reversum vicit] Vet. lib. *Iterum Pyrrhum.* praeclare: eſt enim aliud *iterum reversum* et *iterum vicit.* eſt autem *iterum vicit* intelligendum. SIG. Sigonius videtur exiſtimaſſe, *iterum reverti* semper eſſe secundo reverti. Non dubium eſt, quin hoc ita recte dicatur, ut in Cic. pro Flacco 21. *Iterum iste Romam se retulit.* Sed interdum *iterum reverti* nihil aliud eſt, quam *reverti*, quod idem noto pleonasmo τȣ̃ *rursus* etiam *rursus reverti* dicitur. Sic Virgil. 6. Aen. 720. *iterum ad tarda reverti Corpora*, et vers. 751. *rursus in corpora velle reverti* eadem sunt. Et in hoc Ovidii 3. Art. Am. 63.

Nec, quae praeteriit, iterum revocabitur unda,

iterum revocabitur nihil aliud eſt quam *revocabitur.* Si, quod Sigonius vult, conjungas *iterum vicit*, Auctor epitomes dicit, hanc fuiſſe secundam Curii de Pyrrho victoriam. Nam de secunda pugna Romanorum cum Pyrrho ipſe Epit. 13. scribit: *Iterum adversus Pyrrhum dubio eventu pugnatum est.* Sed, Pyrrhum bis a Curio victum, nemo, quod sciam, prodidit. DUK. Ita etiam Berg. Lovel. et Boend. Sed vulgatum servat Voss. *Item Pyrrhum ex Sicilia* legit Leid. Solent autem *item* et *iterum* saepius in membranis commutari. V. Cel. Burman. ad Suet. Caes. 36. et Aug. 16. ac 25. Adde, quae notantur ad Livii 2, 8, 9. 4, 2, 10. c. 8, 1. c. 21, 6. c. 23, 1. c. 49, 7. c. 54, 1. 4, 19, 6. ad Epit. Liv. 20. et alibi saepe. Hic autem vel cum Voss. legendum *Pyrrhum iterum*, vel cum Leid. *Item Pyrrhum.* Certe *Iterum Pyrrhum* etc. *vicit*, quod praeclarum Sigonio videbatur, ferri nequit. Bis enim antea cum Pyrrho dimicatum fuerat, et primo quidem *parum prospere*, poſtea *dubio eventu*, ut supra refertur Epit. 13. Non itaque nunc *iterum vicit.* Si autem prius malis, *iterum reversum* dictum erit, ut *rursus revocare* apud Livium 9, 27, 1. *rursus reducere* 43, 20, 4. et similia saepe.

Quod is decem argenti pondo facti haberet] Ita primus edidit Gruterus, inſerto pronomine *is*, quod supereſt in Leid. Voss. Berg. Lovel. et Boend. Sed in Norvic. suo deeſſe monuit Hearnius. Praeterea *pondo decem argenti facti* Lovel. *decem pondo argenti facti* Leid. Voss. Berg. et Boend. Paullo ante *Ruffum*, pro *Rufinum*, Berg. et Boend. Sed reliqui codd. vulgatum servant, idemque cognomen ipsi alii, qui ejus meminerunt, dant scriptores. Insuper si verum eſt, eorum, qui *Rufi*, *Albi*, *Corvi* dicti sunt, poſteros *Rufinos*, *Albinos*, *Corvinos* dictos eſſe, ut viri docti docuerunt ad Liv. 7, 26, 12. hic Cor-

septuaginta unum millia, ducenta viginti quatuor. Cum Ptolemaeo Aegypti rege societas juncta est. Sextilia virgo Vestalis, damnata incesti, viva defossa est. Coloniae deductae sunt Posidonia et Cosa. Karthaginiensium classis auxilio Tarentinis ve-

nelius, *Rufinus* potius, quam *Rufus*, dicendus erit, si quidem jam ante quinquaginta, et quod excurrit, annos memoretur *P. Cornelius Rufinus* dictator apud Livium 8, 17, 3.

Censa sunt capita civium ducenta septuaginta unum millia, ducenta viginti quatuor] Placet legi *CCLXXXI millia*, ut singulis lustris numerus civium augeatur. Nam tertio ante lustro censa sunt *CCLXXII millia*; altero vero *CCLXXVIII*. hoc *CCLXXXI*. proximo insequenti *CCXCII*. SIG. Decem millia Sigonius addidit: mihi tamen necessarium non videtur, labefactata Epiroticis cladibus civitate, singulis lustris numerum civium augeri. DELR. Nulli codd. Sigonio numerum augenti favent. Quin etiam minuit Voss. *CCLXI millia*, *CCXXIII* praeferens. Ob grave autem cum Pyrrho bellum potuit numerus civium hoc lustro potius deminutus, quam auctus, esse. V. Livium 27, 36, 7. Praestare igitur videtur, ut nihil mutemus. Ultima pars *ducenta viginti quatuor* exsulat a Leid. sed ejus loco *et CCXXXIIII* legit Boend.

Cum Ptolemaeo Aegypti rege societas juncta est] Vox *societas* non adparet in Boend. qui insuper legit *macta est*. sed *conjuncta est* Leid. Male. V. Epit. 44. *Tò est* omittitur in Hearnii N.

Sextilia virgo Vestalis damnata incesti] *Septilia* Voss. et Boend. Deinde *damnata incestu* Voss. V. ad Epit. 8. Neque hoc placet. V. ad Liv. 8, 15, 8. *incesti damnata* Boend.

Coloniae deductae sunt Posidonia et Consa] *Cossa* legendum est. Vellejus l. 1, [14.] *Cossam et Paestum* colonias deductas aït *Fabio Dorsone*, *Claudio Canina consulibus*. Et Plin. 3, 5. *Cossam Vulcientium coloniam* deductam aït. Ita enim lib. vet. SIG. *Prosidonia* Boend. *Possidonia* Leid. Voss. Berg. Lovel. et Norvic. Male. Creditur enim Graece dicta esse a voce Ποσειδῶν, quae plerumque *Paestum* dicitur. V. Cluver. 4. Ital. ant. 14. p. 1255. Deinde *Consa* Boend. et Norvic. *Conssa* Berg. *Cosa* Leid. Voss. Lovel. et Hearnii N. quod recepi. V. ad 22, 11, 6.

Karthaginensium classis auxilio Mamertinis venit] Primum intelligendum est, placere antiquis grammaticis *Carthaginiensium* dici, quod a casu dandi ejusmodi nomina edantur, additis syllabis *ensis*, idque praeceptum versu Ennii confirmari:

> *Hostem qui feriet, mihi erit Carthaginiensis.*

Deinde vero vocem *Mamertinis* mendum continere. Neque enim de Mamertinis adhuc dicendi locus est, verum initio belli Punici. Et Mamertinis quidem etiam tum non Poeni, sed Romani, venerunt auxilio. *Tarentinis* autem reponendum est, non solum quia

nit. quo facto ab iis foedus violatum est. Res praeterea contra Lucanos, Samnites, et Bruttios feliciter gestas, et Pyrrhi regis mortem continet.

ita habent manuscripti libri, sed etiam quia Anno Carthaginiensis apud Livium l. 21, [10, 8.] factum esse significat, cum aït: *Sed ut Tarento tum et Italia non abstinueramus ex foedere, sic nunc Sagunto non abstinemus.* Sic Orosius [4, 3.] ut ibi dicam. SIG. *Carthaginiensis,* non *Carthaginensis*, scribendum esse, Gronovius etiam infra docuit ad 28, 26, 1. Deinde *Mamertinis* superesse in Norvic. Hearnius auctor est. *Mameretinis in auxilium venit* legit Boend. Sed *auxilio Tarentinis venit* recte Leid. Voss. Berg. et Lovel. Sigonii emendationem probat etiam Fabric. ad d. l. Orosii.

Contra Lucanos, Samnites, et Bruttios] *contra Lucanos, Bruttios, et Samnites* Boend. *contra Lucanos, et Bruttios, et Samnites* Berg. et Lovel. *contra Lucanos, et Samnites, et Bruttios* Leid. et Voss. Vide ad Epit. praec.

Pyrrhi mortem continet] Vet. lib. *Pyrrhi regis mortem.* SIG. Similiter etiam Leid. Voss. Berg. Lovel. Boend. et Hearnii N. atque ed. Rom. princeps. Vox *regis* non reperitur in Norvic.

JO-

JOHANNIS FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM LIBER IV.

IN LOCUM LIBRI XIV. T. LIVII.

I. Dum haec in Italia geruntur, Pyrrhus, exercitu et elephantis in naves impositis, ex Tarentino portu in Siciliam trajecit, postquam biennium et menses praeterea quatuor in Italia fuisset. Deductus a Thoenione, qui cum navibus occurrerat, maximaque Siculorum alacritate exceptus est, oppida sua, copias, pecunias, naves, certatim tradentium. Ideoque Graecarum urbium omnium imperio brevi potitus, etiam Punicam ditionem universam armis obtinuit, una excepta urbe Lilybaetana, quam opportunitate situs adjuti Carthaginienses, nequidquam oppugnante Pyrrho, retinebant. Unde non absque caussa spes ingentes animo complexus, relictis maximo filiorum patriis opibus, ex duobus reliquis, regem alterum Italiae, alterum Siciliae constituere agitabat.

U. c. 476. P. Cornelio II. C. Junio II. coss.

Pyrrhus magna Siciliae parte potitur.

II. Erat omnino regis istius ea tempestate magna fama, magnaeque virtutes: et Siculi per annos sane multos externa simul ac civilia bella, et, nocentius utrisque malum, tyrannidem passi, vel mediocrem aliquem principem gratantibus animis laturi videbantur. Sed tamen ipse, paullo post ad exigendas ab invitis pecunias et potentiorum caedes versus, odium immane concitavit; etiam adcedentibus cupiditatibus et adrogantia ministrorum, quorum ei vitia non minus ubivis, quam sua, nocuerunt. Adeo post primam illam et praecipuam curam, ut ipsi quam optimi sint, nulla aut dignior, aut salubrior esse regibus sollicitudo potest, quam ut amicos ex virtute deligant: quando inter privatos ob suam quisque culpam exosus est, principibus etiam aliena peccata imputantur. Sed haec postea sequuta sunt.

Pyrrhi destinata.

Regibus amicorum vitia non minus nocent, quam sua.

Cap. I. Appian. apud Fulv. Ursinum. Liv. Epit. 14. Diodor. Eclog. l. 22. Dionys. apud Vales. Diod. Eclog. Justin. 23. 3. Cap. II. Plut. in Pyrrho, c. 51. Dionys.

U. c. 476.

Pyrrhus Syracusas procedit.

III. Tum vero, calentibus adhuc ftudiis, primum a Taurominitanorum principe Tyndarione, (nam ea parte infulae primum adpulerat) mox a Catanensi populo maximis honoribus acceptus cultusque, cum pedeftri exercitu Syracufas verfus proceffit. Claffem haud procul litoribus circumduci juffit, paratam inftructamque: nec enim citra proelii discrimen aditum ad Syracufanam urbem daturae Carthaginiensium naves videbantur. Sed evenerat, ut paullo ante hoc tempus triginta naves Punicae alios ob ufus a claffe discederent; quae quia nondum reverterant, cum reliquis aleam belli tentare Poenorum imperator recufabat. Igitur nemine prohibente ingreffus, Thoenione et Sosiftrato tradentibus, pecuniam publicam, naves tectas centum viginti, apertas viginti, tela, machinas, ceterumque belli adparatum accipit. Hoc agenti superveniunt a Leontinis legati, quorum princeps Heraclidas urbem suam regi, praetereaque copias, peditum millia quatuor, equites quingentos, offerebat. Neque segnius aliis ab urbibus occurfum eft, quodam veluti torrente fortunae. Pyrrhus humaniter exceptos habitosque, conciliata omnium voluntate, suam quemque in civitatem remisit; ampliores jam animo spes agitans, et, si destinata porro ita fluerent, etiam in Africam transiturus.

Leontini accedunt Pyrrho.

Aliaeque urbes.

IV. At sociis ejus in Italia haud perinde laetae res erant: quos, abfente rege et robore exercitus, adverfus infeftiores quotidie Romanos Milo, cum parte copiarum Tarenti relictus, non satis tutabatur. Hactenus tamen profuit, ut, Tarentinis ad tempus dilatis, ambo confules in Samnium signa converterent. Samnites quum agros suos uri, caftella expugnari, totam belli molem in se verfam, seque a sociis derelictos effe cernerent; animis ac viribus impares, desertis oppidis atque vicis, in montes excelsos et arduos, cum uxoribus suis liberisque, ac cariffimis rerum, quas inter tumultum et trepidationem avehere potuerant, se receperunt. Apud Romanos, praeter aemulationem ducum, etiam ex rebus profperis et metu hoftium negligentia orta erat, perpetua felicitatis comes. Ea cauffa et damni aliquid, et aliquanto plus ignominiae adtulit. Quippe milites, per abrupta et invia contemptim repentes, loco adjutus Samnis

Interea socii ejus Italici laborant.

Negligentia Romanorum ex rebus prosperis.

Cap. III. Diod. Eclog. Dionys. Diodorus. Plut. Diod. Eclog. l. 22. Cap. IV. Zonaras.

pepulit fuditque: multi saxis telisve obruti, aut in praecipitia deturbati, interierunt: alii, quum neque receptus copia, neque pugnandi facultas esset, vivi capti sunt. U. c. 476.

V. Hic casus ducibus ad disjungendas iterum copias incitamento fuit: quum, in collegam infelicis coepti collata culpa, se quisque, si solus fuisset, melius atque prosperius rem gesturum fuisse praedicaret. C. Junius cum suis legionibus in Samnio mansit. P. Cornelius in Lucanos et Bruttios convertit impetum. Ibi terrorem cladesque belli populationibus agrorum et villarum incendiis circumferenti, majoris aliquanto rei tentandae occasio nata est. In extrema Italiae ora, qua Orientem versus et Jonium mare Lacinii promontorii cornu protenditur, Croton est, veteri fama, et tum quoque non poenitendis opibus, inclita. Mediam iis temporibus interfluebat Aesarus, juxta quem frequentia utrimque aedificia murus duodecim millia passuum in circumitu patens ambibat. Hanc, aperta obsidione cingere non ausus, consul proditione occupaturum confidebat: quod a compluribus Romanae factionis hominibus spes ei facta erat, posse urbem, praesidio externo destitutam, studiis et auxilio eorum, quibus Pyrrhi dominatio gravis esse coepisset, recipi, si copias mature muris admovisset.

P. Cornelius Lucanos et Bruttios vastat.

Crotonem occupat.

VI. Sed per eosdem forte dies, sive metu hostilis in vicinia exercitus, sive jam proditione, quae plerumque tegi diu non potest, suspecta, Crotonienses praesidium a Milone acciverant: veneratque Nicomacho duce Lucanorum valida manus, quae ignarum rei consulem, nulloque periculi metu confidentius ad moenia suggressum, eruptione subito facta, non sine caede vulneribusque multorum rejecit. Rufinus, acceptum temeritate detrimentum consilio correcturus, rumorem adversi certaminis ultro adauget; quoque majori perculsus esse timore videatur, coepto se desistere simulat, colligi sarcinas jubet, ut quamprimum discessurus. In urbem, ut castris tam propinquis necessum erat, cito haec nunciantur. praeter probabilem rei caussam juvatur eo quoque credulitas, quod verum hoc esse cupiebant: quum jam, sponte hanc in partem inclinantibus animis, captivus quidam,

Licet a principio repulsus.

Temeritatem consilio corrigit.

Cap. V. Ovid. Metam. l. 15. Liv. 24, 3. Zonaras. Cap. VI. Frontin. Strateg. 3, 6. Zonaras.

U. c. 476. spe libertatis atque praemiorum inductus a consule, supervenit, tamquam inter festinationem discedentium occasione captata custodiam effugisset.

Stratagema P. Cornelii.

VII. Ille Cornelium Rufinum, quod ad Crotonis oppugnationem parum haberet roboris, Locros pergere narrat, accitum a quibusdam urbem illam prodere pollicitis. Adest paullo post et alter, qui de prioribus eadem; ceterum jam iter ingressos esse Romanos adserit. simul conspiciuntur eminus signa et agmen incedentium via, quae Locros ducit. Eo dolo captus Nicomachus per compendia viarum celeriter cum suis adcurrit Locros, ut eam quoque urbem defensurus. Quod ubi per occultos nuncios Rufinus cito comperit, converso itinere, Crotonem regressus, quanto consilio ac prius meliore, tanto etiam eventu feliciore usus est: diligentiamque ejus non modo securitas hostium, sed etiam fortunae favor juvit. densa enim nebula opportune texit accedentem, priusque propemodum intra moenia fuit victor exercitus, quam reversum Crotoniatae didicissent. Atque hujus victoriae per se satis magna laetitia, ut ferme neutram in partem fortuna tenet modum, aliis subinde rebus haud minus laetis cumulata est.

Nicomachus Crotonis praefectus decipitur.

Et Tarentum recedens cladem patitur.

VIII. Nicomachus enim, intellecto se in errorem incmendabilem incidisse, dum incertus consilii Tarentum redit, exceptus a Rufino, magnam suorum partem amisit, et cum reliquis vix in tutum elapsus est; quum, unam urbem defendisse non contentus, duas perdidisset. Nam et Locri, successu isto animati, praesidio Pyrrhi praefectoque, quorum injurias diutius perpeti nequibant, trucidatis, ad amicitiam Romanorum se contulerunt. Rebus ad hunc modum procedentibus, non ideo in tantum ceciderant animi Samnitium ceterorumque populorum, quin super insitam perviciaciam, spe quoque Pyrrhi regis, et nunciatis ejus in Sicilia successibus, ad omnia, quae sors ferebat, perpetienda sustentarentur.

Locri deficiunt ad Romanos.

Pyrrhi gesta in Sicilia.

IX. Pyrrhus enim, (ut hujus etiam extra Italiam gesta, quod eorum temporibus locisque, ad haec negotiis ipsis, cum Romanis rebus conjunctum est, exponantur) rebus apud Syracusanos Leontinosque constitutis, circa eadem tempora cum exercitu Agrigen-

Cap. VIII. Appian. apud Vales. Cap. IX. Diod. Eclog. l. 22.

tum profectus, in ipso adhuc itinere occurrentibus nunciis, ejectum ex urbe praesidium Punicum acceperat, et Agrigentinos ipsi se suaque omnia dedere paratos esse. Neque promissis abfuit fides. Venienti Sosistratus, qui et Syracusas tradiderat, et urbem, et egregiae juventutis octo peditum millia, octingentos equites adjungit, copias Epiroticis, quas Pyrrhus adduxerat, nihilo deteriores. Oppida praeterea triginta, quibus imperabat Sosistratus, eodem auctore se regis arbitrio permiserunt. His ita gestis misit Syracusas, qui telorum omnis generis copiam, et machinas, quarum in obsidionibus urbium usus esse posset, subveherent. Nam ad urbes Punici juris oppugnandas animum adjecerat, parato jam exercitu triginta millium, praeter equites mille quingentos, et, quos in Siciliam trajecerat, elephantos. U. c. 476.

Oppida triginta Pyrrho conjungit Sosistratus.

X. Prima ex his in potestatem venit Heraclea, ubi Carthaginiensium praesidium fuerat: exhinc Azonas cepit. statimque sequuti fortunam Selinuntii primum, mox Halicyaci et Aegestani, deficiendo a Carthaginiensium amicitia, compluribus etiam aliis in eo tractu oppidis idem audendi exemplum praebuerunt. Erycinos autem, et auxiliorum numerosa manu, et munitionibus loci fidentes, summa vi expugnare statuit. Instructo igitur exercitu, armatus ipse, ad moenia procedens, votum Herculi vovit, si dignum genere suo locoque bellatorem eo die se Graecis ostendisset. Postquam signum oppugnandi datum, crebroque missilium jactu propugnatores dimoti locum admovendis muro scalis fecerunt; primus omnium rex enisus, adversus concurrentes undique hostes insigne certamen edidit, alios umbone deturbans, alios caedens gladio, magnitudine vero animi roborisque cunctos perterrefaciens. Neque magnifica tantum haec ei pugna, sed etiam omni ex parte felix fuit. sine ullo suo vulnere, magna gloria parta, etiam urbem ipsam eodem impetu cepit: animatis non minus exemplo regis ceteris, quam sollicitis periculo, et utramque ob caussam summa contentione pugnantibus. Sacrificavit deinde Herculi, voti reus, ludosque varii generis magnifico apparatu per complures dies edidit.

Alia ipse capit de Carthaginiensibus.

XI. Hoc quoque anno Romae de Lucanis atque Bruttiis ante diem Nonas Januarias triumphatum esse

Triumphus de Lucanis atque Bruttiis.

Cap. X. Plut. in Pyrrho, c. 49. Diodor. Plut. Cap. XI. Fasti Capit.

U.c.476. reperio. Sed C. Junio triumphum illum adscribi miror, quum in his populis res Rufinus gesserit, duasque nobiles civitates receperit: quem etiam alios apud auctores triumphalem virum nominari video. Civitate ob Pyrrhi progressus haudquaquam secura, novi quoque terrores ex prodigiis et morborum lue accessererunt. Foedi maxime ominis habitum est, quod Jovis Capitolini signum fulmine tactum, caputque avulsum non nisi aruspicum arte curaque reperiri potuit. Graviore non jam metu, sed clade, urbem adfecit pestilentia, pecudes hominesque communi strage corripiens, sed praecipue gravidarum abortibus formidabilis; quum nulli propemodum jam aut partus humani, aut foetus animalium ederentur incolumes, itaque Deorum omne viventium genus interiturum esse crederetur.

Prodigia et morbi Romanos terrent.

U.c.477. Q.Fabio II. C. Genucio coss.

XII. Ea vis mali maxime insignem Q. Fabii Maximi Gurgitis alterum consulatum effecit, in quo collegam habuit C. Genucium Clepsinam. Neque tamen a bello Samnitico Lucanoque cessatum est. magnasque clades hostibus inlatas duo certa sunt argumenta, quod eodem anno Q. Fabius consul de Samnitibus, Lucanis, Bruttiis, triumphavit Quirinalibus, quodque ii populi miserunt ad Pyrrhum literas et oratores, *actum de se, nisi subveniretur, neque vim Romanam ulterius sustineri posse, extremamque necessitatem deditione praeveniundam esse*, testaturos. Ea res, et quod, senescentibus jam hominum studiis, aut ob injurias quasdam in contrarium versis, in Sicilia res ei duriores esse coeperant, permovit Pyrrhum, ut, insula relicta, copias in Italiam reportaret. Quod ejus consilium, et rerum inde sequutarum series, quo plenius nosceretur, paullo plura de rebus interim ab eo gestis referenda putavi.

Nec tamen cessatur bello.

Q. Fabii triumphus.

XIII. Post occupatam igitur Erycem, praesidiumque loco impositum, ad Aeginorum urbem profectus est, commodo ad Panormitanum portum situ, et munitionibus insignem. Ibi sponte oppidanorum receptus ad ipsam Panormum castra movit, cui ab argumento portus amplissimi pulcherrimique nomen est in-

Pyrrhus Panormum occupat.

Cap. XI. Plin. 18, 6. 33, 11. Liv. Epit. 14. Oros. 4, 2. Aug. de Civ. Dei, 3, 17. Cap. XII. Zonaras. Fasti Capitol. Plut. in Pyrrho, c. 52. Justin. 23, 3. Plut. Cap. XIII. Diod. Eclog. l. 22.

ditum. Hac quoque per vim occupata, quum insuper locum, qui Epieircte vocatur, inter Panormum et Erycem in monte amoeno, sed arduis acceſſibus, situm cepiſſet; universa jam provincia Carthaginiensium potiebatur, excepto Lilybaeo. Hanc autem urbem non ita pridem Poeni condiderant, ut Motyensibus ea sedes foret, quorum oppidum Dionysius tyrannus bello Carthaginiensi diruerat. Quum igitur ex omni, quod in Sicilia habuerant, imperio spes suas unum iſtum in locum concluſas viderent Poeni; adparatus ad obsidionem a Pyrrho fieri sentientes, majoribus eam viribus defendere decreverunt. U.c. 477.

Carthaginienses Lilybaeum muniunt.

XIV. Introducto igitur non spernendo robore militum, commeatuque copioso, ad haec magna vi machinarum ac telorum (cujus rei facultas ipſis ampla erat, quod in poteſtate mare haberent) ad oppidum undique permuniendum magna cura se contulerant. Praecipue, qua terra patebat aditus, crebrae turres excitatae sunt, lataque foſſa facta: celerius opere procedente, quod majore sui parte ſtructum in cautibus marinis oppidum, toto illo spatio manu facta munimenta nulla deſiderabat. Missis interea legatis, quamquam ad bellum magnos adparatus fecerant, magnasque copias, quum aliunde, tum etiam ex Italia, mercede conduxerant, si pax aequis conditionibus impetrari poſſet, pecuniam et claſſem pollicebantur. Pecuniae mentionem non admisit Pyrrhus, urbes, quas occupaverat, retinere cupiens: de Lilybaeo tamen conceſſurus videbatur. Sed amici regis, civitatumque Sicularum principes, metu Carthaginiensium vacaturam eſſe insulam negantes, donec illi tantum valentes claſſibus Lilybaeum, tamquam scalas quasdam ad exſcensionem faciundam paratas, tenerent, perpulerunt, ut unam eſſe reſponderet amicitiae conditionem, si, universa Sicilia cedentes, utriusque imperii terminum eſſe mare paterentur.

Pacem petunt fruſtra.

Pyrrhus Lilybaeum obsidet, vano conatu.

XV. Ita spe pacis discuſſa, protinus ad urbem signa movit: neque procul muris caſtra metatus, manipulis ita dispositis, ut defessi a recentibus per vices exciperentur, oppugnationem orſus eſt. Sed Lilybaetani, quum et numero propugnatorum, et ma-

Cap. XIII. Polyb. 1, 56. Dionys. apud Vales. Diod. Eclog.
Cap. XIV. Zonaras. Plut. in Pyrrho, c. 50. Diodor. Plutarch. Diodor.

U. c. 477. chinarum adparatu juvarentur, locum tenuerunt. Tantam enim catapultarum scorpionumque vim Carthaginienses invexerant, ut murorum ambitus capiendis omnibus minime sufficeret. Quum igitur cujusque generis missilium velut imber quidam in regios spargeretur, multique passim caderent aut sauciarentur, inceptum omiserunt. Machinas deinde et ipse fabricare instituit, praeter eas, quae Syracusis advehebantur: et, effossis subter humum cuniculis, omnes obsidionum tentavit artes. Quum autem, animose resistentibus Poenis, toto fere bimestri nequidquam se fatigasset, videretque, donec apertus a mari obsessis aditus exitusque foret, expugnari Lilybaeum non posse; obsidione soluta, aliam in partem convertit impetum.

Mamertinos vincit. XVI. Quippe adversus Mamertinos freti accolas Graecae quaedam civitates fidem regis implorabant, super alias graves et crebras injurias, etiam tributum pendere coactae. Pyrrhus igitur, exercitu propere ducto, quum iis in locis quosdam Mamertinorum ad exigenda vectigalia missos comprehendisset, necavissetque, proelio cum occurrentibus facto discessit superior, ac multa eorum praesidia expugnavit, diruitque. Et hactenus quidem rebus praeclarissime gestis eximiam sibi potentiam gloriamque rex paraverat; praeter alias virtutes, etiam eximia humanitate amorem singulorum, studia civitatum, non adeptus magis, quam meritus. Sed felicitatem tantam, et quam existimare fundatissimam potuisses, momento fere dissipatam, (praeter levitatem ingeniorum, quae istis populis numquam defuit, et amicorum intemperiem) ipsius maxime regis culpa traditur: qui adversis egregius, secundis rebus, ut inter has ferme inferiores humanae mentes sunt, in superbiam efferebatur.

Pyrrhi superbia. XVII. Quum igitur, ut ante diximus, ad efficienda coepta classem sibi necessariam esse duceret, naves autem haberet multas, sed parum instructas a sociis navalibus, remigibus acerbe conquirendis valde offendit civitates: repente mutatus, et ex priori lenitate ad superba imperia, minasque, et postremo supplicia, praeceps. Sed haec tamen, quia communis boni specie tegebantur, utcumque tolerabant. Postquam au-

Cap. XVI. Plut. Polyb. 1, 8. Plut. Fazellus, Hist. Sic. dec. I. l. 1, 7. Plut.

tem eos ipſos, quorum beneficio maxime Siciliam obtinuerat, interimi videre; non paullatim, neque mora interposita, sed subito aversis animis, multi populi, ab ejus amicitia deſciscentes, ut cuique opportunum erat, alii Poenis, alii Mamertinis se adplicaverunt. Adeo nimirum crudelitas, etiam quum sola eſt, semper gravis, penitus fit intolerabilis, poſtquam adversus benemeritos exercita, propriis odiis etiam ingrati perfidique animi deteſtationem adjunxit. U. c. 477. *Siculi deficiunt a Pyrrho.*

XVIII. Hanc autem in neceſſitatem vi cuncta tractandi se maxime videtur induiſſe, dum pravis suorum cupiditatibus consiliisque nimis obſequitur. His enim opes, amicis aut neceſſariis Agathoclis ademptas, dono dabat, nihilo, quam fuerant illi, melioribus: magiſtratus urbium praecipuos satellitibus aut centurionibus suis committebat, neque ex inſtitutis aut moribus civitatum, neque in legitimum tempus, sed quomodo et quoad ipsi placuiſſet. Lites atque controversias, publicorumque negotiorum adminiſtrationem omnem ad se traxerat, pleraque familiaribus committens, quos habebat avaritia luxuriaque deteſtabiles; qui, cogendis per flagitium perdendisque pecuniis pariter intenti, dum libidini suae satisfacerent, jus injuriamque in promiscuo habebant. Irritatis ob haec animis, muſſare primum homines, mox palam queri: *Cur igitur prioris status poenituisset, si nunc etiam toleranda eadem forent? Frustra vocatum receptumque Pyrrhum, si studeat aemulari mores, quos puniturus advenisset. neque acriorem ullius injuriae sensum esse, quam cujus auctor haberetur idem ille, qui vindex esse debuisset.* *Pyrrhus, amicis nimium tribuendo, res suas evertit.*

XIX. Jamque multi haud obſcure ſtudium novarum rerum prae se ferebant: quum ille, ad peſſima consiliorum converſus, augere cauſſas offensionum, quam tollere, maluit: quasi, quod per injuſtitiam peccatum fuerat, emendari saevitia poſſet. Interea Carthaginienſes, animadverſo regem, propriis viribus haud sane validum, quotidie minore apud Siculos adfectu haberi, erecti in spem recuperandae provinciae, novum exercitum miſerant; paſſimque transfugientibus, qui Pyrrhi saevitiam metuebant, negotium Epirotis magnum exhibebant. Pyrrhus, per cauſſam Punici belli praeſidiis in urbes introductis, *Pyrrhus augere cauſsas offensionum, quam tollere, mavult.*

Cap. XVIII. Dionys. apud Vales. Cap. XIX. Plut. Zonaras. Dionys. Zonaras. Dionys.

U. c. 477. splendidiſſimum quemque, falſo proditionis crimine oneratos, necare inſtituit; his de medio ſublatis, multitudinem facilius in officio manſuram eſſe ratus.

Adjutores suos occidit, aut alienat. Poſtremo Thoenionem et Soſiſtratum corripit, totius inſulae longe principes, quorum praecipuis ſtudiis imperio Siciliae potitum fuiſſe oſtendimus. Sed Thoenio quidem interfectus eſt: Soſiſtratus ad hoſtes effugit, non minus auctoritatis opisque collaturus ad ejiciendum Sicilia regem, quam ad imponendum confirmandumque contulerat. Tum igitur certatim plerisque ad Carthaginienſes deficientibus urbibus, nonnullis ad Mamertinos, res Epirotarum ex florentiſſimis anguſtae malaeque redigi coeperunt.

Tandem ex Sicilia discedit lubens. XX. In hoc ſtatu rerum non ingrata regi ſociorum Italicorum legatio venit: quae, ceteris omnibus amiſſis, vix paucas urbes hoſtem aegre a moenibus ſubmovere queſta, honeſtum discedere cupienti praetextum praebuit, ut, partibus laborantibus auxilio futurus, non ejectus a Carthaginienſibus, in Italiam reverti voluiſſe videretur. Abiturus, quum opes inſulae ſitumque, et hominum animos ſecreta cogitatione expenderet, dixiſſe fertur: *O amici, qualem Romanis atque Carthaginienſibus palaeſtram relinquimus!* Haud vano praeſagio: quod paullo poſt longa inter hos bella, tot utrimque ſubmerſae claſſes, tot acies caeſae, ſatis ſuperque impleverunt.

Pericula Pyrrho objecta, Italiam repetenti. XXI. Ceterum, hoſtium animis cum fortuna creſcentibus, neque tutus ex Sicilia diſceſſus Pyrrho, neque in Italiam adpellenti tranquillum ad Tarentinos iter fuit. *In ipſo freto vincitur a Carthaginienſibus.* In ipſo freto trajicientem adorti Carthaginienſes, quum Epirotae nulla ferme maritimarum rerum experientia, hominibus exercitatiſſimis pares eſſe non poſſent, ſeptuaginta naves depreſſerunt, ceteras reddiderunt inutiles. Ita cum duodecim navibus ex adverſo proelio in Italiam effugit: qui navibus tectis amplius centum, et longe adhuc majori onerariarum actuariarumque numero curſum inſtituerat. Sed, undique collecto, quod militum ex adverſo proelio litora tenere potuerat, ſtatim ita robuſtam effecit manum, ut Rhegii ſubito impetu expugnandi ſpem conciperet. Sed; rejectus a Campanis Rhegium tenen-

Cap. XIX. Plut. in Pyrrho, c. 52. Cap. XX. Juſtin. 23, 3. Plut. Appian. apud Vales. Plut. Cap. XXI. Pauſan. l. 1. Appian. Plut. Appian. Zonaras.

tibus, mox in periculum haud contemnendum incidit. Quum enim per loca caeca et saltibus impedita duceret, coorti ex insidiis hostes turbaverunt novissimum agmen, multosque milites cum duobus elephantis peremerunt. *U. c. 477. Insidiis Mamertinorum excipitur in Italia.*

XXII. Erat neque genere bellatorum, neque numero spernenda manus, decem haud minus millia hominum in armis exercitatorum, Mamertini plerique. Hi enim, Rheginorum amicitia et cognatione confisi, intellecto Pyrrhum in Italiam reverti constituisse, fretum priores transjecerant, et spe praedae in opportunis ad subitam irruptionem locis consederant. In eo certamine quum pro solita audacia Pyrrhus ante prima signa pugnaret, in capite vulnus accepit. Ad quod obligandum quum ex acie paullisper secessisset, quidam hostium, magnitudine corporis et armorum cultu conspicuus, longe ante alios procurrens, increpavit eum elata voce, jussitque prodire, si viveret. Ibi Pyrrhus ardens ira, visuque et manante per faciem cruore terribilis, impetum in provocatorem, frustra retinentibus suis, vertit; occupatumque illata in caput plaga prosternit. Memoriae proditum est, eam gladii temperiem, eamque vim ferientis fuisse, ut, infimum ad corpus vulnere continuato, partibus utrimque dilabentibus, medium hominem eodem ictu dissecaret. Ejus spectaculi foeda novitate perculsi hostes, et ut majorem communi hominum sorte virum reveriti, pugnam omiserunt. *Sed virtute sua se expedit.* *Pyrrhi pugnacitas et robur.*

XXIII. Pyrrhus, hac molestia solutus, non ideo laetior agebat. Quod enim pars impedimentorum isto proelio amissa erat, et opes ex Siciliae spoliis partas prioris cum Poeno pugnae casus interceperat; in magna rei nummariae difficultate, quum poscentibus stipendia militibus non esset, unde praeberentur, dicatos Proserpinae thesauros spoliare coactus est. Fanum illud apud Locrenses opinione sanctitatis celeberrimum iis temporibus fuit. Quam civitatem quum Pyrrhus, animatis praesentia sua regiae factionis hominibus, recepisset, multa in Locrenses foeda facinora edidit, cupidius et latius, quam interfecti praesidii postularet ultio, caedibus et rapinis in miseros grassatus. Postquam autem nihil supererat, quod con- *Proserpinae thesauri spoliantur a Pyrrho.*

Cap. XXI. Plut. in Pyrrho. c. 53. Cap. XXII. Polyb. 1, 8. Plut. Cap. XXIII. Dionys. apud Vales. Liv. 29, 18. Appianus apud Vales. Dio apud Vales.

U. c. 477. *Pessimis amicorum suadentibus.* ferre homines vellent possentve, manus ad sacram pecuniam extendere coepit, pessimis amicorum, qui plerumque nocentissimi cujusque consilii auctores fuerant, cupiditatem ejus inflammantibus.

XXIV. Erant autem hi Evagorus Theodori filius, Balacerque Nicandro, et Dinarchus Nicia genitus. Ii non suasores modo fuerunt Pyrrho, necessitati omnia cedere praedicantes, sed ministerium quoque suum sacrilegio praebuerunt: ingenti pondere auri, quod multos per annos subterraneis in specubus adservatum fuerat, eruto. Laetus ille, *religione intempestiva nihil ineptius, opesque paratas non accipere dementis esse* dictitans, impositam navibus praedam Tarentum avehi jussit: ipse terra est profectus. Ceterum facinus ei suum non turpius coepto, quam infelicius eventu fuit. *Tempestas Pyrrhi naves perdit.* Subita tempestas adorta classem, ventis sub noctem mutantibus, qui ferentes hactenus fuerant, naves in tenebris circumactas partim confregit, partim in fretum expulit. *Thesauros Proserpinae refert in vicina fano litora.* Sed, quae sacram pecuniam vehebant, quassatae laceratacque undis irrumpentibus cum ipsis hominibus interierunt: pecuniam autem reliquis ex naufragio tabulis haerentem, postridie, quam exportata fuerat, in vicina fano litora fluctus retulerunt.

XXV. Re intellecta, thesaurum omnem diligenter conquisitum referri ad pristinas sedes jussit, pacem numinis, ut putabat, hoc facto impetraturus. Neque tamen ideo melioribus deinceps fatis usus est, omnes ejus conatus, etiam quibus consilium et virtus non abfuisset, eludente fortuna. *Pyrrhus postea mala fortuna usus.* Quam ille rem et postea constanter ad laesi numinis iram referebat, uti Proxenus historiae scriptor, atque ipse in commentariis suis Pyrrhus memorat; et recenti adhuc malo, quum, Proserpinae sacrificans, multis hostiis litare non posset, exarsit adeo, ut cunctos infelicis consilii auctores ac ministros, quique facinus istud adgressuro vel leviter consenserant, de medio tolleret. Atque hi quidem dignum moribus factisque suis exitum habuerunt. *Tarentum redit.* Pyrrhus autem, institutum prosequutus, quieto deinceps itinere Tarentum pervenit.

Cap. XXIII. Dionys. Cap. XXIV. Suidas in Ἄβυσσος. Appianus. Liv. 29, 18. Dionys. Appianus. Liv. 29, 18. Liv. 20, 8. Val. Max. 1, 1, 1. ext. Liv. 29, 18. Cap. XXV. Suidas in Παραιτησάμενος. Liv. Dionys. Appianus. Plut. in Pyrrho, c. 53.

XXVI. Romani, quum majorem in modum urgeret pestilentia, Pyrrhique in Italiam reditu belli timor crevisset, nihil adversus ista vel humani praesidii, vel divini intentatum reliquerunt. Vetus erat opinio, pestilentiam clavo ab dictatore fixo sedari posse. Eam spem tum quoque tentatam, clavique pangendi caussa dictatorem dictum esse P. Cornelium Rufinum, haudquaquam improbabilis conjectura est: quum et mali magnitudo ad omnia quaerenda remedia stimulare mentes posset; et Rufinum anno sequenti a censoribus notatum fuisse constet, postquam bis consul et dictator fuisset; neque dictaturae ejus vel certior inveniatur memoria, vel convenientior locus. U. c. 477. *Pestilentiae caussa clavus a dictatore pangitur.*

XXVII. Et adversus morbos quidem, ut potuit, provisum est. Armorum cura majorem industriam contentionemque, praecipue ob difficultatem delectuum, postulabat. Nam, praeter diuturnitatem belli, etiam longo jam tempore infesta lues taedium rerum omnium hominibus injecerat: citatique juniores militiam mira obstinatione detrectabant. Sed pervicaciam illam severitas et constantia M.' Curii Dentati secundum consulis fregit. Is enim, L. Cornelio Lentulo collega, magistratum jam iniverat. Quum igitur in Capitolio delectum haberet Curius, respondente nullo, vocabula tribuum omnium in urnam conjici, quumque Pollia tribus exiisset, quod ex ea nomen primum sorte eductum erat, citari jussit. Tacere perseverantis bona primum; deinde, quum graviter de consulis injuria questus tribunos appellasset, ipsum quoque vendidit: *nihil opus esse reipublicae eo cive, qui nesciret parere,* praefatus. Neque tribuni auxilio fuerunt: et postea quoque salubris exempli judicata res in consuetudinem transiit, ut, delectu rite acto, qui miles factus non esset, in servitutem venderetur. Hoc terrore ceteri adacti ad nomina promptius danda: conscriptisque legionibus, quae decretae erant, in hosticum ambo consules moverunt. Lentulus in Lucaniam irruit; Samnites adortus est Curius. *Difficultas delectuum.* U. c. 478. M.' Curio II. L. Cornelio coss. *Curius ad nomen non respondentem in servitutem vendit.* *Ambo consules in bellum profecti.*

XXVIII. Excitus ad ejus rei famam Pyrrhus, lustrato Tarenti exercitu suo, peditum ferme viginti millia, tria equitum recensuit. Cum his, et delecta

Cap. XXVI. Liv. 7, 3. Pighius in Annal. Rom. Cap. XXVII. Varro in Satyra Γέροντος διδασκάλου. Val. Max. 6, 3, 4. Liv. Epit. 12. Val. Max. Cic. pro Caecina, c. 34. Plut. in Pyrrho c. 54.

U. c. 478. Tarentinorum juventute, Samnium ingressus, Samnites dicto minus audientes habuit, tardiusque ad eum auxilia et infrequentius venere, animis non ob cladium modo magnitudinem fessis, sed etiam exulceratis, eo quod istarum caussam Pyrrho imputabant, tam tristia non passuri, nisi, proditis discessu suo Italicis sociis, expeditionem Siculam ille suscepisset. Verumtamen, sic quoque magnis instructus copiis, partem earum in Lucaniam ad distinendum alterum consulem misit; ipse Man. Curium oppugnare adgressus est, facilem sibi reliquam victoriam fore ratus, si hunc superavisset. Romanus autem, gnarus phalangi Macedonicae, si explicari possit, nullam aciem parem esse, locis impeditis se tuebatur: et, quoniam ex Lucania ventura sperabat auxilia, simul etiam auspicia et exta parum laeta erant, copiam pugnandi minime faciebat.

Pyrrhus Curium adgreditur. Romanus ducit bellum.

Pyrrhus properat. XXIX. Tanto vehementius cupiebat confligere Pyrrhus, priusquam duo consulares exercitus conjungerentur. Igitur, adsumptis ex omni exercitu promptissimis quibusque, praeter aliquot elephantos, noctu, quo falleret hostem, ad castra Romanorum statuit accedere. Dum autem ad iter et oppugnationem futuram omnia adparantur, ipse, in somnum lapsus, majorem sibi dentium partem excidere, et ex ore copiosum erumpere sanguinem imaginatus est. Eo visu perplexus, abstinere in id tempus rebus gerendis decreverat: sed, amicis obtestantibus, ne occasionem forte non redituram elabi pateretur, signum ad proficiscendum dari jussit. Circa Maleventum urbem, (hoc enim tum adhuc nomine erat) montosa, et sylvestria loca sunt: quae deinde paullatim aequioribus clivis demissa, postremo in planitiem late patentem desinunt, qui *Taurasini campi* adpellantur. Itaque Pyrrhus, ex inferioribus locis per objectos colles et saltus instituto itinere, quum lumina defecissent, erroribus et ignorantia locorum tardatus, luce jam orta ex castris Romanis conspici coepit.

Ad castra Romana ducit.

XXX. Commotis inopinato hostis adventu animis, quia tamen dubium haberi non poterat, quin pugnandum foret, extaque victimarum laetiora fuerant, consul, celeriter ex castris progressus, primos quosque

Consul

Cap. XXVIII. Frontin. Strateg. 2, 2. Plut. Cap. XXIX. Dionys. apud Vales. Cluverius Ital. Antiq. 4, 7. Plut.

hostium divulsos a suis et incompositos adoritur, pellitque. Hi, in suos incurrentes, totum agmen turbavere: caesusque est militum haud exiguus numerus, et nonnulli elephanti a suis relicti venerunt in potestatem victoris. Hic successus animavit Curium, ut insistendum fortunae putaret, et cum universis copiis ad pugnam instructis paratisque in campum se demitteret. Neque Epirenses moram fecere. Concursum est utrimque ferociter: sed, quod priore certamine Romanus superior fuerat, plus etiam in praesens animorum atque spei adtulerat. Cedentibus Epirotis, iterum a belluis subsidium petiit Pyrrhus, alteroque suo cornu fugiente, vicissim in altero Romanos ad praesidia sua pedem referre coëgit. U. c. 478. *contra egreditur.* *Proelium committitur.*

XXXI. Firmam ibi stationem iturus in pugnam consul constituerat. Hanc igitur recentibus viribus excipere proelium, et elephantos amoliri jubet. Adversus hacc animantia promptam atque facilem opem usus monstraverat: ignique magis, quam ferro, averti posse superiores docuerant pugnae. Parati igitur erant malleoli, stupa et pice multa obducti, quos incensos ardentesque in terga et turres belluarum jaculabantur. ii, sive cuti elephantorum, sive ligno turrium insedissent, uncis praeacutis infixi haerebant. Quum igitur hi, et una varii generis missilia ex superiore loco confertim jacerentur, elephanti, partim terrore flammae, partim dolore vulnerum, in furorem acti, quum amplius a magistris regi nequirent, in suorum aciem retrocesserunt, omnia, quo impetum verterant, trepidatione et clade miscentes. Narrant, initium stragis ab elephanto pullo ortum, qui telo ictus in capite, quum stridorem querulum edidisset, matrem primum, ad notam vocem exsilientem, deinde, hac etiam tumultum augente, ceteras belluas omnes turbaverit averteritque. *Elephanti igni magis, quam ferro avertuntur.* *Pyrrhi aciem turbant.*

XXXII. Magna ea pugna et numero caesorum, et victoriae fructu fuit. tum enim debellatum est cum Pyrrho, neque ceteri deinceps Itali diu, neque post Italiam aliae nationes regesque restiterunt. Triplo majorem ea pugna numerum in regiis partibus dimicasse tradunt. octoginta enim peditum, sex equitum millia fuisse: ex his, qui plurimum, sex et triginta *Victoria Curii.*

Cap. XXXI. Oros. 4, 2. Plut. Flor. 1, 18. et Zonaras. Cap. XXXII. Plut. Flor. 2, 1. Dionys. apud Vales. Oros.

U. c. 478. millia; qui minimum, sex et viginti caesa memorant: captos mille trecentos, cum elephantis octo. Pyrrhus cum paucis equitibus Tarentum effugit. Capta ejus castra admirationi fuisse dicuntur, et in posterum usui. Antiquitus enim et Romani, et alii populi castra passim per corpora cohortium constituere, mapaliorum in morem, solebant. Primus totum exercitum Pyrrhus dimensis rite spatiis sub eodem vallo continuisse fertur: atque illo exemplo adjutos Romanos, additis quae ex usu viderentur, ad metationem castrorum, quam sequentibus temporibus perfectissimam habuere, pervenisse.

Censurae severitas. XXXIII. Hic annus, republica belli praeclare feliciterque gesta, domesticis quoque rebus et notabili severitate disciplinae urbanae illustris fuit. Q. Fabricius Luscinus, Q. Aemilius Papus concordem censuram exercuerunt. multis equi publici adempti sunt; quidam etiam in senatu legendo praeteriti. Sed maxime insignis ad memoriam P. Cornelii Rufini nota fuit. Bis consul et dictator fuerat, rebusque magnis bello gestis triumphaverat. Hunc igitur senatu moverunt censores, caussamque isti animadversioni subscripserunt, *quod eum comperissent argenti facti coenae gratia pondo decem habere.* Isque casus non hominis modo, sed familiae ad longum deinde tempus fuit: nec ante Sullam dictatorem quisquam ex ea summis honoribus usus est. Tanta temporibus istis parcimonia, tantusque in eadem civitate postea luxus fuit, ut, quae suppellex apud posteros contemptissimae vilitatis argumentum futura erat, eadem a prioribus pro intolerabili luxuria damnaretur. *Civium censorum numerus.* Censu perfecto lustrum conditum est: censa civium capita ducenta septuaginta unum millia, ducenta viginti quatuor.

Consulum triumphi. XXXIV. In exitu anni consul uterque triumphantes Capitolium invecti sunt. prior Curius: cujus et triumphus quum fama rerum, et laetitia successus, tum etiam splendore pompae illustrior fuit. Nam ad eam diem ex vicinis et pauperibus populis in adparatu trium-

Cap. XXXII. Eutrop. l. 2. Oros. Zonaras. Frontin. Strat. 4, 1. Cap. XXXIII. Zonaras. Notae Freinshem. in Flor. 1, 18. Liv. Epit. 14. A. Gell. 4, 8. et 17, 21. Plut. in Sulla, c. 1. Val. Max. 2, 9, 4. Liv. Epit. 14. Cap. XXXIV. Fasti Capit. Flor. 1, 18.

triumphi nihil ferme, nisi arma fracta, aut carpenta Gallica; in praeda, nisi greges et armenta, ducta fuerant: tum vero et varietate gentium, quarum captivi ante currum ducebantur, et spoliorum pulchritudine ac magnificentia celebris species fuit: quum Epirotae, Thessali, Macedones, Apuli, Lucani, Bruttii, vincti ante currum agerentur; praeferrentur autem tabulae pictae, signa nobilium artificum, aurum, purpura, ceteraeque transmarinae elegantiae, et Tarentini luxus instrumenta. Sed praecipui miraculi gaudiique spectaculum elephanti fuere. cum ipsis turribus suis quatuor (nam reliqui ex vulneribus interierant) tum primum Romae visi sunt: vulgus a nomine animalis, quod hactenus maximum noverat, et loci, ubi primum conspexerat, *boves Lucas* vocitabat. Alterius consulis paucos post dies obscurior triumphus fuit. Neque tamen illi poenitendae res fuerunt. Samnites et Lucanos vicerat; oppida multa ceperat: sed, comparatione Curianae gloriae, horum splendor aestimatioque decrescebat. Inter eos, qui virtutis ergo donati sunt, Ser. Cornelio Merendae auream coronam ex praeda dedit, ob Samniticum quoddam oppidum ejus maxime opera captum.

U. c. 478. Man. Curii pulcher ac magnificus. Lentuli obscurior, nec tamen spernendus.

XXXV. Romanis ad hunc modum victoriae suae laetitia fruentibus, longe dispar animorum habitus apud hostes erat. Ii, jam olim imperio Pyrrhi minime laeti, post infelicem pugnam, animis timore atque indignatione plenis, nihil quietum agitabant. Rex ipse, dudum Romani belli pertaesus, et, nunc desperata penitus victoria, nihil nisi rationem tutius honestiusque discedendi meditabatur. sed, dissimulato interea consilio, hortabatur socios, *ne ob unum adversum proelium conciderent animis. non plus eos cladis postrema hac pugna accepisse, quam prima intulissent: neque ideo Romanos ad pacem etiam bonis conditionibus permoveri potuisse. horum constantiam si ipsi quoque aemularentur, seque fortunae vertenti servarent, omnia commodius habitura. Superesse vires ad haec diuturno bello suffecturas. in Graecia multos potentes amicos se habere, a quibus certa auxilia exspectare possit.* Neque haec incredibiliter fingebantur: quum et antea, praesertim a Ptolemaeo, qui Macedoniae tum praeerat, luculenter adjutus fuisset; et in magna existimatione apud Graecos barbarosque esset; aliisque be-

Pyrrhus discessum ex Italia meditatur.

Cap. XXXIV. Eutrop. l. 2. Senec. de Brevit. vitae, c. 13. Plin. 8, 6. Fasti Capit. Plin. 33, 2. Cap. XXXV. Justin. 17, 2.

U. c. 478. neficiorum memoria, aliis metu devinctis, ab Aetolorum gente, temporibus iftis potentiffima, ipsisque Macedonibus, praeterea Illyriorum regulis coleretur. Ceterum haec ita jactabat, magis ut desciscere parantes socios in fide retineret, donec, aperto ad navigandum mari, regnum repetere poffet, quam quod aut bellum in Italia continuare vellet, aut magnam spem in transmarinis auxiliis haberet. Dimiffis tamen circum Asiae Macedoniaeque reges legatis, ab aliis pecuniam, ab aliis auxilia, ab Antigono, qui Macedoniam tenebat, utrumque poftulabat.

Pyrrhi artes in tegendo consilio abitus sui.

XXXVI. Hac spe utcumque retenta sociorum voluntate, quum interea diffimulanter omnia paraviffet ad difceffum, legati cum literis ab Antigono redierunt. Convocatis igitur suorum Italorumque principibus, non quidem, quas acceperat, literas recitavit, sed fictitias alias, quibus paullo poft ab Antigono auxilia magna adfutura effe continebatur. Hoc aftu non sociis modo delusis, sed etiam Romanis, qui propinquo loco praefidium agitabant, confequuta nocte citra ullum impedimentum vela fecit, Cerauniosque montes (Epiri id promontorium eft) tenuit. Sed quo minori turpitudine deferuiffe bellum videretur, fidesque hominibus fieret, perfectis, quibus evocatus esset, rebus, reverfurum, Milonem ad cuftodiam arcis Tarentinae reliquit, eique, ut non modo spe praemiorum, sed etiam paris exitii metu in fide maneret, sellam dedit, cujus lora erant ex Niciae pelle, quem, compertis in caput suum insidiis, occiderat. Huic igitur addito praefidio militum, cum ceteris copiis, octo peditum millia, quingenti equites erant, sexto, quam exiverat, anno patrium in regnum reverfus eft.

Pyrrhus in Epirum revertitur.

XXXVII. Interea Romae quum comitia confularia haberentur, Pyrrhusque bellum inftauraturus putaretur, M'. Curium refici confulem placuit, quod unus ille adverfus regem optime gefta re, ad reliqua quoque belli plus auctoritatis et fortunae allaturus videretur. Ex patriciis Ser. Cornelius Merenda factus eft, eum quoque provehente recenti gloria et commendatione gentilis sui, sub quo priore anno militaverat. His confulibus in Lucanos, Samnitesque, et

Curii auctoritas et fortuna.

U. c. 479. M'. Curio III. Ser. Cornelio coss.

Cap. XXXV. Dio apud Vales. Paufan. l. 1. Juftin. 25, 3. Cap. XXXVI. Paufan. Polyaen. Strateg. 6, 6. Zonaras. Plut. in Pyrrho, 56. Cap. XXXVII. Liv. Epit. 14.

Bruttios conversa belli moles est. qui quum locis potius, quam armis, se defenderent, nihil rei ad reliquarum exemplum memorabilis geri potuit. Neque tamen imminuta inde Curii gloria est, sic quoque judicantibus omnibus, regem acerrimum, non modo cladem acceptam, sed etiam ducem adversus se denuo venturum Curium exhorruisse. Confecti itaque belli hujus, fugatique ex Italia Pyrrhi penes illum laus atque fama permansit. U. c. 479.

XXXVIII. Anno, qui tertium Curii consulatum sequutus est, primum ab Alexandrinis regibus legati cum muneribus Romam venerunt, in C. Fabii Dorsonis, C. Claudii Caninae magistratu. Ptolemaeus cognomento Philadelphus, audita Pyrrhi fuga, gratulatum misit, petitumque, *ut populi Romani socius et amicus haberetur.* Laetum id honorificumque Patribus visum, quod amicitia Romana ultro a tam potentibus tamque longinquis regibus ambiretur. Igitur, comiter acceptis habitisque legatis, societatem cum Ptolemaeo jungi placuit. simul delecti ex illustribus, qui confirmandae ejus reddendique officii gratia legatione ad regem fungerentur, Q. Fabius Gurges ex consularibus, et cum eo C. et Numerius Fabii Pictores, Quintusque Ogulnius.

U. c. 480 C. Fabio, C. Claudio II. coss. *Prima legatio ab Alexandrinis regibus.* *Societas cum Ptolemaeo jungitur.*

XXXIX. His profectis, adversus Italicos populos, qui arma adhuc necessitate et desperatione retinebant, a consulibus feliciter dimicatum est. Majores alterius res fuisse visas, triumphus C. Claudii Caninae argumento est, quem de Lucanis, Samnitibus, Bruttiis, in magistratu suo duxit Quirinalibus. Sed rerum foris prosperarum laetitiam nonnihil turbavit Sextilia, quae, Vestalis virgo quum esset, incesti comperta, temeratis religionibus, infensos civitati Deos effecisse credebatur. sed piaculis et sacris placata Deûm ira, sacerdosque, verso in noxium caput supplicio, ad portam Collinam viva defossa est. Iisdem consulibus coloniae deductae sunt, Cosa in Volcientibus, et in Lucania Paestum, quae Graecis Posidonia vocatur. Eam Lucani Sybaritis ademerant: ab his recens in ditionem populi Romani pervenerat.

Sextilia Vestalis viva defoditur.

XL. Illustrior anni sequentis memoria est, qui finem belli non adversum Samnites modo ceterosque, U. c. 481.

Cap. XXXVIII. Eutrop. l. 2. Zonaras. Dio apud Fulv. Ursin. Liv. Epit. 14. Zonaras. Val. Max. 4, 3, 9. Liv. Epit. 14. Cap. XXXIX. Fasti Capit. Liv. Epit. 14. Oros. 4, 2. Vellejus, 1, 14. Plin. 3, 5. Strabo, l. 5. p. 251.

U. c. 481. L. Papirio II. Sp. Carvilio II. coss.

Finis belli Samnitici et Tarentini.

Samnites a Carvilio perdomiti.

sed etiam cum Tarentinis adtulit. L. Papirius Cursor, Sp. Carvilius secundum consules, Samnites Bruttiosque et Lucanum cum Tarentino populo provincias nacti, exspectationem hominum (nam in spem hoc anno finiendi belli par istud consulum studiose delectum fuerat) consiliis factisque magnificis expleverunt. Et Samnites quidem a Carvilio perdomiti, primum atque septuagesimum post annum, quam decertari coeperat, meliori, quam antea, fide conditiones pacis a Romanis impositas accepere. L. Papirius Bruttios et Lucanos magnis cladibus subactos ad pacem petendam compulit. Ut tamen in uno multorum finitimorum populorum bello, terminis quoque regionum ipsarum permixtis, etiam Papirio cum Samnitibus, Carvilio cum Bruttiis Lucanisque, et utrique cum Tarentinis res fuit. Nec enim modo copiae Tarentinorum fusae fugataeque, sed ipsa quoque civitas in fidem accepta est. Quod negotium, quia, praeter victoriam ex nobilissima urbe, Pyrrhi regis mortem, et Carthaginiensium calliditatem, et prima aemulationum inter Poenos Romanosque initia continet, paullo accuratius explicandum est.

Bruttii et Lucani a Papirio.

Pyrrhi successus in Macedonia.

XLI. Pyrrhus ante biennium ex Italia sic abnavigaverat, ut, relicto in urbe Tarentina praesidio, spem reditus sui faceret. Ea, paullo post novo regis istius in Macedonia successu non parum aucta, Italorum animos adversus praesentia damna sustentaverat. Vir enim ardentis animi quum diu quiescere non posset, Antigono, quod in Italia belligerantem nullis auxiliis juvisset, bellum intulerat, eumque proelio victum universo prope regno ejecerat. unde Romanis quoque continuus per ea tempora metus fuit, ne auctioribus copiis regressus in Italiam majus priore bellum excitaret. Sed inopinata mors regis spes metusque omnium subito incidit atque sustulit. Pyrrhus enim, ut erat potentiae in immensum augendae insatiabiliter appetens, per caussam reducendi in regnum Spartae Cleonymi, qui cum Areo diffidebat, Peloponnesum ingressus, ad illam etiam occupandam adjecit animum. Et Lacedaemonios quidem, licet urbe frustra oppugnata, magnis adfecit incommodis.

Ingressus in Peloponnesum.

XLII. Sed Argis interea, quum adversae factiones duae essent, principes earum Aristippus Antigonum,

Cap. XL. Liv. 24, 9. Zonaras. Liv. 31, 31. Zonaras. Liv. Epit. 14. Cap. XLI. Zonaras. Pausan. I. 1. Plut. in Pyrrho, 57. Pausan. Plut.

Ariftias Pyrrhum ad opprimendos inimicos advocat. nam et Antigonus, contra communem hoftem Laconibus auxilia futurus, in Peloponnefum venerat. ita diversis portis, sub eamdem noctem, utriusque regis copiae in Argivam urbem recipiuntur. Pyrrhus, cognito urgeri suos, urbem et ipse ingreffus, quum die jam oriente lupum et taurum ex aere, certantium inter se habitu, vidiffet, imminentis fati indicio exhorruit. Oraculum enim erat vetus, fatalem Aeacidae locum fore, ubi taurum cum lupo dimicantem spectaviffet. Igitur retrahere copias, et ex urbe recedere cogitabat. Sed occurrentes cum Heleno Pyrrhi filio subsidiarii milites elephantique clauserant exitum: bisque in urbem irrumpere, illis exire, nitentibus, quum hoftes etiam acriter insifterent cedenti turbae, et in anguftis viarum spatiis Argivi, Macedones, Epirotae, quique cum Areo venerant Spartani Cretesque, ad haec elephanti quidam truderent inter se truderenturque, omnia trepidatione et tumultu miscebantur. U. c. 481. *Proelium in urbe Argivorum.*

XLIII. Dum inter haec Pyrrhus ubique consiliis, clamoribus, manu, servare suos, arcere hoftes, satagit, a juvene quodam Argivo lancea leviter vulneratus eft. Matrem hic habebat anum pauperculam, quae, cum aliis mulieribus ex tecto domus proelium spectans, quum Pyrrhum in auctorem vulneris sui toto impetu ferri videret, periculo filii attonita, protinus tegulam corripuit, ac utraque manu libratam in caput regis demisit. Tam inhonorus et miferabilis exitus Pyrrho fuit, quo majorem animi robore, solertia consiliorum, scientia rei militaris, multisque praeterea corporis ingeniique bonis, aetas illa non tulit. Sed fructum laboris operumque suorum, et ornamenta virtutum, ambitione corrupit, felicior futurus, si suis rebus contentus, potentiffimus autem omnium, si, quam in quaerendis opibus induftrius fuit, tam in retinendis circumspectus effe potuiffet. *Pyrrhi vulnus.* *Mors et elogium.*

XLIV. Haec igitur poftquam in Italia sunt audita, pro variis hominum ftudiis, laetitia luctuve civitates affecere. Sed alii quidem populi, qui suae spontis erant, pacem amicitiamque Romanorum, quibus poterant, conditionibus redimebant. Tarentinum, ne suis confiliis uteretur, praefidium Epirotarum et prae- *Italici populi amicitiam Romanam quaerunt.*

Cap. XLIII. Strabo, l. 8. p. 376. Plut. Ovid. in Ibim. Zonaras. Dionys. apud Vales. Juftin. 25, 5. Plut. Juftin. 25, 4. Cap. XLIV. Zonaras.

U. c. 481. ſcetus arcis Milo vetabat: inter quos res paullatim ex levioribus injuriis atque contumeliis in apertas inimicitias proceſſerat. itaque maximis in difficultatibus conſtituti Tarentini, quum extra moenia Romanos hoſtes, intus Epirotas haberent, miſſis legatis auxilium a Carthaginiensibus petiverunt. Poeni, qui Siciliae magnam partem tenerent, et maritima Italiae loca sibi, quam Romanis, accedere mallent, specie ad ejiciendum Milonem, ceterum, si Tarento potirentur, etiam adverſus Romanos tuituri, cum inſtructa claſſe prompte accurrerunt. Quum inter haec etiam L. Papirius conſul adveniſſet, undique clausa Tarentus erat, Romanis a terra urbem simul arcemque, Poenis eamdem arcem a mari obſidentibus.

Tarentinorum et Milonis inimicitiae.

L. Papirii consilium ad occupandum Tarentum.

XLV. In hoc ſtatu rerum, quum haud minor Romano cura eſſet, ne Carthaginienſes arcem caperent, quam ne a se non caperetur, omnes victoriae rationes subtiliter indagans, Milonem per idoneos internuncios tentat, si Tarentum ejus opera obtinuiſſet, ipſum popularesque cum rebus suis incolumes dimissurum eſſe pollicitus. Milo, nihil ex praeſentibus videns potius, cum Tarentinis agit, ut junctis consiliis de communi salute deliberarent: sensimque persuadet, ut se legatum ad L. Papirium mitterent, de conditionibus ex omnium utilitate ferendis diligenter acturum. Ut homines, taedio curarum periculorumque fessi, lubenter adsensi sunt, ad conſulem identidem profectus, quocum fallaciam iſtam compoſuerat, luculentas plerumque conditiones, et spem non poenitendae pacis certam referebat. ea credulitas, si quid in animis Tarentinorum diligentiae ac curae superfuerat, securitate fiduciaque resolvit: occaſionemque Miloni praebuit, qua non arx modo, sed etiam urbs ipſa, Romanis traderetur.

Milo Tarentum consuli prodit.

Carthaginienses discedunt:

XLVI. Carthaginienſes hoc eventu minime laeti, sed amicos Romanorum se ferentes, neque aliam ob cauſſam quam ad expellendum Milonem veniſſe, diſceſſerunt. Auctores habeo, Poenos a Romanis monitos, *si Tarentinae rei se immiscerent, contra foedera facturos videri*, non modo denunciationem hanc insuper habuiſſe; verum etiam in acie Tarentina contra Romanos auxilia Punica ſtetiſſe: qua ex offensa maxime bellum, quod adverſum Carthaginienſes in Sicilia

Non sine offensa.

Cap. XLIV. Oros. 4, 3. Liv. Epit. 14. Zonaras. Cap. XLV. Frontin. Strateg. 3, 3. Cap. XLVI. Zonaras. Oros. 4, 5. Oros. 4, 3. Liv. Epit. 14. Liv. 21, 10.

geſtum eſt, eruperit: quamquam Poeni, perjurio culpam tegere volentes, *nihil ab se dolo malo factum esse* juravissent. Ego sicut non abnuerim, vel inter ipſos duces tale quid agi potuiſſe, dum Romanus Poeni praesentiam aegre patitur, Poenus inſtituto suo, quam poteſt, cauſſam praetexit; vel populos ipſos publice isthaec diſputaviſſe: ita veriores belli mox exorti causſas alias fuiſſe exiſtimo; quod neque ſtatim bellatum eſt, et poſtea natum in Sicilia bellum, ob Mamertinos praecipue, manentibus adhuc Punicis foederibus, exarsit. Aucto ad hunc modum imperio, redeuntes Romam conſules a gratulantibus excepti, magno omnium favore, magnaque sua gloria triumpharunt. U. c. 481. *Consulum triumphi.*

XLVII. Inter haec Q. Fabius Gurges et ceteri, qui miſſi Alexandriam fuerant, in senatu legationem renunciarunt. *Omni se genere hospitalitatis ac benevolentiae acceptos habitosque: munera venientibus magnifica missa: majora etiam data discedentibus. Sed priora quidem illa modeste recusari, magis ex dignitate abstinentiaque Romana visum esse. cetera, quae omnino recipienda fuissent, a se, priusquam aliarum rerum quidquam agerent, in aerarium populi Romani delata esse. Sed et Alexandriae, quum ad sollemnes epulas invitatis, more apud reges usitato, coronae aureae missae essent, eas, ominis caussa acceptas, noctu statuis regis imposuisse.* Senatus et succeſſu legationis, et gravitate legatorum mire laetus, gratiis actis, *quod sua continentia mores Romanos externis quoque nationibus venerabiles reddidissent*, reſtitui munera, quae in aerarium detulerant, praecepit. Continuo populus, ita demum rempublicam optime geſtum iri dictitans, si ditescendi ex publicis negotiis infame ſtudium tolleretur, idem scivit: quaeſtoribusque pecuniam eam, uti juſſi erant, prompte reſtituentibus, digni hoc abſtinentiae fructu homines, pari gloria et recuſarunt Aegyptias opes, et receperunt. Q. Fabium, qui caput legationis ejus fuerat, hoc quoque nomine praelatum tot egregiis viris exiſtimo, ut a cenſoribus M'. Curio, L. Papirio princeps senatus legeretur: quum nobilitate domus, et paternis meritis, simul conſulatibus duobus totidemque triumphis, nulli jam honori impar videretur. *Legati Alexandriam missi revertuntur.* *Q. Fabii honores.*

XLVIII. Iisdem conſulibus M. Curius cenſor Anienis amnis aquam in urbem ducendam locavit, ex manubiis hoſtium. Ex quibus adeo privatim ditari noluit, *Anienis aqua in urbem ducitur.*

Cap. XLVI. Gotefridus Viterbiensis, 11. Paul. Diac. Hiſt. Misc. 2, 23. Faſti Capit. Cap. XLVII. Juſtin. 18, 2. Val. Max. 4, 3, 9. Tac. 2. Ann. 57. Juſtin. Zonaras. Val. Max. Frontin. de Aquaeductibus. Plin. 7, 41. Frontinus.

L. c. 481. ut aliquando, quum a malevolis interversae pecuniae argueretur, gutto ligneo, quo ad sacrificia uti consueverat, in medium prolato, juraverit, *se nihil praeterea de praeda hostili suam in domum intulisse*: vir profecto tum rerum gestarum magnitudine, tum etiam aliarum virtutum illustribus experimentis meritus, ut quaedam ejus insigniora dicta factaque modico excursu adnotentur. neque vero indignum, aut historiae condendae officio alienum judico ea referri, per quae homines, in republica versaturi, haud sane minus, quam consiliis operibusque militaribus, ad felicitatem ex virtute petendam instruantur.

M'. Curii insigniora dicta factaque.

XLIX. Bello Sabino quum tantum praedae fuisset, ut tum primum Romanos gustum divitiarum cepisse scriptor historiae Fabius autumet, Curius, nihil ex tam opulenta victoria, praeter conscientiam famamque, sibi vindicans, in pristina paupertate duritieque mansit: etiam publicae continentiae magister idem idoneus, et severus custos. Agri enim captivi parte maxima publicata, privatis haud amplius quaterna dena jugera viritim divisit. ipse, quum senatus majorem ei portionem adsignaret, eodem, quem ceteris dederat, agri modo contentus fuit, *malum esse civem* dictitans, *cui non idem, quod aliis, satis esse posset.* Haec deinde in Sabinis villa Curiana fuit: in qua forte rapa torrentem victi nuper Samnites quum adivissent, ingensque pondus auri adferrent dono; *Ego haec*, inquit, *infictilibus meis esse malo, et aurum habentibus imperare.* Cui villae quum vicina praedia senior Cato possideret, eo ventitabat crebro, tenuemque casam et rusculum, quod vir tantus post tres triumphos manibus suis foderat, cum recordatione vitae abstinentissime actae contemplatus, animum ad parem constantiam, antiquae simplicitatis et virtutis aemulatione, componebat. Et profecto viris haud aliis opus fuit ad imperii futuri tam firma ponenda fundamenta, quae et impositam molem perferre possent, et non exteris modo concutientibus resisterent, sed ipsis quoque domesticis vitiis aegre vixque convellerentur.

Villa Curiana.

A seniore Catone frequentata.

Cap. XLVIII. Auct. de vir. illustribus, c. 30. Cap. XLIX. Strabo, l. 5. p. 228. Plut. in Apophthegm. Auctor de viris illustr. Frontin. Strateg. 4, 3. Plin. 18, 3. Auctor de viris illustr. Plut. Cic. Cat. Maj. c. 16. Plut. in Cat. Maj.

EPITOME
LIBRI QUINTIDECIMI.

Victis Tarentinis pax et libertas data est. Legio Campana, quae Rhegium occupaverat, obsessa, deditione facta, securi percussa est. Quum legatos Apolloniatium ad senatum missos quidam juvenes pulsassent, dediti sunt Apolloniatibus. Picentibus victis pax data est. coloniae deductae, Ariminum in

Victis Tarentinis pax et libertas data est] *Mulctis Tarentinis* Boend. Deinde *libertas nata est* Leid. Lovel. et Exc. Pithoei. *libertas nacta est* Hearnii N. Eadem varietas in libris scriptis supra erat 10, 40, 10. Infra 26, 41, 9. *libertas orta est* Voss.

Legatos Apolloniatium ad senatum missos] *legatos Apollinatum* Leid. *legatis Apollinatium* Voss. et Hearnii N. *legatos Appolinantium* Berg. *legatos Appolinatium* Lovel. *legatos Apolliniatium* Boend. a m. 1. *Apolliniatum* a m. 2. Mox *Apollinatibus* Voff. Leid. Lovel. et Hearnii N. *Apolliniatibus* Boend. Deerat ea vox in Berg. a. m. 1. pro qua *Apolinatibus* adfcribitur manu altera.

Picentibus victis pax data] *pax data est* Voss. Leid. Lovel. Boend. et Hearnii N. Neque aliter erat in Berg. a m. 2. in quo omnia haec verba deerant a m. 1. Recepi itaque τὸ *est*.

Coloniae deductae, Ariminum in Piceno, Beneventum in Samnio] *deductae sunt* Leid. et Lovel. Voces *coloniae deductae* defunt in Berg. a m. 1. Deinde *Ariminum in Piceno ventum*, reliquis omiffis, Leid. *Ariminum in pace conventum* Voss. *Ariminum in Piceno Neventum* Exc. Pithoei. Vulgatum servant Berg. et editi. Recte. Vellej. Pat. 1, 14. *Interjecto quinquennio, Sempronio Sopho et Appio Caeci filio consulibus, Ariminum, Beneventum coloni missi.*

Tunc primum populus Romanus argento uti coepit] Argentum signatum eft anno urbis CDLXXIV. Q. Ogulnio, C. Fabio confulibus, quinque annis ante primum bellum Punicum. Plinius 33, 3. SIG. *Tum primum* Berg. et Boend. V. ad 2, 12, 15. *Tunc primum pro argento uti coepit* Voss. Simili errore apud Caes. 1. Civ. 9. quidam Msti et edd. *pro beneficio* exhibent, loco *populi Romani beneficium*. Vox *Romani* hic deeft in Leid. et Berg.

Piceno, Beneventum in Samnio. Tunc primum populus Romanus argento uti coepit. Umbri et Sallentini victi in deditionem accepti sunt. Quaestorum numerus ampliatus est, ut essent octo.

Umbri et Salentini victi in deditionem accepti sunt] *Sallentini* duobus *ll* scribi debent ex fide Capitolinorum triumphorum et Graecis scriptoribus. Sic enim Stephanus Σαλλεντία, πόλις Μεσσαπίων. τὸ ἐθνικόν, Σαλλεντινός. SIG. V. etiam Pighium in Annal. ad ann. CDLXXXIII. p. 433. quae notantur ad Silii Ital. 8, 575. et quae dicta sunt ad Livii 9, 42, 4. Ex Cellar. vero in Geogr. Ant. 2, 9. p. 572. colligendum videtur, veteres utroque modo *Salentini* et *Sallentini* scripsisse. V. etiam Dausq. Orthogr. parte 2. hac voce. *Salerni* vero, pro *Sallentini*, est in Leid. Voss. Berg. Boend. Norvic. et quibusdam edd. *Salentini* in Lovel. et Hearnii N. *Sallens* in Exc. Pithoei. *Saleni* in edd. Rom. anni 1472. et Parm. Praeterea *Vibri*, pro *Umbri*, Berg. sed vox ea exsulat a Lovel. Deinde *victi et in deditionem accepti sunt* Voss.

Quaestorum numerus ampliatus est] In vet. lib. est *Quaestorum numerus ampliatus est, ut essent.* Desideratur autem numerus. Sic enim in epitoma l. 2. *Numerus tribuum ampliatus est, ut essent XXI.* et l. 10. *Collegium augurum ampliatum est, ut essent novem.* et l. 20. *Praetorum numerus ampliatus est, ut essent quatuor.* Puto legendum hic esse, *ut essent octo.* Quaestores enim primum duos creatos esse anno primo post reges exactos, scribit Plutarchus in Poplicola [p. 103.] Duos deinde his additos esse, ut essent quatuor, duos qui urbanas, duos qui militares res curarent, anno ab urbe condita CCCXXXIII. tradit Livius l. 4, [43.] et l. 6. et Tacitus l. 11, [22.] cum autem Tacitus subsequatur his verbis: *Mox duplicatus quaestorum numerus, stipendiaria jam Italia, et accedentibus provinciarum vectigalibus*, eos profecto octonos factos esse hoc tempore significare videtur. SIG. Voces, *ut essent octo*, desunt etiam in Voss. Berg. Boend. Lovel. et Norvic. Sola tantum vox *octo* in Leid. quam recte ex conjectura adjecit Sigonius. Ita infra in Epit. 20. ubi vulgo editur, *Praetorum numerus ampliatus est, ut essent quatuor*, ab uno cod. exsulat etiam vox *quatuor*.

JOHANNIS FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM LIBER V.

IN LOCUM LIBRI XV. T. LIVII.

I. Superatis post multa certamina validissimis hostibus, partaque per Italiam pace, supererat ea deliberatio Patribus, quemadmodum victoria bene uterentur. Mulctari parte finium omnes, qui arma contra tulerant, populos placuit: severiore adversum Tarentinos vindicta, quanto intemperantius offenderant. arma navesque tradere jussis, muri quoque diruti sunt, tributumque civitati impositum: pax modo cum libertate concessa. Nihil deinde visum antiquius, quam perfidiam puniri legionis, quae, Rheginis dolo circumventis, oppidum eorum decimum jam annum pro suo possidebat. Hi quum ante providissent, Romanis rebus quotidie laetioribus, suum scelus inultum non fore, quidquid ad communiendam urbem, viresque defensioni parandas pertinebat, sollicite administraverant: non ignari, quod fraude vique partum esset, nisi iisdem illis artibus, diu retineri non posse. Praeter insitam ferociam freti erant amicitia Mamertinorum, successuque adversus Carthaginienses, deinde Pyrrhum, quo urbis suae animorumque fortitudinem experti fuerant, hostibus ab obsidendi consilio cito depulsis. Itaque in tantum creverant rebellium et desertorum animi, ut, Crotonem prodentibus quibusdam capere ausi, praesidium Romanum trucidare, urbem diruere sustinuerint.

U. c. 481.

Tarentini puniti.

Rhegium tenentes defectores ad defensionem se parant.

II. Igitur L. Genucio, qui cum C. Quinctio consulatum eo anno gerebat, mandata est ultio: compulsisque intra moenia perduellibus urbs obsessa. Sed, illis suas et Mamertinorum vires non instrenue opponentibus, quum incommoda quaedam passus consul etiam rerum necessariarum penuria laboraret, ab Hie-

U. c. 482. L. Genucio, C. Quinctio coss.

Obsidentur a L. Genucio.

Cap. I. Zonaras. Liv. Epit. 15. Polyb. 1, 7. Liv. 28, 28. Zonaras. Cap. II. Oros. 4, 3. Polyb.

U. c. 482. rone, qui Syracusis principatum obtinebat, frumento et milite adjutus est. Hic enim Mamertinis infensus, etiam socios eorum Rhegium tenentes oderat: incrementis quoque Romanorum, ut eorum animos ad usum sequentium temporum beneficiis occuparet, movebatur. Sic ad extremum ad deditionem urbe coacta, Mamertinos certis conditionibus adstrictos dimisit consul: perfugas et latrones, quorum multi Rhegium, velut ad asylum concurrerant, adfecit supplicio: legionarios autem milites abduxit Romam, ut de ipsis senatus statueret.

In potestatem veniunt.

III. Magnum inde publicae severitatis exemplum sequitur. Senatus primum omnes, qui adducti a consule fuerant, in carcerem condi jussit, ut inde ad supplicium capitis promerentur. Deinde, quum intercessisset senatusconsulto tribunus plebis M. Fulvius Flaccus, denuncians, *ne in capita civium Romanorum adversus leges et morem majorum animadverteretur;* constantia Patrum tribunitii clamores spreti sunt, suppliciumque de nocentibus sumptum. Ne tamen invidia facti tam acerbi, plebisque moestitia gravior foret, si tanta hominum multitudo eodem tempore interficeretur; singulis diebus quinquaginta ducti sunt, quos virgis caesos securi percusserunt. Senatus etiam corpora sepeliri, mortemque cujusquam eorum lugeri vetuit. Decius Jubellius, qui ad eam usque diem oculis suis superstes vixerat, ut majore cum dolore moriretur, in carcere manus sibi attulit. Plures auctores sequutus, legionem totam, hominum millia quatuor, Romae in foro securi percussa retuli. Sed verius puto, quod a Polybio traditur, ex ea legione vivos in potestatem venisse admodum trecentos: reliquum numerum, dum urbs capitur, ferociter repugnando caedi maluisse; non ignaris omnibus, post delicta tam enormia nihil ex deditione aliud, quam plures cruciatus, mortemque graviore cum ignominia conjunctam, exspectari posse. Urbs Rhegina prioribus incolis, quod eorum usquam reperiri conquirique poterat, cum libertate legibusque suis, reddita est. Hoc justitiae fideique documentum Romanae civitatis existimationem largiter auxit: neque minus amoris eo facto, quam per arma metus, apud Italicos vicinosque populos quaesitum.

Supplicio afficiuntur.

Rhegium prioribus incolis restituitur.

Cap. II. Zonaras. Liv. Epit. 15. Zonaras. Oros. Cap. III. Val. Max. 2, 7, 15. Frontin. Strateg. 4, 1. Appian. apud Vales. Liv. 28, 28. Polyb. 1, 7. Appian. et Zonaras. Liv. 31, 31.

IV. C. deinde Genucii, Cn. Cornelii consulatus bellum cum Sarsinatibus habuit. Umbrorum ea gens Apenninum incolentium quibus caussis in arma fuerit acta, quaque spe formidabili jam Romanorum potentiae se oppofuerit, silentibus scriptorum reliquiis, divinare non potui. Totius etiam belli series penitus intercidit, nihilque ad nos ex veteri rerum iftarum memoria pervenit, nisi quod a Cn. Cornelio de Sarsinatibus triumphatum eft. Afperrimam his consulibus hiemem fuiffe Romae traditur, ut arbores emortuo succo aruerint, Tiberis denfa glacie concreverit, jumenta et pecudes inopia pabuli contabuerint: tantaque fuit inclementia coeli, ut in foro Romano nives horrendae altitudinis per dies quadraginta continuos duraverint. U. c. 483. C. Genucio, Cn. Cornelio coss. *Bellum cum Sarsinatibus Umbris.* *Hiems asperrima.*

V. Res inufitata, ut fit, a multis prodigii loco habita, vehementi terrore hominum animos percelluit: intentiore ftatim metu, quum, Q. Ogulnio Gallo, C. Fabio Pictore magiftratum ingreffis, multa cernerentur oftenta, multa nunciarentur. Romae enim aedes Salutis, et pars muri sub eodem loco, de coelo tacta. lupi tres ante lucem urbem ingressi semefum cadaver intulerunt, membratimque laceratum in foro, ipsi ftrepitu hominum exterriti, reliquerunt. Formiis moenia fulmine saepius icta disjectaque nunciabantur: et in agro Caleno diducta repente terra flammam erupiffe alatam, quae triduo toto flagrans quinque agri jugera usque in cinerem exufferit, ut non modo fruges eo loco cunctae, sed etiam arbores radicitus emorerentur. Plus ea res timoris Romae, quam calamitatis, attulit. nihil enim magnopere confequutum eft, nisi quod bellum a Picentibus ortum, annoque sequente confectum, eam quoque regionem Romanae ditioni adjecit. U. c. 484. Q. Ogulnio, C. Fabio coss. *Ostenta.*

VI. Interea in urbe signandi argenti primum initium fuit, auctis jam succeffu rerum opibus, quum ad eam diem aes tantummodo Romae in promiscuo pecuniae usu fuiffet. tum autem denarii quinariique ex argento cusi, qui pro libris totidem aeris effent; aliique minores, qui dupondio et semiffe quum aeftimarentur, ex re sunt feftertii appellati. *Moneta* dicta, *Argentum signari coeptum.*

Cap. IV. Polyb. 2, 16. Fafti Capit. Zonaras. Aug. de Civ. Dei, 3, 17. Cap. V. Oros. 4, 4. Eutrop. l. 2. Cap. VI. Liv. Epit. 15. Zonaras. Plin. 33, 3. Suidas in *Μονῆτα*.

U. c. 484. quod in aede Junonis Capitolinae cuderetur. Cognomen enim illud inditum Junoni fuerat, quod bello Pyrrhi et Tarentino consulentes de pecuniarum inopia Romanos monuisset, *pecuniam non defore justitiam et arma colentibus*. Consules Q. Gallus, C. Fabius ad comprehendendum Lollium Samnitem profecti sunt: qui, quum obses Romae fuisset, clam elapsus, castello quodam occupato, faciebat latrocinia, populariumque animos vix adhuc certa pace compositos ad defectionem incitabat.

Caricini. VII. Atque is quidem cum collectitia et maximam partem inermi turba non diu restitit. in Caricinis (ea quoque Samnii pars est, Frentanis propior) laboris periculique plusculum fuit. Dum locus munitus, qui praedarum Lollio receptaculum fuerat, expugnatur, *Anceps casus.* ancipiti casu, ex spe magna in timorem, ex timore ad victoriam subito ventum est. Inducti quidam ex propugnatoribus impunitatis pacto, nocte sublustri Romanos intra moenia receperunt. Concurrentibus ad tumultum oppidanis, quum manus conseri coepisset, magna vis nivis repente coelo delapsa conspectum eripuit proeliantibus. Ea res Caricinis adversus locorum ignaros ita profuit, ut maximo in discrimine Romana signa versarentur. jamque prope aberat, ut cogerentur referre pedem, quod inter tenebras fieri citra magnum detrimentum nequibat, quum subito, cessante nivium casu, reddita luna est, caecoque metu liberatis promptum ad victoriam iter virtute partum. Eae turbae impedimento videntur fuisse, ne Picentes iis consulibus perdomarentur.

U. c. 485. P. Sempronio, Ap. Claudio coss. VIII. Insequente autem anno P. Sempronius Sophus, Ap. Claudius Caeci F. Crassus, consulatu inito, bellum istud aggressi, rem ex sententia confecere. Sub eadem ista tempora in Piceno, qui ager Senonum Gallorum fuerat, *Picentes domiti.* Ariminum colonis occupari placuit; Maleventum in Samnio: sed nomine, quod ominosum esse videbatur, mutato *Beneventum* colonia dicta est. Sabinis, qui ante aliquot annos accepti in civitatem fuerant, tum suffragii quoque jus datum. In Umbria res etiam a Claudio gestae, Camarinumque oppidum captum: incolae sub corona venditi.

Cap. VI. Zonaras. Cap. VII. Ptolemaeus. Zonaras. Cap. VIII. Eutrop. l. 2. Vellejus, 1, 14. Liv. Epit. 15. Plin. 3, 11. Vellejus.

sed, quia parum liquida fide geftum ab imperatore bellum videbatur, utilitatem populus Romanus juftitiae pofthabuit; conquifitosque Camertes redimi ab emptoribus, receptisque in civitate locum ad habitandum in Aventino colle adfignari, et praedia sua reftitui juffit. U. c. 485.

IX. At Picentinae victoriae majus gaudium fuit: resque digna vifa, quae, denariis argenteis nuper cudi coeptis impreffa, et pluribus ftatim innotesceret, et ad memoriam servaretur pofteritatis. Nummos Picum repraefentantes, Saturni filium, (nam is gentis auctor creditur) et ab alia parte dextram a magiftratu Romano porrectam supplicanti, ex senatusconfulto cudendos curavit Q. Caedicius Quinti filius. Et certe luculentam ea gente pacata virium acceffionem factam vel inde conftare poteft, quod trecenta sexaginta Picentium millia in fidem populi Romani veniffe traduntur. Eo bello triumphum confules meruerunt duxeruntque: infigniore tamen P. Sempronii gloria, quod adverfus validiores hoftium copias periculoque et contentione majore certaverat.

Majus victoriae gaudium.

CCCLX. Picentium millia in fidem veniunt.

X. Res enim prodigiofa tum accidit, ut, inftructa utrimque acie, sub ipfum committendi proelii tempus, terra subito moveret. Sed conful apta tempori oratione territos militum animos confirmavit: *haud minus hostes religione non necessaria perturbatos* dictitans, *ejusque victoriam fore, qui, excusso inani metu, adversarium sui non bene compotem prior invasisset.* Templo deinde Telluri Deae voto, si populo Romano victoriam dediffet, impetum in hoftes fecit. Neque hi segnius excepere certamen, caedesque tam atrox fuit, ut etiam victoris exercitus pars minor evafiffe dicatur. Ab hoc proelio, quum alia Picentium oppida, tum caput gentis Asculum, situ murisque tutiffimus locus, Sempronio se dediderunt. Hujus deinceps exemplo Picentium omne nomen, imperata facere pollicitum, a senatu pacem obtinuit. Jam Italia tota, qua Siculum Ioniumque mare spectat, perdomita, soli reftabant Sallentini, qui ad extremas Italiae oras colunt, qua mare superum Ionio commit-

Consul confirmat suos terra movente trepidantes.

U. c. 486. M. Atilio, L. Julio coss.

Cap. VIII. Val. Max. 6, 5, 1. Cap. IX. Pighius in Annal. 485. Plin. 3, 13. FaftiCapit. Eutrop. Cap. X. Frontin. Strateg. 1, 12. Flor. 1, 19. Oros. 4, 4. Flor. Strabo, l. 6. p. 241. Liv. Epit. 15.

U. c. 486. *Sallentini bello petuntur.* titur. ad hos igitur a Picentibus bellum, veluti contagione quadam, pervasit, iisque, M. Atilio Regulo, L. Julio Libone consulibus, iudictum est.

XI. Crimini datum, quod Pyrrhum ex Epiro venientem portubus oppidisque suis recepissent. *Commoditas portus Brundusini.* Ceterum commoditas portus Brundusini, qui, eodem vento spirante, et dimittere naves potest, et accipere, facilisque inde in Illyricum et Epirum trajectus, quodque opportunius videbatur ipsis Italiae finibus imperium terminare, veriores belli caussae putabantur. Triumpharunt ex his ambo consules una die, quae fuit octava Kalendas Februarias. Fusis acie Sallentinis, nobilissimum eo tractu oppidum Brundusinum ceperant, aliaque prospere gesserant: adjuti, ut ferebant, *Pales pastorum Dea.* a Pale pastorum Dea, quae praemium victoriae petiisse ultro dicitur, ut aedes sibi Romae dedicaretur. Majori parte Sallentinorum ab his subacta, victoriam sequentis anni consules absolverunt. U. c. 487. Num. Fabio, D. Junio, coss. Numerius Fabius C. F. M. N. et D. Junius D. F. D. N. Pera fuere. Ab his Umbri simul atque Sallentini in deditionem accepti.

Universa Italia perpacata. XII. Sic universa jam Italia perpacata, qua maribus et amne Pado finitur, e vestigio per insulas propinquas, et adsitam Ionio Adriaticoque pelago continentem, aliorum spe, aliorum formidine, celebrari Romana magnitudo coepta est. Nam quibus studium erat per injurias vicinorum crescendi, suis consiliis impedimentum a Romano metuebant, aliis ex diverso praesidium istud adversus impotentiam adversariorum, *Apolloniatae legatos mittunt Romam.* tamquam divinitus oblatum, amplexantibus. Primi omnium Apolloniatae, missis Romam legatis, in amicitiam recipi petierunt. Urbs illa sexaginta stadiis a mari recedit, a Corinthiis et Corcyracis condita, commodumque portum habet, qua proximus in Graeciam a Brundusio trajectus est. Illyricae Macedonicaeque circum gentes colunt. igitur inter potentes et cupidos libertatem suam aegre tuebatur. Ab senatu non tam civitatis ejus opes, quae tenues erant, quam spem futuri et apertam ad majora occasionem reputante, perquam humaniter accepta est legatio. quo gravior mox

Cap. X. Flor. 1, 20. Eutrop. l. 2. Cap. XI. Zonaras. Ennius, l. 6. Zonaras. Fasti Capitol. Zonaras. Flor. 1, 20. Pigh. Annal. Liv. Epit. 15. Cap. XII. Strabo l. 7. p. 316. et 326. Liv. Epit. 15.

mox vindicta fuit, in quosdam ordinis senatorii juvenes, qui legatos orta contentione pulsaverant. U. c. 487.

XIII. Q. enim Fabium neque magistratus dignitas, aedilitatem enim gerebat, neque generis amplitudo tutata est, quin Apolloniatibus ob eam noxam dederetur. Deditus est etiam Cn. Apronius itidem aedilis, ejusdemque culpae reus. Hos igitur per feciales legatis Apolloniatarum tradi, quaestoremque cum his Brundusium ire senatus censuit, ne quid in itinere legatis a deditorum propinquis amicisve noceretur. Magnum sane fidei publicae documentum, sed non inferius prudentiae. quum enim opinione justitiae nationum exterarum animos ad amicitiam suam attrahere desiderarent, magnopere intererat, injurias eorum, qui primi ad societatem jungendam venissent, quam accuratissime vindicari. neque enim quidquam destinatis eorum tam inimicum fieri potuisset, quam si commissum esset, ut et Apolloniatas facti sui, et alios exempli poeniteret. atque ab hac utilitate receptum, constanterque sequutis etiam temporibus servatum est, ut, qui legatos civitatis liberae pulsavissent, iis, quorum erant legati, dederentur. Ceterum Apolloniatae, deditis in suum oppidum adductis, plus se commodi ex humanitate, quam ex vindicta, consequuturos prudenter arbitrati, domum incolumes remiserunt. Hoc anno ab utroque consule bini sunt triumphi ducti. D. Junius ante diem quintum Kalendas Octobres, Num. Fabius ante diem tertium Nonas ejusdem mensis de Sarsinatibus, Umbrorum populo, triumpharunt: iterum Kalendis Februariis Fabius, Nonis Junius de Sallentinis et Messapiorum gente, quae Sallentinos accolas auxiliis juverat.

Eorum violatores deduntur.

Sed ab Apolloniatis remittuntur.

Bini triumphi consulum.

U. c. 488. Q. Fabio III. L. Mamilio coss.

XIV. Is finis eo tempore bellorum Italicorum fuit. nam quod anno sequente, Q. Fabio Gurgite tertium, L. Mamilio Vitulo consulibus, ad Volsinios gestum est, non cum justis hostibus bellum, sed adversum scelesta servitia pro sociis ultio fuit. Etruscorum gens opulentissima, Volsinii, fidem populi Romani contra

Cap. XII. Dio apud Vales. Zonaras. Val. Max. 6, 6, 5. Cap. XIII. L. 17. ff. de legation. Zonaras. Fasti Capit. Cap. XIV. Flor. 1, 21. Zonaras.

U. c. 488. *Volsiniis civitas et arma servis data.* servos quondam suos implorabat. usi enim inepto consilio, sive quod superioribus bellis attritas vires ita recreari posse sperabant, sive, deliciis ipsi diffluentes, armorum laborem fugiebant, servis libertate et civitate donatis ea permiserunt. Inde communicatis etiam honoribus in senatum legi, magistratusque fieri *Contra dominos exercentur.* coeperunt. Ita brevi, oppressis veteribus civibus, translataque in se republica, datam a dominis libertatem adversus ipsos insolentissime exercuerunt. matronas honestas virginesque per vim constuprari; maritis parentibusque, de injuria conquerentibus, pro vindicta legum contumelias et ludibria rependi; arbitrio petulantissimorum nebulonum rapi, trahi, vexari omnia, Vulsiniis jam in morem venerat. Neve praetereatur insigne monumentum, quem ad finem servilium animorum belluina impudentia possit procedere, si nacta potentiam fuerit, lege lata sanxerunt, *uti libertinis in patronorum filias ac uxores stupri jus esset; floremque virginis ingenuo nupturae primum aliquis ex suo ordine delibaret.*

Privatis in aedibus senatus datur Volsiniensium legatis. XV. Vulsinienses igitur veteres, quum neque ferre diutius miserias istas, neque propulsare viribus suis posseut, consilio clam inter se habito, legatos Romam mittere decreverunt. Ii, secretis precibus impetrato, uti privatis in aedibus senatus cogeretur, (perniciem enim sibi, si res emanasset, impendentem prospiciebant) oratione flebili calamitates urbis suae exposuerunt. qua moti Patres, opem miseris ad recuperanda pristina jura promiserunt. Sed haec, quum acta secreto putarentur, iis, qui fuerant accu- *Res tamen proditur.* sati, per Samnitem quemdam indicata sunt. Is, quum in aedibus, ubi senatus convenerat, hospes domini aegrotaret, per oblivionem eo in loco relictus exceperat dicta prodideratque. Quaestiones igitur de legatis Roma reversis habitae sunt; compertoque negotio, et ipsi, et principes alii civitatis crudeliter interfecti.

XVI. Eo justior inferendi belli caussa visa: missusque cum exercitu Q. Fabius consul occurrere ausos

Cap. XIV. Joannes Antiochenus apud Vales. Florus. Oros. 4, 5. Val. Max. 9, 1, 2. ext. Cap. XV. Zonaras. Auctor de viris illustr. c. 36. Zonaras.

in fugam vertit, magnumque fugientium numerum cecidit: ceteros, qui intra munimenta se receperant, actis operibus oppugnare instituit. Sed, illis non segniter resistentibus, quum levia, ut solet, certamina crebro fierent, consul, dum incautius inter tela versatur, vulnus accepit, et in ejus deinde curatione decessit. Obsessi, casu eo cognito, eruptionem summis viribus fecere, sperantes exercitum interitu ducis turbatum, si subito invaderetur, a moenibus submoveri posse. verumtamen eventus proelii contra dedit. excepti ferociter a militibus Romanis, et in urbem iterum cum clade compulsi sunt. Huic ego pugnae Decium Murem praefuisse crediderim. hic enim legatus esse Fabio, et post necem ejus, donec successor veniret, bellum administrare potuit. atque inde esse reor, quod apud negligentiores historicos, Vulsiniensis belli coepti finitique titulus Decio adscriptus est.

U. c. 488.

Consul a servis Volsiniensium vulneratur.

Sed illi cum clade in urbem compelluntur.

XVII. Censores eo anno creati Cn. Cornelius L. F. Cn. N. Blasio, et C. Marcius, qui, quum antea quoque censuram gessisset, in hoc honore Censorinus appellatus est. Memorabilis hujus Marcii moderatio fuit, qui, accepta potestate, quam non ambiverat, populum ad concionem vocatum gravissima oratione increpuit, *quod magistratum illum bis eidem mandavisset, cujus tempora, non aliam ob caussam, quam quia nimia potestas ejus esset, coarctanda sibi majores judicassent.* inde profecta lex est, qua cautum, *ne quis censor iterum fieret.* Eodem anno quaestorum numerus ampliatus est. Quatuor hactenus suffecerant: urbani duo: totidem ad bellum exeuntibus consulibus adjungebantur. sed proximis aliquot annis, aucta majorem in modum republica, vectigalibusque ac portoriis multis accedentibus, duplicari numerum istum necesse fuit.

Lex, ne quis censor iterum fiat.

XVIII. Ap. deinde Claudius, qui in magistratu Caudex cognominatus est, et M. Fulvius Flaccus consules sequuntur: annus coepto primum adversus Poenos in

U. c. 489. Ap. Claudio, M. Fulvio coss.

Cap. XVI. Auctor de viris illustr. Cap. XVII. Fasti Capit. Val. Max. 4, 1, 3. Plut. in Coriol. c. 1. Liv. Epit. 15. Tac. 11. Ann. 22.

U. c. 489. *Initium belli Punici primi.* Sicilia bello memorabilis. tum enim inter duas potentissimas civitates inimicitiae primum erupere, quae multos post annos, illatasque et acceptas horrendas clades, non nisi alterius excidio finiri potuerunt. Sed *Carthaginis origo et incrementa.* prius de Carthagine quaedam altius repetenda sunt, quam ad bellorum istorum expositionem accedamus. erunt enim his in rebus enarrandis multa intellectu judicatuque difficiliora, nisi primum origo urbis et incrementa cognoscantur.

Cap. XVIII. A. Gell. 17, 21.

EPITOME

LIBRI DECIMI SEXTI.

Origo Karthaginiensium et primordia urbis eorum referuntur; contra quos et Hieronem regem Syracusanorum auxilium Mamertinis ferendum censuit senatus, quum de ea re inter suadentes, ut id fieret, dissuadentesque contentio fuisset. Transgressis tum primum mare equitibus Romanis, adversus Hieronem saepius bene pugnatum. Petenti pax data est. Lustrum a censoribus conditum est. censa sunt civium

Primordia urbis referuntur] Vet. lib. *urbis eorum referuntur.* SIG. Ita etiam Voss. Berg. Boend. et Lovel.

Auxilium Mamertinis ferendum censuit senatus] Vox *Mamertinis* omissa est in Boend. Deinde *senatus censuit* Berg. Lovel. et Boend. Vox *senatus* non adparet in Voss. quemadmodum nec paullo ante vocula *et* in Boend. Ceterum mutavi distinctionem, quae post Mogunt. in plerisque edd. talis erat: *censuit senatus. Quum de ea re inter suadentes, ut id fieret, dissuadentesque contentio fuisset, transgressisque.* Ejus loco substituendam censeo, quam hic exprimi curavi. In illis autem verbis *id* omittitur a scriba Leid. et *fieret*, pro *fuisset*, legit Voss.

Transgressisque tum primum mare equitibus Romanis] Copula importune interponitur, et etiam a recentioribus quibusdam edd. harum epitomarum abest. Nec satis intelligo, cur solos *equites Romanos* memoret, quum alii etiam pedites Romanos tum primum transgressos tradant. DUK. *Transgressisque* primus edidit Gronov. atque ita legunt Leid. et Lovel. *Transgressis* servant Berg. Boend. et Norv. quomodo ante Gronov. vulgo exstabat. *Transgressum* male est in Voss.

Adversus Hieronem saepius bene pugnatum] Polybius 1, 11. unam tantum adversus Romanos pugnam et cladem Hieronis refert. DUK. *bene pugnatum est* Leid. et Lovel.

Censa sunt civium capita ducenta septuaginta duo millia, ducenta viginti quatuor] Melius Eutropius [2, 18.] qui *CCXCII millia* edit. Etenim tertio ante lustro censa sunt CCLXXVIII. millia, neque interea clades ulla accepta est, ut tantopere civium numerus imminutus sit. SIGON. *CCLXXM. CCXXIIII* Boend.

capita ducenta octoginta duo millia, ducenta triginta quatuor. D. Junius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia Aesernia deducta est. Res praeterea contra Poenos et Vulsinios prospere gestas continet.

CCLXXII M. CCXXIIII Norvic. *trecenta octuaginta millia ducenta triginta quatuor* Voss. *trecenta octuaginta duo millia ducenta triginta quatuor* Leidens. *CCCLXXXII millia, CCXXXIIII* Berg. et Exc. Pithoei. *CCCLXXXII et CCXXXII* Hearnii N. et Lovel. Quum in minorem numerum *CCXXXIIII* sex codd. conſentiant, et Eutrop. d. l. hunc numerum edat: *inventa sunt civium capita CCXCII millia, CCCXXXIV*, hic etiam *triginta*, pro *viginti*, legendum eſſe, veriſimile ſit. Quin et codicum plerorumque conſenſus efficit, ut *octoginta quatuor millia*, quam vel *septuaginta quatuor millia*, cum ant. edd. vel *nonaginta quatuor millia*, cum Sigonio, legere malim. *ducenta* autem, non *trecenta*, scribendum eſſe, ratio docet. Ceterum, scire velim, quid sit, quod doctiſſima femina Anna Fabr. ad l. l. Eutropii scripſerit, a numero capitum, hoc luſtro cenſorum, quae edat Eutropius, centum ac decem deeſſe in tabulis Capitolinis. Quis, qui fragm. Capit. unquam inſpexit, dicere poterit, iis adnotatum fuiſſe numerum civium, quolibet luſtro inventorum? Praeterea *capita civium* Boend. Paullo ante autem *conditum est* Leid. Voss. et Berg. Ultima vox antea omittebatur.

Decimus Junius Brutus] *Marcus et Decimus* Val. Max. 2, 4, 4. *Marcum* hic culpa scriptoris, vel exscriptoris, omiſſum eſſe, putat Lips. 1. Saturn. 8. Quod addit, ex epitoma Liviana liquere, Livium tradidiſſe, tria paria gladiatorum a Juniis fuisse data, id magis in conjectura, nec illa tamen improbabili, poſitum eſſe, quam liquere, dici poteſt. DUKER.

In honorem defuncti patris edidit primus] Vet. lib. *primus edidit*. SIG. Ita et Berg. et Lovel. Vox autem *patris* deficit in Voss.

Colonia Esernia deducta est] Vet. lib. et Graeci *Aesernia*. SIG. *Excrria* Voss. et Boend. *e servia* Berg. V. ad Epit. 72.

Contra Poenos et Volseos] Dii boni! quid hoc tempore rei Romanis cum Volscis erat toties victis? certe nihil. Ergo non *Volscos*, sed *Volsinios* scribe, ut eſt in vet. lib. cum quibus hoc tempore bellatum eſſe docent hiſtorici, et maxime Capitolinus M. Fulvii Flacci conſulis triumphus *de Vulsiniensibus*, primo anno primi belli Punici actus. SIG. *contra Poenos Vulsinos* Berg. *contra Poenos et Valsinos* Voſſ. Lovel. Hearnii N. et ed. Rom. princ. In edd. tamen reliquis, quas vidi, ut et in Boend. *contra Poenos et Volscos*. At Leid. *contra Poenos et Volscinos*.

JOHANNIS FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM LIBER VI.

IN LOCUM LIBRI XVI. T. LIVII.

I. Carthaginem a Tyriis Phoenicibus conditam esse, praeter veteris historiae fidem, etiam perpetua civitatum istarum, donec floruerunt, amicitia, praeterea linguae nunc quoque manentis manifesta similitudine, certum atque testatum est. Ex ea gente ferunt Elisam, quae et Dido cognominata est, filiam Agenoris Belo geniti, quod Pygmalionem iisdem parentibus ortum, ob injustam mariti sui Sichaei caedem, odisset, patria profugam, eum Africae sinum peninsulamque, in qua post condita Carthago fuit, tenuisse: parvis admodum rei tantae initiis, ac potentiae, quae deinceps consequuta est, spem nullam ostentantibus. Quippe non plus terrae ab incolis emisse Elisa creditur, quam corio bovis amplecti posset. hoc in tenuissima lora dissecto majus aliquanto spatium, quam venditores intelligebant peti, comprehendit; arcique struendae suffecit locus, quam ex eo *Byrsam* appellatam putant. Inde multis commerciorum gratia cum advenis colendorum sedes juxta statuentibus, quum jam instar civitatis effectum esset, Afrique mansuetos homines et divites secum retinere cuperent, facile adsensi sunt venientibus ab Utica legatis, qui suo exemplo (nam et Utica colonia Tyriorum erat) ad condendam iis locis urbem hortabantur. Ita convenit, ut Afri sedem oppidi Phoenicibus concederent: hi annuum eo nomine vectigal penderent Afris. Operi perfecto Elisa lingua sua nomen imposuit *Carthadas*, quod urbem novam significat: Graeci Carchedona, Romani aberrante, ut fit, pronunciatione Carthaginem vocaverunt. Ea, quum et vicinos faventes, et populum industrium, et, quod maximum est, sapientem reginam haberet, admirandis incrementis brevi convaluit.

Elisa, quae et Dido, Carthaginis conditrix.

Arx Carthaginis Byrsa.

Carthaginis nomen.

Cap. I. Bochart. Chanaan. Justin. 18, 4. Appian. Libyc. Strabo, l. 17. p. 832. Liv. 34, 62. Justin. 18, 5. Vellejus 1, 2. Justin. Cato apud Solin. in Polyhist. c. 30.

Haec ante Romanam urbem conditam anno circiter septuagesimo acta videntur: nam inter auctores, ut in re tam antiqua, parum convenit.

Elisae mors. II. Sed Elisae quemadmodum vita casuum varietate nobilis, sic etiam memoranda mors fuit. Iärbas, Africanae cujusdam gentis regulus, nuptias ejus ambibat, ni adsequeretur, bellum minitans. sed illa castitate insigni, et mariti prioris amore, nuptias aversabatur: bellum rebus adhuc nascentibus et teneris exitiosum fore intelligebat. Igitur tempore ad deliberandum sumpto, quasi tandem vicisset animum, et ad nuptias Africanas adduxisset; in extrema tum urbis parte rogum exstrui jussit, priusqnam novum matrimonium ingrederetur, Sichaeo suo inferias daturam praeferens. tum hostiis multis immolatis, ad ultimum ipsa conscendit pyram, et gladio, quem secum attulerat, sibi mortem conscivit; caritate viri et civium propriae incolumitatis curam superante. Retulerunt Carthaginienses, quam potuere, gratiam; et admiratione virtutum ejus, donec respublica salva fuit, pro Dea venerati sunt. aedes in loco, ubi vitam exuerat, structa: *Dido cur vocata.* ipsa *Dido* (sic sermone suo viraginem Poeni vocant) appellata.

III. Quum deinde nemo unus successione regni post Elisam dignus haberetur, mixta optimatium et populi potestate gubernari civitas coepit. Regia tamen appellatio manebat: sed ii Lacedaemoniis regibus similes erant, nisi quod nulli certae domui addictus honos, ut quisque nobilium divitiis et virtute ceteros anteibat, mandabatur. *Carthaginiensis Reip. forma.* Ii foris bellorum administrationem habebant; unde *praetores* atque *dictatores* a Romanis, potestatem eorum cum sua republica comparantibus, appellari solent: domi principes consilii publici erant: cum eo de negotiis civitatis statuebant: de majoribus rebus referebatur ad populum; ejus judicium in dissensu regum atque senatorum valebat. eidem jus erat etiam adversus placita regibus et consilio sciscendi, si forte contra rempublicam esse (id autem licebat cuivis coarguere) viderentur. *Nimia populi potestas.* quae nimia populi potestas, quum adsentatorum studiis, ut fieri amat, in immensum augeretur, sequentibus tem-

Cap. I. Bongars. et Berneggerus ad Justin. 18, 6. Justin. Cap. II. Sil. Italic. 1, 81. Serv. in Virg. Aen. 1, 344. Cap. III. Aristot. Polit. 2, 11. Bongars. ad Justin. 22, 7. Aristoteles.

poribus Carthaginiensium rebus vehementer nocuit. In senatu porro seniores triginta quasi sanctius consilium erat: et horum in ordine universo plurima vis. Decoris publici disciplinaeque custodiam censoria potestate praefectus morum exercebat.

IV. Successu temporum, majoribus jam populi Carthaginiensis opibus, plures ad bellum imperatores deligi coeperunt. Ex quibus praecipuae virtutis et felicitatis Mago, quum duos filios, suis artibus instructos, reliquisset, atque easdem illi quoque numerosiori jam soboli veluti per manus traderent, evenit, ut ejus familiae nimia potentia novis remediis coërcenda videretur: creatique centumviri, penes quos de ipsis quoque ducibus judicia forent; formidabilis potestas, vel amplitudine juris, vel diuturnitate temporis, perpetui enim erant: quum jam reges ipsi non in perpetuum, neque longum adeo ad tempus, sed annui crearentur: quos domi frequentius *Suffetes*, id est judices, nominabant, consulibus Romanorum similes. Sed centumviros insolentius se gerentes lex Annibalis in ordinem coëgit, sancito, *ut in singulos annos judices legerentur, neu quis biennium continuum judex esset.*

Mago.

Suffetes. שופט.

V. Sacra maxime Tyro advecta colebant, quaedam etiam post adsumpta. Junonis cultus praecipuus: neque levis Aesculapii, cui magnificum templum in ipsa arce struxerunt. Apollinis etiam locuples aedes fuit, laminis aureis tecta, cum celebri simulacro, quod excisa Carthagine Romani avectum juxta circum maximum collocaverunt. Ad Herculem vero Tyrium quotannis magna cura delectam navem, cum decimis annuorum proventuum, aut partarum bello manubiarum, mittebant. Ab iisdem conditoribus suis, alium etiam ritum horrendae religionis hauserant, ut Saturno, quem ipsi *Belum* vocant, quotannis victima humana facerent: cujus immanitatis reliquiae ne cum ipsa quidem urbe tolli penitus abolerique potuerunt.

Religiones Carthaginiensium.

Belus.

Cap. III. Polyb. 6, 49. Liv. 30, 16. Corn. Nepos in Amilcare, c. 3. Cap. IV. Justin. 19, 1. Justin. 19, 2. Aristoteles. Corn. Nep. in Ann. c. 7. Liv. 30, 7. Liv. 33, 46. Cap. V. Virg. Aen. 1, 19. Strabo, l. 17. p. 832. Appian. Libyc. p. 79. Plut. in Flaminino, c. 1. Polyb. legat. 114. Diodor. 20, 14. Justin. 18, 6. Hieron. in Esaïam, c. 46. Plin. 36, 5. Freinshem. in Curt. 4, 3, 23. Aristot. Polit. 2, 11.

VI. Ceteros civitatis mores plerumque commerciorum utilitas moderabatur: quibus gens natura et majorum instituto deditissima, prudens imprudens omnes suas rationes consiliaque accommodabat. Hinc inevitabili malo, divitiarum admiratio honosque comitia corrupit magistratuum: virtutem pecuniae subjectam debilitavit: populum inflammavit opum cupiditate, fraudumque et mendaciorum servili consuctudine infecit: remque publicam harum rerum se studio totam tradere compulit. Inde enim processit, ut neque fidei multum in Punicis foederibus, et virium publicarum longe maxima pars in classibus esset: pedestris militia, robur atque firmamentum omnis imperii, nullo, equestris modico in honore usuque: quoties terra bellandum, mercenariis copiis res gereretur; quarum neque charitas ulla in rempublicam, et fides venalis, et discordia molesta, et conspiratio terribilis esset: adeo capitali errore, ut non alius hostis, ante ultimum excidium, rem Punicam tam prope ad extremam desperationem adduxerit. Neque minor ex eo malorum seges, quod, qui in magistratibus et curationibus erant, mutua dissimulatione peculatum impune exercebant: ut sic quoque minus mirandum esse videatur, si, bello inter has civitates exorto, superiores Romani fuerunt; quorum senatores duris temporibus suam pecuniam in publicum conferebant, quum Carthaginienses rempublicam haberent quaestui.

Divitiarum admiratio corrumpit rempublicam.

Magistratuum peculatus.

VII. Sed haec vitia cum ipsa urbe adoleverunt. quare primum quidem, ut infirma et modica, non aegre tolerabantur: post aliquamdiu sustinere potuit imperii magnitudo, et quidam singulari virtute duces, quorum maxime opera, quidquid felicitatis Carthago habuit, comparatum stabilitumque comperio. Sed ab initio quidem adversus Afros, vectigal pro solo urbis reposcentes, dimicatum est: idque jus non nisi repetitis bellis extortum. inde prolatum etiam imperium: Africaeque pars cultissima sub ditionem populi Carthaginiensis redacta. In Sardiniam autem, deinde Siciliam ut trajiceretur, maris opportunitas, et illius insulae rudis ad resistendum barbaries, hujus ob discordias perpetuas potentiorum injuriis exposita pul-

Singulari virtute duces.

Bella Carthaginiensium.

Cap. VI. Cic. in Rull. 2, 35. Polyb. 6, 50. Polyb. 1, 67. Polyb. 1, 65. Corn. Nepos in Amilcare. Liv. 33, 46. Liv. 26, 36.
Cap. VII. Justin. 19, 1. Justin. 19, 2.

chritudo invitavit. In Corficam ex Sardinia facilis transitus, et infulae non opulentiffimae promptior occupatio fuit. At in Sicilia diutiffime varia fortuna dimicatum eft: maximasque et victorias ex iis bellis, et clades Poeni retulerunt.

VIII. Et Amilcar quidem Hannonis filius, quum trecenta hominum millia in Siciliam deportaffet, a Gelone victus, interiit. qua calamitate perculsi Carthaginienfes abftinuere Sicilia, donec, ab Aegeftanis, quos Selinuntii premebant, exorati, Annibalem Amilcaris filio Gescone natum emiferunt. is, Selinunte ac Himera excisis, magnam iterum potentiam Poenis in Sicilia comparavit. Imilco Leptinem, Dionysii majoris fratrem ducemque, in Siculo mari vicit, navesque cepit aut depreffit centum, virorum interfecit plusquam viginti millia: multas Siciliae civitates obtinuit: partem quoque Syracufarum cepit. sed orta repente peftilentia, toto ferme abfumpto exercitu, cum paucis cum Carthaginem redire compulit. Neque tamen spem Siciliae occupandae abjecerunt Poeni, sed paucis poft annis cum alia claffe Hannonem adverfus Dionysium bellare jufferunt. Poftea Magonem ab Iceta vocatum, et in ipfa jam Syracufana urbe caftra cum peditum sexaginta millibus habentem, Timoleon ejecit. Mox Annibalem et Amilcarem, septuaginta millia militum adducentes, idem Timoleon pugna vicit, caftrisque exuit.

Amilcar Hannonis F.

Annibal Gesconis F.

Timoleon.

IX. Sed haud temere velocior iis ullo bello majorve conversio fortunae, quam adverfus Agathoclem, fuit: qui, victus in Sicilia, obseffus Syracusis, nulla evidente spe salutis, ultro transduxit in Africam bellum, Carthaginienfesque multis proeliis victos, desciscentibus paffim Libybus, in maximum periculum metumque conjecit: domum deinde reverfus, Sicilia tota expulit, donec mors regis, et ex ea turbae, spem iterum occafionemque repetendae poffeffionis aperuerunt. Exinde, ut diximus, vario Marte cum Pyrrho bellavere, ad extremum superiores. Interim etiam in Hifpania civitates quaedam ftipendiariae factae, quum, Gaditanis opem adverfus accolas petentibus, cognato

Agathocles

Cap. VII. Juftin. 4, 2, Cap. VIII. Herodot. 7, 165. Juftin. 4, 2. Diodor. 13, 43. Diodor. 14, 60. Juftin. 20, 5. Plut. in Timol. capp. 24. et 30. Ibid. capp. 37. et 42. Cap. IX. Liv. 28, 43. Juftin. 22, 4. et seq. Diodor. l. 20. Juftin. 25, 2. Juftin. 44, 5.

populo (nam et Gades Tyrii condiderant) auxilium Carthagine miſſum vicinas aliquot Hiſpaniae regiones Punici juris fecit. Is ferme Carthaginis ſtatus erat, quo tempore bellum adverſus Romanos ſumpſere.

Siciliae status initio belli Punici I.

X. Siciliam vero, qua Puniceae ditioni subjecta non erat, majori ex parte Syracuſani et rex eorum Hiero poſſidebat: reliqua Mamertinorum armis tenebantur. Ii, donec Romanorum, qui Rhegium occupaverant, societate uti potuere, sua defendiſſe non contenti, etiam Punicos Syracuſanosque ſines incurſabant: denique oppida Siciliae multa, quo vaſtationem agrorum et alia incommoda redimerent, vectigal pendere coëgerunt. Sed, expugnata urbe Rhegina, defectoribusque supplicio affectis, nudati hoc subſidio Mamertini priores opes tueri nequiverunt: et, amiſſis ferme, quae extra Meſſanam tenuerant, de urbe ipsa cum Hierone Syracuſano dimicabant. De quo rege, quoniam ipſe quoque temporibus iisdem hoſtis populi Romani, mox per annos sane multos socius et amicus fideliſſimus, et ingens ad res conſtituendas momentum fuit, paullo copioſius exponendum puto. nam et in eo rara felicitas, et magna virtus, et prudentiae vis eximia fuit: eaque tempeſtate Syracuſanorum opes et floruerunt cum Hierone, et conciderunt.

Hiero Syracusarum rex.

Hiero omnem fortunam sibi debuit.

XI. Hic igitur, nullo neque divitiarum, neque gloriae a majoribus relictae, neque alio aliquo tali praesidio adjutus, omnem fortunam suam sibi debuit: non, ut plerique, ad magnam potentiam ex tenui loco criminationibus meliorum, aut nece fugave adversantium provectus, sed modeſtia, et in parandis opibus, et in habendis, singulari: recte conjiciens, nullum eſſe regnum ſtabilius, quam quod ita exercetur, ut magis hoc timeant amittere, quibus imperatur, quam qui imperat. Itaque, quum annos quatuor et quinquaginta praefuiſſet, idque iis temporibus, quibus colliſae duae potentiſſimae civitates de principatu terrarum summa contentione pugnabant, ipſe nullo foris bello, si primos annos excipias, nullis domi insidiis petitus, nonagenario major, quum ad eam aetatem, certo temperantiae argumento, senſus integros corpusque firmum pertuliſſet, obiit: non suis modo

Cap. IX. Curtius 4, 4. Juſtin. 44, 5. Cap. X. Polyb. 1, 10. Polyb. 1, 8. Cap. XI. Polyb. apud Vales. l. 7. Liv. 24, 4. Polyb.

charus, sed etiam apud Romanos pariter Graecosque magna fama. Quem et principatum deponere saepe volentem cives sui publice prohibuerunt: et filius Gelon, qui natus annos plus quinquaginta ante Hieronem decessit, rara inter mortales moderatione, regno, quam patre, carere perpetuo maluit, eumque ad extremum usque vitae tempus constanti fide atque pietate percoluit. *Gelon Hieronis F.*

XII. Is igitur Hieron ab Hierocle genitore, qui stirpem suam ad Gelonem veterem Siciliae tyrannum referebat, expositus est: quod virum nobilem susceptam ex ancilla prolem pudebat tollere. sed omni humana ope destitutum apes, in os jacentis ingesto melle, per complures dies aluerunt. Eo prodigio, responsisque aruspicum, qui regiam puero potentiam portendi confirmabant, permotus Hierocles, infantem recolligit, adgnoscit, et in spem futurae magnitudinis diligenter instituendum curat. tum igitur inter aequales discenti a lupo, in turba puerorum repente conspecto, tabulam ablatam esse ajunt; et mox militiae tirocinium auspicanti aquilam in clypeo, noctuam in hasta consedisse. consilii viriumque indicium id fuisse creditum est, summique, ob regiam alitem, fastigii. *Omen Hieroni oblatum.*

XIII. Sed certiora signa mox ipse dedit, forma et robore corporis eximio: verum ingenii, temperantiae, comitatis, justitiae, moderationis nomine clarior atque illustrior. Saepe in acie, saepe adversum provocantes singulari certamine congressus, semper victor, a Pyrrho multis militaribus donis virtutis caussa donatus est: cujus postea ex genere Gelon, Hieronis filius, Nereïdem in matrimonio habuit. Pyrrho ex Sicilia fugato, quum inter Syracusanum exercitum et urbanos, sollemni temporum istorum morbo, iterum orta esset dissensio, in castris circa Merganam Artemidorus et Hiero militaribus suffragiis duces creati, consiliis Hieronis, et amicorum ejus opera, clam intromissis militibus, urbem in potestatem redegerunt. Ibi Hiero excelsum se virum et quanticumque imperii capacem ostendit. nam ex diversis partibus occidit aut ejecit neminem; sed clementia, moderamine, *Hieronis forma et mores.*

Cap. XII. Justin. 23, 4. et Jo. Sarisberiensis, Polycrat. 1, 13.
Cap. XIII. Pausan. I. 6. et Justin. 28, 3. Polyb. 1, 8. Justin. 23, 4. Polyb.

rectisque consiliis ita composuit motus, ut non minoribus studiis eorum, adversus quos venerat, quam a quibus adductus fuerat, praetor Syracusis crearetur.

Praetor creatur.

XIV. Hic vero, reipublicae curam ut suae toto animo complexus, quum a longo jam tempore vitium illud in Sicilia inolevisse cerneret, ut, quoties magistratus copias eduxissent, vel in exercitu turbaretur aliquid, vel domi novarum rerum motus orirentur, circumspicere aliquem coepit, cui res urbanas tuto crederet, si quando ipse ad bellum exire cogeretur. Uxorem igitur duxit filiam Leptinis, qui magna inter cives auctoritate, vir etiam cumprimis honestus fideique tenax habebatur. Ita provisis domesticis rebus, adversus mercenariorum insolentiam remedium necessarium magis, quam usquequaque laudabile, commentus est. nam, educto contra Mamertinos exercitu, quum illi juxta Centuripas occurrissent, aciem ad Cyamosorum amnem hoc dolo instruxit, ut, inter cives mercenariosque intervallo relicto, hos committere proelium juberet, tamquam ipse cum urbanis signis alia parte impeditum et districtum hostem invasurus. ita conductitii majore Mamertinorum numero circumventi cadunt: ipse, dum horum caede distinentur hostes, otiose tutoque Syracusanas copias in urbem reducit.

Mercenariorum insolentiam retundit.

Dolo usus.

XV. Ad hunc modum repurgato, quidquid in exercitu aegrum, et ad seditiones pronum fuerat, urbanum militem studiose exercet: novas mercenariorum copias conducit: atque ita, benevolentia multorum comparata, remoto audacissimo quoque, reliquis adversus armatum et intentum mutire non ausis, principatum arbitratu suo administrat. Interea Mamertini, recenti victoria ferociores, contemptim atque temere Syracusanorum fines populabantur. Adversus hos Hiero, jam civibus et militi fidens, incunctanter egressus, ad ipsam hostium urbem, dimissis passim globis fere vacuam, castra posuit. cujus intellecto discrimine, Mamertini ad ferendam suis opem expedito cum agmine impigre accurrerunt. Hiero, motis ex agro Mamertino castris, Mylas urbem, et in ea milites mille quingentos capit: inde, castellis aliquot aliis raptim potitus, Amesselum procedit, medio inter Agyrium et Centuripas loco situm. Id quoque, licet munitioni-

Cum Mamertinis bellum.

Urbes aliquot occupat.

Cap. XV. Diod. Eclog. l. 22.

bus et praeſidio firmum eſſet, expugnatum diruit: praeſidiarios in fidem acceptos ſibi militare cogit: agrum Ameſelanum Centuripinis Agyrinisque dividit.

XVI. Hoc ſucceſſu rerum alacrior denuo in fines Mamertinorum irruit: Aleſum oppidum deditione capit: Abacaeninos atque Tyndaritas ipſorum voluntate adjungit. sic ab utroque mari proximis Meſſanae urbibus Hieroni parentibus, (nam ad Etruscum mare Tyndaritani habitant, Siculum Tauromenii aceolunt, et ipsi Syracuſanorum eo tempore socii) Mamertini in arctum coacti, Cio quodam praetore copias opponunt hoſti, ad Longanum amnem in Mylaeo campo caſtra habenti. Pugna commiſſa, quum dubio Marte certaretur, subito in latera Mamertinorum recens impacta cohors haud dubiam Hieroni victoriam tradidit. nam ante proelium Hiero ducentos Meſſeniorum exſules, fortitudine et Mamertinorum odio praeſtantes viros, additis de suo exercitu delectorum quadringentis, vicinum collem, cui *Thorax* nomen eſt, circumire, hoſtemque incautum improviſo incurſu turbare juſſerat. ii, mandata gnaviter exſequuti, effecerunt, ut univerſus Mamertinorum exercitus internecione caederetur.

Mamertini Cio praetore pugnant.

Sed Hieronis consilio vincuntur.

XVII. Cios, re deſperata jam nihil aliud quam mortem mereri manu cupiens, multis vulneribus affectus capitur, et, in hoſtium caſtra deductus, fidem extorum aruſpicumque praedictionem alio, quam speraverat, eventu comprobat. Nam ante pugnam immolanti vates inſpectis extis promiſerant, *fore, ut in castris hostilibus pernoctaret.* id ille in spem victoriae trahens, sero se ambigua praedictionis interpretatione deceptum agnovit. Hac aegritudine confectus, quum poſtridie inter equos captivos eum videret, quo filius in proelio uſus fuerat, hunc etiam occubuiſſe conjectans, fasciis fomentisque vulnerum revulsis, spiritum indignantem effudit. Mamertinos, clade comperta deſperantes, jamque victori cum insulis supplicum occurſuros, ex inopinato fortuna servavit.

Cios ambigua praedictione delusus.

Mamertini insperato casu servantur.

XVIII. Forte sub idem tempus Annibal Carthaginienſium praetor in Liparaeorum agebat inſulis, quae Siciliae adjacent. is, audita Hieronis victoria, metuens ne, Mamertinis penitus excisis, Syracuſana po-

Annibalis dolus in eripiendis

Cap. XVI. Polyb. 1, 9. Diodor. Cap. XVIII. Strabo, l. 6. p. 275. Diodor.

Hieroni Mamertinis. tentia Carthagini gravis et intoleranda fieret, specie gratulantis ad Hieronem ocius venit: eumque morantus, ne ſtatim ad Meſſanam duceret, urbem ingressus eſt prior, Mamertinosque deditionem facere volentes non modo verbis ad spem retinendae libertatis revocavit, sed etiam praeſidium suorum militum introduxit. Hiero, aſtutia Poeni se deluſum intelligens, quum ad obſidionem, jam difficiliorem futuram, haud satis paratus eſſet, Syracuſas rediit: exceptusque magna omnium laetitia, et ab universis copiis rex acclamatus, poſtea quoque nomen iſtud civium externorumque conſensu retinuit.

Hiero rex acclamatur.

XIX. Hierone digreſſo, Mamertini, quum fiduciam paulliſper reſumpsiſſent, de rebus praeſentibus deliberantes, duas in factiones scindebantur. Alii *non esse dubitandum* autumabant, *quin Carthaginiensium tutelae se permitterent: quum hoc non modo plures ob caussas conducibile, sed etiam, admisso jam praesidio, necessitati proximum videretur.* Contra dicebatur, *non minus infensos Mamertinis Poenos, quam Hieronem, fuisse: neque dubitandum, quin illi non benevolentia, sed cupidine dominandi, Messanam defendere statuerint. A multis jam aetatibus eos imperium adfectare Siciliae, non exercituum, non classium damno, ne suarum quidem rerum metu et Africis bellis, ab improba spe deterritos. His igitur si se committant, classem validam, et ipsius Siciliae pleramque partem jam obtinentibus, sine exceptione ulla servituros esse. minime igitur expedire, vocari auxilio Carthaginienses, populum impotentem, infidum, graviusque jugum impositurum, quam a Syracusanis timuissent. Praesidium Punicum, si eo tantum consilio venisset, ne in manus Hieronis Mamertina civitas incideret, re jam perfecta dimitti bona cum gratia posse: si qua vero clandestina subesset molitio, etiam intentiore studio ancipitis amicitiae fallacias praeveniri oportere. Romanos igitur potius implorarent, armis invictos, fide praestantes, neque caussam retinendae sub sua ditione Messanae, neque facultatem habituros; quibus in Sicilia ne vestigium quidem soli, neque navalium rerum ullus usus, aut adeo cura esset. hos satis habituros, si Carthaginiensibus et Hieroni Messana urbe tamquam obice quodam et freno cupiditatis objecta, securam ab his Italiam retinere possint. Perseverarent igitur Romanorum potius fidem, quam cujusquam alterius gentis, experiri. Neque honeste ipsos et parum opportune priora consilia mutaturos esse, missis jam legatis, et auxilii spe impetrata.*

Mamertinis suspecta Poenorum societas.

Romanos arcessendos esse:

Tamquam contentos Italiae possessione tuta futuros.

XX. Quippe

Cap. XVIII. Polyb. 1, 9. Cap. XIX. Polyb. 1, 8.

XX. Quippe ante poſtremum cum Hierone proelium, diffidere jam rebus suis incipientes Mamertini Romanorum opem, uti conſanguineorum, imploraverant: et, conſulibus belli gerendi cupiditate plebem incitantibus, populus auxilium ferri Mamertinis juſserat, sed senatus auctor fieri pudore cunctabatur. qui enim modo suos ob Rhegium per scelus captum severo supplicio adfecerant, ii, si jam Mamertinis pari perfidia Meſſana potitis opitularentur, deſtrui videbant gloriam juſtitiae ac fidei, quam priore facto late quaeſiviſſent. Ceterum, clade Mamertinorum mox audita, quum jam dubium eſſe non poſſet, quin, relicti a Romanis, Poenorum opes reſpecturi eſſent, praevaluit sententia juvandos eſſe conſentium. nam et in senatu plures eodem inclinare coeperant, proſpicientes, ni fieret, Meſſanam ſtatim, et paullo poſt ceteram Siciliam totam Carthaginienſium fore. quod si eveniſſet, populum Romanum cum Poeno de Italiae poſſeſſione certaturum.

Romanorum cunctatio in recipienda societate Mamertinorum.

XXI. Nam iſtud periculum inevitabile, tum cupiditas imperii potentibus insita, tum ipſe locorum situs efficiebat. Quippe Italiam, a Liguribus et Venetis inter duo maria longo tractu procedentem, qua Bruttiorum ager eſt, a contactu Siciliae tenue fretum dividit. neque dubitatur, continentes olim has regiones fuiſſe; mox intercurrentibus aquis diremptas, sive humiliora ea parte loca mare acceperunt, sive major aliqua vis terrae motus aut incumbentium undarum anguſtias iſthmi perrupit: a quo eventu *Rhegium* nominatum putant. tali enim aliquo vocabulo, quae rupta sunt, a Graecis appellantur. Itaque, primos Siciliae cultores ex Italia veniſſe, credibile eſt, etiam ipso nomine confirmante conjecturam. Meſſanam enim, ex adverſo litoris Italici sitam civitatem, Opici condidiſſe traduntur: quam, quia in sinu falcis referente figuram eſt posita, *Siciliam*, credo, appellarunt; quod advenientes poſtea Graeci *Zanclen* sunt interpretati, utraque illa voce diverſos apud populos falcem significante. inde, ut solet, toti inſulae haec appellatio haesit, ut ipſa quoque et Zancle, et a pluribus Sicilia vocaretur.

Inevitabile inter cupidos et vicinos bellum.

Siciliae nomen.

Cap. XX. Zonaras. Polyb. 1, 10. Zonaras. Polyb. Cap. XXI. Salluſtii Fragmenta, incert. 12. Juſtin. 4, 1. et Strabo, l. 6. p. 258. et Cassiodor. Var. 12, 14. Thucyd. l. 6. V. Feſtum in *Sicilices*, et ibi Scalig. et Dacer.

Descriptio. XXII. Infula vero ifta quum magnitudine, tum etiam fertilitate omnes, quae in mediterraneo mari sunt, longe antecellit: olei, vini, frumenti optimi supra fidem ferax: populo frequens, multisque et maximis urbibus ad miraculum exculta: portuum autem situsque totius commoditate vix alius magnum imperium conftituere cupientibus aeque idoneus locus eft. Nam Italiae conjuncta ex diverfa parte Africam refpicit; alio ex latere Sardiniam: ab Oriente Peloponnefum et Graeciam Ionio mari discretas habet: quaquaversum navigatione brevi, et ad emittendas accipiendasque claffes facillima. Neque dubium eft, cupiditatem *Belli Punici praetextus et caussae.* hac infula potiundi, quam eodem tempore et Romanus populus, et Carthaginiensis affectabat, cauffam bello dediffe, licet alia dicerentur. nam Romani Tarentinos contra foedus adjutos arguebant: Poeni societatem cum Hierone, ut adverfus se initam, criminabantur.

U. c. 489. *Potentia utriusque populi.* XXIII. Ceterum eo jam potentiae civitas utraque pervenerat, ut evitari non potuerit, quin aliquando quaecumque de cauffa colliderentur. Quemadmodum enim arbores, non magno intervallo confitae, aliquam quidem diu non impediunt invicem magnopere; auctae vero, alimentum atque succum mutuo intercipiunt; quum grandiores fieri coepere, radicibus et ramis commiffae atteruntur: ita surgentibus imperiis vix per naturam diutius fida manere poteft concordia, quam donec, extrito quod medium fuerat, conjunctis jam finibus concurrentia urgeant inter se trudantque, neque priorem intra modum ftandi impetrabili voluntate, neque libero, nisi remotis obsiftentibus, ad majorem amplitudinem procurfu. Accedebat ad has cauffas in utraque civitate magna plebis et potentia, et suscipiendi bellum cupiditas. Nam in Carthaginiensi republica vulgus valebat plurimum: quod, auctis *Belli cupiditas.* civitatis opibus, variis et ipfum commodis locupletari solitum, quaeftus dulcedine bella ex bellis seri non invitum patiebatur. Neque multum diversa conditio Romanae multitudinis erat; quae damna rei familiaris, superiori bello illata, Siculis divitiis facile reparari poffe sperans, pro jure nuper Patribus ex-

Cap. XXII. Strabo, l. 6. p. 268. Thucyd. l. 6. Macrobius. Diodor. Eclog. l. 23. Flor. 2, 2. L. Ampelius, c. 46. Liv. 21, 10. Zonaras. Cap. XXIII. Ariftot. Polit. 2, 11. Zonaras. Polyb. 1, 11.

torto, sententiam bellum suadentium plebiscito confirmavit. U. c. 489.

XXIV. Quo armatus consul Appius, quum alioquin victis antiquae sectae viris major senatus pars assensa esset, sine mora C. Claudium tribunum militum cum paucis navibus praemittens, observare occasionem, et, si qua obvenisset, in Siciliam transire jussit. Ille, quum Rhegium venisset, in casum dare triremes non ausus, quod longe majori Poenorum classe fretum obsidebatur, piscatoria navi conscensa Messanam vectus est. ibi cum Mamertinis, ita ut praesens usus postulabat, colloquutus, quum, Poenis reclamantibus, parum proficeret, infecto negotio rediit. Sed paullo post, cognito Messanae discordiam esse, multis Romanos advocandos esse negantibus, magna parte Carthaginiense praesidium haudquaquam aequis oculis aspiciente, rursus transmisso freto, quum alia tempori apta disseruit, tum hoc maxime interjecit, *se non nisi ad liberandam civitatem venisse: hoc ubi perfecisset, e vestigio discessurum esse.*

C. Claudius in Siciliam mittitur.

Messanae discordia.

XXV. Quum ad haec Poeni responderent, *non esse Romanis laborem ullum suscipiendum in liberanda civitate, quae sui juris esset: jam beneficio Carthaginiensium provisum, ne Mamertini servire Syracusanis cogerentur: facesseret igitur Romanus, aut, si quam aliam justam haberet caussam, cur esset Messanae, exponeret:* negavit Claudius, *liberam videri civitatem, in qua praesidium alienae gentis, non sponte oppidanorum, ageret.* Ad ea quum responderet nemo, Poenis prae superbia, Mamertinis metu tacentibus, vir vafer et promptus, *Apparet*, inquit, *ex hoc ipso silentio vestro, Carthaginiensium caussam injustam, et Mamertinos libertatis avidos esse. nam, ni ita foret, et illi de jure suo disserere non gravarentur, et isti, nulla, si cum Carthaginiensibus sentirent, dissimulandi caussa, palam et aperte institutum illorum approbarent.* Ad haec verba fremitu Mamertinorum orto, multisque orationem illam, ut veram et intimis sensibus suis congruentem, laudantibus, satis in praesentia promotum esse putans Romanus, quod habitus tamen animorum exploravisset, Rhegium regressus est.

Disceptatio Poenorum cum Claudio.

Claudius explorat animos Mamertinorum.

XXVI. Neque multo post adornatis, quas habebat, triremibus tentavit transitum. sed, Poenorum praefectis et multitudine navium et in maritimis rebus solertia longe inferior, ad haec fluctuum illorum vio-

Cum triremibus in Siciliam

Cap. XXIII. Supra 11, 27. Polyb. Cap. XXIV. Liv. Epit. 16. Zonaras. Auctor de viris illustr. c. 37. Zonaras.

U. c. 489. *rediens, repellitur.* lentia, quos orta subito tempestas praeter solitum exasperaverat, repulsus, amissis aliquot triremibus, ceteris aegre servatis, in portum, unde exierat, rediit. Neque deterritus hoc incommodo, ut meliori alia opportunitate fortunam iterum experiri posset, naves reficiebat; quum ab Hannone (is Mamertino praesidio fretique custodiae praeerat) venerunt nuncii, quidquid triremium hominumve superiore certamine Poeni ceperant, adducentes. Cupiens enim foederum ruptorum infamiam Romanis impingere, consilium hoc amplexus erat Hanno, questusque possessi Carthaginiensibus freti per vim tentatam navigationem esse, ad pacem et foedera majori deinceps cura servanda provocabat. sed, audito, Claudium nullas conditiones admittere, nisi Messana praesidium deduceretur, fretique trajectionem iterum moliri, exclamavit, *se vero non esse passurum, ut Romani vel manus in isto mari abluerent.*

Hanno Romanos ad foedera servanda provocat.

XXVII. Neque tamen prohibere potuit, quin Claudius, observata freti natura, captatoque tempore, quum relluxum ejus etiam ortus commode ventus adjuvaret, priusquam occurri posset, Siciliam teneret. Ibi, Mamertinorum in portu repertorum coacta concione, persuasit, ut Hannonem advocarent, tamquam de praesenti negotio cum eo deliberaturi. Hanno enim, oppidanorum discordibus animis parum confisus, arcem cum suis occupaverat: neque concioni Mamertinorum se audebat credere. tamen veritus, ne hoc ipsum querelas eorum accenderet, si diffidere videretur, et per suam absentiam se Romanis protinus adjungerent, in colloquium venit. quo per disceptationes et jurgia diu extracto, ad ultimum injectae a Romanis Hannoni manus sunt, isque in carcerem conditus, Mamertinis factum comprobantibus. Ita partim dolo, partim terrore circumventus, quum alia conditio nulla esset, arce Mamertinis reddita, praesidium deducere coactus est.

Romani in Siciliam navigant.

Hanno Messanam amittit.

XXVIII. Poeni, re comperta supra modum exacerbati, quum alioqui duces suos ob mala consilia quantumvis prospero eventu punire solerent, simul stultitiam Hannonis, simul ignaviam accusantes, in crucem miserum sustulerunt: et continuo navales terrestresque copias Messanam pergere praeceperunt, alio Hannone, qui Hannibalis erat filius, ad res gerendas

Ideoque cruci affigitur a suis.

Cap. XXVII. Polyb. 1, 11. Cap. XXVIII. Val. Max. 2, 7, 1. ext. Polyb.

in Siciliam miſſo. Ille, coactis ad Lilybacum copiis Selinuntem progreſſus, caſtrisque ibi factis, pedeſtrem exercitum reliquit: ipſe proceſſit Agrigentum, et, arce communita, populum Carthaginienſibus amicum ad societatem armorum contra Romanos impulit. Hinc in caſtra reverſum repererunt ab Hierone legati, qui et ipſe, Romanorum in Siciliam tranſitu minime laetus, hoc maxime opportunum tempus judicabat, quo, conjunctis Punicis viribus, et ipsi et Meſſanam obtinentes barbari penitus ex inſula exterminarentur.

U. c. 489.

Hiero Poenorum socius contra Romanos.

XXIX. Itaque, colloquio cum Carthaginiensi duce habito, quum utrique Meſſanae occupandae spe excidiſſent, facile adverſus Romanum, utrorumque pari damno supervenientem, societatem inſtituerunt, ut Meſſanam communiter obſiderent, neque quemquam in Sicilia, nisi aut Syracuſani, aut Punici juris, eſſe paterentur. ita Poenus imperator, praemiſſo caduceatore, qui Romanos, si Carthaginienſium amici eſſe vellent, relinquere Meſſanam, et intra praeſtitutum diem excedere Sicilia juberet, totis viribus adverſus Mamertinos movit. Naves circa Pelorum ſtationem agere juſſae: pedeſter exercitus ad Cubilia, (*Eunas* Graeci vocant) haud procul urbe Meſſana diſſitum locum, caſtra communivit. Venit et ex pacto cum Syracuſano milite Hiero, et ab altera urbis parte, circum montem Chalcidicum nomine, conſedit. ita urbs undique circumdata, neque terra, neque mari commeatum aut auxilia accipere tuto poterat. Sub idem tempus quum Punicus caduceator nihil a Meſſana pacati retuliſſet, Carthaginienſes, partim ira, partim diffidentia permoti, omnes, qui apud ipſos militabant, Italici generis conductitios crudeliter occiderunt.

Messanam obsident.

Romanum praesidium excedere jubent.

XXX. Quae poſtquam Romae comperta sunt, e veſtigio cum valido exercitu profectus conſul Appius Rhegium venit. inde, praemiſſis, qui cum Poenis et Hierone de obſidione solvenda agerent, ipſe fretum acri cuſtodia septum sciens, sollicitus intentusque rationem minore cum periculo trajiciundi circumſpiciebat. Legati conſulis neque a Poenis amicum reſponſum retulerunt, et ab Hierone accurata oratione sunt increpiti, qui, commemoratis in populum Romanum officiis suis, *Ambigo,* inquit, *meamne vicem doleam ma-*

Appius consul Rhegium venit.

Hieronis expostulatio cum legatis Appii.

Cap. XXVIII. Diod. Eclog. l. 23. Polyb. 1, 11. Cap. XXIX. Diod. Eclog. l. 22. et l. 23. Zonaras. Diod. Eclog. l. 23. Polyb. Zonaras. Cap. XXX. Diod. Eclog. Polyb. Diod. Eclog.

U. c. 489. *gis, an vestram, Romani. nam ego quidem amicos aliquanto, quam existimaveram, deteriores; vos autem opinionem justitiae ac fidei, qua apud omnes clari eratis, amisistis. Adversus Mamertinos nulla vobis umquam societas aut amicitia fuit: foedera cum Poenis olim, mecum etiam nuper icistis.*

XXXI. *Haec in gratiam aliorum nihil ad vos attinentium dissolvere cupientes, potestis dicere, qua vel injuria nostra, vel merito Mamertinorum hoc faciatis? Sed quia Carthaginiensibus, quod pro se dicant, non deerit, illorum omissa caussa, quae me tangunt unum, in praesentia memorabo. Mamertini, boni populares vestri, quum apud Syracusanos, uti non ignoratis, stipendia fecissent, ut in Italiam redirent dimissi, Messanae, postquam a miseris et credulis Messeniis tamquam amici et socii recepti sunt, facinus post hominum memoriam longe foedissimum ediderunt, interemptis noctu hospitibus suis, eorumque bonis, uxoribus, liberis, et urbe ipsa in potestate retenta. Quod nisi vos ipsi etiam eodem, quo ceteri mortales omnes, sensu nefandum et intolerabile scelus esse judicavissetis, profecto in iis, qui Mamertinorum imitatione idem in Rheginos ausi sunt, illud ipsum tam severe non fuissetis vindicaturi. Qua igitur indignitate vos moti poenas ab nefariis hominibus repetendas esse putavistis, eadem et ego moveor, ne Mamertinos impunitos pati possim: praesertim quum postea quoque, latrociniis per universam Siciliam exercendis, primi sceleris memoriam novis subinde facinoribus propemodum obruerint.*

Mamertinorum scelera.

Messenios perfidiose deleverunt.

XXXII. *Nam, ut alia taceam, Camarina Gelaque urbes ab his excisae, quum in fide Syracusanorum essent, satis mihi graves caussae videntur, cur hominum importunissimorum nefariam audaciam justo pioque bello prosequamur. Quod si vero tuendos vobis esse propterea simulatis, quod, eadem in Italia nati, quodammodo consanguinei vestri esse videantur, quanto justius fuit Rhegiensibus Italis parci, qui cives vestri fuerunt? Qua in urbe recuperanda quum ego vos auxiliis et commeatu juvarem, divinare debui futurum, ut aliquando me non leviores ob caussas Messanam obsidentem prohiberetis? Sed quid ego multis ago, Romani? Nam profecto, si penes vos aliqua adhuc fidei famaeque cura, si quis honesti intellectus, si denique pudor superest, dubitare non debeo, quin me, tam justa tenentem arma, vestris viribus adjuturi potius, quam impedituri, sitis. sin vero haec vobis levia videri coeperunt, eventus quidem armorum incertus est; sed hoc longe certissimum, omnes ubique mortales apertissime cognituros esse, non ulla juris aut aequi specie, non ob acceptas injurias, quod ne ipsi quidem audetis praetexere, nulla etiam Mamertinorum misericordia, sed*

Camarinam Gelamque exciderunt.

Romanorum ambitio sola caussa belli Siculi.

Cap. XXX. Supra 15, 2. Cap. XXXI. Diod. Eclog. l. 21. Cap. XXXII. Diod. Eclog. l. 23.

sola ambitione et nobilis insulae vestro imperio adjungendae improba cupidine, Romanos ad bellum nobis inferendum concitari. U. c. 489.

Appii stra-tegema in trajiciendo freto.

XXXIII. Quum renunciata ista essent, Appius, olim animadverso, excubantibus in trajectu validis classibus, sine manifesto periculo transfretari non posse, consilium init calliditatis et astutiae plenum. placere sibi negat, Hieronem ab Romanis alienari: neque adversus ipsum decretum bellum esse, neque injussu populi suscipi posse. die igitur praedicta socios navales praesto esse jubet, ac navigia ad cursum instructa haberi, tamquam domum abnavigaturus. Sciebat autem, multos ex Syracusanis atque etiam Punicis castris milites, per speciem negotiatorum, Rhegino in portu versari, per quos famam illam celeriter ad eos, quibus maxime persuasum hoc cuperet, perventuram esse judicabat. Sic igitur accidit, ut providerat. quippe quum die claro navibus conscensis juxta litus Italicum vela facere coepisset, Carthaginienses, quibus freti claudendi negotium datum fuerat, re statim per suos nunciata, nullum jam hostilis transgressus periculum esse reliquum existimantes, transitum incustoditum dimisere, quo quemque ferebat animus dilapsi. Consul, qui futurum hoc conjectaverat, converso sub noctem cursu, cum omni classe, nemine per tenebras venientem observante, nedum prohibente, in Siciliam vectus est.

Custodum negligentia.

Appius in Siciliam venit.

XXXIV. Audax id coeptum et periculosae aleae plenum fuit: quum ignarus maris exercitus per freta, etiamsi hostis et tenebrae abessent, suo ingenio metuenda, cum rudibus et imperite fabricatis navigiis noctu rueret: dignaque res visa, quae etiam novi cognominis monumento posteris innotesceret. quod enim caudicariis navibus multis in transvehendo milite usus esset, admiratione facti *Caudicem* istius aevi simplicitas appellavit. Hactenus enim rerum maritimarum adeo nullus Romanis usus fuerat, ut ad hoc tanti momenti negotium, neque tectam navem, neque longam, ne lembum quidem uuum haberent, sed triremibus, quas Tarentini Locrique cum Eleatis et Neapolitanis commodato dederant, et actuariolis, quae quinquaginta remorum essent, uterentur.

XXXV. Ceterum Appius, quum forte non longe

Cap. XXXIII. Frontin. Strateg. 1, 4. Zonaras. Cap. XXXIV. Polyb. 1, 11. Sen. de Brevit. vitae, c. 13. Polyb. 1, 20.

U. c. 489. ab eo loco, ubi castra erant Syracusanorum, appulisset, cohortatus suos, certamque victoriam ostentans, si tale nihil suspicantes opprimerent, protinus ad hostium oppugnanda castra pergit. Hiero, subito tumultu excitus, et ipse contra educit copias pro tempore instructas. fit aliquamdiu certamen acre: pelluntur Romani equites. sed, legionibus fortissime proeliantibus, vincitur Hiero, seque cum suis trepidus intra vallum recipit. Appius, spoliari corporibus hostium jussis, Messanam intrat, Mamertinosque, praesentia sua ex timore magno recreatos, spei melioris implet. Hiero, victum se videns, priusquam vidisset hostem, (sicut ipse postea confessus est,) fretique transitum a Carthaginiensibus proditum suspicatus, quum ambigua mente multa secum agitaret, de summa rerum vereri coepit: proximaeque noctis silentio copias eduxit castris, et contento itinere Syracusas refugit.

Hieronem vincit et fugat.

XXXVI. Eo submoto, Appius, quum terrore victoriae recentis ad Poenos quoque debellandos uti vellet, militibus, ut cibum tempori capiant, imperat. deinde, albescente jam die progressus, castra Poenorum oppugnare instituit. Erant haec loco satis tuto posita, et natura manuque diligenter permunita. hinc mare, inde profundae paludes, in peninsulae ferme speciem, ambibant. inter has angustum spatium, quo uno adiri poterat, ductus adversum irrupturos murus obsepiebat. Hic ubi vim fecissent Romani milites, neque locorum simul iniquitatem, et propugnantium multitudinem vincere possent, missilibus maxime, sicut in urbium oppugnatione solet, rem gerentibus Poenis, irrito incepto desistere coacti recesserunt. Saepe in bellis meliori fortunae locum sors durior, et adversi ab initio casus fecere: dum his affecti, consiliis animisque majoribus acceptum detrimentum sarcire student; hostes, felicitatis opinione blanda fascinati, neque satis adversum fortuita providentes, in temeritatem auferuntur.

Castra Poenorum oppugnat.

XXXVII. Quod illo tempore Carthaginiensibus usu venit: qui, repulisse hostem non contenti, tamquam fugientem eruptione ex castris facta persequebantur, suae virtuti, non munitioni locorum, Romanos cessisse existimantes. Itaque postquam ex angustiis, quibus defensi fuerant, processere, mutata cum loco for-

Poenos

Cap. XXXV. Zonaras. Polyb. 1, 11. Zonaras. Flor. 2, 2. Diod. Eclog. l. 23. Polyb. 1, 12. Cap. XXXVI. Zonaras. Polyb. Zonaras.

tuna proelii, magnusque eorum numerus caesus est: reliqui ad castra, pars, ut cuique maxime promptum erat, in urbes circumjectas diffugere, neque deinceps, quamdiu Messanae Claudius fuit, castris suis excedere sunt ausi. Consul etiam, cum natura loci et difficultate situs iterato pugnare minime consultum arbitratus, quum tempus ibi frustra terere videret, praesidio Messanae relicto, in Syracusanorum sociorumque fines impressionem fecit: iisque impune vastatis, tantum concepit fiduciae, ut jam ad ipsas Syracusas exercitum auderet admovere. Varia ibi fortuna certatum est: semel etiam consul magno in periculo fuit; circumventusque foret, nisi mature capto consilio misisset ad Hieronem, quasi de conditionibus pacis acturus. Misit et ille certum hominem ex amicis. cum hoc coepto colloquio, et de industria producto, sensim ex iniquo loco se subtraxit in tutum. Syracusani quoque sequuti, sermones de pace cum diversis Romanis instituerunt, conventumque foret, ni Hiero auctor fieri noluisset. His rebus gerendis major anni pars consumpta. tum Messanam rediit consul, et inde, cohortibus aliquot relictis ad tuendos Mamertinos, cum ceteris Rhegium trajecit: mox Romam decessit ad triumphum, quem de Poenis et rege Siciliae Hierone, quod primus ille de transmarinis populis ageretur, magna omnium gratulatione duxit. Hoc initium Romanis tentandi maria, et hic successus coeptorum in Sicilia fuit.

U. c. 489. proelio vincit.

Appii periculum et astutia.

Triumphus primus de transmarinis.

XXXVIII. Ceterum et ista et sequentium temporum gesta scriptorum ambitione corrupta sunt: quum eorum praecipui, Philinus Agrigentinus, et ex Romanis Fabius Pictor, dum ille Carthaginiensium gloriae, hic domesticae nimium studet, officium et fidem insuper habuerunt. Quorum levitatem merito Polybius arguit. quippe quum etiam privatorum minimis in caussis falso testimonio circumvenire quemlibet exsecrabile crimen habeatur, quanto foediore perfidia conditor historiae principum atque populorum acta corrumpere censendus est? cui neque mortalium commodorum quidquam, neque spiritus ipse pulchra veritate debebat esse antiquior; tanto minori spe veniae, quod ne praetextum quidem mentiendi allegare idoneum ullum potest, cui, si libere, quae vera sciebat, quaecumque de caussa non licuisset tradere, tacere certe licuisset.

Historicorum mala fides.

Arguitur a Polybio.

Cap. XXXVII. Polyb. Zonaras. Polyb. Zonaras. Sil. Ital. 6, 660. Eutrop. l. 2. Cap. XXXVIII. Liv. Epit. 16. Polyb. 1, 14.

U. c. 489. XXXIX. Porro dum in Sicilia Claudius Hieronem et Poenos vincit, obsidionem Volsiniensium ad exitum deduxit alter consul M. Fulvius, qui homines, adversus vim desperatione validos, inopia rerum necessariarum et fame domuit. Facta deditione ingratum illud et insolens libertinorum vulgus cum cruciatu interemptum est: urbs etiam ipsa diruta: reliqui Volsiniensium, et quod servorum fidem atque reverentiam erga dominos non exuerat, in attributas alibi sedes migraverunt. Hoc quoque bellum dignum triumpho visum est: eumque consul A. D. Kalendas Novembres, tamquam de Volsiniensibus, egit.

Volsiniensium servi puniuntur.

XL. Iisdem consulibus a Cn. Cornelio, C. Marcio censoribus lustrum conditum: censa sunt civium capita ducenta nonaginta duo millia, ducenta viginti quatuor: numerus sane magnus et propemodum incredibilis, tot bellorum a primis ferme urbis initiis numquam cessantium continua detrimenta, tot ex pestilentia morbisque saevissimis non minores bellicis strages cogitanti. Ceterum aliis aliisque subinde populis in civitatem recipiendis, quod institutum a Romuli sapientia profectum posteri constanter tenuerunt, invicta nullisque cladibus superabilis effecta est respublica: quam nec a Pyrrho data damna, neque naufragia frequentia primo Punico bello, neque secundo Trasimenus et Cannae potuerunt affligere, quin ex incommodis suis identidem alacrior ferociorque resurgeret.

Civium censorum numerus.

Pop. Rom. ex incommodis alacrior resurgit.

XLI. At in Graecia Lacedaemonii, militari laude et ipsi percelebres, neque impares Romanae virtuti, quoniam arcebant peregrinos, nec imperium, quod pepererant, diu, neque libertatem suam semper tueri potuerunt. sed quum Leuctrica pugna mille non amplius Spartiatae cecidissent, protinus potentia civitatis corruit. Iterum ad Sellasiam Lacedaemoniorum sex ferme desideratis millibus, statim amissa libertas est. Achaei vero, ejusdem Peloponnesi incolae, vicinos omnes aequo jure complexi, pulcherrimam constituerunt rempublicam, et mansuram, nisi Romanam potentiam, tum etiam longe lateque imperantem, insania paucorum in perniciem suam patriaeque provocasset. Atqui tam diversus eventus instituta tam dissi-

Rerumpublicarum, quae arcent peregrinos, et quae recipiunt, comparatio.

Cap. XXXIX. Liv. Epit. 16. Zonaras. Fasti Capit. Cap. XL. Liv. Epit. 16. Eutrop. I. 2. Suidas in Ῥωμαίων πόλις. Tac. 11. Ann. 24. Cap. XLI. Dionys. Halic. 2, 17. Plut. in Agesil. c. 49. Plut. in Cleom. c. 41. Justin. 34, 1.

milia necessario sequutus est. Sicut enim naturae congruit, corpus, quod justum ad modum salubri cibo reficitur, robustius et longioris aevi esse, quam si ingenito contentum succo extra se natum alimentum omne aspernaretur: ita florentiores fuere civitates, quae suum efficere noverunt, quidquid usquam egregii erat, quam quae, inepta quadam arrogantia habentes despicatui, quod in sua gleba natum non esset, semetipsas multis bonisque potentiae quaerendae tuendaeve adjutoribus spoliarunt. U. c. 489. *Sicut corpora, ita civitates externo succo alendae.*

XLII. Idem annus rei sane crudeli, sed mox intemperantissime usurpatae, initium attulit, ut sanguis humanus, in gratiam levissimi cujusque spectatoris affatim fusus, voluptas publica fieret. Barbari moris auctores M. et D. Junii Bruti, nescio qua pietate defuncti patris cineres honoraturi, gladiatorium munus ediderunt, magno favore civitatis. Sed hanc humanitatis injuriam ulta pestilentia est, quae per istum et sequentem annum atrocissime saeviit. ob quam quum Sibyllinos libros adiri placuisset, ira Deûm immissam esse repertum. Ergo religiones profecto parum caste haberi suspicione orta, pontifices, diligentius observando et inquirendo, plurima sacella fanaque a privatis occupata esse invenerunt, et Capparoniam ex Vestalibus incesti crimine teneri. Sed illa, dum rea peragitur, suspendio praevenit supplicium: in corruptorem ejus consciosque servos legibus animadversum est. Loca sacra ex privatorum temeritate priscis usibus vindicata. *Gladiatorii muneris origo.* *Religiones parum caste habitae.*

XLIII. Sic exsoluta religionibus civitate, Patres animum rursus ad reipublicae curam retulerunt: et, quoniam, Etruria jam pacata, nihil in Italia reliqui motus erat, ambos anni novi consules in Siciliam cum legionibus transgredi placuit. Fuerunt hi M'. Valerius M. F. M. N. Maximus, qui in hoc honore Messalla appellatus est, et M'. Otacilius C. F. M'. N. Crassus. Ab his transportatas prospere copias eadem in rebus gerendis prosequuta felicitas est. Quum enim, Adranitarum urbe post brevem obsidionem per vim capta, Centuripinos circumsiderent, venerunt ab Alaesinis legati, oppidum suum dedentes. Inde consules, diversas insulae partes obeundo, modo divisis, modo jun- U. c. 490. M'. Valerio M'. Otacilio coss. *Ambo consules in Siciliam proficiscuntur.* *Poenos Syracusanos.*

Cap. XLII. Liv. Epit. 16. Val. Max. 2, 4, 7. Oros. 4, 5. Aug. de Civ. Dei, 3, 17. Oros. Cap. XLIII. Zonaras. Fasti Capit. Diod. Eclog. l. 23. Zonaras.

U. c. 490. *Syracusasque saepe vincunt.* ctis exercitibus, ut res et ratio suadebat, Poenis Syracusanisque, quoties congredi erant ausi, profligatis, terrorem famamque late sparsere: tantaque fortunam sequentium facilitas, tantusque impetus fuit, ut paullo post oppida haud minus septem et sexaginta numerarentur, quae Romanae fidei se permiserant: quo in numero Tauromenitani quoque et Catinenses fuere.

XLIV. Unde consules, imperatis, quae volebant, auxiliis, quotidie validiores, ad ipsas jam Syracusas castra ponere sunt ausi, obsidionem urbis meditantes. *Syracusas obsident.* Quibus rebus animadversis, Hiero, quum suis atque Carthaginiensium viribus diffidere coepisset, praeterea plus apud Romanos esse fidei crederet, amicitiam et ipse cum Romanis inire constituit: legatosque cum mandatis de pace componenda ad consules misit. Neque Romanis displicebat, Hieronem a societate Punica disjungere, maxime ut res annonaria suis legionibus expeditior esset. *Hieronis societas Romanis utilis.* nam, Carthaginiensibus mare obtinentibus, ex Italia transvehi commeatus nequibant: et ab ea re prioris anni consul plus propemodum, quam ab hostibus, incommodi molestiaeque perseuserat. Hierone vero adjuncto, Syracusanum reguum, abundanti frugum copia, res necessarias Romanis affatim erat praebiturum.

XLV. Itaque legibus his transactum: *ut Hiero, quae de Romanis sociisve eorum loca, quosve homines cepisset, sine pretio restitueret: argentique talenta centum penderet. ipse tuto imperaret Syracusis, ceterisque Syracusani juris urbibus.* *Ejus leges.* ex quibus erant praecipuae Acrae, Leontium, Megara, Elorus, Netini, Tauromenium. Legatis deinde ab Hierone Romam venientibus, eaedem conditiones ratae fuerunt, pacemque cum eo rege servandam et senatus censuit, et post paucos dies, Cn. Atilio Calatino populum rogante, populus jussit. Hoc foedus, in annos quindecim pactum, deinceps perpetuo mansit: Hierone magnitudinem Romanam ita colente comiter, hisque vicissim illius studium tam benigne prolixeque remunerantibus, ut neutros eorum societatis institutae poeniteret. *Perpetua Hieronis et Romanorum amicitia.*

XLVI. Syracusanae pacis audita fama, Hannibal Poenus, qui, Hieronem obsidione liberaturus, cum navalibus copiis jam Xiphoniam accesserat, majori,

Cap. XLIII. Diodor. Eutrop. l. 2. Cap. XLIV. Diodor. Polyb. 1, 16. Pausan. l. 6. Diodor. Polyb. Cap. XLV. Zonaras. Polyb. Diodor. Casaubonus in Polyb. Tabula Messanensis, apud Pigh. Diodor. Polyb. Cap. XLVI. Diodor.

quam venerat, festinatione recessit. Romani, quum jam Hierone quoque socio et commilitone uterentur, non diu morati, Carthaginiensis ditionis oppida complura subegerunt. Et ab Adranone quidem, vico munito, Macellaque post multorum dierum obsidionem discesserunt inriti. ccterum Segestanos, occiso Poenorum praesidio ad se ultro desciscentes, receperunt. praeter alia, cognationis necessitudine se Romanis fratribus favere dictitabant, originem suam et ipsi ad Aeneam, ex Trojano incendio profugum, referentes. Neque multo post Alienaei Romanis accesserunt. ad Hilarum vero, Tyrittum, et Ascelum, vi et machinis opus fuit: eoque severius in victos consultum. Quo terrore Tyndaritani, proximos se periculo, et auxilia longe esse cernentes, quum ipsi quoque de tradenda Romanis urbe consultarent, a Poenis prohibiti sunt. nam illi, ex rebus ipsis conjectura capta, quid ageretur, primores civitatis obsidum loco Lilybaeum avexerunt; etiam frumento, vino, ceterarumque rerum apparatu absportato.

U.c.490. *Poeni multa oppida amittunt.* *Tyndaritanos ad Romanos transire prohibent.*

XLVII. His temporibus Otacilii Crassi consulis utilis et conveniens Romanae disciplinae severitas fuit. qui milites, ab Hannibale turpi pacto incolumitatis sub jugum missos, extra vallum tendere jussit, ut, hostium incursionibus expositi, neque alibi, quam in virtute, spem habentes, confirmarentur animis, armisque potius, quam loco, se tueri discerent. Post haec et alia non majoris momenti gesta, quum hiems immineret, praesidiis per opportuna loca dispositis, consules, reliquo exercitu in Italiam reportato, Romam redierunt. Ibi M.' Valerio, cujus eo bello felicior et utilior opera fuerat, triumphus decretus: quem ante diem sextum decimum Kalendas Apriles de Poenis et rege Siculorum Hierone duxit. Praetervectum inter spolia horologium esse, ideo adnotatum est, quia res ad eam diem incomperta Romae fuerat. id Catina recepta deportatum, deinde in publico secundum Rostra in columna Valerius statuit. Idemque tabulam, in qua proelium, quo Poenos et Hieronem vicerat, depictum fuit, in latere curiae Hostiliae proposuit: quod ante eum fecit nemo, postea plerique. Messallae cognomen huic Valerio ab urbe Messana inditum fuisse

Otacilii consulis severitas. *Horologium in triumpho praetervectum.* *Messallae cognomen*

Cap. XLVI. Polyb. Diodor. Zonaras. Cic. in Verrem, 4, 33. Diodor. Cap. XLVII. Frontin. Strat. 4, 1. Zonaras. Fasti Capit. Varro apud Plin. 7, 60. Plin. 35, 4.

U. c. 490. *Valerio inditum.* constat. sed miror ab ea capta haesisse, non contemnendis auctoribus credi: quum potius ideo impositum ipsae res evidenter arguant, quod Messanam, a Poenis et Hierone discessu Ap. Claudii acrius infestatam, illis submotis, hoc reconciliato, liberasset.

XLVIII. Inter haec quum adhuc pestilentia vexaret urbem, dictatorem clavi figendi caussa dici placuit. Dictus est Cn. Fulvius Cn. F. Cn. N. Maximus Centumalus. is magistrum equitum Q. Marcium Q. F. Q. N. Philippum dixit. Eodem anno Aesernia colonia deducta est: quum superiore Firmum deducta esset, et, ut quidam volunt, Castrum. L. deinde Postumius L. F. L. N. Megellus, Q. Mamilius Q. F. M. N. Vitulus consules facti. Sicilia provincia utrique data; legiones vero duae tantum decretae: sufficere visae, postquam, in societatem accepto Hierone, levius bellum factum erat. et rem frumentariam facilius expediri posse rebantur, si minor exercitus mitteretur.

Aesernia, et aliae coloniae deductae.

U. c. 491. L. Postumio, Q. Mamilio coss.

XLIX. Consules, trajectis in Siciliam legionibus, sociorumque contractis auxiliis, minores sibi res praetermittendas rati, ad urbem Agrigentinam totis viribus obsidendam animum adjecerunt. Eam rebus omnibus Poeni largissime instruxerant, belli arcem habituri. quippe quum Hieronem ab amicitia sua defecisse, Romanos contra non perfunctorie rerum Sicularum curam capessere cernerent; diligentiore ad bellum apparatu opus esse rati, primum quidem praesentium virium majorem partem in Sardiniam miserunt, quae Italiae litoribus insidiaretur, ut hoc metu Sicilia Romanos abstraherent, aut certe minoribus, quam voluissent, copiis rem ibi gerere cogerent. mox, Romanis ad sua tuenda, Siciliamque novo cum exercitu repetendam pariter sufficientibus, spe ista falsi, ex Liguribus Gallisque mortales multos, sed plures adhuc ex Hispania mercede conductos, simul rerum ad victum necessariarum magnam copiam, Agrigentum miserunt: ibi horreum annonae, receptum exercituum suorum esse volentes, loco, et opportunitate situs, et magnitudine oppidi, prae ceteris, quae in Sicilia possiderent, his usibus accommodato.

Agrigentum obsidetur a Romanis.

Poenorum apparatus.

L. Circum hanc igitur urbem tota belli mole contracta, consules, Poenis intra munitiones compulsis,

Cap. XLVII. Sen. de Brevit. vitae, c. 13. et Macrob. Saturn. 1, 6. Cap. XLVIII. Fasti Capit. Liv. Epit. 16. Vellejus, 1, 14. Polyb. 1, 17. Cap. XLIX. Zonaras. Polyb.

ad unum inde milliare castra locant. Erant tum in agris maturae fruges, et, quia diuturnam fore obsidionem apparebat, milites studio demetendi colligendique frumenti longius et incautius, quam hoste tam propinquo par esset, vagabantur. Neque Carthaginienses imperite aut segniter occasione usi, magnam intulissent cladem, nisi tantumdem virtute restituissent Romani milites, quantum negligentia perdiderant. Quum enim frumentatores subitum hostis impetum sustinere non potuissent, Poeni ad ipsa castra Romana perrexerunt: divisoque agmine quidam vallum rescindere parabant, alii cum statione pro castris locata proelium conserebant. U. c. 491.

LI. Tunc igitur, sicut alias saepe, militiae leges et incorruptus disciplinae rigor, rem ancipitem et exitio Romani exercitus casuram erexit. Quod enim quacumque de caussa stationem deseruisse capitale apud Romanos est, excubitores, nihil in fuga spei repositum esse gnari, quamquam numero longe superarentur, pugnam praesentissimis animis sustinuere, multis quidem suorum amissis, sed hostium interfectis pluribus: donec armari cohortes laborantibusque succurrere potuerunt. ita et hic pulsi hostes, et, qui vallum jam prope ceperant, circumventi. magna ibi caedes fuit. ceteros ad urbem usque Romani persequuti sunt. Ea res in posterum et timidiores ad erumpendum hostes, et cautiores Romanos ad frumentandum fecit. Inde quum segnior esse coepisset contentio, rarius, nec nisi ad levia certamina excurrentibus Poenis, dividi copias placuit, et duabus urbis partibus, hinc ad Aesculapii fanum, inde via, quae Heracleam ducit, castra statui. haec fossis utrimque permunita: qua urbem spectabant, adversum eruptiones; foris, quo tutiora contra invasuros essent, iterque subsidiorum in urbem introducendorum praecluderetur. medium inter duo castra spatium frequentibus praesidiis stationibusque septum est.

Disciplina Romana servat exercitum.

Pugna.

Victoria penes Romanos.

LII. In his omnibus multum juvabantur opera Siculorum, qui recens in fidem venerant: quorum jam una cum Romanis centum millia facta erant. Ab iisdem commeatus Erbessum usque subvehebantur: ab eo deinceps oppido (non aberat autem longe) ipsi Romani sua in castra deportabant. ita fiebat, ut affatim esset magna rerum necessariarum copia. Hoc in statu ad

Siculorum studia erga Romanos.

Cap. LII. Diodor. Eclog. l. 23. Polyb.

U. c. 491. menses ferme quinque haesit obsidio: quum, neutris insigne ad victoriam momentum adeptis, (praeter leves enim velitationes tentatum nihil fuerat) res Punicae deteriore loco esse coeperunt. Quia enim ingens hominum multitudo, haud minus quinquaginta millia bellatorum, tanto jam tempore idem intra oppidum conclusa annonam fere omnem absumpsisset; sperari vero subvectio nulla posset, aditus omnes Romanis sollicite custodientibus: propugnatorum animi tam praesentibus malis, quam exspectatione instantium, haud mediocriter angebantur.

L. millia bellatorum Agrigenti obsessa.

Hannibal Agrigenti praefectus. Hanno cum novo exercitu in Siciliam venit.

LIII. Igitur, Hannibale Gisgonis filio (nam hic rebus Carthaginiensibus Agrigenti praeerat) crebris nunciis opem adversus famem et pericula poscente, cum militibus, qui postea contracti fuerant, elephantisque; Hanno senior in Siciliam transmittitur. peditum erant millia quinquaginta, sex equitum, sexaginta elephanti. Cum his copiis Lilybaeum vectus, inde versus Heracleam movit: statimque venerunt ad eum, qui deditionem Erbessi pollicerentur. Horum opera Erbesso potitus, unde hactenus ad castra Romana deferri commeatus consueverat, rem haud minimi momenti perfecisse videbatur, quum exclusos omni propemodum facultate necessariarum rerum Romanos haud levius urgeret, quam ab his Agrigentini premebantur. Jamque de obsidione solvenda deliberatum erat non semel, nihilque propius factum, quam ut negotium istud pro desperato abjiceretur; nisi rex Syracusanus, omnes tentando vias nonnihil frumenti ceterarumque rerum furtim submittens, praesentem inopiam modico subinde levamento recreasset.

Romani penuria et morbis vexantur.

LIV. Hanno quum Romanos et penuria, et morbis, qui sequi famem solent, graviter affectos, suas contra copias viribus integris agere perpenderet; propius ad Romanos accedere, proeliique, si facultas daretur, fortunam experiri statuit. Elephantis igitur quinquaginta ceteroque toto exercitu adsumptis Heraclea profectus, Numidicum equitatum praemittit, qui, hostium castris obequitans, eliceret Romanos equites, et in praeparatas insidias deduceret. Numidis, uti mandatum erat, ad castra consulum contemptim provolantibus, erumpunt Romani, propelluntque resistentes primo; deinde solutis ordinibus via, qua venire Hannonem

Cap. LIII. Zonaras. Polyb. Diodor. Eclog. l. 23. Polyb.

nonem sciebant, refugientes contento cursu persequuntur. Igitur quanto longius abripi se passi fuerant, tanto difficiliorem ad sua munimenta receptum habuerunt: multique eorum, quum et recentes occurrissent copiae, et, qui paullo ante fugerant, undique circumfunderentur, desiderati sunt. U. c. 491.

LV. Hoc eventu magis etiam ad spem summae victoriae confirmatus Hanno, collem quemdam, Torum nomine, mille quingentis passibus a Romanorum castris distantem, insedit. Serius tamen aliquanto, quam inter exercitus tam propinquos sperari potuisset, commissa pugna est; modo Romanis, modo Poenis unius proelii fortunae spes universas committere formidantibus. Donec igitur pugnandi avidior Hanno fuit, Romani castris suis se tenuerunt: quod numero et alacritate, ipsi detrimento equitum suorum perculsi et moerentes, vincerentur. postquam autem dubitatione sua sociorum animos languescere, hostes in spem erigi, duriusque sibi bellum cum inopia, quam cum Poenis, futurum arbitrati, certamen detrectare desierunt; Hanno vicissim tergiversari coepit, et omnia metuere. Duo menses sic exacti, ut praeter levia proelia, quae fiebant quotidie, nihil majoris rei gereretur. *Hannonis fiducia.* *Deinde cunctatio.*

LVI. Ad extremum frequentibus Hannibalis precibus motus, qui et nuncios mittebat adsidue, et facibus accensis signa crebra edebat, famem amplius obsessis tolerari non posse, multosque ea peste coactos ad hostem transfugere, dimicationi moram ulterius nullam adferre decrevit; eodem tempore Hannibale quoque cum suis eruptionem ex urbe facturo. Quae quum animadvertissent consules, intra sua se castra quieti tenuerunt. eo ferocius Hanno aciem instructam ostentare, et, ubi nemo contra exit, sub ipsa Romanorum munimenta suggredi, ad pugnam audacter provocare, cunctantibus timorem et ignaviam objicere. illi, hostem levibus proeliis a vallo repulisse contenti, neque contra manentes struebant aciem, neque recedentes insequebantur. Hoc ubi per aliquot continuos dies factum, Poenisque jam persuasum esset, nihil ultra ausurum Romanum, L. Postumius consul contemptum hostium in suam occasionem solerter vertit. Instructis enim silentio copiis omnibus, intraque vallum retentis, accedentem pro more Poenum cum paucis submovens, a *Agrigentini urgentur.* *Ea res Hannonem ad pugnandum stimulat.*

Cap. LV. Zonaras. Polyb. Cap. LVI. Zonaras. Frontin. Strateg. 2, 1.

U. c. 491. prima luce ad horam diei sextam velitando detinuit. tum demum, recipientibus se hostibus productas ex castris legiones immisit.

Proelium. Romani utrumque ducem hostium vincunt.

LVII. Hanno, quamquam contra opinionem suam pugnandum sibi videret, intrepide congressus, in serum diei ambiguum certamen extraxit. Sed Romanos, curatis bene corporibus ad pugnam praeparatos, aestus, sitis, labor, non aeque fatigabat. Carthaginiensis autem acies, ante commissum proelium inedia et stando fessa, quanto longius protrahebatur dimicatio, fatiscentibus corporibus minus ad resistendum virium habebat. postremo conductitius miles, qui in prima fronte pugnabat, diutius sustinere laborem non potuit: neque solum ipse cessit loco, sed, in elephantorum agmen et alios a tergo stantes ordines trepida fuga se inferens, turbavit totam aciem, hostique acriter incumbenti terga dare coëgit. Eadem felicitate tum quoque ab alia parte gesta res: Hannibalque, quum eruptione pugnavisset, majore suo, quam hostium, detrimento in urbem compulsus est. Capta Carthaginiensium castra sunt: elephanti vulnerati tres, caesi triginta, undecim in manus Romanorum venere. similis et hominum fortuna fuit: de tanto exercitu pauci cum ipso duce Heracleam evaserunt.

Carthaginiensium clades.

LVIII. At, qui in urbe clausi erant, rebus plane desperatis, nullam salutis viam sibi relictam esse videntes, maximis terroribus adfligebantur. quum Hannibal, optimi, ut in fortuna mala, consilii auctor, animadverso, Romanos et labore certaminis defatigatos, et laetitia bene gestae rei solutiores, negligentius solito excubias agere, circa tertiam vigiliam cum mercenariis exit oppido: et, cratibus, quas hunc ad usum ante paratas stramento compleverant, in fossas injectis, transgressus, aliquantum itineris praecipit, donec Romani, luce jam oriente, quid actum esset, sentientes, partem extremi agminis deprehenderunt; Hannibal cum reliquis in tuta loca pervenit. At Agrigentini, desertos a Poenis se videntes, multos eorum, qui in urbe remanserant, sive per iram, sive ut a victore gratiam initurі, concidere. Nec ideo minus direptum est oppidum: homines, amplius quinque et viginti millia liberorum capitum, in servitutem venditi. Hoc ma-

Hannibal, Agrigenti clausus, solerter evadit.

Agrigentum diripitur.

Cap. LVII. Polyb. Zonaras. Diod. Eclog. l. 23. Oros. 4, 7. Polyb. et Zonaras. Cap. LVIII. Polyb. Zonaras. Polyb. Diodor. et Oros.

xime modo captum a Romanis Agrigentum est, septimum intra mensem, quam obsideri coeperat: magna cum utilitate gloriaque populi Romani, sed multa quoque sanguinis impensa. quippe supra triginta hominum millia de consulum exercitu Siculorumque auxiliis, inter istam obsidionem varia peste perierunt. Quadecaussa, simul quia nihil jam magnae rei ob hiemem propinquam suscipi poterat, Messanam redierunt. U.c.491. *Ingens numerus in illa obsidione amissorum.*

LIX. Anno deinde proximo cum imperio iverunt in Siciliam L. Valerius M. F. M. N. Flaccus et T. Otacilius C. F. M? N. Crassus consules, prioribus ducibus ad spem triumphi Romam digressis. Carthaginienses quidem, classe tamquam ad vastandam Italiam missa, novos consules a Siciliae cura distinere cupiverant. sed ii, constitutis circum litora globis militum, qui praedones arcerent, nihilominus in insulam transjecerunt. Tunc quoque multa Siculorum oppida in fidem recepta, recenti cladis Agrigentinae exemplo et metu: neque obsistentibus Poenis, quos super proelium adversum etiam seditiones mercenariorum militum angebant, Gallis praecipue ob mensium aliquot stipendia non soluta tumultuantibus. ad quos puniendos fraudem ejusmodi commentus est Hanno. U.c.492. L. Valerio, T. Otacilio coss. *Poeni seditione mercenariorum anguntur.*

LX. Sermone blando mitigatos modicum ad tempus quiescere jubet: sibi esse certam et propinquam oppidi cujusdam locupletis occupandi spem ostendit: ex ejus praeda cumulate Gallis etiam pro solutionis mora satisfactum iri confirmat. Ita sedatis illis, adeoque gratias agentibus, opportuno tempore, cum dispensatore suo, quem habebat fidelissimum, agit, ut specie transfugae, tamquam rationibus interversis, ad Otacilium consulem pergeret, indicaretque, nocte proxima Gallorum millia quatuor, ad urbem Entellinam proditorum opera recipiendam venturos, locatis insidiis circumveniri posse. Consul, rem non spernendam arbitratus, licet transfugae non omnino confideret, mittit delectam militum manum. veniunt et Galli ab Hannone decepti. Consurgentibus ad hos excipiendos Romanis, oritur proelium atrox, in quo Galli omnes interfecti, quum inulti noluissent occumbere, duplex Hannoni gaudium praebuerunt, conductitiorum insolentiam cum hostium haud exiguo detrimento non incallide vindicanti. *In his puniendis fraus Hannonis.* *Galli mercenarii Poenorum caeduntur.*

Cap. LVIII. Diodor. Zonaras. Cap. LIX. Eutrop. l. 2. Zonaras. Polyb. Frontin. Strateg. 3, 16. et Zonaras. Cap. LX. Frontin. Diodor. Frontin.

U. c. 492. LXI. Romae interim de aqua Anienis in urbem deducenda Minucius praetor in senatu retulit. Opus illud ex manubiis cenfor M'. Curius locaverat, sed, variis exortis impedimentis, res nonum in annum prolata tum retractabatur. creatique duumviri Curius et Fulvius Flaccus: sed, Curio quintum intra diem defuncto, gloria deductae aquae penes unum Fulvium fuit. Sub id tempus Hamilcar in Siciliam Hannonis successor Carthagine venit. Hannonem namque, ex mala pugna domum redeuntem, ignominiose exceperant Poeni, mulctatumque sex millibus aureorum praefectura dimoverant. Eum Hamilcarem patrem Hannibalis, qui sequens bellum Punicum adversus Romanos duxit, fuisse, quidam, similitudine nominum decepti, non recte tradiderunt. nam genitor Hannibalis Hamilcar extremis ejus belli temporibus in Siciliam cum imperio adolescens venit. sed celebritas ejus effecit, ut alterius ignotioris Hamilcaris acta Barcae Hamilcari, omnium, qui hoc nomine fuerunt, nobilissimo, adscriberentur. Successor igitur Hannonis Hamilcar, pedestri utique exercitu Romanos longe superiores esse cernens, mediterraneas quidem urbes nullas audebat adgredi, neque ex locis montosis et arduis in plana descendere: sed classe validus, qua haud dubie maris imperium tenebant, ea parte virium haud segniter utebatur, missoque iterum Hannibale ad vastandam Italiae oram, ipse Sicula litora circumvectus, pleraque maritima loca, quae Romanis sese adjunxerant, facile recuperavit. Qua re fiebat, ut, Romanis loca procul a mari remota, Poenis litoralia et occupantibus facile, et tuentibus, aequo utrimque momento spes metusque librarentur, neque facile, penes utrum populum totius belli victoria esset futura, judicari posset.

Hamilcar in Siciliam venit.

Alius Hamilcar Hannibalis pater.

Romani mediterranea, Poeni maritima loca facilius tuentur.

Cap. LXI. Frontin. de Aquaeductibus. Diodor. Zonaras, et Cic. de Off. 3, 26. Corn. Nepos in Hamilc. c. 1. Polyb. Zonaras. Polyb.

EPITOME

LIBRI SEPTIMIDECIMI.

Cn. Cornelius consul, a classe Punica circumventus, et per fraudem velut in conloquium evocatus, captus est. C. Duilius consul adversus classem Poenorum prospere pugnavit, primusque omnium Romanorum ducum navalis victoriae duxit tri-

Cn. Cornelius consul, a classe Punica circumventus, et per fraudem velut in conloquium evocatus, captus est] Quomodo hic captus sit a Carthaginiensibus, docet Polyaenus l. 6. ubi de Carthaginienſibus loquitur, in fine [16, 5.] Miſſos enim ad eum aït a Carthaginiensibus simulatos quosdam transfugas, qui ei se Liparam, Siciliae objectam, endituros pollicerentur. Cornelius itaque verſus Liparam navigavit. Carthaginienſes se de pace colloquium habere cum conſule fingere, suumque ducem peſſime a morbo habere. Rogaverunt, ut conſul in illorum naves transiret, quo facilius colloqui poſſet. Ubi primum transiit conſul, illi eum detinuerunt, et, in Romanos duce orbatos irruentes, facile victoriam consecuti sunt. *M. Cornelium* vocat Appianus in Libyco [p. 33.] H. VALES. Sed vel ipſe App. vel ejus librarii errarunt. Male etiam *Κορνήλιον Γάϊον* vocat Zonar. 8. Ann. 10. Non modo enim reliqui scriptores, sed et marmora Capitolina, *Cnaei* praenomen ei tribuunt. Praeterea *classe Punica circumventus*, omiſſa praepositione, Voss. *a classe Punica per fraudem veluti in colloquium evocatus*, duabus vocibus neglectis, Boend. *in colloquiis evocatus* Lovel. *in colloquium convocatus* Leid. Credidit librarius, per compendium scriptum fuiſſe *ĉvocatus*. V. ad Livii 22, 40, 8.

Cn. Duilius consul] *C. Duilius* vet. lib. lapid. Cap. et reliqui. SIG. Male hic a Zonara [8. Ann. 10.] et auctore de Vir. Illuſtr. [38.] *Cn.* vocatur. DELRIUS. *Caji* praenomen recte ei etiam tribuunt Leid. et Lovel. Si autem verum eſt, quod Hearnius refert, Harduinum ad Plinii 34. sect. 11. cenſuiſſe, e vett. monumentis *K.* vel *Caesonem Duillium* reponendum eſſe, in iterata Plinii editione, qua sola utor, sententiam mutavit. Deinde *Duilli-*

umphum. ob quam caussam ei perpetuus honos habitus est, ut revertenti a coena, tibicine canente, funale praeferretur. L. Cornelius consul in Sardinia et Corsica contra Sardos, et Corsos, et Hannonem Poenorum ducem feliciter pugnavit. Atilius Calatinus

us consul Leid. *Duellius consul* Lovel. *Duilius Cornelius consul* Voff. Sed recte *Duilius consul* Berg. et Boend. Praeter illa, quae notavi ad Silii 6, 665. et Liv. 2, 58, 2. v. Pighium in Annal. ad ann. CDXCIII. p. 22. Cl. Hearnium ad Eutrop. 2, 20. et Arntzen. ad Aur. Vict. de Vir. Inluftr. 38.

Ob quam caussam ei perpetuus honos habitus est, ut revertenti a coena tibicines canerent, et funale praeferretur] Vet. lib. *perpetuus quoque honos habitus est, ut revertenti a coena, tibicine canente, funale praeferretur.* Sic Valerius 3, 6. *Ad funalem cereum, praeeunte tibicine et fidicine, a coena domum reverti solitus est.* SIG. Haec verba significare poffunt, ei decreto publico hunc honorem habitum fuiffe. Sed id non ita eft: nam ipfe eum nemine prohibente sibi sumsit. V. Cic. de Sen. 13. et Amm. Marc. apud Freinsh. ad Flori 2, 2, 10. Aurelius Vict. de Vir. illuftr. 38. itidem ambigue: *Duilio concessum est*. DUK. *perpetuusque honos* Berg. a m. 1. *perpetuus quoque honos* a m. 2. Et ita etiam legunt Lovel. et Hearnii N. Deinde *tibicines canerent, et funale praeferretur,* ut ante Sigonium vulgo edebatur, Boend. Norvic. et Berg. *tibicines canentes proferrent* Voss. *tibicine canente funale praeferretur* Leid. et Lovel. Quod Sigonio placuit, quum alii, tum etiam Gronovii receperunt. At Clericus cum Freinshem. et Doujatio eam lectionem, quam expunxit, exprimi curavit.

L. Cornelius consul in Sardinia] Ex vet. lib. non vereor addere *et Corsica*. Nam in Verrii tabulis sic scribitur:

L. CORNELIVS. L. F. CN. N. SCIPIO. COS. AN. CDXCIV
DE. POENEIS. ET. SARDIN. CORSICA. V. ID. MART.

Et Zonaras (8. Ann. 11.) illum Valeriam Corsicae urbem principem aliasque multas expugnasse teftatur. DELR. Voces *et Corsica*, quas, ab edd. vett. exfulantes, Delrius ex vet. lib. eruit, ignorant Boend. et Norvic. Contra easdem servant Leid. Voss. Berg. Lovel. et Hearnii N. Recte itaque Gruter. eas in ult. ed. in contextum recepit, probantibus etiam Gronoviis: imprudenter vero Doujatius et Clericus, Freinshem. secuti, omiferunt. Praeterea *Sardos et Corsicos* Leid.

Atilius Calatinus consul, quum in locum iniquum, a Poenis circumsessum, temere duxisset exercitum] *Attilius* Leid. et Boend. cum plerisque edd. antt. *Actilius Callatinus* Berg. Sed recte in marmoribus Capitolinis

consul, quum in locum iniquum, a Poenis circumsessum, temere duxisset exercitum, M. Calpurnii tribuni militum virtute et opera evasit: qui, cum trecentis militibus eruptione facta, hostes in se converterat. Hannibal dux Poenorum, victa classe, cui

ATILIVS CALATINVS vocatur. V. ad Livii 5, 13, 3. Tum *in locum a Poenis circumsessum*, omisso *iniquum*, Exc. Pithoei. Insuper *a Poenis in locum circumsessum* Berg. *in locum a Poenis obsessum* Lovel. *in locum iniquum a Poenis circumseptum* Leid. Eadem ratione *obsessus* et *obseptus* permutari, supra vidimus ad 9, 43, 8. V. etiam Gebh. ad Liv. 21, 38, 8. Zonaras autem, hanc historiam narrans, 8. Ann. 12. refert, Romanos incidisse *ἐς Χωρία προλελοχισμένα*, *in loca insidiis praeoccupata*: cui *circumseptum*, quam *circumsessum*, magis convenire videtur. Frontin. vero 1, 5, 15. et 4, 5, 10. Romanorum exercitum in vallem demissum dixit, *cujus latera omniaque superiora hostis insederat*. Insuper *exercitum duxisset* alio ordine Berg. Lovel. et Boend. Ceterum omnia haec verba, ut et sequentia usque ad *in se converterat*, sive usque ad finem periodi, desunt in Voss. et Hearnii N.

M. Calpurnii tribuni militum virtute et opera evasit] Hunc l. 22, [60, 11.] *Calpurnium Flammam* nominat Livius: eundem *Q. Caedicium* Cato, alii *Laberium* appellarunt auctor Gellius 3, 7. SIG. *Μάρκος Καλπούρνιος* etiam vocatur Zonarae 8. Ann. 13. *M. Calpurnius Flamma* Plinio 22, 6. *Calpurnius Flamma* Floro 2, 2, 13. secundum Frontin. locis laud. *Alii Laberium, nonnulli Q. Caeditium, plurimi Calpurnium Flammam vocitatum scripserunt.*

Cum trecentis militibus eruptione facta, hostes in se converterat] *cum quatringentis militibus* Boend. quot ipsi etiam tribuit Cato, teste Gellio 3, 7. Sed reliqui constanter *trecentis* legunt, quibus adstipulantur alii scriptores, qui hujus historiae meminerunt. Tum *hostem in se converterat* Berg. *hostes in se convertit* Boend. atque edd. ante Gruter. anni 1628. cujus lectionem *converterat* servant Leid. et Lovel. Quamvis autem eamdem etiam Gronovii probarint, Clericus tamen, Freinshem. et Doujatii exemplo, *convertit* revocavit.

Atilius Regulus consul, victis navali proelio Poenis, in Africam trajecit] Haec verba Gruterus in postrema ed. ad sequentem Epitomen retulit, et, refectis ejus verbis initialibus *Atilius Regulus consul in Africa*, cum sequentibus conjunxit, interponendo voculas *et ibi*. in quo quin codd. suos secutus fuerit, nullus dubito, quum similem ferme lectionem inveniam in Leid. Berg. et Lovel. quemadmodum contra prioribus edd. consentiunt Voss. Boend. et Hearnii N. Priscam lectionem, quam, adstipulantibus Doujatio et Clerico, Freinshemius reduxit, servavi, non tantum ut ita conveniret inter Epi-

praefuerat, a militibus suis in crucem sublatus est. Atilius Regulus consul, victis navali proelio Poenis, in Africam trajecit.

tomen et Supplementa Freinshemii, verum etiam, quod eam lectionem veriorem esse judicem, et de diversis Atiliis Regulis consulibus in fine hujus et in initio sequentis Epitomes agi existimem: et quidem hic de C. Atilio Regulo Serrano, quem Fasti Capitol. ut et triumphales anno CDXCVI. consulem fuisse, et de Poenis navalem triumphum egisse docent: ibi vero de M. Atilio Regulo, quem anno seq. CDXCVII. M. Caedicio consuli in magistratu mortuo subfectum esse, iidem Fasti Capit. testantur.

JOHANNIS FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM LIBER VII.

IN LOCUM LIBRI XVII. T. LIVII.

I. Quartus jam belli Carthaginiensis annus exierat, neque poenitebat virtutis aut fortunae Romanos. proeliis enim omnibus, quotiescumque congressi cum Syracusanis, cum Poenis fuerant, victores discesserant: opulentas urbes oppugnando ceperant: aliae conditionibus in potestatem venerant. Sed quando bellum in insula gerebatur, neque commeatus, neque supplementa, quum opus esset, submitti poterant; et naves Carthaginiensium liberis et improvisis adpulsibus non modo Siculas urbes ad mare positas ex tuto vexabant, sed etiam, Italiae oram subinde vastantes, et detrimentum imperio Romanorum, et ignominiam famae inferebant: quum interim Africa indemnis, et periculorum malorumque omnium hostilium exsors haberetur. Itaque, re diligenter deliberata, senatui populoque Romano placuit, ut, classe comparata, non terra tantum, uti coeperat, dimicaretur cum Poenis, sed etiam maritimae aleae fortuna tentaretur.

U. c. 493. Cn. Cornelio, C. Duilio coss.

Romanorum commoda et incommoda bello Punico in Sicilia.

De iis deliberatio.

II. Haec prima Romanae urbi de navalibus rebus seria cogitatio fuit. quam haud minus forti felicique opera complevit, ac animo consilioque fidenti susceperat: ut non immerito judicaretur, orbis imperium genti Romanae deberi, cui, adversus exercitatissimum in re nautica populum classibus bellare volenti, nec ad rem adgrediundam audacia, nec ad regendam solertia, nec ad perficiendam constantia defuisset. Quum enim ad eam diem Romani adeo maritimam militiam non adtigissent, ut neque viros, qui navale proelium vidissent, neque naves ullas bellicas, ne fabricandarum quidem artifices idoneos haberent, maxima fiducia tantum opus adgressi, brevissimo tempore et navigare coeperunt, et dimicarunt maritima pugna, et homines a multis aetatibus rerum earum peritissimos superaverunt. Cura classis fabricandae mandata Cn.

De navalibus rebus seria cogitatio.

Classis fabricatur.

Cap. I. Polyb. 1, 20.

U. c. 493. Cornelio L. F. Cn. N. Scipioni Asinae, et C. Duilio M. F. M. N. qui consulatum recens inivcrant.

III. Navis erat una quinquercmis, quam Claudius, quo tempore freti transitum meditabatur, cupidine pugnandi propius ad litus perlatam, locisque vadosis et brevibus impeditam, pedestri manu ceperat. hujus ad exemplum classem exaedificari consules jussere, tantoque studio instituerunt operi, ut sexagesimum intra diem, quam caesa materia fuerat, classis centum sexaginta navium in anchoris staret. Sed nec ingenio minore, quam industria, consules expeditionem istam maturarunt. quum enim neque imperitos remiges in proclii discrimen adducere consultum putarent, neque exercendis iis tempus rerum gerendarum coarctare vellent, commenti sunt rem, uti prima specie ridiculam, ita usu eventuque prolixe commendabilem; ut interea, dum naves compinguntur, futuri remiges in litore sedentes officia sua docerentur. iisdem enim ordinibus dispositi, quos in ipsis navibus servaturi mox erant, hortatore in media turba collocato, ad illius vocem et praecepta movere et impellere remos, iterumque quiescere, haud aliter quam navigantes solent, jubebantur. Hac imaginaria exercitatione tantum profectum est, ut, postquam, paratis jam navibus, paucos dies in ipso opere industriam suam probavissent, jam confidere ipsis auderent consules, suamque et legionum salutem credere.

Inventum ad exercendos in sicco remiges.

Hortator remigum.

IV. Provincias deinde quum sortirentur, C. Duilio terrestre in Sicilia bellum, Cn. Cornelio classis evenit. Qui, adsumptis navibus septemdecim Messanam progressus, quo in adventum classis, quam sequi, ut primum posset, jusserat, necessaria praepararet, priusquam ad fretum illa accederet, in manus hostium incidit. Factum id Boodis astutia, quem Hannibal Punicae classis imperator legatum habebat, et credulitate consulis, qui, Liparaeis quibusdam ab hoste subornatis fidem habens, Liparae urbis per proditionem occupandae spem temere conceperat. ibi circumventus a Punicis navibus, conserere tamen manus, et pugnando salutem quaerere cogitabat: nisi Boodes altera fraude ipsum et tribunos militum, quasi de conditionibus cum Poeno loquuturos, suam in triremem pellexisset. ve-

Cn. Cornelius in manus hostium incidit.

Boodis Punicae fraudes.

Cap. II. Oros. 4, 7. Cap. III. Polyb. Auct. de vir. illustribus c. 37. Polyb. Plin. 16. 39. Flor. 2, 2. Polyb. Cap. IV. Zonaras. Polyb. Zonaras. Ὀλυμπιάδ. ἀναγρ. Polyb. et Liv. Epit. 17.

nientibus injectae sunt catenae: quo terrore quum ceteri sine certamine se tradidissent, Boodes, navibus omnibus potitus, captivos Carthaginem misit. U. c. 493.

V. Simile mox Poeni ducis peccatum fuit, eoque majoris opprobrii, quod neque Romani consulis incogitantia tam recenti exemplo ad cautionem profuisset. Didicerat, Romanam classem, juxta litus Italicum vela facientem, ad fretum tendere, neque procul abesse jam posse. volens igitur eam ex propinquo considerare, ut numerum navium, et quae in novo instituto Romanis agilitas et habitudo esset, accurate cognosceret, cum navibus quinquaginta proficiscitur: securus futuri, et classe, ut in cursu tuto solet, navigiis temere permixtis, parum composita. Igitur in flexu cujusdam promontorii quum in Romanam classem ordine commodo navigantem subito illatus esset, ante victus, quam ad pugnam parare se potuisset, amissa meliori parte navium, postquam ipse quoque ad extremum periculi venisset, cum ceteris vix effugit. Victrix classis, cognito Cornelii casu, simul ad C. Duilium misit nuncios, qui suum adventum ei significarent; simul ad proelium se parabat, quod ceteras Carthaginiensium naves propinquis locis agere compererat.

Poeni ducis periculum.

Victoria Romanorum.

VI. Ibi dum sollicitis animis incommoda suarum navium considerant, easque, rudi opere constructas, a Punicis velocitate longe superari reputant; venit cuidam in mentem machinae ad comprehendendas hostium naves tenendasque utilis, quam postmodum *corvum* vocaverunt. ejus haec forma fuit. Tignum erat rectum, teres, quatuor ulnas longum, crassitie dodrantali, trochleam in summo habens. huic in prora navis defixo aptabatur scala sex ulnas longa, lata pedes quatuor, composita ex transversis tabulis, quas impacti clavi ferrei firmiter continebant. in ea machina foramen relictum erat oblongum, quo tigno inducta complecteretur illud, eique cohaereret per spatium ulnarum quatuor, quanta ipsius tigni longitudo erat. scalae vero reliqua pars et tigno non inserta, quae ulnarum erat duarum, quibusdam velut articulis ita dependebat, ut facile attolli demittique posset. In extremo scalae validum adfixum erat ferrum, pistilli forma, praeacutum, quod in capite annulum habebat, ex quo funis, adligatus per trochleam tigni, in ipsam navis

Ingenium ad comprehendendas naves.

Ejus descriptio.

Cap. IV. Zonaras. Flor. Oros. 4, 7. Cap. V. Zonaras, Cap. VI. Florus. Polyb.

U. c. 493. *Usus.* proram demittebatur. tum, quoties voluissent, attracto fune, erigebatur scala, remisso ruebat, quidquid comprehendisset, infesto ferreì styli acumine defigens et vinciens.

Carthaginienses classe congredi cupiunt. VII. Inter haec C. Duilius consul, pedestri exercitu tribunis tradito, ad naves venit: intellectoque, Mylaïten regionem ab hoste vastari, cum universa classe ad eam oram proficiscitur. Grata res Carthaginiensibus fuit, qui, adversum mediterraneos homines et rei nauticae imperitissimos, certam sibi victoriam pollicebantur: ipsi quoque documento futuri, nullum umquam hostem ita contemni oportere, ut quidquam de cavendi diligentia et disciplina remittatur. Dux classis Hannibal, is qui copias ex Agrigento eduxerat, septireme vehebatur, quae fuerat regis Pyrrhi. hunc reliquae naves sequebantur, non tamquam ad proelium, per aciem et distinctos ordines, sed, ut cuique pronum erat, hostium contemptu properantes.

Corvorum novitatem admirantur. VIII. At postquam propius subgressi suspensos ex proris adversae partis minantesque corvos viderunt, rei novitatem admirati paullisper haesere. tandem, ferocissimo quoque imperitorum hominum rude commentum deridente, primae quaeque naves concitato impetu *Proelium navale.* invehuntur. Tum vero dimissi repente corvi, ut in quamlibet inciderunt, ita perforato tabulato haerentes invitam retinebant. milites autem Romani, si quidem sors tulerat, ut ex lateribus naves connecterentur, omni ex parte in hostiles insiliebant: quoties autem prorae tantum commissae essent, per ipsum tignum annexumque pontem armati bini transibant, tanto expeditius, quod utroque a latere scalae lorica genu tenus alta tutiorem incessum gradumque firmiorem praestabat. primi enim quique projectis ante se scutis frontem adversus hostium tela protegebant: pone sequentes sua scuta loricae utrimque adplicabant. sic etiam lateribus defensis, navem adversam collato gradu oppugnabant: fiebatque pugna non rostrorum, sed ensium *Romanus vincit.* virorumque cominus, et statariae similis. Unde Romano, qui robore praestabat, adversum homines leviter armatos, naviumque potius agilitate, quam manibus, confisos, facilis victoria fuit: celeriterque sunt expugnatae naves Punicae triginta, in quibus et praetoria septiremis capta est.

Cap. VIII. Flor. Polyb. Frontin. Strateg. 2, 3. Polyb.

IX. Hannibal tamen, quum ex navi, quae jam capiebatur, in scapham saltu se demisisset, captivitatem evasit: rapideque misso Carthaginem amico, qui famam cladis praeveniret, imminens ob rem male gestam supplicium astu declinavit. Is enim curiam ingressus, quasi re adhuc integra, consilium a senatu petiit, *congrediendumne cum Romana classe videretur?* Omnibus succlamantibus: *ne dubitandum quidem, aut differendum fuisse: Fecit*, inquit, *et victus est.* Ita non audentibus incusare factum, cujus, antequam fieret, auctores esse pro se quisque voluissent, capitis poena liberatus est imperator, praefectura navium adempta.

U. c. 493. Hannibalis commentum in evadendo supplicio ob rem male gestam.

X. Ceterum post fugam ducis e proelio reliquae Carthaginiensium naves (supererat autem pars multo maxima) impedito consilio, quid faciundum esset, ambigebant. pudebat excedere pugna, nullodum accepto incommodo, ne hoste quidem urgente. rursum Romanas naves aggredi corvorum metu cunctabantur. ad postremum undique circumvecti, et nauticas artes omnes experti, ubi omni ex parte opponi sibi rostra et objici formidabiles illas machinas vident, desperata victoria discessere. Mersae traduntur eo proelio naves Punicae quatuordecim, captae una et triginta, sum septem hominum millibus, postquam pugnando tria millia periissent. Hoc eventu, C. Duilio consule, adversus Poenos juxta Liparaeorum insulas certatum est: unde magnus Romanis etiam praedae fructus, sed longe amplissimus gloriae famaeque fuit.

Carthaginiensium navium dubitatio.

Mox fuga.

XI. Consul, adsumpto terrestri exercitu Segestam profectus, urbem, a Poenis ad extremum spei adactam, periculo exemit: inde Macellam pugnando cepit, Hamilcare nusquam occurrere auso: confirmatisque civitatum amicarum animis, aestate jam circumacta, Romam rediit. Cujus discessu res Punicae rursum efflorescere coeperunt. Primum enim ab obsidione Mytistrati post septimum mensem, multis suorum desideratis, discesserunt Romani. Deinde quum, inter ipsos et auxiliares dissensione orta, seorsim a legionibus inter Paropum et Thermas castra metati socii essent, illorum vecordia utendum ratus Hamilcar, improvisa irruptione supra millia quatuor occidit: ne-

Duilii discessu Punicae res efflorescunt.

Cap. IX. Val. Max. 7, 3, 7. ext. et Zonaras, et Auctor de viris illustr. c. 38. Cap. X. Polyb. Eutrop. l. 2. Oros. 4, 7. Flor. 2, 2. Zonaras. Cap. XI. Polyb. Zonaras. Diod. Eclog. l. 23. Polyb.

U. c. 493. que multum abfuit, quin totus Romanorum exercitus eadem clade involveretur. Tum igitur multa iterum oppida, partim expugnata sunt ab Hamilcare, partim proditione capta.

XII. Quae licet Romae haudquaquam laetis auribus acciperentur, levia tamen damna prae gaudio navalis victoriae reputabantur. Quum enim hactenus Romana virtus terreſtribus bellis invictam se praeſtitisset, non abs re laetabantur, iſto proelio maritimarum quoque virium non contemnendam opinionem quaesitam eſſe. unde, ad spem totius belli mirifice confirmatis animis, auctorem decoris inusitati novis etiam honoribus dignum judicaverunt. Primus itaque Duilius navalem triumphum de Siculis et claſſe Poenica egit Kalendis Intercalaribus. tulitque civitas, quod, honore iſto non contentus, alium sibi nullo exemplo privatus sumpsit, ut a coena redeunti tibicinis inter cantum funale praeluceret. Columna quoque roſtrata senatusconſulto posita in foro eſt, ex Pario marmore candido, quae, merſarum captarumque navium numerum, et summam pondusque pecuniae captae complexa, adhuc viſitur, sed extritis vetuſtate vocabulis pluribus. auri tamen nummos captos eſſe ter mille septingentos, argenteorum supra centum millia, aeris gravis vicies septies centena millia pondo, satis agnoscitur. Triumpho peracto, comitia C. Duilius habuit.

Duilii triumphus et alii honores.

U. c. 494. L. Cornelio, C. Aquilio, coss.

L. Cornelius L. F. Cn. N. Scipio, C. Aquilius M. F. C. N. Florus conſules facti. Provincias conſulares senatus decrevit Siciliam et claſſem. Cui claſſis obveniſſet, ei in Sardiniam et Corſicam transjicere, si e republica videretur, permiſſum. haec sors L. Cornelio quum eveniſſet, inſtructa claſſe profectus eſt. Haec prima Romanorum in Sardiniam et Corſicam expeditio fuit.

Prima Romanorum in Sardiniam et Corsicam expeditio.

XIII. Inſulae sunt locis ita conjunctae, ut eadem videri poſſint: coeli tamen solique natura, et, quod sequitur, hominum ingenio, multum diſſimili. Sardiniam, ut imaginem humani veſtigii referentem, *Ichnusam* veteres, itemque *Sandaliotin* dixerunt. Inde Sardum, Hercule Libyco genitum, ajunt frequentatae ab se inſulae nomen, quo hodie noſcitur, impoſuiſſe. Graecos etiam ad ea loca veniſſe cum Ariſtaeo, fabu-

Cap. XI. Diodor. Zonaras. Cap. XII. Florus. Eutrop. Tac. 2, Ann. 49. Faſti Capit. Cic. Cat. c. 13. Liv. Epit. 17. Plin. 34, 5. Sil. Ital. 6, 663. Pigh. Annal. Zonaras. Cap. XIII. Salluſt. Hiſt. 2, 1. Plin. 3, 7. Sil. Ital. 12, 355.

lis antiquis decantatum est; itemque post Iliaca bella, Troianos. Terra neque spatio soli maximis ejusdem maris insularum, neque bonitate fertilissimis multum cedit: parens optima pecudum, frumenti optimi feracissima, metallorumque, sed praesertim argenti, dives. Coelo tamen haud aeque salubri utitur, laudemque foecunditatis apud exteros pestilentioris aëris infamia corrumpit: per aestatem enim morbosa est, et in locis fertilioribus, magis. U.c.494.

XIV. Herbam praeterea producit vehementis veneni, apiastro persimilem, quae in cibo sumpta mentem adimit, nervisque violenter attractis labia distorquet in ridentium speciem; exitiali succo, nisi post vomitum lac aut aqua mulsa copiose bibatur. ita vis istius mali praesens diluitur: ceteris deinde incommodis ea medentur, quae in convulsionibus nervorum usui sunt. Etiam minimum animalculum per imprudentiam supersedentibus mortiferum est: *Solpugam* vocant: formicarum genus, tanto periculosioris malitiae, quod et latet facile propter exiguitatem, et ab ignaris naturae ejus etiam animadversum non timetur. Sardi, variis ex barbaris mixta natio, quum ingenio suo permittitur, lubentius latrocinio, quam agricultura, victitant: pelta et brevi ense armantur: thoraces ex pelle musmonum consuunt; arietes ita vocant, quos insula gignit, non lanam, ut alii, sed pro ea pilum caprorum more gestantes. Urbium celeberrima Caralis est, Africam spectans, et inde condita, cum pulcherrimo portu.

Herba Sardoa.

XV. Corsica nec amplitudine nec opibus Sardiniae comparanda, tertium tamen inter has insulas magnitudinis locum obtinere creditur. nomen a Corsa, muliere quadam, accepisse incolae tradunt, cujus ab armento taurus in hanc insulam ex Liguria transjecerit: Graecis *Cyrnus* vocatur. Montosa est et aspera, et plerisque locis penitus invia. quare populum etiam terrae suae similem alit, nullo humano cultu, feris propemodum ipsis intractabiliorem. capti in servitutem vix mansuescunt: sed aut impatientia laboris et jugi vitam exuunt, aut contumacia et stupiditate molesti

Corsicae descriptio.

Cap. XIII. Sallust. Fragment. incert. 25. Pausan. l. 10. Aelian. Hist. Anim. 16, 34. Solin. c. 10. Pompon. Mela, 2, 7. Strabo, l. 5. p. 225. Cap. XIV. Plin. 20, 11. Dioscorides 6, 14. et ibi Matthiol. Solin. Plin. 29, 4. Lucan. 9, 837. Strabo. Aelianus. Claudian. de bello Gildonico, v. 520. Cap. XV. Eustath. in Dionys. περιήγησιν. Sallust. Hist. 2, 3. Strabo, l. 5. p. 224.

U. c. 494. sunt heris. Mel in insula copiosum c[illegible] sed amari saporis; quale fit ex flore buxi, quam Corsica multam et crassissimam profert. idem tamen saluberrimum putatur; et sunt, qui longaevos in Corsica homines fieri opinentur, quod mel istud suum in continuo usu habeant. Oppida nec magna, nec frequentia populo, sed *Corsicae urbes.* tamen supra triginta numerantur: ex quibus facile principes sunt urbes Aleria, Phocaeensium colonia, et Etruscorum Nicaea. Hic quoque grave coelum est, et praeterea importuosum mare. Cum his igitur gentibus diu Carthaginienses bella gessere, et utriusque insulae dominatione, praeter inaccessa loca, potiti sunt. sed quia facilius erat, rudes et feros homines vincere, quam domare; tum alia, quibus eos continerent, excogitarunt, tum etiam, quo res vitae necessarias ex Africa petere cogerentur, quidquid ubivis frugum fructuumve erat, corruperant, etiam supplicio mortis indigenis proposito, si quis tale quid serere aut plantare instituisset: donec longa consuetudine facti mitiores imperium aequioribus animis pati didicerunt.

L. Cornelius Aleriam expugnat. Classem hostium fugat. XVI. Has ad insulas navigationem eo tempore L. Cornelius consul instituit. et prius quidem in Corsica urbem expugnavit Aleriam. quo facto ceteras facile et citra laborem aut periculum adjunxit. Inde Sardiniam petenti classis occurrit hostium; quam aggressus consul, antequam ad manus ventum esset, in fugam conjecit. Mox ad Olbiam profectus, quum in portu multas Carthaginiensium naves stare vidisset, neque se satis a pedestri robore instructum ad oppugnationem urbis, situ et defensorum multitudine validae, crederet, omisso in praesens negotio, domum ad plures milites adsumendos abnavigavit.

Navalium sociorum conspiratio Romae. XVII. Per idem tempus servilis in urbe motus, inter ipsa initia feliciter compressus, magna rempublicam sollicitudine simul adfecit, et liberavit. Ad classem instruendam ex gentibus recens devictis navales socii frequentes cogebantur: eorumque tum ad quatuor millia Romae convenerant, Samnites plerique. Ii, quod a mari abhorrerent, conditionem suam secretis sermonibus miserati, eo usque exarserunt, ut urbem incendere

Cap. XV. Diodor. 5, 13. Plin. 16, 16. Lycus apud Athenaeum l. 2, 7. Plin. 3, 8. Martianus Capella, l. 6. Diodor. 5, 13. Sen. Consol. ad Helv. c. 8. Aristot. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων. Cap. XVI. Freinshem. ad Flor. 2, 2. Zonaras. Cap. XVII. Oros. 4, 7.

dere atque diripere agitaverint. jamque ad tria servorum millia in eamdem sententiam pertraxerant, quotidie sumente vires conspiratione, quum Erius Potilius praefectus auxiliorum prudenti consilio periculum omne discussit. Simulato enim ejusdem factionis studio, machinationes eorum omnes exacte perdidicit: genus, numerum, nomina singulorum, qui in ea conjuratione essent, cognovit: loca, tempora, quibus ausuri quodque forent, exploravit. U. c. 494. *Prudenti consilio discutitur.*

XVIII. Nihil jam deerat ei, quo minus rem ad senatum deferret, praeter facultatem curiam adeundi: (nam voluntas supererat) sed, Samnitibus nusquam incomitatum sinentibus, perficere institutum nequibat. donec excogitato dolo persuasit eis, *uti, quo die senatus haberetur, in forum agminatim progressi, fraudem sibi in dimetiendo frumento factam esse vociferarentur: inde nasciturum occasionem*, dicens, *aut exsequendi consilii sui, aut certe speculandi, quid adversus subitos ejusmodi motus animi consiliique Patribus esset.* quoque plus fidei faceret, ipse processit una, neque comitem modo se tumultus ejus, sed principem ducemque praebuit. unde vocatus ad senatum conspirationis occultae periculum commentique sui caussas exposuit. Patres, dissimulata facti conscientia, miserunt, qui turbam illam, blandis verbis delinitam, domos abscedere juberent: *daturos operam Patres, ut, injuria, quae facta diceretur, sublata, juris sui cuique copia fieret.* Ita conjurati, latere adhuc consilium suum existimantes, digressi sunt. nocte vero proxima suos quisque servos, quos indicio Potilii sceleris esse participes cognoverant, vinxit. Samnitium quoque plerique in hospitiis suis comprehensi. *Mira ratio prodendi conjurationem, nihil suspicantibus consciis.*

XIX. Nescio, an haec cura, an vero aliud negotiorum aut valetudinis impedimentum C. Florum tenuerit, ne citius in Siciliam proficisceretur: in qua Hamilcar post proximam victoriam res Carthaginiensium magnis profectibus restituebat. Quippe, Camarina et Enna proditione receptis, Drepanum, ubi portus egregius erat, communivit, et in oppidi formam auxit, transductis illuc Erycinis, quorum urbem, ne Romanis usui foret, praeter templum Veneris, everterat. Multa deinceps alia loca dolo aut armis in potestatem redegerat, totaque Sicilia potiturus videbatur, nisi Florus, ob res istas ne sub hiemem quidem insulam relinquere ausus, obstitisset. *Hamilcaris res prosperae in Sicilia.* *Florum consulem etiam hieme in Sicilia manere cogunt.*

Cap. XVII. Zonaras. Cap. XIX. Diod. Eclog. l. 23. Zonaras.

U. c. 494. *L. Cornelius Sardos et Carthaginiensis vincit.* XX. Facilius alteri consuli bellum cum Sardis et Carthaginiensibus ad Olbiam fuit. quo reversus cum auctioribus copiis, Hannonem invenit, quem, Hannibale remoto, Carthaginienses rebus maritimis praefecerant. Pugna vehementi facta, Hanno fortissime dimicans, quum vinci suos videret, in confertissimos hostes irruens interfectus est, sequutaque oppidi deditio. Consul victoriae famam etiam humanitatis adversus hostem insigni documento decoravit. nam e tabernaculo suo corpus Hannonis efferendum curavit, amplasque ipsi fecit exsequias, cessantibus post mortem odiis, virtutem etiam in hoste honorandam esse recte judicans.

Strategema L. Cornelii. XXI. Inde recentis victoriae terrorem exolescere non passus, multas et alias Sardiniae urbes cepit, consilio doloque virtutem adjuvans. Solebat enim noctu, adpulsa litori classe, delectos ex cohortibus haud procul oppidis, quae adoriri constituerat, exponere: qui, locum insidiis opportunum occupantes, exspectabant, donec ad ipsas urbes subgressus consul oppidanos in arma compulsos simulatione fugae longius a moenibus elicuisset. tum illi, advenientes cursu, vacuas defensoribus urbes capiebant. eo astu complures in potestatem venere: tantumque vincendo processum est, ut neque in Corsica neque in Sardinia Poenorum exercitus consistere possent. Qua de caussa minime dubitatum est, quin Romam reverso triumphus amplissimus decerneretur. triumphavit de Poenis et Sardinia et Corsica ante diem quintum Idus Martias, quum magnam ex insulis istis praedam et multa millia captivorum adduxisset.

U. c. 495. A. Atilio, C. Sulpicio coss. XXII. At in Sicilia C. Florus proconsule Mytistratum obsidebat, locum munitum, et semel iterumque frustra tentatum. Ne tum quidem prius expugnari potuit, quam novus consul A. Atilius A. F. C. N. Calatinus veniret. huic enim Sicilia provincia; collegae ejus C. Sulpicio Q. F. Q. N. Paterculo classis evenerat. Ii, quod Panormi Carthaginiensium hiberna erant, cum omnibus copiis eo profecti, acie instructa fecere pugnandi copiam hostibus. sed, nemine contra prodeunte, Hippanam petierunt: quae urbs ex itinere oppugnata, statimque capta est. Inde Mytistratum perrexit Atilius, quam acriter defensam ad extremum fati-

Cap. XX. Oros. 4, 7. Val. Max. 5, 1, 2. Sil. Ital. 6, 671. Cap. XXI. Frontin. 3, 9, et 10. Flor. 2, 2. Fasti Capitol. Eutrop. l. 2. Cap. XXII. Zonaras. Diodor. Zonaras. Polyb. 1, 24. Zonaras.

gati lamentis mulierum atque puerorum propugnatores deferuerunt. ita, praesidio Carthaginienfium noctu digreffo, prima luce portas oppidani aperuerunt. Sed Romani, malorum, quae in obfidione pertulerant, nimium memores, obvios sine discrimine sexus aetatisve caedebant: donec A. Atilius proclamari juffit, *praedam et homines capientium fore*. tum demum crudelitatem avaritia vicit: servatique Mytiftratenfium reliqui sub corona venierunt: urbs direpta eft et diruta. U. c. 495. *Mytiftratum capiunt Romani.*

XXIII. Camarinam inde ductus exercitus, ob regionem parum diligenter exploratam, maximum in discrimen incidit. Poenus enim imperator obviam profectus loca superiora prior occupaverat, Romanasque copias, in vallem iniquam temere demiffas, circumsidebat. Certum ante oculos omnium exitium, et Caudinae cladis imago verfabatur: nisi confilium et virtus M. Calpurnii Flammae, qui tribunus militum eodem in exercitu agebat, rebus pene defperatis subveniffet. Nam is, P. Decii sequutus exemplum, qui tribunus militum idem in Samnio fecerat, adfumptis militibus trecentis, ad tumulum quemdam occupandum ivit, nulla spe evadendi, sed amore laudis et servandi exercitus cupiditate ipfe militesque ejus accensi. Fertur, quum eo duceret, ita suos adloquutum effe: *Moriamur, milites, et morte nostra eripiamus ex obsidione circumventas legiones*. Atque ita factum eft. hoftibus enim in hos conversis, dum acerrima pugna quantumvis multos morituri detinent, conful evolvere sese locis infeftis potuit: Carthaginienfes, interfectis, qui se objecerant, nihil in detectis jam infidiis ponentes spei, discefferunt. *M. Calpurnii Flammae virtus.*

XXIV. Itaque Calpurnii miraculo proxima fortuna fuit: qui, repertus inter suorum hoftiliumque cadaverum cumulos, quum solus omnium adhuc spiraret, sublatus atque diligenti cura refectus, quum inter multa vulnera lethale nullum accepiffet, diu poftea fortem fidelemque operam reipublicae praeftitit, magnoque terrori hoftibus fuit. Qui si apud Graecos tantum virtutis specimen ediditfet, neque praemiorum, neque monumentorum satis potuiffet decerni. nunc homini Romano tanti facinoris merces corona ex gramine fuit: memoria vero facti adeo negligens, ut vix de nomine *Et miraculo proxima fortuna.*

Cap. XXII. Diodor. Zonaras. Cap. XXIII. A. Gell. 3, 7. Frontin. 4, 5. Liv. Epit. 17. Liv. 7, 34. Flor. 2, 2. Liv. 22, 60. Zonaras. Cap. XXIV. Oros. 4, 8. Auctor de viris illuftr. c. 39. M. Cato apud A. Gell. 3, 7. Plin. 22, 6.

U. c. 495. fortissimi viri constet. eumdem enim *Calpurnium Flammam* plerique, sed M. Cato *Q. Caeditium*, Claudius Quadrigarius *Laberium* vocatum esse tradiderunt.

Camarinam occupant Romani. Item Ennam et alia loca.

XXV. Ceterum emersus ex his angustiis consul, quum et error pudorem, et periculum vigilantiam acuisset, majoribus iterum viribus et intentiore cura oppugnare urbem adgressus, postquam sine machinis parum proficiebat, ab Hierone petitas accepit. earum violentiae cessit murus, redactosque in potestatem Camarinenses majori ex parte sub hasta consul vendidit. tum ad Ennam itum: ea quoque proditione recepta: praesidiarii partim a Romanis in oppidum admissis interfecti sunt, alii fuga dilapsi ad suarum partium loca se receperunt. Sittanae possessionem non dolus, sed virtus dedit, magna vi pulsis, qui defenderant, et urbe expugnata. Neque moram fecerunt minora quaedam in ea Siciliae parte oppida, quin protinus missis legatis consuli se traderent. Qui, praesidiis per commoda loca dispositis, in Agrigentinum agrum signa promovit, ibique Camicum castellum opera proditorum recepit. Unde perculsi, qui Erbessum tenebant, oppido relicto fugerunt. sic Erbessus quoque ad Romanos rediit. Hoc successu consul animatus, et quod Liparaeorum haud paucos sibi favere putabat, ad illorum urbem admovit exercitum. Ibi non pro cetera felicitate res processit. Hamilcar enim, Romani ducis consilio sagaciter deprehenso, Liparam clam intraverat, intentusque tempus bene gerendae rei exspectabat. Quod Romanus quum ignoraret, audacius et incautius subiens muros, repentina Poenorum eruptione turbatur. vulnerati sunt in eo conflictu permulti; caesorum quoque non exiguus numerus fuit.

Hamilcar Romanos caedit.

C. Sulpicius in Africam navigat.

XXVI. Interea C. Sulpicius consul in Sardinia cum Poenis aliquoties prospere dimicavit: tantumque hinc accessit animi, ut Africam versus vela facere auderet. Id vero minime ferendum esse Carthaginienses arbitrati, Hannibalem, qui ex Sicula fuga Carthagine adhuc agebat, iterum navibus suis praeponunt, multisque et praestantissimis praefectorum navalium adjunctis, classem hostilem a patriis litoribus repellere jubent. Solvit is quidem, ut pugnaturus. ceterum, quominus concurreretur, intercessit tempestas, quae, utris-

Cap. XXIV. Frontin. A. Gell. Cap. XXV. Diodor. Polyb. 1, 24. Diodor. Polyb. et Zonaras. Diodor. Polyb. Zonaras. Cap. XXVI. Oros. Polyb. Zonaras.

que gravis incumbens, ad loca tranquilliora submovit invitos. Sardiniae tamen portus ambo duces tenuerunt. U. c. 495.

XXVII. Ibi quum in anchoris haberent naves, Sulpicius, quo Poenum in apertum mare perliceret, quosdam subornat, qui transfugarum specie persuaderent Hannibali, Romanos iterum in Africam navigare. Deceptus ille hoc vaframento, celeriter educta classe, in consulem, idoneo loco praestolantem, imparatus incidit: multaeque naves Punicae depressae sunt, priusquam scire possent, quid ageretur; quum insidias consulis tempestatis favor et opportune orta caligo texisset. Tandem re intellecta reliquae repetiverunt portum, aut in litus se ejecerunt: ibi, profugientibus remigibus, pleraeque inanes captae sunt. Hannibal enim, desperato, teneri portum posse, in oppidum Sulcos se contulerat, ubi, seditione orta, comprehensus a Carthaginiensibus, qui eodem ex pugna confugerant, quod ejus temeritatem et stultitiam cladis suae caussam fuisse dicerent, crucique adfixus periit. Sed haec victoria Romanis paullo post detrimenti nonnullius caussa fuit. quum enim, sublato classis Punicae metu, in vastatione agrorum contemptius et securius versarentur, improviso Poenorum Sardorumque incursu, Hanuone quodam duce, fusi sunt. Censuram hoc anno C. Duilius gessit cum L. Cornelio Scipione, prioris anni consule, Janique templum apud forum olitorium struxit. Triumphi dehinc duo spectati: prior C. Aquilii Flori proconsule de Poenis ante diem quartum Nonas Octobres; alter C. Sulpicii consulis de Poenis et Sardis, ante diem tertium Nonas.

Hannibalem vincit.

Hannibal crucifigitur.

Triumphus C. Aquilii Flori, et C. Sulpicii.

XXVIII. Quum deinde C. Atilius M. F. M. N. Regulus et Cn. Cornelius L. F. Cn. N. Blasio iterum consules essent, sacra quaedam, procurandis prodigiis fieri solita, senatus faciunda censuit, quod in Albano monte, locisque aliis pluribus, atque adeo in urbe ipsa, lapides frequentes grandinis instar deciderant. Latinas ferias instaurari, caussaque earum dictatorem dici visum est. Q. Ogulnius L. F. A. N. Gallus dictator, M. Laetorius M. F. M. N. Plancianus magister equitum fuerunt. C. Atilius, qui classi praeerat, ad Tyndaridem Siciliae quum appulisset, classem Punicam or-

U. c. 496. C. Atilio, Cn. Cornelio coss.

Dictator ad instaurandas ferias Latinas.

Cap. XXVII. Liv. Epit. 17. Polybius. Zonaras. Fasti Capit. Tac. Ann. 2, 49. Fasti Capit. Cap. XXVIII. Zonaras. Fasti Capit. Polyb.

U. c. 495. *C. Atilius Punicam classem invadit.* dine parum compofito praeternavigantem confpicatus, ejus oppugnandae consilium subito cepit: juffisque sequi ceteris navibus, ipfe cum decem, quae primae parari potuerunt, evolat, et ad Poenos jam longius evectos summa velorum remorumque contentione pergit.

XXIX. Hamilcar in ea claffe vehebatur, non contemnendus imperator: qui, paucas sibi naves inftare videns, alias portu vix egreffas effe, magnam partem *Anceps pugna.* etiamnum in anchoris haerere, converfo curfu C. Atilium ejusque naves tota claffe circumvenit. depriınuntur celeriter naves novem, impari adverfum tanto plures certamine nequidquam omnia expertae. Praetoria tamen, meliori, quam ceterae fuerant, remigio inftructa, sociisque navalibus praefentia confulis animatis, vi perrupit, salutemque invenit. jam enim aderant Romanorum aliae naves, quarum superventu mu*Victoria Romanorum.* tatur fortuna pugnae. merguntur Punicae naves octo, capiuntur cum ipsis remigibus decem: reliquae ad Liparaeorum infulas intendunt curfum. Haec mari gefta. Terreftrium copiarum segnius bellum fuit, urbe Lipara sine succeffu oppugnata. sed in apertorum locorum vaftationem defaeviit hoftilis ira: eademque calamitas etiam Meliten infulam haud longe diffitam comprehendit. Ob haec gefta C. Atilius conful triumphum navalem de Poenis egit. Eodem anno etiam A. Atilius proconfule ex Sicilia de Poenis triumphavit ante diem quartumdecimum Kalendas Februarias. laetaeque tum Romanis res erant, qui non terreftribus modo proeliis, sed etiam maritimis superiores, non jam de Sicilia adnexisque infulis, quarum imperium satis sibi certum effe putabant, sed de Africa invadenda, bellique terrore Carthaginis ipsius portis impingendo incipiebant confultare.

Cap. XXIX. Zonaras. Polyb. Zonaras. Oros. 4,8. Fafti Capit. Auctor de viris illuftr. c. 39. Fafti Capit. Zonaras.

EPITOME

LIBRI DECIMI OCTAVI.

Atilius Regulus in Africa serpentem portentosae magnitudinis cum magna militum clade occidit, et, quum aliquot proeliis bene adversus Karthaginienses pugnasset, successorque ei a senatu prospere bellum gerenti non mitteretur, id ipsum per literas ad sena-

Atilius Regulus in Africa serpentem] Vet. lib. *Atilius Regulus consul in Africa*. SIG. Ad finem Epitomes praeced. dictum est, periodum istius Epit. finalem a Grutero in ed. postr. ad finem hujus trajectam esse, resectis quatuor prioribus hujus Epit. vocabulis, et interpositis duabus voculis *et ibi*, quibus periodum illam sequentibus *serpentem portentosae magnitudinis* adnectebat. Grutero per omnia consentit Lovel. nisi quod, pro *et ibi*, tantum legat *ibi*. At Leid. periodo ex priori Epitoma in hanc rejectae subjicit nihilominus *Atilius Regulus in Africa serpentem*. Similiter etiam Berg. nisi quod alio ordine legat *Atilius Regulus serpentem portentuosae magnitudinis in Africa*. Ex reliquis codd. qui vett. edd. adsentiuntur, vocem *consul*, a Sigonio additam, ignorant Voss. Boend. Exc. Pithoei, Norvic. et Hearnii N. Ex unico igitur Sigonii vet. lib. adsumtam expunxi. Utrum autem historia haec acciderit, quo anno Regulus consul esset, an vero, quum, deposito consulatu, imperium ipsi prorogatum foret, incertum puto. *Consulem* tamen vocat Gellius 6, 3.

Serpentem portentosae magnitudinis cum magna militum clade occidit] Hanc historiam a T. Livio curiose pariter ac facunde relatam scribit Valerius [1, 8, ext. 19.] Quam eamdem recitat etiam ex Aelio Tuberone Gellius l. 6, 3. SIG. *portentuosae magnitudinis* Leid. Voss. Berg. Lovel. Boend. et pleraeque edd. antt. quomodo etiam in Mstis et edd. Suetonii legi, Cel. Burm. testatur ad Sueton. Domit. 4. V. infra ad Livii 39, 1, 5. Deinde *maxima militum clade* Leid. Norvic. et edd. usque ad Gruterum, qui anno 1628. *magna* substituit, cui concinunt Voss. Berg. Lovel. et Boend. quorum duo medii etiam alio ordine *magna clade militum*. Saepius superlativum pro positivo gradu librarios in Livii epitomis dedisse, infra videbimus ad Epit. 51. Et ipsum etiam Livium *multos milites*, non *plurimos*, dixisse, colligendum videtur ex Val. Max. loco a Sigo-

tum missas questus est. in quibus inter caussas petendi successoris erat, quod agellus ejus a mercenariis desertus esset. Quaerente deinde fortuna, ut magnum utriusque casus exemplum in Regulo proderetur, arcessito a Karthaginiensibus Xanthippo Lacedaemoniorum duce, victus proelio et captus est. Res deinde a ducibus Romanis omnibus terra marique prospere gestas deformaverunt naufragia classium.

nio laudato. Denique *cecidit* Leid. V. ad Livii 36, 36, 6.

Quum aliquot proeliis adversum Karthaginienses pugnasset] Vet. lib. *Cum aliquot proeliis bene adversus Carthaginienses pugnasset.* SIG. Ita et Leid. Voss. Berg. Lovel. Boend. et Hearnii N. Passim *adversus* in Mstis Livii et Epitomarum legi, ubi editores ostentant *adversum*, infra videbimus ad Epit. 47.

Successorque a senatu] Membranae *successorque ei a senatu* continent. DELRIUS. Eam lectionem, quam Gruterus anno 1628. in contextum recepit, firmavit etiam Leid. Voss. Berg. Lovel. et Boend. Sed, in Norvic. perpetuo editionum adsecla, non reperiri, Hearne testatur.

Id ipsum per literas ad senatum missas questus est] *ad senatum scriptas* Voss. Lovel. et Hearnii N. *ad senatum missas scriptas*, recepta utraque lectione, Leid. *questus est* primus Gruterus anno 1628. recepit, quum antea *conquestus est* ederetur. Lectionem autem Gruteri probant Leid. Voss. Berg. Lovel. et Boend. aliam solus Norvic. Melius itaque Gronovii aliique Gruterum secuti sunt, quam Freinsh. Doujat. et Clericus priorem scripturam revocarunt.

Inter caussas petendi successoris, quod agellus ejus a mercenariis devastaretur] Vet. lib. *a mercenariis desertus esset.* Sic Valer. l. 4, 4. *Consulibus scripsit, villicum in agello, quem septem jugerum in Pupinia habebat, mortuum esse, occasionemque nactum mercenarium, amoto inde rustico instrumento, discessisse: ideoque petere, ut sibi successor mitteretur, ne deserto agro non esset, unde uxor et liberi sui alerentur.* SIG. *inter caussas petendi successoris fuit* Lovel. et Leid. *inter caussas successoris erat* Berg. et Boend. Et ita ediderunt Mogunt. Aldus, aliique, usque ad Gruter. qui anno 1628. voculam *erat*, quam principes edd. ignorarant, iterum expunxit. Praeter Voss. codicem, eamdem lectionem Gronovii aliique retinuerunt. Contra τὸ *erat* restituerunt Freinshem. Doujat. et Clericus, quibus non adversor. Praeterea *desertus esset* etiam Berg. Lovel. et Boend. *esset desertus* Leid. Voss. Sed lectionem, quae ante Sigon. vulgo circumferebatur, ostentat Norvic. Seneca Valerio concinit in Consol. ad Helv. 12. *Atilius Regulus, quum Poenos in Africa funderet, ad senatum scripsit, mercenarium suum discessisse, et ab eo desertum esse rus.*

Victus proelio et captus est]

Ti. Coruncanius primus ex plebe pontifex maximus creatus est. P. Sempronius Sophus, M.º Valerius Maximus censores, quum senatum legerent, tredecim senatu moverunt. lustrum condiderunt, quo censa sunt civium capita ducenta nonaginta septem millia, septingenta nonaginta septem. Regulus missus a Karthaginiensibus ad senatum, ut de pace, et, si eam non posset impetrare, de captivis commutandis ageret, et

victus in proelio edidit Aldus, et post eum reliqui, usque ad Gruterum; qui praepositionem, in nullo cod. obviam, omisit. *victus et captus est* Leid. In verbis sequentibus *deformaverunt*, pro *deformavere*, Voss. Berg. Lovel. et Boend.

T. Coruncanus] *Ti. Coruncanius* vet. lib. Triumphi Capitolini, Polybius, Pomponius [l. 2. §. 35. et 38. D.] de Origine juris. SIG. *T. Cornicanus* Boend. *T. Corinctianus* Berg. *T. Coruncanus* Exc. Pithoei, Norvic. et Hearnii N. *Tib. Corvicanus* Voss. *Tiberius Coruncanus* Lovel. *Tib. Coruncarius* Leid. Post Sigonium, pontifici maximo verum nomen vindicantem, Freinsh. in Epit. Liv. edidisse miror *T. Coruncanus*, in supplem. Liv. hujus libri c. 48. *Tib. Coruncanus*. Praeeuntem Freinsh. secuti sunt Doujatius et Clericus. Mox verbum *est* omisit Gronov. quod constanter et priores edd. et omnes scripti, etiam Norvic. servant.

M. Sempronius Sophus, Valerius Maximus censores] *P. Sempronius Sophus, M. Valerius Maximus censores* ex Capitol. lapidibus. SIG. Olim edebatur *M. Sempronius Scopus, Valerius Maximus censores*; quomodo est in Boend. et Norvic. *M. Sempronius Scopus censores* in Voss. *M. Sempronius Valerius Maximus, C. Sempronius Scopus censores* in Berg. neque aliter in Lovel. nisi quod *Scofus* legat, et vocem *censores* omittat. *M. Sempronius Valerius Maximus, Cn. Sempronius Strophus censores* Leid. *M. Sempronius Valerius Maximus, C. Sempronius Sceva* Hearnii N. Primus Froben. pro *Scopus*, anno 1531. recte restituit *Sophus*. Sed totum locum ad fidem marmorum Capitol. emendavit Sigonius, in cujus scholio per errorem librariorum exstat *M. Valerius*, quum optime in contextu *M.º Valerius* edi curarit. V. etiam Pighium in Annal. ad ann. DI. p. 44. Laudari igitur nequit, Freinsh. qui supplemento hujus libri c. 48. itidem marmorum illorum scripturam recepit, attamen in Epit. edidisse *P. Sempronius, M. Valerius Maximus censores*. Et nihilominus Freinshemium imitantur Doujatius et Clericus. Apud Valer. Max. 2, 9, 7. non *M. Valerius*, ut nunc in optimis circumfertur, sed *M.º Valerius et P. Sempronius*, ex iisdem marmoribus, ut Pighius monuit, emendandum est. Mox *senatum regerent*, pro *legerent*, Leid. et Lov. Sed *regere* et *legere* etiam alibi in Mstis commutantur. V. (* ad 32, 7, 2. Markl. ad Statii 1. Silv. 2, 267.) N. Heinsium ad Ovid. 3. Fast. 462. Passim etiam literae *L*

jurejurando adstrictus, rediturum se Karthaginem, si commutari captivos non placuisset; utrumque negandi auctor senatui fuit: et, quum fide custodita reversus esset, supplicio a Karthaginiensibus de eo sumto, periit.

et R. confunduntur. V. ad Livii 28, 36, 7. Praeterea *XVI senatu moverunt* Exc. Pithoei. Sed notam numeri quinarii librarii dissolverunt in *II*. V. ad Livii 37,22, 4. Reliqui codd. in vulgatum conspirant.

Capita CCCXVI millia, CCXVII] Vet. lib. *CCXCVII millia, DCCXCVII.* Recte. nam priore lustro [Epit. 16.] ex Eutropii sententia censa sunt *CCXCII millia.* SIG. Vet. lib. Sigonii adsentiuntur Leid. et Lov. at *CCCXVI M. CCXCVII* praefert Boend. *CCCXVII, CCXCVII* Voss. *CCCXVII millia, CCXVII* Norvic. ac quaedam ex antt. edd. *CCXVII millia CCXCVII* edd. Rom. anni 1472. et Parm. *CCCXXVII millia, CCXCVII* Berg. Nescio vero, quae correctiora vocet exemplaria Pighius in Annal. ad ann. DI. p. 44. in quibus legi monet *CCXCVII.* ∞. *CCXXVII.* Ita sane in nullo vel scripto vel excuso libro invenio. Voces autem *civium capita* desunt in Leid.

De pace, et, si eam minime impetraret, de captivis commutandis ageret] Vet. lib. *et, si eam non posset impetrare.* SIG. Ita et Leid. Voss. Berg. Lov. et Boend. Solus Norvic. apud Hearnium veterem lectionem retinet. Praeterea *de pace ageret* Voss. Berg. Boend. et Hearnii N. Insuper *de commutandis captivis* Berg. Lovel. et Boend.

Jurejurando adstrictus est, rediturum se Karthaginem] Vet. lib. *jurejurando adstrictus rediturum.* SIG. Sigonius insuper edidit, mutata distinctione, et vocula una adsumta, *et jurejurando adstrictus rediturum se Carthaginem si commutari captivos non placuisset; utrumque negandi auctor senatui fuit.* quod placet, et omnium meorum codd. consensu firmatur. In contextum itaque recepi. Antea majori distinctione oratio post vocem *placuisset* intercidebatur.

Auctor senatui fuit: et, quum fide custodita reversus esset] *auctor senatus fuit* Leid. *auctor i sen. fuit* Boend. Deinde *reversus est* Voss.

JOHANNIS FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM LIBER VIII.

IN LOCUM LIBRI XVIII. T. LIVII.

I. Consulatum deinde L. Manlius A. F. P. N. Vulso Longus inivit, et Q. Caedicius Q. F. Q. N. cui in magistratu mortuo suffectus est M. Atilius M. F. L. N. Regulus, qui semel consul fuerat. Hoc anno demum Africa, quae haetenus cladium hostilium exsors egerat, sentire bellum coepit, Romanis in eam ingressis, postquam Carthaginiensium classem magna pugna vicissent. quae uti gesta sint, ipsiusque Reguli utramque fortunam, et indignum viri virtute exitum, hoc libro exponemus. Anno superiore eum C. Atilio consule Carthaginienses ita proelio navali contenderant, ut, quamquam ipsi, pluribus amissis navibus, pugna priores excessissent, tamen, quia Romanas etiam aliquot submerserant, se non inferiores fuisse interpretarentur: Romani contra eventum eum pro victoria haud dubia computabant. Ita fiebat, ut spe et fiducia pari populus uterque studium maritimarum rerum per aemulationem summam prosequeretur.

U. c. 497. L. Manlio, Q. Caedicio coss. *M. Regulus Africae infert bellum.* *Classes utrimque.*

II. Igitur et consules in Africam transferre bellum jussi, eum trecentarum triginta navium classe Messanam adpulsi, atque inde litus Siciliae dextrum legentes praeter Pachynum ad recipiendas pedestres copias, tum castra circa Ecnomum collem habentes, pergebant: et sub idem tempus Hamilcar imperator Poenorum, et praefectus classis Hanno, trecentarum quinquaginta navium duces, Carthagine Lilybaeum, et inde Heracleam Minoam transgressi, eo in portu stationem agitabant, consilia Romanorum observantes, et, si versus Africam instituere cursum auderent, prohibituri. Quod edocti consules ad utrumque casum studiose cuncta comparant, ut, sive navalis proelii ten-

Hamilcar et Hanno consilia Romanorum observant.

Cap. I. Fasti Capit. Polyb. 1, 25. Cap. II. Oros. 4, 8. Polyb.

U. c. 497. tandae spes forent, sive alicubi exscensionem fieri oporteret, consilium in expedito haberent. Itaque, pugnacissimis quibusque militum in naves impositis, quatuor classes, tamquam ejusdem universae partes totidem, faciunt. legionem primam in prima classe, duas sequentes ordine suo constituunt: in quarta collocant triarios. Has copias ita disponunt, ut singulis navibus treceni remiges, milites vero centeni viceni vehantur. ita numerus hominum in universa classe ad millia centum quadraginta accedebat. Hunc numerum aliquanto superabant Poeni, plus centum quinquaginta millibus hominum adducentes.

Consules classem dividunt.

Poenorum numerus.

III. Et militum quidem genus prae suis parvi faciebant consules. Major ea deliberatio erat, quum in alto mari pugnandum fore appareret, ubi celeritas navium et gubernatorum artes plurimum valent, quo ordine adversus istud discrimen aptissime componi acies posset. postremo rationem instruendae classis talem ineunt. Hexeres duas, quibus consules ipsi vehebantur, pariter in fronte statuunt: utrique harum hinc primam, inde secundam classem longa et simplici serie adnectunt, ita conlocatis navibus, ut omnium prorae foras obversae essent; hexeresque propemodum conjunctae irent, proximae his longius inter se digrederentur; atque ita deinceps spatium inter duas oppositas naves relictum cum ipsis ordinibus cresceret. Sic minimo inter primas naves, maximo inter postremas intervallo, quum ex duabus istis classibus forma cuneatae aciei effecta esset, tertiam deinde legionem admoverunt: quae, simplici navium ordine spatium istud inter priores duas apertum praetexens, triquetram totius aciei faciem exhiberet. Pone hanc, a tergo tertiae classis, hippagines funibus tractoriis ad naves tertianorum pertingentibus remulco trahebantur. Postremi omnium triarii navibus unam in seriem, sed semicircularem, exporrectis ita priores ambibant, ut ab utroque cornu prominerent. Ita totum corpus, fronte cava, postremis partibus solidis, rostri navalis similitudinem praeferebat: non minus ad sustinendam impressionem firmum, quam ad inferendam habile.

Ordo Romanarum navium.

Triarii in classe.

IV. Sed Carthaginiensium duces, Romanae classis adventu per exploratores cognito, quum urbem suam aditu facilem, imbelle vulgus, accolas leves et ad mutandam fidem pronos cogitarent, obviam ire decernunt, omnia prius experiri certi, quam tutum in Afri-

Poeni duces obviam eunt Romanis.

cam cursum Romanis navibus permitterent. Igitur suos paucis cohortati, *ut memores non de praesentibus modo, sed omnibus, quos domi quisque charissimos haberent, pugnandum esse, obfirmatis et alacribus animis proelium capesserent,* naves conscendunt, bonaque cum spe sua et navalium sociorum ex portu evehuntur. Neque longe Romana classis aberat. itaque haud procul Heraclea pari utrimque robore concurritur. U. c. 497. *Proelium navale.*

V. Poeni duces inter se ita comparaverant, ut in dextro cornu Hanno curaret; (erat autem idem ille, qui apud Agrigentum infeliciter pugnaverat) ceteris praeesset Hamilcar. Naves autem suas, animadversa Romanorum acie, quadripartito et ipsi diviserant. Harum quae totius aciei sinistra erat, in figuram arcus sinuata terram versus inclinabat. ceterae simplicibus ordinibus extentae, proris navium in hostem versis. ex his dextrum cornu, in quo rostratarum et quinqueremium celerrimae erant, Hanno versus altum mare, quantum poterat, exporrexit, si pugna aliunde commissa esset, circumdaturus hostem. *Punica acies.*

VI. Neque diu morati consules in medias Poenorum naves cum duabus classibus suis se intulerunt. Hamilcar, quo Romanorum aciem distraheret, suis praeceperat, ut, commissa pugna, fugam continuo caperent. Quod quum factum esset, Romanique cedentes avide persequerentur, illis quidem ob celeritatem navium innoxia fuga fuit: at Romanorum acies, uti voluerat Hamilcar praevideratque, divulsa est, triariis et tertia classe suo adhuc loco se tenentibus. Quod ubi perfectum esse vidit, subito dat e navi sua signum, ut conversis proris pugnam cum insequentibus ineant. Certatur ambiguo Marte, Poenis velocitate et peritia nauticae rei, Romanis robore militum longe superioribus. Itaque quamdiu navium potius, quam hominum, pugna esse potuit, Punica res haud dubie meliori loco erat. sed quoties corvorum jactu colligatis navibus cominus pugnari coeperat, penes Romanum erat certa victoria; quum miles manu fidens, et in conspectu consulum pugnans, insignitiore opera virtutem suam his adprobare contenderet. *Hamilcaris astus.* *Virtute Romana eluditur.*

VII. Dum in ea parte sic dimicatur, Hanno cum dextro cornu, quod hactenus immotum habuerat, in triariorum naves invectus, a mari fecit impetum, magnasque in angustias redactis molestum omnino nego- *Hanno triarios urget.*

Cap. IV. Zonaras. Cap. V. Polyb. 1, 27.

U. c. 497. tium exhibuit. Eodem ferme tempore sinistra quoque Carthaginiensium acies, mutata priore forma, et aequata fronte, rostris infestis tertiam Romanorum classem, quae hippagines remulco trahebat, invadit. Romani, dimissis funibus, ad resistendum se parant. Hic quoque fortiter confligitur. ita tribus locis totidem navalia proelia, magno intervallo divisa, nascuntur.

Tria simul navalia proelia.

VIII. Quum ita satis diu dubia victoria certatum esset, tandem evenit, quod necessum est, ubi simul pluribus locis aequali virium robore pugnatur, ut, quae pars prima pulsa fuit, totius certaminis victoriam daret. Quum enim Hamilcar vim hostium ulterius ferre non posset, ipsius fuga ceteras etiam Punicae classis partes statim profligavit. Nam, ex consulibus L. Manlio in captivis navibus conquirendis et ad suas adligandis occupato, M. Regulus, commissum alibi certamen videns, auxilium suis ferre festinavit, adsumptis secundae classis navibus, quotquot ex priore pugna integrae illaesaeque evaserant. Celeriter opem illam sensere triarii, receptisque animis, quos prope ad extremum periculum adducti desponderant, strenue dimicare cum adversariis coeperunt. Hanno, quum et hos acrius resistere sibi, et a tergo se premi videret a recentibus, velis in altum datis imminens exitium praevenire studuit.

Victoria Romanorum.

IX. Quum inter haec L. Manlius quoque, tertiam Romanorum classem a Carthaginiensium sinistro cornu ad terram urgeri conspicatus, cursum eo intendisset, supervenit et M. Regulus, qui jam hippagines et triarios in tuto locaverat. Ita subito facies rerum vertitur, clauduntur que et cinguntur, qui paullo ante Romanos circumdederant. quos equidem in arctum constipatos et velut obsessos olim pessumdedissent, nisi, metu corvorum accedere veriti, spatium dedissent consulibus, ut et suos eriperent incolumes, et, Carthaginiensibus subito accursu circumfusi, naves quinquaginta cum vectoribus omnibus, velut indagine, caperent: paucae reliquae, juxta litus ipsum se subducentes, effugere. Fuit hoc proelium quum varietate casuum, et contentione pugnandi, tum etiam amissarum utrimque navium multitudine inter pauca memorandum. Quatuor et sexaginta Poenorum naves captae; supra triginta depressae sunt: victores quatuor et vi-

Corvorum usus in navibus.

Proelium memorabile.

Navium captarum et depres-

Cap. VIII. Zonaras. Polyb. 1, 28. Cap. IX. Oros. 4, 28. Polyb.

ginti naves amiserunt fluctibus haustas; at in potestatem hostium nulla pervenit. U. c. 497. *sarum numerus.*

X. Post hanc victoriam Messanam reversi paucos dies navibus hominibusque reficiendis, et ampliori commeatui parando dederunt. Inter quos Hamilcar, quum Africam ab Romanis adiri vehementer nollet, prohibere vero vi et armis non posset, ad dolos se contulit; missoque ad eos per caussam petendae pacis Hannone tempus extrahere sategit, donec copiae, quas Carthagine sibi mitti sperabat, advenissent. Hanno quum ad consules accessisset, audiretque voces, *idem in illum statuendum esse*, clamitantium, *quod quinto ante anno in Cn. Cornelium Asinam consulem Poeni designavissent*, astuto responso periculum intentatum elusit: *Hoc vero*, inquit, *si feceritis*, *jam nihilo eritis Afris meliores*. statimque consules excepere sermonem, tacere jussis, qui vinciendum dixerant, conveniensque Romanae gentis gravitati vox audita est: *Isto te metu*, *Hanno*, *fides civitatis nostrae liberat.* De pace, quia neque Poenus serio agebat, consulesque victoriam, quam pacem, malebant, frustra agitatum est. Africanam igitur expeditionem diutius differri non placuit. *Hannonis astutum responsum.* *Romanae gravitati conveniens vox.*

XI. Neque Poeni duces obstitere, quamquam inter se constituissent, quietum iter hosti non concedere, sed diversis ex partibus carpere morarique. ceterum, Hannone ad praemuniendam Carthaginem festinante, Hamilcar, nihil movere ausus, Heracleae se continuit. naves Romanae et ab hostibus et a tempestate pacatum iter habuerunt. Neque defuerant, qui longinquam navigationem, et hostile litus, ipsumque Africae nomen exhorrescerent, ante ceteros imperium detrectante tribuno militum Mannio. sed adversus hunc ita exarsit Regulus, ut virgas securimque minitaretur, ni paruisset. ita demum praestitum est obsequium consuli, formidinemque navigandi propior et major metus expulit. Hermacum promontorio nomen est, quod a sinu Carthaginis in mare Siculum late procurrit. eam oram primae Romanorum naves tenuerunt. ibi paullisper exspectato, donec tota classis convenisset, litus Africae praetervecti consules ad Clupeam urbem pervenere. hic legiones expositae sunt, navibusque in portum subductis, vallum ac fossa, quo tutiores essent, *Africanam expeditionem Romani quidam detrectant.* *Clupea fit Romanorum.*

Cap. X. Zonaras. Polyb. Zonaras. Val. Max. 6, 6. Zonaras. Cap. XI. Polyb. 1, 30. Flor. 2, 2. Polyb. 1, 29.

U. c. 497. circumdata. urbs, quia deditionem abnuebat, obsessa, statimque, metu civium sive dedita, sive deserta, (nam utrumque traditur) in potestatem Romanorum concessit.

Carthaginiensium metus et curae.

XII. At Carthaginienses, quamquam sane dura et insueta paterentur, tamen gratulabantur sibi, quod aliquanto mitiora formidatis accidissent. metuerant enim, audito pugnae navalis exitu, ne protinus ad ipsam Carthaginem victrices copiae ducerentur. itaque, nonnihil ex priore metu respirantes, in contrahendas copias urbemque et suburbanam regionem tuendam intenti erant.

Consulum acta et progressus in Africa.

Consules interea, missis Romam nunciis, qui et res hactenus gestas docerent, et de instantibus sententiam Patrum exquirerent, Clupeam muniunt, ut ea sede belli uterentur: praesidioque ad urbis et agri custodiam imposito, cum ceteris omnibus copiis longius progressi, cultissimam regionem, utpote quae post Agathoclis tempora ferrum hostile non viderat, perpopulantur: villas magnificas multas destruunt: magnam quadrupedum praedam; hominum praeterea supra viginti millia abducunt, nemine prohibere auso. oppida quoque multa vi aut deditione capiunt: in his perfugarum aliquem numerum deprehendunt, magnamque vim captorum proximis bellis civium Romanorum liberant: quos inter et Cn. Cornelium fuisse crediderim, qui proximo post biennio consul iterum factus est.

Eorum alter in Africa manere jubetur.

XIII. Dum haec aguntur, qui Romam a consulibus missi fuerant, cum mandatis senatus revertuntur. jubebatur autem alter eorum in Africa manere cum ea parte virium, quam retineri ex republica judicassent; alter ceteram classem et copias Romam reducere. Sic, imminente jam hieme, mansit M. Regulus cum quindecim ferme peditum millibus, equitibus quingentis, et navibus quadraginta.

L. Manlii praeda et triumphus.

classem reliquam, mancipiis et praeda onustam, L. Manlius, Siciliae litora tuto praetervectus, in urbem reportavit. Septem et viginti millia captivorum ab hoc Romam deducta reperio, navalemque de Poenis decretum ei triumphum esse.

U. c. 498. Ser. Fulvio, M. Aemilio coss.

Post haec Ser. Fulvius M. F. M. N. Paetinus Nobilior, et M. Aemilius M. F. L. N. Paullus consules facti. His Sicilia et classis provinciae decretae. Regulum,

Cap. XI. Oros. Zonar. Polyb. Flor. Zonaras. Cap. XII. Polyb. Zonaras. Polyb. Zonaras. Cap. XIII. Polyb. Zonaras. Polyb. Zonaras. Polyb. Oros. 4, 8. Fasti Capit.

gulum, res in Africa prosperrime gerentem, ex medio cursu victoriarum revocari non placuit: jussusque proconsule bellum in Africa administrare. *U. c. 498.*

Regulus aegre fert imperium sibi prorogari.

XIV. Id senatusconsultum nemo accepit aegrius, quam idem ille, cujus in honorem factum fuerat. igitur, literis ad senatum missis, ea de re questus est, interque caussas petendi successoris posuit, *villici sui morte* (is agellum heri, quem habebat in Pupinia, jugerum septem coluerat) *mercenarium occasionem nactum, amoto inde instrumento, discessisse. quare necessariam esse praesentiam suam, ne rure deserto non esset, unde uxor liberique sui alerentur.* decrevitque senatus, *ut ager M. Reguli publice coleretur, res amissae redimerentur, uxori liberisque ejus alimenta praeberentur.* Ii tum mores fuere! Sed ego quoties haec atque talia lego tradove, temperare non possum, quin cum animo meo recogitem, quanto sit virtuti firmior a laude, quam ex pecunia, merces. quippe tam multis post aetatibus gloria M. Reguli manet: aliorum opes cum dominis, et saepe ante ipsos, perierunt.

Ager M. Reguli publice colitur.

Carthaginiensium duces, eorumque consilia.

XV. Carthaginienses interea, duobus domi constitutis ducibus: Hasdrubale Hannonis filio, et Bostare, tertium etiam Hamilcarem ex Sicilia accivere, qui cum peditum quinque millibus, equitibus quingentis Heraclea Carthaginem propere venit. Hi, communicato inter se consilio, statuerunt, non moenibus, ut ad eam diem factum fuerat, continendum exercitum, neque Romanos impune quidvis agere sinendos esse. sic animis ad bellum gerendum incitatis exercitus educitur. Interea M. Regulus proxima quaeque subigendo in loca pervenerat, per quae flumen Bagrada labitur. ad quod castra habentes Romanos improvisa pestis et damno non mediocri, et terrore adhuc majore, perculit. Magnitudinis enim portentosae serpens aquatum profectos milites invasit, territisque et nequidquam repugnantibus, multos ingentis oris hiatu sorbuit: alios spirarum voluminibus et caudae verbere obtrivit: nonnullos ipso pestilentis halitus adflatu exanimavit: tantumque negotii M. Regulo facessere potuit, ut totis viribus cum eo de possessione amnis fuerit dimicandum.

Bagrada flumen, et ibi serpens portentosae magnitudinis.

XVI. Quod ubi cum jactura militum fiebat, neque

Cap. XIV. Liv. Epit. 18. Frontin. Strateg. 4, 3. Sen. ad Helviam, c. 12. Dio apud Vales. Val. Max. 4, 4, 6. Cap. XV. Polyb. Zonaras. Polyb. Flor. 2, 2. Zonaras. Liv. Epit. 18. Val. Max. 1, 8, 19. Oros. 4, 8. Tubero apud A. Gell. 6, 5. Plin. 8, 14. Cap. XVI. Sil. Ital. fin. l. 6. Oros. 4, 8.

U. c. 498. *Pugna cum serpente.* vinci aut vulnerari draco poterat, duriffima squamarum lorica, quidquid telorum ingereretur, facile repellente; confugiendum ad machinas, advectisque balliftis et catapultis, velut arx quaedam munita, dejiciendus hoftis fuit. Poft aliquot jactus in vanum emiffos ingens saxum, spina dorsi perfracta, vigorem impetumque formidabilis monftri refolvit. Sic quoque difficulter confectum eft, tanto cum horrore legionum et cohortium, ut, se oppugnare Carthaginem, quam alteram talem beftiam, malle, faterentur. Neque diutius ibi morari caftra potuerunt, quin tabo infectas aquas, et omnem circa regionem foetore jacentis peftifero adflatam fugerent: non sine rubore aliquo humanae superbiae, quae non raro, viribus suis nihil negatum effe, ftolide putat. exercitum certe Romanum, imperatore M. Regulo, terra marique victorem, unus anguis et vivus exercuit, et interfectus submovit. Quare nec puduit proconfulem, hujus etiam hoftis spolia Romam mittere, timorisque sui magnitudinem et victoriae gaudium publico monumento fateri. corium enim belluae detractum in urbem devehendum curavit: quod centum viginti pedes longum fuiffe dicitur, et in templo quodam sufpenfum ad Numantini usque belli tempora duraviffe.

Humanae superbiae sugillatio.

Corium serpentis in templo suspensum.

XVII. Motis a Bagrada caftris, verfus urbem Adin exercitum duxit conful, obiter expugnatis vaftatisque oppidis et caftellis, quae in itinere occurrerent. Ad Adin vero, quam capere majoris erat operae, vineis machinisque adhibitis jufta inftituta eft obfidio. Ad quam prohibendam Poeni duces quum celeriter adcurriffent, in colle quodam caftris quidem Romanis imminente, sed impedito silvofoque, confederunt. M. Regulus, ingenio situs et genere copiarum hoftilium aeftimato, quum illis peditem suo neutiquam comparandum, sed in elephantis et equitibus spei plurimum effe videret, ceterum eam virium partem in aperto campo formidabilem futuram, iniquitate locorum excludi inutilemque reddi, ftultitia hoftium sapienter usus, priusquam errorem suum animadvertere ac corrigere poffent, in suis caftris eos oppugnare ftatuit. Quapropter hortatus milites, et cetera, quae suggerebat ratio, diligenter exfequutus, nondum certa luce caftris egreditur, aciemque in adverfum collem, ubi Carthaginienfium erant caftra, erigit.

Regulus Adin obsidet.

Cap. XVI. Val. Max. Zonaras. Plinius. Cap. XVII. Polyb. Zonaras. Polyb.

XVIII. Poenos ipſa primo Romanorum audacia territabat, quod numero pauciores ex inferiore loco tantas copias in munimentis suis adgrediebantur. deinde major inde tumultus fuit, quod equites et elephanti, unde plurimum auxilii speraviſſent, non modo nullam utilitatem, sed ultro perturbationem et impedimentum adferebant. ipſum quoque tempus augebat trepidationem, quod inopinantes et magnam partem adhuc sopitos Romanus invaſerat. Itaque multi suis in cubilibus trucidati sunt: alios trepida fuga palantes, et quo se reciperent neſcios, inſidiae secundum vias conlocatae exceperunt. Mercenariis tamen Poenorum Hispanis Galliſque raptim inſtructis, et extra vallum alacriter certantibus, in ancipiti aliquamdiu victoria fuit, fugiente jam legione prima. totusque Romanorum exercitus impulſus foret, ni cohortes, alia ex parte circumgredi juſſae, hoſtem cedentibus inſtantem opportune a tergo adgreſſae forent. tum etiam, qui paullo ante locum deſeruerant, recolligi, et ad repetendam pugnam animari potuere. Sic utrimque impetitus hoſtis, quum aliquamdiu fortiſſime reſtitiſſet, cedere coactus eſt.

U. c. 498. Caſtra Poenorum oppugnat.

Poeni caeduntur.

Romani nutantes confirmantur.

XIX. Quod ubi fieri Carthaginienſes videre, continuo se ejiciunt caſtris, et contento ſtudio fugiunt. Et elephantis quidem equitibusque, poſtquam planiora loca adtigere, facilis et tutus receptus fuit: peditatum paullo longius persequuti victores, ad caſtra diripienda redierunt. Hac pugna Poenorum septemdecim millia caeſa, quinque capta referuntur, cum elephantis duodeviginti. Eventus hujus proelii non modo totam circa regionem, sed etiam longius diſſitos populos Romanis conciliavit, diebusque non ita multis oppida circiter octoginta in fidem venere. Unde Poenos in magnas anguſtias redactos propemodum exanimavit capti a Regulo Tunetis nuncium, urbis tam munitae, et quae, ad quintumdecimum a Carthagine lapidem poſita, ne occultum quidem hoſtibus sineret eſſe, quidquid ibi fieret, tum ad ipſam urbem, tum ad mare propinquum patente proſpectu.

Victor Regulus oppida circiter LXXX capit.

Et Tunetem Carthagini vicinum.

XX. Neque solum Romani belli terror circumſteterat, sed Numidae quoque veteribus odiis, occaſione nova ſtimulati, arma moverant: vaſtandoque et urendo Punicos agros plus etiam terroris et cladis, quam Romanus hoſtis, inferebant. et in urbem undique confu-

Numidae hoſtes Poenorum.

Cap. XVIII. Zonaras. Polyb. Cap. XIX. Oros. Eutrop. l. 2. Oros. Polyb. Liv. 30,9. Cap. XX. Polyb.

U. c. 498. gientes rustici non consternationem modo maximam, sed jam famem quoque faciebant: absumente magnam annonae vim tanta mortalium multitudine, et reliquam adhuc copiam avaritia dominorum occultante; qui, ex calamitate publica quaestum aucupantes, cum ipsa rerum necessariarum penuria pretium earumdem auctum iri quotidie sperabant. Unde factum est, ut pronis auribus legatio M. Reguli acciperetur, qui, belli confecti titulum ambiens, timensque, ne quis Roma successor missus eum interciperet, Poenos ad pacem hortabatur.

Pax inter Regulum et Poenos frustra tentata.

XXI. Itaque missi sunt ad eum quidam ex principibus. sed, quum a M. Regulo, qui se certam in manu habere victoriam putabat, intolerabiles conditiones ferri viderent, infecto negotio discesserunt. *Sicilia* enim *et Sardinia tota cedere*, *Romanis captivos gratis reddere*, *suos pecunia redimere*, *belli sumptus omnes restituere*, *praetereaque vectigal annuum pendere* jubebantur. His alia, neque minus molesta addebantur: *ut eosdem cum populo Romano hostes amicosque haberent: ne navibus longis, praeterquam una, uterentur: Romanos autem, quotiescumque significatum esset, triremibus instructis quinquaginta juvarent.* Obstupefactis ad haec legatis, et, ut mitiora imperaret, orantibus, *vincendum, aut vincentibus obtemperandum esse*, respondit. Quibus in urbem relatis exacerbati Poeni, quamquam rebus admodum accisis uterentur, omnia tamen prius pati decreverunt, quam eas admittere conditiones, quas nihil aliud, nisi captivitatem civitatis suae servitutemque, esse arbitrabantur.

Durae conditiones pacis a Regulo propositae.

XXII. In eo statu rerum naves, quae ad conducendum militem in Graeciam missae fuerant, collecta mercenariorum haud exigua manu, redierunt. In his Xanthippus erat, genere Lacedaemonius, qui patriae disciplinae, quam edoctus a pueritia excellenter fuerat, usum rei militaris haud inferiorem adjunxerat. Ille, rebus, quae eousque gestae erant, intellectis, et reliquo Punicarum copiarum, elephantorum, equitum apparatu cognito, non dubitavit jactare palam, *Carthaginienses non a Romanis, sed a semetipsis victos esse, per imperitiam ducum, qui viribus suis uti nescivissent.* Hoc sermone celeriter vulgato, vocatus a magistratibus Xanthippus rationes sententiae suae promit tam evidentes, ut prope manibus contrectari possint: in faciun-

Xanthippus Carthaginem venit.

Punicorum ducum errorem detegit.

Cap. XXI. Zonaras. Liv. 30, 30. Aug. de Civ. Dei, 3, 18. Dio apud Fulv. Ursinum. Diod. Eclog. l. 23. et apud Vales. Polyb. 1, 31. Dio. Cap. XXII. Polyb. 1, 32. Flor. 2, 2. Polyb.

dis itineribus, in caſtris ponendis, in proeliis committendis, loca prorſus incommoda deligi conſueviſſe docet. si suum conſilium audiant, non incolumitatem modo, sed etiam victoriam, promittit. Probant hanc sententiam quum ceteri civitatis principes, tum ipsi duces: et, laudabili modeſtia patriae saluti suam exiſtimationem poſthabentes, homini peregrino deferendum imperium exercitus sui conſentiunt conſciscuntque. U. c. 498.

XXIII. Xanthippus, accepta poteſtate, quotidie milites ex urbe educens, campeſtribus exercitiis ad servandos permutandosve ordines ducumque juſſa celeriter exſequenda adſuefacit: copias, hanc disciplinam cum priore comparantes, admiratione sui fiduciaque melioris deinde succeſſus implet: tota civitas recreata ex rebus fere deſperatis ad exſpectationem futuri erigitur. Hanc alacritatem omnium ubi duces vident, animo et ipsi recepto in hoſtem iterum ducere conſtituunt: suosque, uti tempus poſtulabat, adhortati, cum duodecim fere millibus peditum, quatuor equitum, et elephantis non multo paucioribus centum adverſus Romanos progrediuntur. Romanos unum illud movebat, quod, inſtituto priore mutato, Poenos, vitatis editioribus aſperisque locis, per plana camporum videbant incedere. sed, perpetua felicitate in superbiam elati, vinci solitas copias ductoremque Graeculum deſpiciebant. Neque Regulus intactus orat hoc fortunae obſequentis blando veneno. igitur quum se maritimas Poenorum vires, quum pedeſtres fregiſſe, oppida ferme ducenta, hominum ad ducenta millia cepiſſe, urbemque ipſam Punicam, variis incommodis laborantem, cogi ad deditionem poſſe reputaret, pacem tolerabili conditione petentibus negavit, scripſitque Romam, *portas Carthaginis a se metu obsignatas teneri.* Ita magnos etiam animos saepius in secundis rebus moderatio, quam in adversis conſtantia, deſeruit.

Et imperio accepto corrigit.

Inde fiducia redit Poenis.

Regulus successu elatior.

XXIV. Ceterum, Poenis caſtra loco aequo habentibus, M. Regulus, cui in peditatu plus roboris, eoque montoſa et ardua loca sectanda erant, nihil referre virtutis putans, ubi dimicaret, non timuit et ipſe campo se credere, etiam ad majorem oſtentationem fiduciae fluvio, qui medius fuerat, tranſmiſſo: paſſuumque fere mille ducentorum intervallo ab hoſte conſti-

In loca se dimittit hoſtibus opportuniora.

Cap. XXII. Zonaras. Polyb. Cap. XXIII. Zonaras. Auct. de vir. illuſtr. c. 40. Zonaras. Cap. XXIV. Frontin. Strateg. 2, 2.

U. c. 498. tit. Xanthippus, Romani ducis imprudentiam conspicatus, *hoc illud tempus esse, quo promissa sua Carthaginiensibus exsolveret*, testabatur. quod enim Romanos ex itineris labore defatigatos, qualibus optavisset locis, nactus erat, suam fore victoriam non dubitabat. tempus etiam opportunissimum ad pugnam videbatur, quod, praecipiti jam in vesperam die, Afris locorum gnaris, sive vincerentur, effugium per noctem facilius erat futurum; sive vincerent, nihil ad victoriam persequendam impedimenti. Consultantibus ergo Poenis, quid agendum esset, Deorum hominumque fidem invocans, ne tam praeclaram occasionem perderent, ad proelium capessendum omnes impulit eo facilius, quod ipsi milites, Xanthippi nomen inclamantes, insolita alacritate hostem ultro poscebant.

Xanthippus Poenos hortatur ad dimicandum.

Acies instruuntur.

XXV. Summa igitur rei Spartano permissa, educit ille exercitum, instruitque hoc modo. Phalanx Carthaginiensium, in qua robur erat peditatus, in subsidiis constituitur. huic, spatio relicto conveniente, praetexuntur elephanti, simplici serie latitudinem phalangis exaequantes. in utroque cornu expediti cum equitibus, post hos in dextro mercenariorum gravis armatura collocatur. Acie sic ordinata, velitibus imperat, uti telis emissis se recipiant in apertos ad hunc usum suorum ordines: et, hoste jam a validioribus excepto, rursum erumperent a cornibus, Romanorumque cum adversa phalange pugnantium latera repente incursarent. Regulus contra, copiis ex more instructis, quum elephantos in prima Poenorum acie stantes conspexisset, consilium celeriter capit. leviter armatos in frontem adducit: in subsidiis locat densos legionum ordines: equites in cornua diffunduntur. fit acies in altitudinem firma, sed multo, quam fuerat, angustior. Ita, quum et ab elephantis, et ab equitibus hostium periculum esset, adversus belluarum quidem irruptionem recte provisum, sed in locis patentibus spatium equitatui hostium datum, ut circumfundi contractis ordinibus posset.

Proelium committitur.

XXVI. Proelium ab elephantis coepit, quos in adversum agmen agi Xanthippus jussit: confestimque Romani, clamore sublato arma pulsantes, contulerunt gradum. Ab equitibus etiam utrimque in cornibus pugna commissa. sed, longe hic minore Romanorum nu-

Cap. XXIV. Appian. Libyc. Polyb. Appian. Polyb. Cap. XXV. Frontin. Strateg. 2, 3. Polyb. Frontin. Polyb.

mero, quum sustineri vis hostium non posset, cito fuga facta est. At e peditibus, qui sinistri adstiterant, sive elephantorum occursum vitaturi, sive faciliorem sperantes de mercenariis victoriam, horum in aciem irruunt, versósque in fugam ad vallum usque castrorum hostilium persequuntur. Non aeque facile reliquis adversus elephantos certamen fuit: quorum intolerabili mole dissipabantur ordines, proterebantur armati, agmina tota tamquam ruina sternebantur. U. c. 498.

XXVII. Sustinebat tamen incumbentes ipsa aciei densitas, aliisque alii substituti ordines: donec simul locis omnibus laborari coeptum, dum extremi quique ab equitibus circumventi, priores, quotquot jam elephantorum aciem perruperant, ab integra et instructa phalange hostium, et adsultantibus utrimque velitibus excepti, passim trucidantur. Neque minus caedis in ipsa fuga fuit. per aperta loca et plana effusos elephanti Numidaeque equites immissi stravcrunt. M. Regulus cum militibus fere quingentis vivus in manus hostium venit. ex toto exercitu non amplius duo millia hominum, qui mercenarios loco pepulerant, festinato abitu Clupeam incolumes praeter spem evaserunt. Romanorum sociorumque millia circiter triginta sunt interfecta. De Punico exercitu ceciderunt non multi, praeter octingentos ex mercenariorum agmine, quod adversus sinistrum hostis cornu dimicaverat.

Regulus capitur.

XXVIII. Tanta re perfecta, quum exercitus, spoliis caesorum et imperatore Romanorum capto superbus, Carthaginem reverteretur, obviam effusa urbanorum multitudo, alii in vicis aut domibus consistentes, incredibili cum voluptate, spectaculo, quale paullo ante vix optare ausi essent, fruebantur: vix tantae felicitatis vel gaudium, vel etiam fidem capientibus animis. Qui enim modo proxime desperationem adducti non regionem tantum suam, sed urbem ipsam, aras, focos amittere timuerant, ii tantam rerum commutationem subito factam esse, quamquam viderent, vix audebant credere. Sed maxime in ipsos duces intenti omnium oculi animique erant: quum, modo Xanthippum, modo Regulum intuentes, hujus aestimatione magnitudinem sui imperatoris metirentur extollerentque. *Quantum illum esse virum oportere, qui ducem acerrimum, fortunatum bellatorem, victorem superbum, ho-*

Carthaginiensium gaudium.

Xanthippi admiratio.

Cap. XXVI. Frontin. Strateg. 2, 2. Polyb. Cap. XXVII. Frontin. 2, 3. Polyb. Frontin. 2, 2. Flor. 2, 2. Polyb. Ὀλυμπ. ἀναγρ. Eutrop. Polyb. Cap. XXVIII. Diodor. apud Vales. l. 23.

U. c. 498. *stem implacabilem, terrorem pestemque magnae Carthaginis, exercitu florentissimo, existimatione amplissima, libertate denique ipsa tam facile tamque celeriter exuisset!* Augebat admirationem habitus viri, quod sub exiguis membris, aſpectuque non nimis decoro, ingentem virtutem occultaverat. Quibus ex rebus multum Xanthippo gloriae, sed nec minus invidiae, nascebatur. *Et in vitanda invidia ingenium.* Quo in monſtro profligando non minore prudentia, quam in bello conficiundo, uſus, quamquam diuturnus ipsi factorum suorum fructus Carthagine deberetur, relinquere spes ancipites et inſidiarum plenas, et ante mutationem animorum aut fortunae domum regredi ſtatuit.

XXIX. Hoc enim plerumque ingenio homines agunt, ut patriae ſtudium in ore, privatum in animo magis habeant. igitur quamdiu quidem honores et divitias incolumi civitate quaerere tuerique poſſunt, amorem illius ardentiſſimum praeferunt: ubi periculum eſt, ne *Peregrina virtus invidiosa.* ad alios ob magnam virtutem et eximia merita haec concedant, longe malunt deeſſe, qui publicae rei prosint, quam eſſe, qui obsint suae. Donec autem alios aequiparare poſſe putant, occultius atque remiſſius invident: quum vero, longiſſime relieti, comparatione propinqua se premi sentiunt, opesque et magiſtratus, quos ipsi sitiebant, penes alios eſſe; quod virtute desperarunt, per calumniam et criminationes meliorum conſequi ſtudent. Ita fit, ut optimo cuique plures inimici sint, pluresque inſidiae ſtruantur. sed adverſum has homini indigenae in propinquis et amicis suis praesidium eſt: peregrinus, hoc auxilio deſtitutus, malitiam degenerum animorum acuit ipſa facilitate nocendi, quod, inſidiantibus magis expositus, vel everti citra maximum laborem poteſt, vel citra periculum offendi.

Xanthippo insidias pro beneficio reddunt Poeni. XXX. Xanthippum igitur haec sagaciſſime perpendiſſe, quae sequuta sunt, evidenter adfirmarunt. Abnavigantem enim per quosdam a Carthaginiensibus immiſſos submerſum ferunt, poſt acceptum beneficium illius auctorem gravatis exosisque: quo exſtincto famam etiam peregrina virtute servatae civitatis exſpiraturam crediderint. *Alia narratio.* Alii de fato Xanthippi non eadem; sed Punicam tamen perfidiam arguunt. datam enim diseeſſuro navem veterem et rimarum plenam, sed ad speciem firmitudinis recens picatam. ceterum

Cap. XXVIII. Sil. Ital. 6, 304. Polyb. Oros. 4, 9. Cap. XXIX. Polyb. Cap. XXX. Zonaras. Sil. Ital. fin. l. 6. Appian. Libyc. Zonaras.

virum nequaquam decipientibus facilem, animadversa fraude, dissimulanter aliud navigium conscendisse, ereptumque periculo esse. U. c. 498.

XXXI. Non minoris perfidiae, sed ob numerum peremptorum crudelitatis odio superior, iisdem temporibus perpetrata res traditur. Mercenarios enim, ob navatam insigniter operam praemia paullo tumultuosius efflagitantes, in naves imposuerunt, facta spe alio quodam loco tributum ipsis iri, quod peterent: sed a praefectis navium, quibus id negotii datum clam fuerat, in deserta quadam insula expositi relictique, quum omnis humanae opis egenos sine alimentis, sine navibus, neque manere fames, neque abire pelagus sineret, foedo horrendoque genere mortis extabuerunt. Apud alios auctores facinus hoc ad superiora tempora referri reperio, quibus Syracusani bellum cum Poenis habuere: nomenque mansisse infami deinceps insulae, ut Osteodes (Ossuariam possemus dicere) vocaretur. ea post Liparam, occidentem versus, in alto mari sita est. Quae facta, quomodocumque aut quocumque tempore evenerint, a cetera Poenorum immanitate nihil abhorrens habent.

Perfidia et crudelitas Punica.

Dissensus auctorum.

Osteodes insula.

XXXII. Neque igitur mirandum est, qui in socios adjutoresque suos hoc animo fuerunt, si adversum hostes iidem se gesserunt inclementius. Quamquam profecto ceteros captivorum satis tolerabiliter habuisse feruntur: quod et ipsi multos ex suis in potestate Romanorum esse sciebant, quos permutatione instituta cupiebant recipere. Sed adversus M. Regulum neque abscondere iram, neque moderari potuere, quin omnibus modis vexarent virum angerentque. cibum enim praebebant, non qui vel voluptatis aliquid adferre sensibus, vel vigoris corpori posset; sed qui tenuissima refectione spiritum infelicis ad producendas ejus miserias detineret. At acerbiores erant contumeliae perpetuae, inter quas consueverant creberrime elephantum aliquem adducere, cujus barritu exterritus, et invisa specie tortus, nec animo, nec corpore posset requiescere. postremo ita maceratum exagitatumque in carcerem publicum conjecerunt.

Poenorum crudelitas in M. Regulum.

XXXIII. Quae postquam audita sunt Romae, non dolore modo ingenti, sed etiam metu, civitatem perculerunt. timebatur enim, ne Carthaginienses, acer-

Romanorum metus.

Cap. XXXI. Liv. 28, 12. Zonaras. Diodor. l. 5. Cap. XXXII. Zonaras.

U. c. 498. bitate calamitatum suarum et victoriae fiducia ſtimulati, reddere vicem hoſtibus, et, quid malorum perpeſſa Carthago foret, Romanae urbi perſentiscendum dare cuperent, auderentque. Quare conſulibus mandavit senatus, *ut Italiam, quam possent diligentissime, munirent praesidiis: ipsi cum navibus quam plurimis Siciliam, inde, si videretur, Africam adeuntes, Poenos ab Italia petenda propiore metu distinerent.*

Carthaginienses Afros, qui defecerant, mulctant.

Ceterum Carthaginienſibus antiquior cura fuit civitates a Romanis occupatas recipere; Afros, qui a se ad hoſtes desciverant, mulctare; in rebellione perſiſtentes ad obsequia armis cogere.

Clupeam defendunt Romani.

Sed Clupea quidem ab Romanis ſtrenue defenſa eſt: in Numidia aliisque populis Africae magnum magis bellum, quam difficilis victoria, fuit.

XXXIV. Interea, quum in Italia validam adornari claſſem comperiſſent, omiſſa, quam obsederant, Clupea, naves veteres reficere, novas exaedificare, ad prohibendos Africo litore Romanos omnia ſtudioſe parare coeperunt. At conſules incredibili diligentia tantum effecerant, ut aeſtatis initio naves jam trecentas quinquaginta inſtructas ornatasque haberent. quibuscum in Siciliam profecti, poſtquam ibi satis tuta omnia, nihilque mali, praeterquam quod in exſpectatione et metu fuerat, reperiſſent, praeſidiis, ubi maxime opus erat, relictis, cum cetero exercitu protinus Africam verſus contenderunt.

Coſſuram capiunt.

Sed tempeſtate Cossuram delati, (inter Africam et Siciliam, qua Lilybaeum promontorium eſt, posita eſt inſula) vaſtatis agris, et urbe ejusdem nominis capta, praeſidium impoſuerunt.

XXXV. Inde ad Hermaeum promontorium perrexerunt, quod, medio inter Carthaginem et Clupeam situ, alterum Carthaginiensis sinus cornu claudit.

Pugna navalis, victore Romano.

Eo loco quum Poenorum naves occurriſſent, acrique certamine duas inter claſſes dimicaretur, auxilio venere suis a Clupea Romani, momentumque hoc, paribus eousque rebus, ad victoriam fuit. Poeni naves quatuor supra centum submerſas, triginta captas ab hoſtibus, militum ad millia quindecim amiſerunt. ex Romanis mille centum periere milites, cum navibus novem. Tum Clupeam profecta claſſis, expositusque miles juxta ipſam civitatem caſtra munivit. venerunt eodem Carthaginienſes copiae, quas Hannones duo du-

---

Cap. XXXIII. Polyb. 1, 36. Oros. 4, 9. Cap. XXXIV. Polyb. Zonar. Strabo, l. 17. p. 834. et l. 6. p. 277. Zonar. Polyb. Cap. XXXV. Strabo, l. 17. p. 832. Polyb. Zonar. Eutrop. l. 2. Oros.

cebant. ita pedeſtri quoque proelio res geſta, deteriore Poenorum fortuna, qui hic quoque circiter millia militum novem perdiderunt. Capti sunt inter hos aliquot viri nobiles, servatique a conſulibus, ut per hos M. Regulus, et qui cum eo similem caſum subierant, redimerentur. U. c. 498. *M. Reguli redimendi cura.*

XXXVI. Deliberatum inde eſt de praeſentibus, magnaque spes fuerat Africam retineri poſſe. verumtamen, regione quaquaverſum vaſtata, quum fames timeretur, abduci Romanos, qui Clupeam tutati fuerant, Siciliamque repeti placuit. Avecta eſt una ingens praeda, quam in urbem Clupeam, M. Reguli rebus adhuc proſperis, comportatam victoriae recentes cumulaverant. *Romani relinquunt Africam.*

XXXVII. Perventum erat in Siciliam tuta navigatione, nimiumque felices fuiſſent conſules, si felicitati suae modum ſtatuere didiciſſent. Sed quia, dum in Italiam revehuntur, eadem opera quasdam urbes Siciliae maritimas recipi poſſe putabant, nequidquam obteſtantibus navium gubernatoribus, *ne inter Orionis et Canis exortum, quae infestissima navigantibus sunt sidera, obversum Africae litus, intutum et importuosum, praetervelierentur,* tantam tempeſtate cladem perpeſſi sunt, ut vix aliud in hoc genere proditum sit exemplum illuſtrius. denique de navibus trecentis sexaginta quatuor vix octoginta, onerum jactura facta, servari potuerunt. hippaginum quoque, ceterorumque variae formae navigiorum numerus haud minor periit, ita ut cadaveribus hominum animaliumque et fractis navium tabulis, a Camarinenſium ora, ubi peſtis illa claſſem invaſerat, Pachynum usque, litus omne compleretur. *Naufragium patiuntur.* Tam dura in sorte non leve solatium adflictis humanitas Hieronis regis adtulit: qui benigne exceptos veſtibus, cibo, naviumque armamentis adjuvando, Meſſanam usque deduxit incolumes. *Humanitate Hieronis sublevantur.*

XXXVIII. Sed Carthaginienſes, hoc fortunae beneficio non segniter usi, Coſſuram insulam urbemque receperunt: et, sine mora in Siciliam transjicientes, Agrigentum, duce Carthalone circumseſſum, quia non subveniebatur, exciderunt diruerunt que. multi hic mortales interfecti captive. ceteri, quibus per mediterranea loca in ditionem Syracuſanorum effugium fuit, in *Poeni Agrigentum diruunt.*

Cap. XXXV. Zonaras. Cap. XXXVI. Eutrop. Polyb. Eutrop. Cap. XXXVII. Polyb. Eutrop. Oros. 4, 9. Diod. Eclog. l. 23. Polyb. Diodor. Cap. XXXVIII. Zonaras. Diodor.

U. c. 498. vico juxta fanum Jovis, Olympium vocant, confedere. Neque longe aberant a spe totius infulae recuperandae Poenorum duces, nisi, audito Romanorum in reparanda claffe ftudio, confirmati socii fortibus animis praefentem metum toleraffent. Tanta enim diligentia huc incubuerant consules, ut, vix credibili celeritate, intra unum trimeftre naves ducentae viginti compingerentur. Cum his Cn. Cornelius L. F. C. N. Scipio Asina, et A. Atilius A. F. C. N. Calatinus iterum consules, impofitis ex novo delectu ftrenuis militibus, primo quoque tempore solvere jussi.

Diligentia Rom. in reparanda classe.

U. c. 499. Cn. Cornelio II. A. Atilio II. coss.

Inconftantis fortunae documentum Cn. Cornelius.

XXXIX. Magnum inconftantis fortunae documentum Cn. ifte Cornelius fuit: utili ad fortiter tolerandas adversitates exemplo. quippe quum septimo ante anno conful, infidiis Poenorum circumventus, captivitatem, vincula, carcerem, quidquid in humanis rebus aut sordidiffimum, aut miferrimum habetur, pertuliffet; non cetera modo suae dignitatis ornamenta, sed etiam ipsum illud confulare faftigium, fascesque non sponte relictos, tanto majore gaudio recepit, quanto acerbiore cafu perdiderat. Confules Meffanam transgressi, adsumptis, quas ibi repererant, navibus, eae superioris ferme naufragii reliquiae erant, cum navibus ducentis quinquaginta ad oftium amnis Himerae acceffe- runt, oppidumque Cephaloedium, ad duodevicesimum inde milliare in eodem litore situm, prodentibus quibusdam, receperunt. A Drepano, nam illuc curfum flexerant, quum neque ftatim potiri loco potuiffent, et obfidionem agitantibus Carthalo suppetias urbi veniret, proposito fruftrati receffcrunt.

Cephaloedium capiunt Romani.

XL. Nec ideo segniores ad audendum facti majorem aliquanto rem feliciter confecere. Panormum enim directo curfu, Punicae ditionis principem urbem, et occupato portu, juxta ipfos oppidi muros fecerunt exscenfionem, recufantesque deditionem Panormitanos foffa valloque circumdare inftituerunt. Favebat labori natura regionis, materiem copiofam arboribus paffim enatis subminiftrans. itaque, cito perfectis operibus, quum oppugnationem ftrenue urgerent, machinarum ope turrim ad mare sitam dejecerunt: milesque per ruinas irrumpens multa cum hoftium caede urbem exteriorem, quae nova dicebatur, expugnavit. Neque

Panormum obsident.

Et capiunt.

Cap. XXXVIII. Zonaras. Eutrop. Polyb. Zonaras. Cap. XXXIX. Val. Max. 6, 9, 11. Polyb. Diodor. Cluver. Sicil. Ant. 2, 4. ex Strab. l. 6. p. 266. Diodor. Polyb. Cap. XL. Diod. Polyb.

vetus urbs diu morata eſt. quum enim magna in eam multitudo confugiens plus ex urbe nova terroris, quam commeatus, intuliſſet; brevi dejectis periculi cogitatione animis, et fame jam imminente, legati venerunt ad conſules, corporibus exceptis, omnia dedituri. Non accepere conſules, gnari res obseſſis anguſtas eſſe, nisi pretio ſtatuto redimerentur. pactae sunt in capita minae duae: redempta capitum millia quatuordecim. cetera multitudo, millia ferme tredecim, cum reliqua praeda venierunt. U. c. 499.

XLI. Clara ea victoria fuit, magnaeque et subitae utilitatis. multa enim ejus orae oppida, quaedam etiam longius diſſita, Poenorum ejectis praeſidiis, societatem Romanam complexa sunt; principio ab Jetinis orto, sequutisque ſtatim Soluntinis, Petrinis, Tyndaritanis, aliisque. Rebus ita geſtis praeſidioque Panormi relicto, Meſſanam conſules, deinde Romam redierunt. Poeni, abeuntibus insidiati, naves aliquot onerarias cum pecunia, quam vehebant, abſtraxere. Romae deinde continui triumphi duo spectati. Duxerunt prioris anni conſules, prorogato imperio, de Coſſurensibus et Poenis, navalem utrumque. Prior Ser. Fulvius ante diem tertiumdecimum Kalendas Februarias triumphavit: M. Aemilius poſtridie.

Multa Siciliae oppida ad Rom. deficiunt.

Triumphi duo navales.

XLII. Annus, quem ab urbe condita quingentesimum numerant, Africanam expeditionem habuit, sed inanem et sine fructu. Cn. Servilius Cn. F. Cn. N. Caepio, C. Sempronius Ti. F. Ti. N. Blaeſus conſules in Siciliam trajecere. ubi tentato fruſtra Lilybaeo, in Africam direxere curſum, ducentis sexaginta navibus inſtructi. Litus hi legentes Africae, multisque locis exscenſionem facientes, oppida multa ceperunt, praedaque magna potiti sunt. Majoris tamen rei nihil geri potuit, quod commodiſſimorum quorumque locorum aditu prohiberentur, occurrentibus ubique Poenis, qui minus jam impedimentorum et plus animi habebant, receptis, quae M. Regulus tenuerat, punitisque defectoribus. Hamilcar enim, Numidiam Mauritaniamque pervagatus, tractum eum omnem perpacaverat, imperatis poenae loco mille talentis argenti, et viginti millibus boum, punitisque principibus, qui faviſſe Romanis arguebantur, quorum ad millia tria patibulo adfixi sunt.

U. c. 500. Cn. Servilio, C. Sempronio coss.

Africam infeſtant Romani.

Hamilcar Mauros et Numidas pacat.

Cap. XL. Zonaras. Diodor. Cap. XLI. Polybius. Zonaras. Faſti Capit. Cap. XLII. Zonaras. Eutrop. Oros. 4, 9. Appian. apud Fulv. Ursin.

U. c. 500. XLIII. Neque tamen hostium occursus, quam ignorantia locorum, et caecae sub aquis insidiae, formidabilior Romanae classi fuit. Subvectos ad Meningem, Lotophagorum insulam, quae minori Syrti vicina est, recedente maris aestu vadosa loca tenuere: donec jactura levatas naves, et extrema omnia metuentes, praeter spem reversi fluctus explicuerunt. ita non impune pestem evidentissimam elapsi, et loca tam infesta horrentes, sine mora fugientium in speciem vela fecerunt: ignari non minus ipsis superesse periculum, quod adirent, quam quod evitaverant. Et Panormum quidem redeuntibus innoxium iter fuit. ceterum Italiam petituros, dum Palinuri promontorium flectunt, quod a Lucanis montibus in mare procurrit, magna tempestatis vis adorta, longas naves supra centum quinquaginta, cum hippaginibus et onerariis multis, profundo mersit. Quare, continuis hoc genus cladibus moesta civitate, quum imperium maris ipsae etiam undae ipsique venti Romano negare viderentur, decrevere Patres, ne amplius sexaginta navium classis, ad praesidium Italiae commeatusque exercitui, qui in Sicilia esset, subvehendos, haberetur. Alteri tamen consulum C. Sempronio calamitas ista non obstitit, quin triumphum de Poenis ageret Kalendis Aprilibus decimo post die, quam de iisdem Cn. Cornelius proconsule triumphasset. Censores eo anno Romae fuerunt. sed mortuo in magistratu L. Postumio L. F. L. N. Megello, qui idem praeturam tum gesserat, etiam D. Junius D. F. D. N. Pera censura se abdicavit.

Romanae classis pericula.

Romani cogitationem maritimarum rerum abjiciunt.

Censor, collega mortuo, se abdicat.

U. c. 501. XLIV. Aestate vero proxima C. Aurelius L. F. C. N. Cotta, P. Servilius C. F. Cn. N. Geminus consules, in Siciliam profecti, inter alia quaedam oppida, etiam Himeram fluvio, cui adjacet, cognominem obsidione receperunt, sed vacuam incolis, quos noctu Carthaginienses eduxerant. Juvit tamen loci non ignobilis possessio, quodque deleta sic esset ignominia, quam Romani nuper ad eam urbem incurrerant, occupandarum Thermarum (nam et hoc ejusdem urbis nomen celebratur) certa spe per militarem avaritiam excidendo. Quidam enim ex captivis, cui Thermis custodia portae cujusdam commissa fuerat, ut proditione urbis libertatem redimeret, pactus, dimissusque, hora constituta missis ad recipiendam urbem militibus portam

C. Aurelio, P. Servilio coss.

Himera, post infelicem conatum, a Romanis occupatur.

Cap. XLIII. Polyb. Solin. c. 30. Polyb. Diodor. Oros. Polyb. Diodor. Eutrop. Zonaras et Polyb. Fasti Capit. Cap. XLIV. Zonaras. Polyb. Zonaras. Diodor.

aperuerat. Horum praecipui quum ingressi essent, praedaeque potiorem partem avertere cuperent, portam obserari jubent, neminique praeterea suorum aditum dari. quod ubi factum est, Thermitanique strepitu exciti ad arma concurrerunt; neque resistere ob paucitatem suam, neque adjuvari a suis, quos arcuerant, valentes, dignum stultitia sua exitum fecere, ad unum omnes interfecti. U. c. 501. *Dignus stultitia consilii exitus.*

XLV. Thermis Himerensibus in potestatem redactis, C. Aurelius consul, Liparam, quae jam aliquoties a prioribus ducibus tentata irrito conatu fuerat, obsidere cogitans, ex Romanis copiis, quae per universam Siciliam erant, plurimos fortissimosque milites delegit: eosque, acceptis ab Hierone navibus, in Liparaeorum insulam trajecit. Unde quum ad auspicia repetenda Messanam rediturus esset, P. Aurelium Pecuniolam adgnatum suum (apud alios Q. Cassium tribunum militum lego) obsidioni praefecit, opera tueri diligenter, de cetero abstinere pugna jussum. Sed is, posthabito consulis mandato, suae gloriae cessurum ratus, si per absentiam illius capta Lipara foret, ad oppugnanda moenia duxit, non impunita temeritate. nam neque expugnare urbem potuit, et multis amissis, eruptione in recedentem facta, aggere praeterea incenso, castra aegre tutatus est. Sed reditu C. Aurelii quum mutata fortuna esset, magna hominum caedes in urbe capta est edita. Deinde ad tribuni poenas itum, quem, adempto militiae gradu, virgis caedi consul, et stipendia inter gregarios pedites facere coëgit; memorabili severitate, cujus et aliaquaedam exempla in eodem illo consulatu C. Aurelius edidit. *C. Aurel. Liparam obsidet.* *Et capit.*

XLVI. Recepta Lipara, Timasithei, qui locis istis quondam praefuerat, posteris datum, ut immunes a tributis et vectigalibus essent: adeo ne tempore quidem intercidere sinebat gratissimus populus veteris beneficii memoriam, quod Timasitheus craterem aureum, Delphico Apollini dono a Romanis missum, quem piratae Liparaei ceperant, legatosque, qui eum deferebant, salvos et in Graeciam, et deinde Romam reducendos curaverat. Erctam deinde, castellum munitissimum, Romani cum peditum quadraginta millibus, et equitibus mille obsidere adgressi, neque capere potuerunt, neque cum Poenis ausi sunt collatis *Timasitheo gratiam referunt Romani.*

Cap. XLV. Zonaras. Frontin. Strateg. 4, 1. et Val. Max. 2, 7. 4. et Zonaras. Cap. XLVI. Ὀλυμπ. ἀναγρ. Liv. 5, 28. Diodor.

U. c. 501. *Elephantorum terror apud Romanos.* signis confligere. Nam ex M. Reguli casu tantus elephantorum terror Romanos legiones incesserat, ut ex eo tempore proeliorum aleam fugerent Saepe in Lilybaetano agro, saepe in Selinuntio instructis adversum hostes ordinibus steterunt, vix aliquando passuum sexcentorum intervallo dirempti. sed neque pro solita prius alacritate proelium incipere, neque omnino in plana se demittere tutum rati, loca ardua et inaccessa sectabantur.

Carthaginiensium spes et curae. XLVII. Unde Carthaginienses, majorem in modum confirmati, quum et pedestri exercitu jam confiderent, et mari quoque majores a tempestate Romanis, quam ex adversis proeliis sibi, accidisse clades judicarent, etiam decreto senatus de classe omittenda cognito, recipi Siciliam posse speraverunt, si novae eo terrestres maritimaeque vires mitterentur. Sed maxime pecuniarum inopia premebat: impensis belli tam diuturni omnes, et olim reconditas, et quae quotidie cogebantur, opes haurientibus. Ergo legatis ad Ptolemaeum Aegypti regem, quocum amicitia ipsis erat, missis, *Ptolemaeus pacem inter Poenos et Romanos frustra tentat.* duo millia talenta pecuniae mutuae petiverunt. Rex, qui Romanos, et ipsos amicos sociosque suos, offendere nollet, pacis auctorem atque pararium utrisque sese obtulit. sed, re frustra tentata, petitionem suam Poenis denegavit, *amicos adversum hostes, non adversum alios amicos, sibi adjuvandos videri* praefatus.

XLVIII. Sub ea tempora Romae Ti. Coruncanius primus ex plebe pontifex maximus factus est. Censores is quoque annus habuit, quod munia magistratus ejus, altero censore mortuo, altero abdicante, peragi anno superiore non potuerant. M'. Valerius M. F. M. N. Maximus Messalla, P. Sempronius P. F. P. N. Sophus lustrum septimum atque tricesimum condiderunt. *Civium Rom. numerus.* eo censa sunt capita civium ducenta nonaginta septem millia, septingenta nonaginta septem. Tristis haec et severa censura fuit. in senatu recensendo, tredecim moti. juvenes quadringenti, ademptis equis publicis, aerarii facti. *C. Aurelii severitas.* hoc quidem C. Aurelii consulis querela effecerat, coram censoribus arguentis, *quod in Sicilia, quum necessitas postularet, ad opus jussi accedere, imperium detrectavissent.* Consul, ne hac quidem

Cap. XLVI. Polyb. Cap. XLVII. Zonaras. Appian. apud Fulv. Ursin. Cap. XLVIII. Liv. Epit. 18. Fasti Capit. Liv. Epit. 18. Val. Max. 2, 9, 7. Frontin. Strateg. 4, 1.

dem spretae disciplinae ultione contentus, etiam apud Patres obtinuit, ne eis praeterita aera procederent. Neque minus, ut illa fuerunt tempora, ob vigorem disciplinae intente custoditum, quam ob res gestas, decretum ei triumphum opinor, quem de Poenis et Siculis ante diem Idus Apriles egit. U. c. 501.

XLIX. Proximus deinde annus plus minarum, quam eventuum, habuit. nam ex magnis utrimque apparatibus, quum mutuo metu tenerentur, aestas nullo majore negotio memoranda transiit. L. Caecilius L. F. C. N. Metellus, C. Furius C. F. C. N. Pacilus consules, legionibus in Siciliam deportatis, neque lacessiverunt ipsi hostem magnopere, nec ab eo lacessiti sunt, quamquam novus Poenorum imperator Hasdrubal cum ducentis navibus, elephantis centum triginta, peditumque et equitum millibus viginti recens advenisset. Ea res senatum denuo de classe paranda consultare coëgit. quippe trahendo in longum bello rempublicam exhauriri sumptibus; neque post M. Reguli cladem suis legionibus pristinum vigorem mansisse; et, ut terra prosperrime res succederet, tamen prohiberi Sicilia Poenos non posse, donec imperium maris penes illos esset, haud obscure videbant. Ergo, rursus ad priora consilia revoluti, victoriae spem in navibus habere, illasque summa cura reficere aut aedificare coeperunt.

Magni apparatus, et segne bellum. U. c. 502. L. Caecilio C. Furio coss. *Senatus denuo de classe paranda consultat.*

L. Interea quum, L. Metello Panormi relicto, C. Furius, ex Sicilia domum reversus, comitia consularia habuisset, C. Atilius M. F. M. N. Regulus, L. Manlius A. F. P. N. Vulso, facti: uterque iterum. His mandata classis instruendae conscribendorumque sociorum navalium cura. L. Metello prorogatum imperium, isque proconsule bellum in Sicilia administrare jussus. Hasdrubal, alterum ex Romanis ducibus cum dimidia parte virium abivisse cernens, secumque reputans, jam a longo tempore, quamquam instructae ex adverso acies essent, Romanos metu cunctatos fuisse, quum jam neque voces suorum, qui segnitiem ejus increpabant, diutius ferre posset, omnibus cum copiis Lilybaeo egressus, difficili per Selinuntiorum fines itinere, Panormitanum agrum attigit, ibique castra metatus est.

U. c. 503. C. Atilio II. L. Manlio II. coss. *Classis instruitur.* *Hasdrubal in Panormitanum agrum castra transfert.*

LI. Forte Panormi cum exercitu reliquo proconsul agebat, ut, aestate jam adulta, sociis ad demetendas fruges condendasque praesidio esset. Hic, audito,

Cap. XLVIII. Fasti Capit. Cap. XLIX. Zonaras. Oros. 4, 9. Eutrop. Polyb. Cap. L. Diodor. Cap. LI. Polyb. Zonaras.

U. c. 503. *L. Metelli strategema ad comprehendendos speculatores.* hostium speculatores occultos Panormi degere, universos, qui in urbe essent, procedere in concionem jussit. deinde praecipiens, ut sese mutuo prehenderent rogando ignotiorem quemque, quis esset, aut cujus rei caussa Panormi ageret, exploratores deprehendit. ex quibus ubi didicit, quid apud hostes agerctur, animadverso, plus temeritatis, quam consilii, in expeditione Poenorum esse, quo magis ad ineptam fiduciam incautos proliceret, simulavit metum, et intra munimenta urbis se continuit. *Alterum strategema ad illiciendum Hasdrubalem in loco iniquo.* Ferocior ergo factus Hasdrubal, promotis castris, agrum Panormitanum vastat, urit, fruges corrumpit, ad ipsos usque urbis muros populationem profert. neque moveri hoc vel damno, vel pudore proconsul: ratus, si paullulum sustinuisset, utrumvis in Poenos cum ingenti foenore derivatum iri. maxime vero, ut flumen Orethum, quod meridiem versus urbem praeterlabitur, transirent hostes, exspectabat. hoc enim si factum esset, praemeditatam expeditamque victoriae viam habere rebatur. Id ut adsequeretur, quum rebus ceteris in speciem timide administratis, tum propugnatores in muris raros conlocando, et animum suorum, et numerum ab hoste despici cupiebat.

L. Metelli consilium casus adjuvat. LII. Hoc consilium, quum et praetor hostium audacia sua, et improviso casu sors juvisset, ex sententia proconsulis cessit. Nec enim defuit Hasdrubal tum copias pedestres, tum equitatum et elephantos omnes transducere, positis juxta muros oppidi castris, tanto *Poenorum negligentia.* cum contemptu confessae, ut putabant, hostium formidinis, ut, neque fossa opus esse judicantes, nullis defensa munimentis tentoria figerent. eo quum lixae mercatoresque ingentem annonam plurimumque vini convexissent, mercenarii Carthaginiensium, avide hausto mero, clamoribus dissonis, tumultuque et strepitu, qualis ebrietatem sequi solet, omnia complevere.

Pugna ad Panormum. LIII. Tum vero tempestivum proconsuli visum, emissis expeditis hostes ad pugnam prolicere: processitque res ita feliciter, ut, aliis aliisque subinde prorumpentibus, tandem totus Hasdrubalis exercitus e castris educeretur. Ibi L. Caecilius proconsule partem velitum ante fossam urbis disponit. his imperat, si quidem elephanti propius subgressi essent, densa in eos

Cap. LI. Polyb. Fazellus de reb. Siculis, dec. II. l. 4, 3. Frontin. Strateg. 3, 17. Cap. LII. Polyb. Diodor. Cap. LIII. Polyb.

tela conjiciant: si urgeantur ipsi, refugiant in fossas, atque rursum inde conentur: sordidos opifices et forensem turbam comportare missilia jubet, et extra muros projicere, ne copia horum velitibus desit: sagittarios in muris locat: ipse cum cohortibus gravioris armaturae intra portam, dextro hostium cornu obversam, instructus paratusque consistit. Interea, qui proclium commiserant, modo multitudine hostium pressi, servatis ordinibus referebant pedem, modo recentibus suorum auxiliis confirmati, quae proconsul identidem submittebat laborantibus, pugnam sustinebant: quum rectores elephantorum, aemulatione incensi, quo ipsi potius, quam Hasdrubal, auctores victoriae fuisse viderentur, concitatis belluis proturbant adversarios, et, ad urbem se recipientibus incaute instantes, ad ipsam usque fossam progrediuntur. U. c. 503. *Rectores elephantorum cladis Punicae caussa.*

LIV. Ibi vero, quum et a moenibus sagittarum nimbus rueret, et a recentibus, qui ante fossam steterant, hastae velitares confertim jacerentur, confecti vulneribus elephanti saevire, conversique, quo dolor et ira ferebat, incumbere suis, proterere obvios, perturbare et dissolvere ordines armatorum coepere. quo animadverso, proconsul, *hoc illud esse tempus provisae diu victoriae* clamitans, aperta porta prorumpit. neque difficile certamen instructis et compositis adversus trepidantes et turbatos fuit. magna caedes pugnantium, magna fugientium facta, casu quodam, qui praesidium adflictis adferre debuerat, ultro calamitatem augente. Quippe sub idem illud tempus Punica classis comparuit. ad quam, veluti salutis unicam spem, quam trepida multitudo metuque caeca promiscue rueret, multi invicem, aut ab elephantis conculcati sunt; alii a persequentibus interempti: magnus etiam numerus inter natandum, aut dum naves tumultuose conscenduntur, excussus, in mari periit. *Vulnerati elephanti saeviunt in suos.* *Punica classis plus nocet suis, quam prodest.*

LV. Neque, vel ad ea tempora, vel deinceps, ulla populo Romano inter tot res prosperas victoria clarior cessit: qua et ad priorem fiduciam erecti sunt animi, et tantus hosti metus incussus, ut non modo spem in posterum pedestris militiae, quamdiu id bellum fuit, sed etiam cogitationem deponeret. Viginti millia Carthaginiensium eo proelio caesa referuntur: elephanti sex et viginti statim, ceteri postea omnes capti. Pro- *Magna victoria L. Metelli.* *Carthaginiensium clades.*

Cap. LIV. Frontin. Strateg. 2, 5. Polyb. Zonaras. Cap. LV. Polyb. Flor. 2, 2. Oros. 4, 9. Zonaras.

U. c. 503. conſul enim, efferatas palantesque belluas ab ignaris haud facile adduci poſſe cogitans, praeconis voce incolumitatem et libertatem captivis promiſerat, quorum opera comprehensi elephanti eſſe viderentur. ita primum captis manſuetioribus sibique notis, céteros horum ope haud difficulter adduxerunt. L. Metellus omnes Romam misit, haud indigno, quod memoretur, invento per fretum transportatos.

Metelli inventum ad transportandos elephantos.

LVI. Quod enim naves ad eam rem idoneas nullas habebat, doliis coactis multis vinctisque, ita ut inter bina quaeque dolia tignum unum immiſſum, neque conlidi inter sese, neque divelli sineret, rates compactae sunt, quae deinde tabulato conſtratae, materia terraque ingeſta, et lateribus undique praeſeptis in ſtabuli formam, ingreſſas intrepide belluas, sine sensu navigationis, cujus valde impatientes sunt, in Rhegino litore expoſuerunt. Hasdrubal ex clade Lilybaeum evasit, sed Carthagine damnatus abſens, quumque rediisset, comprehenſus et supplicio affectus eſt. Interea Poeni, caeſos exercitus suos, abactos elephantos, totam Siciliam praeter Lilybaeum et Drepanum amiſſam, Romanosque, iterum claſſe confecta, mari terraque validos eſſe, reputantes, ad pacis consilia se retulerunt: gratanter accepturi, si lenioribus paullo conditionibus transigi poſſet.

Hasdrubal supplicio afficitur ob rem male geſtam.

M. Regulus a Poenis pacis petendae cauſſa Romam mittitur.

LVII. Quae res quum eos M. Reguli legumque pacis ab ipſo quondam dictarum admonuiſſet, in eam cogitationem venerunt, ut per illum ipſum maxime crederent, vel pacem, vel, quod secundum pacem gratiſſimum erant habituri, permutationem captivorum impetrari poſſe. Neque dubitabant, quin promptiſsimam operam in eo negotio vel sua cauſſa navaturus eſſet. *Quem enim tanta duritie animi cogitari posse, quin exire miserias carceris, revisere charissima pignora, frui libertate, patria, dignitate, honoribus cupiat? Esse M. Regulo uxorem Romae, esse liberos. propinquos ejus adfinesque in senatu et magistratibus, fratrem etiam patruelem consulari imperio agere: ipsum senatui populoque Romano et ob res prosperas charissimum, et ob adversas miserabilem esse. sive se amaret, sive a suis amaretur, neminem neque agendae caussae diligentiorem patronum, neque impetrandae gratiosiorem fore.* Non abnuit ille, nulla spe aut cupiditate suae utilitatis, ut poſtea adparuit, sed ut senatum ad pu-

Ille alto animo abit.

Cap. LVI. Frontin. Strateg. 1, 7. Plin. 8, 6. Zonaras. Oros. Zonar. Eutrop. Oros. Cap. LVII. Zonaras.

blica tuenda commoda praesens auctor efficacius permoveret. U. c. 503.

LVIII. Ita Carthaginiensium legatis additus quum ad urbem venisset, ingredi, quamvis rogatus a Romanis, noluit: *hostium legatis ex disciplina patria senatum extra urbem dari* caussatus. Coactis ergo Patribus, inter legatos Carthaginiensium verba fecit. *Se quoque, ut qui jure belli servus Poenorum esset, mandata dominorum adtulisse, maxime quidem bellum uti finiretur conditionibus, quibus utrique populo visum esset; sin vero, ut saltem captivorum esset permutatio.* Digressos mox legatos et ipse sequutus est, neque deliberationi senatus hoc ipsum instanter petentis prius interesse voluit, quam Carthaginienses adsentirentur. tum adsedit tacitus, donec rogatus sententiam: *Patres,* inquit, *conscripti, ego tamen Romanus sum: et corpus quidem, ut fortuna voluit, penes hostes est; animus fortunae non subjectus, qui fuit, manet. quare, huic potius obsequutus, quem meum esse reor, quam corpori, quod alienum est, neque captivos permutandi, neque ineundae pacis auctor sum. Bello manente captivos reddi, prorsus est inutile. nam illi pro me uno duces multos, pro sene adolescentes repetunt, in quibus esse novi, quos non spernatis. finiri vero bellum, nisi luculentissimis conditionibus, aut universa victoria, quum indignum esset sapientia vestra, tum rei Romanae damnosissimum.*

Reguli oratio in senatu.

Pacem dissuadet.

LIX. *Scio vobis etiam in gerendo bello difficilia multa accidere. neque enim res magnae citra magnum laborem magnosque sumptus confieri possunt. sed, si Carthaginiensium fortunam coaluleritis, omnia, quae momentum ad victoriam faciunt, penes vos meliora sunt. Magna pugna superati sumus semel, sive culpa ista mea, sive fortuna fuit. sed exercitus eorum toties cecidimus: et animos, mea clade rursum erectos, victoria Panormitana infra priorem desperationem dejecit adflixitque. Siciliam, excepta una alteraque urbe, amiserunt. in ceteris insulis res ipsorum malae sunt. Classem habetis, cui Punica non optet occurrere: hac quoque parte belli perpetuo superiores. neque accepta tempestatibus damna tantum vobis virium detraxerunt, quantum adjecerunt cautionis. Pecuniae fortassis par utrobique inopia. sed obsequentiores tamen vobis Itali, quam Afri Poenis: quos quum amassent numquam, nuper etiam impensius odisse didicerunt. Qui enim nulladum tam atroci injuria laesi certatim ad me defecerunt, eos post vastatam a prioribus dominis regionem, abacta armenta, extortas pecunias, interfectos principes, quid aliud exspectare creditis, quam ut novus exercitus hinc in Africam veniat?*

Comparatio Romanae et Carthaginiensis Reipubl.

Pecuniae utrobique inopia.

Cap. LVIII. Appian. apud Fulv. Ursin. Dio apud Fulv. Ursin. Cic. de Offic. 3, 27. Dio. Liv. Epit. 18. Zonaras. Sil. Ital. 6, 474. et seq. Cic. de Off. 3, 27.

U. c. 503. *Delectus Romanis facilior.* *Mercenarii a Poenis alienati.*

LX. *Quod vero delectus vobis facilis et copiosus est, miles bonus, concors, lingua, moribus, sacris, civitate, cognatione junctus, id tantum esse reor, ut hac una re ancipitem facere possetis Carthaginiensibus totius belli victoriam, si ceteris omnibus vinceremini. Quid enim adversus ejusmodi copias momenti sit in mercenaria manu? Et tamen, si quod erat, sua crudelitate jam aboleverunt Poeni, sibique non minus difficilem effecerunt peregrini militis conducendi rationem, quam conducti custodiam. Xanthippus, cui forte Carthago debet, quidquid ab eo tempore potuit amittere, tam ingrate perfideque tractatus, documento erit aliis, ne temere locent operam ei populo, qui maxima merita non nisi maximis injuriis novit remunerari. vulgus etiam barbarorum, stolidum et venale genus, nihilominus absterrebit in sui generis homines saepius exercita saevitia, quum modo carnificum aut commilitonum manu perempti, modo in desertis insulis expositi, pro stipendiis emeritis, ne simplicem quidem mortem, et humani moris supplicia pertulerunt. Habetis, P. C. rationes meae sententiae, qua neque pacem Carthaginiensibus dandam, neque commutationem captivorum recipiundam censeo.*

LXI. Non displicebat consilium senatui, si auctore salvo accipi posset. sed hujus eo magis miserabantur, quo ipse, ut reipublicae consuleretur, magis se neglexerat: apparebatque huc inclinari, ut qualibet conditione vir animi tam generosi patriae redderetur. jamque voces jactabantur dicentium, *postquam ad suos postliminio revertisset, suo jam jure manere in civitate, aut retineri posse.* Pontifex etiam maximus adfirmabat, *si remansisset in civitate, citra perjurium facturum videri.* quum ille spiritu vultuque, quem etiam iste senatus stupesceret, *Quin*, aït, *dubitationem istam semel tollitis, Romani, sequiminique sententiam meam, et audetis me contemnere? Frustra tenditis obtinere, quod neque jucundum vobis, neque utile patriae, neque mihi honestum sit futurum. Fortasse, dum nova res esset, alacres et gratantes vobiscum me versari videretis. sed, simulatque primi istius gaudii brevis impetus evanuisset, odiosiorem me vobis redderet reditus mei turpitudo, quam absentia mea desiderandum effecisset.*

Regulus Romae manere abnuit.

Rationes propositi sui adducit.

LXII. *Mihi quidem certum est in ea civitate non degere, ubi post servitutem Africanam civis honesti dignitatem tueri non potero. et, si maxime vellem, prohiberet fides, prohiberet jurisjurandi sacer horror, numinumque veneratio, quorum invocationem et reditus mei ad Poenos pignus feci, et, si pejerem, poenae non a me tantum, sed etiam a vobis populoque Romano repetendae vindicem timeo. Sunt enim profecto aliquid Dii, neque perjuriis, aut contemptu hominum impune violantur. Si quis vero posse me religione exsolvi autumat; esse prodita libris*

Cap. LXI. Poeanii Metaphrasis in Eutrop. Cap. LXII. Eutrop. l. 2. Sil. Ital. l. 6. Zonaras.

auguralibus hujuscemodi piacula; caerimoniis et victimis perfidiam ac perjurium rite procurari: eum ego meminisse velim, majorem esse majestatem numinum, quam ut pejerando laesa quibuslibet hominum inventis placetur; neque rationi consentaneum, ut maculae, peccatis hominum contractae, pecorum boumve sanguine ablui credantur. U. c. 503.

LXIII. *Ad me quod adtinet, scio mihi Carthagine paratos esse cruciatus magnos, exquisita tormenta. Sed his omnibus tristius esse puto fidem fallere. Hoc enim mihi profecto noceret: illa magis ad ea, quae circa M. Atilium sunt, quam ad ipsum, referuntur. Nolite calamitosum existimare, quisquis ferre calamitatem potest. Servitutem, contemptum, dolorem, inediam, vigilias, quum mala numquam putaverim, post tanti temporis adsuetudinem etiam molesta credere desii. Tolerabilia enim esse, tolerando didici. quod si supra, quam ab homine ferri possint, intendantur, non ab illa tantum, sed ab omni miseria me cita mors liberabit. Nihil igitur timendum esse video mortem non timenti. quam etiam occupare licet: et fecissem, nisi viri esset, vincere potius dolorem, quam effugere. Sed haec pauca et confusa ideo dixi, ut vos neque dimoveri me posse a sententia sciretis; neque vicem meam, velut hominis infelicis et calamitosi, misereremini. mihi vero mei consilii tota ratio facilis et constans est. nam, ut Carthaginem revertar, id mihi debet esse curae: quid passurus ibi sim, erit Diis.* Ajunt etiam, quo efficacius moveret dubitantes, confirmasse, *priusquam Carthagine dimissus esset, sibi venenum Punica fraude datum, quod, lenta peste spiritus vitales exedens, facta permutatione restitutum suis consumeret.*

Nihil timendum mortem non timenti.

LXIV. Horribilem vero in hoc viro virtutis constantiam! qui, dum ab honesto non discederet, contumelias, cruciatus, mortem, quidquid denique abominantur homines, majori prope contentione sequutus est, quam alii vitaverant: utili mortalibus documento, eas tantum animas quibusvis terroribus pares, honestique propositi ad extremum tenaces esse, quae nobilitatis suae sensum habent, seque non ad hanc modo vitam natas esse meminerunt. nec enim acerbitates tantas M. Regulus sponte pertulisset, nisi aut pulchris factis ingentia post mortem fore praemia, aut sceleratis ingentes poenas credidisset. Igitur, in sententiam M. Reguli facto senatusconsulto, quum moestos et iratos dominos ipse vultu semper eodem sequeretur, repulsaeque dolorem appareret in suasorem ejus crudeliter vindicatum iri, moti quidam sunt, ut vel nolentem retineri juberent. uxore praeterea Reguli Marcia, communibusque liberis, omnia fletu planctuque complentibus, dixere consules, *neque manentem dedituros esse; neque discedentem moraturos.*

M. Reguli horribilis constantia.

Uxor Reguli.

Cap. LXIII. Tuditanus apud A. Gell. 6, 4. Cap. LXIV. Sil. Ital. l. 6. Zonaras. Sil. Ital. Zonaras.

U. c. 503 *Regulus excruciatur a Poenis.*

LXV. Sic ille, recufato etiam conjugis conloquio, parvorumque filiorum complexu osculisque vitatis, Carthaginem revectus, atrociffimis suppliciis vexatum corpus exuit. Palpebris enim refectis aliquamdiu in loco plane tenebricoso habuerunt: deinde, quum sol effet ardentissimus, repente eductum intueri coelum coëgerunt. postremo conjectum in arcam ligneam, quam ad solem obverterant, clavis intorfum versis horrentem, atque ita anguftam, ut erectus perpetuo manere cogeretur, dum feffum corpus, quocumque inclinaret, ferreis ftimulis confoditur, cruciatu et vigiliis interemerunt. Hic M. Atilii Reguli fuit exitus, ipfa quoque vita, licet maximam per gloriam diu acta, clarior et illuftrior. Fuit vir moribus integerrimis, animo infractus, confilio non spernendus: in quo nihil adcufare neque sua, neque sequentia tempora potuerunt, nisi quod fortunam secundam infirmius tuliffe vifus eft, repudiatisque Poenorum precibus cauffa fuiffe, cur multis deinde annis bellum maneret, ingenti cum civitatis utriusque detrimento. Ceterum M. Regulus peccatum iftud aliis virtutibus, sed maxime mortis admirabili conftantia delevit, calamitate sic perlata fortunatior, quam si evitare imminentem potuiffet.

Elogium Reguli.

Senatus uxori Reguli nobiles captivos dedit.

LXVI. Audito fine Reguli, et barbara Poenorum feritate, senatus nobiliffimos captivorum Marciae liberisque dedidit, quos illi, conclufos in armario muricibus praefixo, pari, ac Regulus interierat, supplicio excruciare conftituerunt, alimentis etiam per dies continuos quinque non praebitis. intra quod tempus Boftar Poenus moerore fameque extabuit. Hamilcar vero firmior etiam alios quinque dies, cum cadavere Boftaris inclufus, ciboque tantum ad vitam cum miseria prorogandam dato, duravit: donec, cognito, quid fieret, magiftratuum imperio saevitia coërcita eft, injunctumque, ut, Boftaris cineribus in patriam remiffis, reliqui captivorum mitius haberentur. morum utriusque civitatis memorabili discrimine: quum altera nec inique laefa, nec impune laesura, virtutem, quam venerari debuerat, diris suppliciis exftingueret: altera juftiffimae vindictae poneret modum, non quem poscebat inritatus dolor, sed quem reverentia humanitatis et decora claris imperiis moderatio commendabat.

Magiftratus saevitiam in captivos prohibent.

Cap. LXV. Dio apud Fulv. Eutrop. Horat. Carm. 3, 5. Appian. Libyc. Liv. Epit. 18. Val. Max. 9, 2, 1. ext. Tubero apud A. Gell. 6, 4. Zonaras. Auct. de vir. illuftribus, c. 40. Aug. de Civ. Dei, 1, 15. et 3, 18. Oros. Silius. Cap. LXVI. Cic. de Off. 3, 27. Diod. apud Vales. l. 23. Zonaras. Tuditanus apud A. Gell. 6, 4. Diod. apud Vales. l. 24.

EPITOME

LIBRI NONIDECIMI.

Caecilius Metellus, rebus adversus Poenos prospere gestis, speciosum egit triumphum, tredecim ducibus hostium et centum viginti elephantis in eo ductis. Claudius Pulcher consul, contra auspicia profectus, jussis mergi pullis, qui cibari nolebant, infe-

Speciosissimum triumphum egit] Ita quidem omnes edd. At nullus cod. iis concinit. Omnes enim, ut Leid. Voss. Berg. Lovel. Boend. et Hearnii N. uno ore *speciosum triumphum.* Non diffiteor, insolitum ac speciosum vere triumphum reddidiffe tot elephantes ac duces hoftium, Mstorum tamen consensus efficit, ut credam, idem huic loco, quod multis aliis harum Epitomarum, evenifle; librarios loco positivi superlativum subposuiffe. V. ad Epit. 51. Codicum itaque scripturam recepi.

Tredecim ducibus hostium et centum viginti elephantis in eo ductis] *XII ducibus* Hearnii N. Deinde *et CXXX elephantis* Berg. ita tamen, ut ultimo numero denario nota adjiciatur, qua eum delendum effe librarius indicabat. Sed, de numero elephantorum, in Metelli triumpho ductorum, inter auctores non conveniffe, pluribus docuerunt Pintian. ad Plinii 8, 6. circa fin. et Pighius in Annal. ad ann. DIII. p. 49.

Consul, contra auspicia profectus, jussis inmergi pullis, qui cibari nolebant] Haec lectio primum in Heinsii ed. Elzevir. obvia fuit, quum septem annis antea Gruter. in ed. poftr. dediffet *consul, contra auspicia profectus, jussit immergi pullos, qui cibari nolebant; infeliciter* etc. quo modo fere eft in plerisque codd. nisi quod in paucis diffentiant. *conspectus* enim eft loco τοῦ *profectus* in Voss. *prospectus* in Berg. Deinde *jussit mergi pullos* Leid. Voss. Berg. Lovel. Boend. et Hearnii N. Et sane nescio, quam vim hic habiturum sit verbum compositum. Cic. de Nat. Deor. 2, 3. *Quum cavea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam jussit, demergi* dixit Suet. in Tib. 2. Ante Gruterum edebatur vulgo *consul, qui, contra auspicia profectus, jussit immergi pullos, qui cibari nolebant, infeliciter* etc. quomodo solus legit Norv. apud Hearn. Hanc lectionem, communi consensu poft Gruterum spretam, revocarunt Freinsh. Doujat. et

liciter adversus Karthaginienses classe pugnavit; et revocatus a senatu, jussusque dictatorem dicere, Claudium Gliciam dixit, sortis ultimae hominem: qui, coactus abdicare se magistratu, postea ludos praetextatus spectavit. Atilius Calatinus primus di-

Clericus. Mihi praecipue placet lectio, quam Exc. Pithoei praeferunt, *consul, contra auspicia profectus, jussis mergi pullis, qui cibari nolebant, infeliciter* etc. Eam igitur in contextum recepi.

Claudium Glauciam dixit, sortis ultimae hominem] Et hic et apud Suetonium in Tiberio [2.] legendum est *Claudium Gliciam* ex Capitolina hujus dictatura. apud Suetonium enim est *Iliciam*. SIG. Acta Apost. 23, 26. *Κλαύδιος Λυσίας.* ubi Pricaeus: „in Epitome l. 19. Livii fit mentio *Claudii Glyciae* dictatoris: uter ex altero, an neuter emendandus locus, eruditi dispiciant." Jejune satis. Neuter profecto ex altero emendandus. J. FR. GRON. *Gliciam* post Sigonium in Suet. Tib. 2. Torrentius, et in Annal. ad ann. DXIV. Pighius emendarunt. Salmas. ad Solin. p. 43. et 137. *Glyciam* legit, sed memoria, ni fallor, lapsus scribit, *Ilicias* apud Sueton. pueri nomen esse. Nec Auctor Epit. Liv. tradit, Gliciam scribam Claudii Pulchri fuisse, quod ad Suet. dicit Torrent. Obversabatur ei, puto, quod in Fastis legitur: *M. CLAVDIVS. GLICIA. QVI. SCRIBA. FVERAT.* quamquam ne inde quidem pro certo constat, Claudii Pulchri scribam fuisse. Ab hoc Glicia legem de inofficioso testamento latam fuisse, et ex ea querelam descendere, ex inscriptione l. 4. D. de Inoffic. test. quae *ex libro singulari Gaji ad legem Glitiam* (ita ibi scribitur) sumta est, conjiciebat Cujac. 2. Obs. 21. et 14, 14. Hanc conjecturam alii doctissimi JCti apud Cl. Ottonem ad princ. Instit. de Inoffic. test. impugnarunt. Nec sane valde verosimilis est. Etsi enim nusquam proditum scio, quod Pighius, Torrentius, et alii dicunt, Gliciam *mox* et *confestim* se magistratu abdicare coactum, tamen nequaquam credibile est, populum Romanum ultimae sortis hominem et dedecus dictatoriae majestatis per trinundinum in imperio potuisse adspicere. An ulla umquam *lex Glitia* in republica Romana fuerit, alia controversia est. Qui id negant, praeter alia argumenta hoc quoque adferunt, quod nusquam alibi mentio illius fiat. Sed hoc non magnum pondus haberet, si ostendi posset, inscriptionem d. l. 4. genuinam esse. Nam multa sunt ἅπαξ λεγόμενα, non modo vocabula ac loquendi genera, verum etiam hominum et locorum, immo legum ac SCtorum nomina. Itaque recte, qui ita sentiunt, faciunt, quod argumenta, quibus inscriptionem illam falsi convinci posse putant, conquirere adnituntur. Ubi autem Ant. Augustinus Cujacii sententiam sequutus fuerit, quod viri Cl. Heineccius et Otto tradunt, fateor me non scire. Nam in libro de Legib. non obscure significat, sibi inscriptionem illam suspectam esse; et de Nominib. propr. Pandect. p. 316. nihil aliud scribit, quam se *de lege Glitia nullam mentionem* (alibi scil. quam in inscript. d. l. 4.) invenisse. DUK. *Glauciam dixit*, pri-

ctator extra Italiam exercitum duxit. Cum Poenis captivorum commutatio facta est. Coloniae deductae sunt Fregenae, in agro Sallentino Brundusium. Lustrum a censoribus conditum est. censa sunt civium capita ducenta quinquaginta unum millia, du-

ma voce deficiente, Leid. et Lovel. *C. L. Glomerium dixit* Boend. et Berg. *Cl. Glauciam* Hearnii N. *C. Clauciam* Exc. Pithoei. *C. Glauciam* Norvic. et vett. edd. *Clo. Glauciam* Voss.

Atilius Calatinus primus dictator] *A. Atilius Calanus* esse in Exc. Pithoei et N. Hearnius testatur. Horum codicum auctoritate, *A. Atilius Calatinus* legendum esse, suspicio nasci posset, partim quia ita vocatur in Fast. Capitol. partim quia litera *A.* qua praenomen indicatur, facile elidi potuit a prima vocis sequentis; quod etiam in aliis praenominibus interdum accidisse, supra vidimus ad 4, 49, 1. Ne tamen verum videatur, aut saltem ut inter incerta ponam, illud efficit, quod auctor Epit. saepissime omittat praenomina. Mox *commutatio captivorum cum Poenis*, in alium ordinem digestis vocibus, Berg. Boend. et Lovel. quorum postremus etiam ignorat sequentem vocem *est*.

Coloniae deductae sunt Fregellae, in agro Sallentino Brundusium] Vet. lib. *Fregenae*. optime. Fregellae enim colonia deductae sunt anno cccxxvii. in agro Volscorum, auctore Livio 8, [22, 2.] Idem etiam *Fregenarum* meminit, maritimae coloniae, 36, [3, 6.] *Alsii* porro et *Fregenarum* meminit Cato in fragmentis Originum, et Plinius 3, 5. Eadem menda est apud Vellejum 1, [14.] ubi ait: *Postque XII annos Aesulum et Alsium, Fregellaeque post biennium, proximoque anno, Torquato Semproniogue consulibus, Brundusium.* Legendum est enim *Fregenae*. SIG. *Tragellae* Boend. *Fregellae* Berg. Lovel. et Norvic. *Fregennae* Leid. *Fregenae* Voss. et Hearnii N. quam veram lectionem esse, multis etiam docet Cluverius 2. Ital. Ant. 2, 499. et seqq. V. etiam Cellar. 2. Geogr. antiq. 9, 466. et quae notantur ad Silii 8, 477. Postea municipium factum esse, ex lapide apud Gudium p. 186. n. 6. probavit Cl. Wesseling. ad Antonin. Itin. p. 301. In ed. Gruteri ultima male *Fregena* excusum est, quod deinde pouca est servatum, nisi quod Freinsh. Doujat. et Cleric. vitiosiorem lectionem *Fregellae* revocarint. V. etiam ad 36, 3, 6. *in agro Sallentinovum* Oxon. N. pro quo Hearnius *Sallentinorum* legendum conjicit. Ceterum *Brundisium* deductum est anno proximo post Fregenas, et quidem *Torquato Sempronioque consulibus*, teste Vellej. 1, 14. Inde dissentire videtur Zonar. qui 8. Ann. 7. circa finem belli Tarentini Brundusium expugnatum, eoque coloniam missam scribit. Hinc Pighius conjicit in Annal. ad ann. dix. p. 60. bis eo colonos missos esse, semel quo tempore Zonar. voluit, iterum quo Vellej. et auctor Epitom. Livii narrarunt. Potius tamen videtur Zonaram per prolepsin rem non suo tempore narrasse, ad id allectum occasione expugnati Brundusii. Cluverius etiam 4. Ital. ant. 13, 1246. laudat Συναγωγὴν ἱστοριῶν,

centa viginti duo. Claudia, soror P. Claudii, qui, contemptis auspiciis, male pugnaverat, a ludis revertens, quum turba premeretur, dixit: Utinam frater meus viveret, iterumque claffem duceret! *ob eam caussam multa ei dicta est. Duo praetores tum primum creati sunt. Caecilius Metellus pontifex maxi-*

quae Euseb. et Hieron. Chron. subjungitur, in qua p. 332. colonorum Brundusium deductio refertur ad annum iv. Olymp. 132. At annus, quo Torquatus et Sempronius confules fuerunt, ex Dodwell. sententia simul currebat partim cum anno iv. Olymp. 133. partim cum anno i. Olymp. sequentis.

Censa sunt civium capita CCLI millia, CCXXII] Priore libro censa sunt *CCXCVII millia*, hoc autem *CCLI*, minore multo summa. Hic autem numerus, si probe habet, idcirco imminutus eft, quia maxima pars, cum P. Claudius consul rem navali proelio male gessiffet, interiit. SIG. Pighius in Annal. ad ann. DVI. p. 54. de numero etiam dubitare videtur, et, nisi numerorum notae in exemplaribus fallant, inminuti civium numeri damnum similiter referri poffe exiftimat ad crebra naufragia et cladem, culpa P. Claudii confulis acceptam. Ceterum in numeris nonnihil variant codices. *civium capita ducenta quadraginta unum millia, ducenta decem et septem* eft in Leid. *civium capita CCXLI millia, DCCXXII* Voss. *civium capita CCXLI millia, CCXXII* in Exc. Pithoei. *civium CCXLI et CCXII* in Hearnii N. *civium capita CCXLI millia, CCXII* in Lovel. in contextu, sed numerus minor in margine emendatur *CCXVII*. Boend. et edd. in vulgatum conspirant.

Claudia, soror P. Claudii] Praenomen omisit ed. Paris. anni 1573. eamque secutae sunt aliae usque ad Gronovium, qui anno 1665. in locum reftituit. Retinent *id* non tantum omnes edd. vett. sed etiam codd. scripti, nisi *quod Clodia soror Pulcri Clodii* legat Leid. et *Claudia soror Pulcri Claudii* Voss. 1.

A ludis divertens, quum turba premeretur, dixit] Vet. lib. *revertens*. Gellius 10, 6. de hac eadem Claudia, a ludis exeunte. SIG. *a ludis revertens* Leid. ac Lovel. *revertens a ludis* Berg. *a ludis devertens* Voss. *a ludis divertens* Boend. et Novic. Saepius literas *D* et *R* in membranis antiquis confundi, supra vidimus ad 9, 10, 6. Praeterea *premeretur, inquit* Boend.

Utinam frater meus viveret, iterumque classem duceret] Poft hoc verbum [*duceret*] quaedam sunt in vet. lib. quae non habentur in excusis: *qua tanta multitudo iterum periret*. DELR. *ūt frater meus* Boend. *ut frater meus* Lovel. *ut* pro utinam usurpari, notiffimum eft. Hic tamen *τὸ ut* potius a compendio scribendi natum effe, ex Boend. scriptura colligendum videtur. *iterum classem* Leidens. Voss. Berg. et Lovel. Quae autem poft verbum *duceret* in vet. lib. addita invenit Delrius, in nullo meorum exftant. Quamvis autem similiter addat Sueton. in Tiber. 2. *quo minor turba Romae fo-*

mus A. Postumium consulem, quoniam idem et flamen Martialis erat, quum is ad bellum gerendum proficisci vellet, in urbe tenuit, nec passus est a sacris recedere. Rebus adversus Poenos a pluribus ducibus prospere gestis, summam victoriae C. Lutatius consul, victa ad Aegates insulas classe Poenorum,

ret. Gell. 10, 6. *atque istam multitudinem perditum eat, quae me male nunc miseram convexavit.* et Val. Max. 8, 1. damn. 4. *saepiusque consul factus infelici ductu nimis magnam urbis frequentiam minueret:* hic tamen potius a nasutiore librario verba illa addita videntur.

Ob eam caussam multata est] Vet. lib. *multa ei dicta est.* Sic loco citato Gellius, *ob haec mulieris verba tam improba ac tam incivilia C. Fundanius et Ti. Sempronius aediles plebis multam dixerunt ei aeris gravis XXV millia.* Id factum Fabio Licino, Otacilio Crasso consulibus. De eadem Suetonius in Tiberio [2.] SIG. Consentiunt Leid. Voss. et Berg. Sed *multa ei data est* Boend. V. ad 7, 28, 8. *multa dicta est ei* Lovel. Vulgatum tuetur Norvic.

A. Postumium consulem, quoniam idem et flamen Martialis erat] Rursus Liv. 37, 51. et alii, qui laudantur ad Val. Max. 1, 1, 2. DUK. *Aurelium Postumium* Leid. Voss. Lovel. Boend. et Exc. Pithoei. V. ad Epit. 74. *Aurelium Postumum* Berg. V. ad Liv. 2, 21, 2. Deinde *quoniam et idem* Lovel. Mox *quum ille* Norvic. et edd. ultima Grut. priores.

Rebus adversus Poenos pluribus ducibus gestis] Vet. lib. *a pluribus ducibus prospere gestis.* SIG. Ita et Berg. Lovel. et Boend. *prospere pluribus ducibus gestis* Voss. *prospere pluribus gestis* Leid. et ita Freinsh. Doujat. et Cleric. ediderunt. Sed lectionem, quae ante Sigonium exstitit, servat Norvic.

Summam victoriae C. Lutatius consul, victa ad Aegates insulas classe] *summam victoriam* Voss. Berg. et Lovel. Deinde *Lucatius* Lovel. *Luctarius* Berg. et Boend. *Luctatius* Leid. Voss. Norvic. Hearnii N. et priscae edd. Male. *Lutatius* enim vocari debet, quemadmodum edidit Sigonius, et vocatur in marmor. Capit. V. Sigonium ad Livii 21, 18, 10. 22, 14, 13. 31, 19, 7. Pighium in Annal. ad ann. DXI. p. 63. et quae notantur ad Silii Ital. 6, 687. Deinde *ad Egalites insulas* Boend. *ad Gadis insulas* Leid. *ad Aegades insulas* Norvic. et priscae edd. Sed vulgatum probum est. V. ad Silii Ital. 1, 61. *ad Aegates insulam* Sigonius. Male. Fuisse enim tres hujus nominis insulas, suis iterum nominibus distinctas, docuit Cluver. 2. Sicil. ant. 15, 419. V. ad 21, 10, 7.

Finem bello inposuit] Tollenda sunt haec [*finem bello*] ut superflua, ex vet. lib. auctoritate. DELR. Eadem verba etiam desunt ab omnibus meis libris; quare recte Gruter. in postrema ed. Delrio dicto audiens fuit, eademque expunxit.

Ex incendio sacra rapuit] Palladium. V. Lips. de Vesta c. 9.

inposuit. Petentibus Karthaginiensibus pax data est. Quum templum Vestae arderet, Caecilius Metellus pontifex maximus ex incendio sacra rapuit. Duae tribus adjectae sunt, Velina et Quirina. Falisci quum rebellassent, sexto die perdomiti, in deditionem venerunt.

DUK. *eripuit* Boend. utrumque probari potest, et utroque etiam auctores, qui hujus historiae meminerunt, usi sunt. Val. Max. 1, 4, 4. *Metellus inter ipsos ignes raptum Palladium incolume servavit.* Plin. 7, 43. *Quum Palladium raperet ex aede Vestae.* Senec. 4. Exc. Contr. 2. *Metellus, dum Palladium rapit, oculos perdidit.* Oros. 4, 11. *Metellus, dum arsuros Deos eripit, vix brachio semiustulatus aufugit.*

Duae tribus adjectae sunt, Velina et Exquilina] Turpis menda est in voce *Exquilina.* haec enim tribus una fuit ex urbanis quatuor a Ser. Tullio rege factis, ut supra diximus. Itaque non *Exquilina*, sed *Quirina*, restituendum, manuscriptis praesertim libris ita admonentibus. SIG. Gruchius 2. de Comit. 1. pro *Exquilina* legendum censet *Sapinia.* Mihi non videtur recedendum esse a libris scriptis. DUKER. *Vellina et Equilina* Berg. *Velina et Exquilina* Boend. et Norvic. *Velina et Aquilina* Voss. *Veriana et Quiriana* Leid. *Velina et Quirina* Lovel.

Falisci quum rebellassent, sexto die perdomiti, in deditionem venerunt] Tota haec periodus ad Epitomen 20. refertur in Berg. Leid. et Lovel. Ceterum *sexto die* omittit Boend. Deinde *domiti* Norvic. et priores excusi, pro quo Gruterus anno 1628. *perdomiti* edidit; quod in omnibus Mstis meis superest.

JOHANNIS FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM LIBER IX.

IN LOCUM LIBRI XIX. T. LIVII.

I. Profectis ab urbe Carthaginienſium legatis, consules, senatusconſulto exercitum in Siciliam deportare jussi, cupide paruerunt, et ira in hoſtes accensi ob M. Regulum, et aemulatione speque ex L. Metelli proconſule victoria. Nec enim confecti negotii magnitudinem damno tantum Carthaginiensis populi metiebantur, quod, amiſſo exercitu tantoque numero elephantorum, ad reliqua belli factus eſſet infirmior, sed haud minus eo, quod proſpera cum belluis pugna Romani milites animum ex priore formidine receperant: spesque inceſſerat, finiri bellum poſſe, ni occasioni defuiſſent. Igitur, claſſe navium ducentarum coacta, conſules ambo cum legionibus quatuor Panormum appulerunt: adsumptisque reliquis ibi copiis navibusque, praeter eas, quae cuſtodiae locorum neceſſariae videbantur, cum roſtratis ducentis quadraginta, cercuris vero (sic vocant navium quoddam breviorum genus) sexaginta, et aliis cujusque modi navigiis plurimis, Lilybaeum veniunt: ibique consilio habito, adgredi urbem conſtituunt. Haec eſt illa Lilybaetani nobilis obsidio, quae, per solidum decennium ab ejus belli anno quarto decimo tracta, non expugnatione urbis, aut deditione ab obseſſis facta, sed universi belli eventu finem accepit. Quum enim Poeni Romanique intelligerent, quantum in ea urbe momentum utrisque foret, vel ad Africae praesidium, vel ad imperium Siciliae, summis utrimque viribus et oppugnata, et defensa eſt.

U. c. 503. Consules exercitum in Siciliam deportant.

Copiae et naves Romanae.

Lilybaei nobilis obsidio.

II. Urbem deinde Romanam ex moerore, quem M. Reguli caſus adtulerat, refecit L. Metelli triumphus, non viſu modo et memoria rerum proſperrimarum, sed etiam adverſus inhumanam gentem vindictae dulcedi-

L. Metelli triumphus.

Cap. I. Polyb. 1, 41. Oros. 4, 10. Diod. Eclog. l. 24. Etymologicus in Κερκοῦρος. Diod. Polyb.

U. c. 503. ne. Triumphavit de Poenis proconsule ante diem septimum Idus Septembres. ducti sunt ante currum duces hostium tredecim, et ingens elephantorum agmen, viginti supra centum: sunt et qui plures numerent. Hi deinde producti sunt, quum ludi fierent, et hastis praepilatis per totum circum ab operis acti, quo contemnere disceret belluas populus, quas vehementius ante timuerat. interfectos esse jaculis, Verrius Flaccus auctor est, quum neque uti iis placuisset; neque donari regibus tantam accessionem virium, ex usu reipublicae videretur. Eodem anno magna vilitas annonae Romae fuit. assibus singulis farris modios fuisse, itemque vini congios, ficique siccae pondo triginta, olei pondo decem, carnis pondo duodecim traditur: quum plus ubivis carum rerum esset, quam pecuniae, cujus inter belli tam diuturni sumptus magna jam penuria esse coeperat.

Magna vilitas annonae.

Oppugnatio Lilybaei.

III. Dum haec Romae geruntur, in Sicilia Lilybaeum summis viribus obpugnabant consules: neque minore pertinacia animorum ab inclusis resistebatur. Prima vis admota est turri, quae prae aliis longissime versus Libycum mare procurrebat. hac dejecta, ad proximam quamque promota sunt opera, donec sex omnino turres procubuerunt. tum ad ceteras quatiendas fossae compleri coeptae, ut machinae transduci admoverique possent. Quamquam magnus erat labor, quippe latitudo fossae sexaginta cubitos, altitudo quadraginta aequabat, tamen impigre coeptus promotusque est. Contra haec Carthaginienses, interius aperta fossa, egestam humum amoliebantur. sed quum multitudine materiem adportantium nihilominus agger cresceret, fossaeque complanarentur, relicto isto consilio, murum alium interiorem exstruxerunt: indefesso ad omnia Himilcone, qui, praeter urbanam multitudinem, mercenariorum decem millibus instructus, vim omnem dolumque hostium sagacitate, vigilantia, constantiaque eludebat.

Himilconis industria in defendenda urbe.

IV. Ille nihil neque remissum apud suos, neque tutum apud hostes patiebatur: operibus opera, cuniculis cuniculos, armis arma obponebat. inter haec saepe eruptionibus pugnatum, adeo nonnumquam ferociter, ut

Eruptiones fre-

Cap. II. Fasti Capit. Liv. Epit. 19. Dionys. l. 2. L. Piso apud Plin. 8, 6. M. Varro apud Plin. 18, 3. Cap. III. Polyb. 1, 42. Zonaras. Diodor. Zonaras. Polyb. 1, 42.

ut haud pauciores, quam justa pugna cadere solent, U. c. 503.
tumultuariis istis certaminibus desiderareutur. Inter *quentes et*
quae, Romanis muros subfodientibus, quo subrutis *sanguino-*
fundamentis conciderent, Himilco ex adverso cunicu- *lentae.*
los agi jussit, ubi Romanos terram egerere animadverterat. His deinde protinus apertis armatos immisit, qui, nudos et operi intentos subito adgressi, multos interemerunt; neque pauciores, dum opem suis laturi ad muros adcurrunt, sarmentis in fossam conjectis, deinde incensis, concremaruut.

V. Gliscebat tamen in animis obsessorum pavor atque consternatio. qua abusi duces quidam mercena- *Mercenariorum motus Lilybaei.*
riorum, stipendia sibi non ex fide soluta praetexentes, de prodenda Romanis urbe consilia inierunt; minime dubitantes, quin suos quisque milites facile inlecturus esset ad probanda, quae agerentur. itaque, nocte quadam clam ex oppido ad castra Romanorum elapsi, statum urbis obsessae, et quid ipsi pararent, exposuerunt. Agebat tum inter mercenarios, qui Li- *Alexonis fide proditur.*
lybaei erant, Alexon quidam, Achaeus genere, vir neque militarium artium rudis, et eximius fide. is, animadverso proditorum consilio, rem ad Himilconem continuo defert. Himilco, ut in magno et instanti metu, nihil cunctatus, duces mercenariorum, quot eorum adhuc Lilybaei erant, convocat: quid a quibus tentetur, exponit, eosque graviter incusat: hortatur praesentes, *ne temeritatis et perfidiae alienae participes esse velint. in fide perseverantibus integra apud Carthaginienses omnia, stipendium certum, praemia magna fore: proditionis infami crimine se commaculantes, et Diis et hominibus adversis acturos esse.* Simul, pecuniae quantum cogere illam inter trepidationem potuerat, dividit: de gregariorum stipendiis, ut quam maturrime solvantur, sibi curae futurum esse spondet.

VI. Magna vis orationis est in tempore adhibitae, *Himilconis industria sedatur.*
praesertim si gravitate morum fides sermoni concilietur. adsensi certe sunt universi, operamque suam ad continendos in officio milites alacriter obtulerunt. Himilco laudatos et ampliori spe incensos ire confestim ad suos quemque jubet, operamque dare, ut in fide atque potestate sint. mittit una Hannibalem, filium ejus Hannibalis, qui in Sardinia perierat, et Achaeum A-

Cap. IV. Zonaras. Cap. V. Polyb. 1, 43. Zonaras. Polyb. Zonaras. Cap. VI. Polyb.

U. c. 503. lexonem: illum ad Gallos, quibus ex veteri commilitio notus et acceptus erat; Alexonem ad ceteros varii generis mercenarios, omnibus ex aequo charum gratumque. Hi, fidem suam interponentes, rata fore, quae Himilco promisisset, negotium adeo ex sententia perfecere, ut paullo post reversos ad moenia proditores non modo aversarentur omnes, sed etiam conviciis telisque ultro arcerent. Et hi quidem, ad consules re infecta regressi, muneribus tamen quibusdam et agris in Sicilia donati sunt. Ceterum Poenorum res, improviso malo prope desperationem adductas, eo tempore fides Alexonis sustentavit: qui, prius servatis itidem Agrigentinis, quibus simili quodam scelere mercenarii Syracusanorum insidiati fuerant, jure suo memoriam laudemque in historia meruit.

Adherbal cum novis copiis Lilybaeum mittitur.

VII. Creverunt deinde obsessis animi adventu novorum auxiliorum. Carthaginienses enim, licet ignari omnium, quae Lilybaei gesta essent, res non segnibus consiliis indigere judicabant. igitur Adherbali rei maritimae praefecto negotium dederant, ut, classe comparata, militem, annonam, et pecuniam Lilybaeum introduceret. Ab hoc missus Hamilcaris filius Hannibal, ab Aegusis, quas vocant, insulis, ventum obportunum nactus, recta fronte Lilybaetanum portum petit, instructos in navibus habens milites, et, si quis obsisteret, vi perrupturus. Jam ab obsidionis principio portus aditum obstruxerant Romani, demissis in fundum maris cercuris quindecim, quos ad hunc usum lapidibus oneraverant. Igitur, partim hostis celeritate deprehensi, partim metuentes, ne, ventorum vi convulsi, et ipsi in portum et intuta navigantibus loca raperentur, advenientibus hostibus obcurrere neglexerunt. Et Hannibal portum tuto tenuit, copiisque (decem erant millia militum) expositis, magna cum laetitia Lilybaetanorum, in urbem acceptus est.

Decem millia militum in oppidum introducenda curat.

VIII. Romani, quum ingressum hostium impedire non potuissent, de cetero consultabant, quemadmodum opera sua tutarentur, quae, tanta multitudine novorum militum recepta, Himilconem profecto obpugnaturum esse videbant. Neque fefellit eos opinio. Poenus enim, aliorum recentibus viribus, aliorum refectis adventu sociorum animis usurus, veteres novasque copias in concionem vocat: spe victoriae ac

Cap. VI. Zonaras. Polyb. Cap. VII. Diod. Eclog. l. 24. Polyb. Zonaras. Oros. 4, 10. Polyb. Diodor. Polyb.

praemiorum ad faciundam eruptionem impellit: dispositisque, ut res poscebat, manipulis, sub primam lucem opera Romanorum pluribus locis adgreditur. Erant et apud hos provisa cuncta, quaque plurimum periculi metuebatur, firmae ſtationes obpositae. cum his itaque confeſtim acre certamen contrahitur. cadunt utrimque multi, quum et magna animorum contentione, et numero pugnantium non contemnendo res gereretur, haud paucioribus viginti millibus urbe egreſſis, et majore aliquanto multitudine obſidentium. Quippe conſules, contractis ex amica Sicilia auxiliis, plusquam centum millia hominum effecerant: ex quibus, ad expediendos commeatus aliasque neceſſitates dimiſſis ceteris, ad obsidionem urbis millia ferme sexaginta adducta. U. c. 503.

Pugna ad Lilybaeum.

IX. Sed quum ex omni parte vehementer dimicaretur, maxima circa machinas erat contentio: quas alii ut conrumperent, alii ut defenderent, non magis suae, quam hoſtis, vitae parcebant. Jacebat ingens agmen occiſorum in ea ſtatione, quam tuendam ab initio ceperant. augebat clamorem proeliantium et terrificam diſcriminis faciem alia turba, quae, facibus taedisque armata, per pericula, per caedes suas alienasque ad incendenda opera ruebat: propiusque factum eſt nihil, quam ut pervicaciae hoſtium miles Romanus cederet, machinaeque defendi nequirent. Sed Himilco, multos suorum occumbere cernens, Romanos autem de ardore propugnandi nihil remittere, signum receptui dedit, pugnaque prior exceſſit. neque Romani inſtiterunt, contenti servatis operibus, quae propemodum pro amiſſis jam habuerant.

Himilco prior signum receptui dat.

X. Proxima nocte Hannibal, clam hoſtibus, dum fessi ex proelio ejus abitum obſervare negligunt, navibus, quibuscum venerat, Drepanum ad Adherbalem vectus eſt: abductis una equitibus, quos, in locis impeditis ad nullam rem obseſſis utiles, alibi bonam operam navare poſſe recte judicaverat. Hi enim, a Drepano saepe excurrentes, intuta faciebant itinera, rerumque neceſſariarum subvectionem difficilem, multosque pabulatorum longius a caſtris vagantium excipiebant, sociosque Romanorum omni cladium genere vexantes, conſulum rationes non mediocriter conturbabant. Neque mari tutas iis res Adherbal eſſe patie-

Hannibal, ex obsidione elapsus, Drepanum venit.

Cap. VIII. Diodor. Cap. IX. Polyb. 1, 45. Cap. X. Diodor. Zonaras.

U. c. 503. batur, qui, modo Siculis, modo Italicis litoribus improvisus incidens, nihil, quo nocere Romanis posset, inausum intentatumque relinquebat. Ita factum, ut, magna in castris nata inopia, (nec enim praeter carnes pecudum quidquam ferme cibi supererat) magna pars fame, plures etiam morbis, ut solet, obortis morerentur. Hunc ad modum quum aliquot hominum millia desiderata essent, alterum ex consulibus ad comitia Romam discedere, suasque legiones deportare placuit, quo remanentibus in obsidione expeditior annonae ratio foret.

Fames et morbi in castris Romanis.

Machinamenta Romanorum ad Lilybaeum.

XI. Iterum deinde, majori conatu terra lapidibusque adgestis, aditum portus sepire adgressi sunt, validis trabibus decussatim compactis aggerem communientes, quae, ferreis ancoris revinctae, totius operis compagem firmiore nexu continerent. Sed propter maris altitudinem, ob quam inter descendendum convellebatur, quidquid injectum erat, ingens et inutilis labor fuit. nam, oborto vehementiore ventorum flatu, undisque intumescentibus, perfracta omnia ac direpta sunt. Quum tamen ipsa operis fama clausum aliquamdiu portum tenuisset, anxios ea res Poenorum animos, vehementerque sollicitos habuit. neque enim ulla in promptu erat ratio, qua cognoscere statum suorum possent, neque quisquam audebat operam suam ad inspiciundas Lilybaetanorum res polliceri: donec Hannibal quidam, cognomento Rhodius, vir ex illustribus, se ingressurum urbem, et, postquam omnia coram perlustrasset, ex fide renunciaturum recipit.

Hannibalis Rhodii audacia.

Portus Lilybaei custoditus a Romanis.

XII. Ei promisso gratia primo major apud Poenos, quam fides, fuit. quippe, praeter moles in mare jactas, aditum portus a Romanis navibus ad ancoras stantibus custodiri sciebant. Sed ille, privata, quam habebát, adornata navi, ad insularum, quae Lilybaeo praejacent, unam, hinc deinde, quum postridie ventum ferentem nactus esset, circa quartam horam diei palam, inspectantibus universis hostium copiis, hominisque fiduciam stupentibus, portum invectus est. At Romanus consul, ut regredientem interciperet, selectas ex omni numero naves decem per noctem instrui jubet: eas ab utroque latere portus, quam proxime ad ipsum ejus ostium, constituit. Hannibal, celeritate navis suae confisus, clara luce procedit. exspectabant eum inten-

Sed Hannibal penetrat.

Cap. X. Diodor. Zonaras. Cap. XI. Diodor. Polyb. 1, 47. Diodor. Polyb. 1, 46.

ti paratique Romani, simulque conatu, quanto poterant, in eum ferebantur. Sed ille velocitate tantum vincebat, ut, effugisse non contentus, ultro illuderet, modo adnavigans, modo circumvectus, quasi ad pugnam hostes provocaret. U.c.503.

XIII. Hac audacia, quum saepius uteretur, multum rebus Punicis adjumenti contulit, quod et obsessorum animi nunciis suorum mirifice recreabantur, et, quae postulabat usus, Carthagini mature cognosci poterant: et contumeliosa istius hominis temeritas Romanos molestia et pudore vexabat. Juvabatur autem peritia maxime locorum, quod in palustri illa coenosaque eluvie, per quam Lilybaeum aditur, certum fidumque navibus iter accurate observaverat. quoties enim ab alto veniens in conspectu habere urbem coeperat, ita obvertebat navem, ut puppis Italiam respiceret, ex prora turris Lilybactana, quae mari imminebat, ita cerneretur, ut omnium Africam versus sitarum turrium conspectum tegeret: quae una tutissima est via pleno cursu portum petentibus nautis. *Idque saepius.*

XIV. Jamque plures esse coeperant, qui, audacia et felicitate Hannibalis incitati, Lilybaeum commearent: donec casu quodam quadriremis celeritatis eximiae comprehenderetur. Licet enim aliis partibus moles a Romanis jactas venti ac undae raptavissent, uno tamen loco, ubi minus profundum mare fuerat, constiterunt. ei dorso impacta navis quum obhaesisset, capta a Romanis optimoque milite et remigio instructa etiam Hannibali exitium adtulit. Quippe noctu forte ingressus urbem, quum in reditu palam solvisset, quadriremem que istam ad omnes suae navis motus similiter occurrentem videret, animadverso statim periculo fugere, et, quum hoc frustra esset, repugnare conatus, in validiorum potestatem venit. Romani, hac quoque nave potiti, parique modo ad observandum portus aditum usi, ne quae deinceps naves Lilybaeum penetrare possent, facile prohibuerunt. Acrior inde vis obsidentium esse coepit: adortique munimenta Romani, quae mari vicina erant, omne defensorum agmen ad tuenda loca, quae oppugnabantur, pertraxere. Sic via facta reliquis copiis, quae ex diversa parte occasioni huic insidiabantur, ut murum exteriorem caperent, quamquam id frustra fuit. quippe dux Poenus, *Unde plures idem audent.* *Sed intercipiuntur quidam.* *Etiam ipse Hannibal.*

Cap. XIV. Diodor.

U. c. 503. cum delectis suorum tempestive accurrens, multa cum caede tenentes locum Romanos rejecit.

XV. Alia deinde major fortuna spem obsessis universae victoriae dedit. Forte ventorum ingens vis exorta fuerat, adeo veluti data opera Romanorum incumbens machinis, ut et vineas quateret, et ipsas turres in capitibus earum structas convelleret. Non fefellit ea res oppidanos, Deorumque munere oblatam sibi opportunitatem credidere, qua toties frustra tentatis operibus ignem injicerent. itaque tripartito agmine erumpunt, faces, et quae alendo igni paraverant, immittunt. eratque per se facilis ad concipiendam flammam materia machinarum, quam diu ante caesam sol et aestus arefecerant. Neque segniter ad opem ferendam concurrerant Romani. sed impar certamen erat, quum alii, machinis jam incensis, ad tela certius validiusque conjicienda luce ignium et tempestatis impetu juvarentur: aliis haud minus ab his caussis impedimenti periculique, quam ab hostili ferro, esset. quippe flatus vehemens et Romanis prorsus adversus fumum, favillam, flammas in ora oculosque hominum provolvebat, telaque ab hostibus missa majori violentia deferebat in obnoxios: quum interim Romanorum ictus incerti et invalidi nec dirigi per caliginem possent, et vehementia reflantis venti frangerentur. Ita factum, ut omnes Romanorum vineae, petrariae, arietes, et quidquid operum vel agendis cuniculis, vel verberando muro paratum fuerat, eodem incendio absumerentur.

Lilybaetani erumpunt.

Opera Romanorum incendunt.

XVI. Tum vero spes omnis potiundi per vim Lilybaci excidit: desertaque obsidio foret, ni Hiero, magna iterum frumenti copia submissa, uti maneretur, evicisset. Ita omisso oppugnandi consilio, castrisque ex omni parte communitis, tempori et casui rem permittere decreverunt. Obsessi quoque, refecta murorum parte, quae ceciderat, majores in posterum ad tolerandam obsidionem animos habuerunt. Haec nequaquam laetis aut securis animis Romae audita: neque tamen dubitabatur, quin bello accepta detrimenta bello sarcienda essent: adeoque haec sententia penitus infixa mentibus fuit, ut quidam senator in ipsa curia occisus esse memoretur, quod verba de pace fecisset. Magni deinde apparatus facti, inter quos

Senator pacem suadens in curia occiditur.

Cap. XV. Polyb. 1, 48. Diodor. Cap. XVI. Polyb. Diodor. Polyb. Zonaras. Polyb.

remigum (nam hujus generis jactura ingens facta erat) millia decem ex novo delectu in Siciliam missa. U. c. 503.

XVII. Consules jam erant P. Clodius Ap. F. C. N. Pulcher, L. Junius C. F. C. N. Pullus. Clodium illum nepotem Caeci fuisse, falso a quibusdam traditum est. Is quum in Siciliam venisset, accepto, qui ad Lilybaeum erat, exercitu, milites in concionem convocat, prioris anni consules acriter reprehendit, *quod per ignaviam et delicias, obsessis, quam obsidentibus, similiores, tempus ad Lilybaeum sine ullo profectu, nec sine magna Romani nominis ignominia damnoque trivissent.* Erat enim vir asper et acerbus, et qui violentia ingenii fastuque ob nobilitatem suam prolaberetur ad facta dictaque, vix sanae mentis homini convenientia. idem in puniendo saevus et immitis nullum delictum venia, levissimum quodque nimia severitate prosequebatur: quum interim ipse in rebus maximis non misere tantum, sed etiam prorsus amenter impingeret. Nam et consilium priorum ducum, quod acerbe vituperaverat, imitatus est, ut ad portum obstruendam moles in mare jaceret: et, quod capitalioris amentiae fuit, temere Drepanum adgressus, non minus sua imprudentia, quam Adherbalis virtute, florentissimam classem perdidit.

U. c. 504. P. Clodio, L. Junio coss.

P. Clodii asperitas et alia vitia.

Classem perdit.

Drepano temere tentato.

XVIII. Persuaserat sibi ceterisque, hostem ignarum supplementi, quod Romana classis accepisset, imparatum Drepani deprehendi posse. nihil enim crediturum minus, quam audaciam et vires Romanis esse ultro hostem mari lacessendi. Sic delectis navibus optimis ducentis et viginti, impositoque remige, et fortissimo quoque ex legionibus, nam ut ad certam praedam minimeque longum laborem (Drepanum enim Lilybaeo abest millia passuum non amplius quindecim) certatim sese offerebant, circa tertiam vigiliam silentio solvit, cursu per noctem prospero et hostes fallente. Lux orta, primis jam navibus a Drepano haud procul conspectis, ad miraculum insolitae rei excivit Adherbalem: neque dubitare poterat, quin hostis adesset. duarum rerum erat proposita optio, ut aut confestim proelio congrederetur, aut, aditu hosti concesso, cingi se obsiderique sineret. quod postremum, quum haud minus flagitii, quam molestiae discriminisque, plenum videre-

Adherbal proelio se parat.

Cap. XVII. Plin. 35, 1. Diod. apud Vales. l. 24. Polyb. 1, 49.
Cap. XVIII. Diod. Eclog. l. 24. Eutrop. Oros. Polyb. 1, 49.
Polyb. 1, 46. Polyb. 1, 49.

U. c. 504. tur, aversatus, socios navales subito in litore coëgit: mercenarios autem milites, voce praeconis in concionem advocatos, brevi sed efficaci oratione monuit, quanta spes esset proelium prompte capessentibus; quantus, si illud refugissent, ex obsidione metus. Alacriter succlamantibus omnibus, Adherbal collaudatos naves sine mora conscendere jubet, praetoriamque (hac ipse vehebatur) oculis et remigio sequi.

Pugna inter C. Clodium et Adherbalem.

XIX. Haec ubi praecepta dedit, primus ipse altum petit, sub ipsas portui impendentes petras egressus, quum eodem tempore ex adverso latere Romanae naves portum intrarent. P. Clodius, non, uti speraverat, territo hoste proeliumque detrectante, sed ad defensionem sui strenue converso, perturbatus ipse, naves suas propere revocat, in aperto mari structurus aciem. Sed illae nullo ordine, ut unaquaeque praecurrerat, aliae intra portum jam penetraverant, aliae petebant aditum, quaedam in ipsis faucibus versabantur. inde factum, ut, dum magno nisu retrocedere omnes tendunt, aliae in alias incurrentes turbarent mutuo, remosque invicem detergerent: donec, ut potuerunt, evolutae portuque egressae, quoniam spatium temporis nullum supererat, continuo juxta litus ipsum in ordinem acici adsistere. Ipse consul, qui prius agmen coëgerat, tum converso cursu ante omnes evectus, sinistro classis suae lateri se adplicuit.

Romani trepidant.

Adherbal cum paucis navibus proelium inchoat.

XX. At Poenus interea, laevum hostilis aciei cornu praetervectus, cum navibus rostratis quinque, tot enim secum habebat, Romanis obvertere frontem coepit, altum patensque mare a tergo habens. simul alios suorum, ut quisque advenerat, adjungere se justo intervallo prioribus navibus jubet: et, postquam omnes eadem serie directae sunt, servatis ordinibus in hostem movet. Jamque sublatum utrimque ex praetoria pugnae signum erat, quum omni ex parte acriter concurritur, pari primo spe, sed subinde meliore Carthaginiensium fortuna. Quamquam enim numero navium vincebantur, armatis tantum nonaginta, longe tamen rebus aliis superiores erant. nam et navibus melioribus, et exercitatissimo remige utebantur: locum autem pugnae sortiti erant commodissimum, ut, quoties urgerentur, liberum in mare receptum haberent,

Carthaginienses vincunt.

Cap. XX. Diod. Eclog. l. 24. Polyb. 1, 51.

velocitate sua ex facili vel elusuri hostem instantem, vel etiam, si longius prosequeretur, circumventuri. Romanis contra ad litus adpressis in arcto omnia: non procurrere libero impetu, non inhibere tuto poterant: sed, quoties urgente hoste retrocedebant, aut puppe in sabulo desidente haerebant, aut impacti litoribus periclitabantur. Ita quum neque perrumpere hostium ordinem, et rursus a tergo invadere possent, ob tarditatem navium remigumque imperitiam; neque ob angustias locorum, intra quae conclusi erant, laborantibus suis opem a puppi ferre, impune a Carthaginiensibus vexabantur. U. c. 504.

XXI. Ad has difficultates accesserat et alia desperationis ex religione caussa: iraque Deorum se premi rebantur ob temeritatem consulis, qui contra auspicia pugnare sustinuisset, ad neglectum religionum etiam contumelia addita. Pullos enim, quoniam non pascebantur, in mare praecipitari jusserat, *ut biberent, quando esse nollent.* ea res, tamquam invitis iratisque Diis proeliantes, ad omnia segniores timidioresque fecerat. Sed ipsi cladis auctori, quum cetera perdidisset, ad se conservandum nec ingenium nec audacia defuit. Quippe quum naves suas passim deprimi capique videret, adsumptis triginta, quae proximae constiterant, inter litus et hostilem classem elapsus est: et, quo tutior ad Lilybaetanum exercitum receptus foret, (praeternaviganda enim Poenorum erant praesidia) naves in speciem victricium ornari jussit. Ita, Poenis victoriam penes consulem fuisse, reliquasque naves ejus mox sequuturas putantibus, non modo tutus ei reditus, sed etiam hostibus terribilis Lilybaeum fuit.

Clodius contra auspicia pugnavit.

Clodii strategema ad evadendum.

XXII. Relictas a consule naves tres et nonaginta cepit hostis una cum propugnatoribus et remige, praeter eos, qui, navibus magna vi in litus impactis, ejecerunt se in terram, fugeruntque. sed et in ipso proelio magnus navium numerus depressus est: nam plures ducentis Lilybaeo P. Clodius advexerat. Tanta victoria minimo impendio Carthaginiensibus stetit. non modo navem, sed ne hominem quidem ullum interiisse, vulneratos oppido paucos traditur: quum de Romana classe octo millia hominum caesa, capta millia viginti

Magna victoria Poenorum, cum minimo aut nullo damno.

Cap. XXI. Eutrop. l. 2. Cic. de Nat. Deorum, 2, 3. Flor. 2, 2. Val. Max. 1, 4, 5. Sueton. in Tib. c. 2. Polyb. Frontin. Strateg. 2, 13. Cap. XXII. Polyb. Eutrop. l. 2. Diod. Eclog. l. 24.

U. c. 504. referantur. Sub idem tempus etiam a Panormo naves frumento onustas rapuere Poeni, Drepanumque avexere; et vicissim, ex agro Drepanitano commeatus Lilybaeum importantes, omni genere bonorum obsessos large refecerunt. Neque hic subsistit ejus anni fortuna, quin alio quoque magno incommodo mactaret Romanos, nec possessione modo maris, sed etiam spe potiundi depelleret.

Lilybaeum commeatus importatur.

Aliud incommodum Romanorum.

XXIII. Alter enim consul L. Junius, cum onerariis multis, quibus annonam ad exercitum deferret, rostratisque sexaginta ex Italia profectus, ubi Messanam adpulit, obviam aliarum navium multitudinem habuit, quae tum ab exercitu, tum aliis Siciliae partibus eo convenerant. His adsumptis, et classe facta navium longarum centum viginti, onerariarum prope octingentarum, Syracusas provehitur. Quo postquam venit, quaestoribus partem navium Lilybaeum ducendam tradit: ipse subsistit Syracusis, exspectans eos, qui Messana proficiscentem consequi non potuerant, simul annonam cogens, quam ex locis mediterraneis socii subvehebant. Interim Adherbal, missis Carthaginem navibus hominibusque captivis, fortuna gloriaque ad res gerendas incitante, Carthaloni, qui suas septuaginta naves cum totidem ferme onerariis ex Africa adduxerat, triginta alias addidit, misitque hominem ad naves Romanorum, quae in portu ad Lilybaeum stabant, abstrahendas aut corrumpendas. Ille, sub primam lucem magno terrore invectus, quum aliis navium manus, aliis ignem injiceret, et in Romanos, ad defensionem navium adcurrentes, praefectus urbis Himilco mercenarios eruptionem facere jussisset, magna in castris trepidatio fuit. ad extremum Carthalo, confractis non ita multis, abreptis quinque, Heracleam versus cursum direxit.

Carthalo adversus classem Romanam mittitur.

Naves aliquot corrumpit capitque.

XXIV. Iis locis excubanti, ne quis Romanorum impune Lilybaeum navigaret, nunciatur, navium omnis generis classem haud poenitendam adventare. Jam ille, praefectos alios ad se pertrahendo, naves bonas ad centum viginti effecerat. confisus igitur viribus et superiore victoria, confestim egreditur portu, venientibusque occurrit. Juxta Geloum litus in conspectum classes venere. sed Romani quaestores, impar certa-

Romani

Cap. XXII. Oros. 4, 10. Diodor. Cap. XXIII. Polyb. 1, 52. Diodor. Polyb. Diodor. Polybius. Cap. XXIV. Diod. et Polyb.

men veriti, ad Phintiadem, quod in amicitia Romanorum erat oppidum, deflexerunt. Portus ad Phintiadem nullus eſt: tantum procurrentes in mare petrae ſtationem navibus haud usquequaque incommodam praebent. Hic, exscenſione facta Romani hoſtium adventum inſtructi exſpectabant, catapultis atque balliſtis ex oppido advectis, et pro litore ad tutelam navium dispositis. *U. c. 504. se recipiunt.*

XXV. Carthaginienſibus initio consilium fuerat obsidendi hoſtem, quem putabant metu perculſum ſtatim refugiturum in oppidum eſſe, navesque ad praedam relicturum. Sed ubi, Romanis gnaviter se defendentibus, certamen periculi plenum experiebantur, praetereaque loco multa habenti incommoda parum fidebant, deſtiterunt; paucisque navibus ex earum numero, quae commeatum vehebant, abductis, ad Halycum fluvium, qui haud procul inde aberat, discelſerunt, ibi, dum saucios reficiunt, hoſtium abitum ex commodo suo obſervaturi. Alii scriptores, credo Philinum sequuti, haudquaquam levi damno defunctos eſſe Romanos volunt: sed primo ſtatim adſpectu hoſtium perculſos quaeſtores, dum Phintiadem cursu petunt, onerarias naves aliasque, praeter bellicas, deſeruiſſe: in ipſo vero proelio rotunda Romanorum navigia quinquaginta, longas vero naves sexaginta depreſſas, tredecim ita percuſſas quaſſatasque, ut deinceps uſui eſſe nequiverint. *Certamen ad Phintiadem. Romanorum clades.*

XXVI. Non longo poſt tempore, Poenis adhuc ſtationem ad Halycum amnem habentibus, L. Junius consul, rebus, quarum gratia Syracusis subſtiterat, perfectis, praeter Pachynum promontorium vela Lilybaeum verſus faciens, a speculatoribus Carthalonis conſpectus eſt. Carthalo, re nunciata, quanta poteſt celeritate, obviam conſuli proficiscitur, ignaro eorum, quae ad Phintiadem geſta eſſent: quo longiſſime a quaeſtorum claſſe cum illo dimicaret, neque juvari ille facile a suis poſſet. Conſul, eminus visa Poenorum classe, quum neque confligere auderet, neque hoſtem inſtantem effugere poſſet, juxta Camarinam in locum aſperum et importuoſum naves adigit; metum hunc vincente alio majore metu, ne aliter universus exercitus in poteſtatem hoſtium deveniret. Carthalo, eadem loca intrare non auſus, ad promontorium quoddam ſtationi *L. Junius consul Lilybaeum versus navigat. A Carthalone in locum iniquum adigitur.*

Cap. XXV. Diodor. Cap. XXVI. Polyb. 1, 59. Diodor. Polyb.

U. c. 504. locum capit, ita situm, ut inde pariter in utramque Romanorum classem intentus esse posset.

XXVII. Neque multo post ventis violenter flantibus, quum ingentis tempestatis signa Carthaginiensium gubernatores, rerum istarum periti, vidissent, Carthaloni persuaserunt, uti relicta, quam ceperat, statione Pachynum flecteret. ita nec sine magno labore vim tempestatis Punica classis effugit. At Romanorum utraque classis, inter saxa cautesque deprehensa, funditus interiit, uti ne tabula quidem ulla ullius usus ex naufragio reliqua fuisse credatur; duabus exceptis navibus, quibus postea consul, reliquos ex ea clade milites remigesque secum ducens, Lilybaeum pervenit. Hoc naufragio naves, quae annonam portabant, omnes, longas supra centum periisse traditum. exercitus tamen servata pars est, multis in vicina litora enatantibus ejectisve.

Classem naufragio amittit.

XXVIII. At senatus, qui paullo ante P. Clodium consulem ob rem male gestam ex Sicilia revocaverat, quum insuper tristis de Juniana clade nuncius advenisset, in classe quidem spem habere desiit: ceterum ad bellum terrestri Marte prosequendum animum consiliumque strenue advertit. Et Lilybaei quidem obsidionem solvi non est visum: sed datum idoneis hominibus negotium, ut necessaria exercitui justo tempore subveherentur. Spem faciebat, quod uti mari Poenus, ita Romanus terra plus poterat, totamque ferme Siciliam deditione aut foederibus complectebatur. Sed neque consules ejus anni placebant, neque consulari imperio, quod isti contemptu religionum profanassent, (nam et L. Junius contra auspicia navigasse dicebatur) res putabatur feliciter geri posse. Igitur ad rem novam et inusitatam ventum, uti dictator diceretur, qui in Siciliam iret, quum ad eam diem extra Italiam nemo ea potestate praeditus exercitum duxisset.

Senatus, omissa classe, terra rem statuit gerendam.

Lilybaei obsidionem urgent.

Dictatorem in Siciliam mittunt.

XXIX. Mira eo tempore et prope incredibilis P. Clodii consulis insolentia fuit. jussus a senatu dictatorem dicere, tamquam parum in patriam deliquisset tantae cladis auctor, nisi dignitatem etiam imperii contumelia et derisu macularet, M. Claudium Gliciam dixit, scribam aut viatorem suum. Tum vero, coorta

Cap. XXVII. Oros. 4, 10. Polyb. Diodorus. Eutrop. l. 2. Cap. XXVIII. Liv. Epit. 19. Polyb. Cic. de Nat. Deorum, 2,3. et de Divin. 1, 16. et 2, 33. Liv. Epit. 19. Cap. XXIX. Suet. in Tib. c. 2. Fasti Capit. Polyb. 1, 52.

merito in eum indignatione omnium, coactus abdicare, ac in populi judicium adductus est. Condemnatum auctores, quos Cicero vidit, retulere. sed apud alios adnotatum est, illum, haud dubia jam populi voluntate, casu ereptum esse imminenti damnationi, quum subito coortus imber comitia diremisset: tum enim, velut quaestionem interpellantibus Diis, aliam deinceps institui non placuisse. Ceterum Glicias, quod ultimae sortis hominem in maximo imperio conspici pudor civitatis non ferebat, coactus abdicare, ludos tamen postea praetextatus spectavit. In ejus locum dictator creatus est A. Atilius A. F. C. N. Calatinus, dixitque magistrum equitum L. Caecilium L. F. C. N. Metellum, qui de Poenis triumphaverat. Hi profecti quidem sunt in Siciliam, sed rem memorabilem nullam gesserunt. U. c. 504. *P. Clodii judicium.*

XXX. Interea L. Junius, anxius rerum suarum, et naufragii culpam egregio facinore abolere studens, quum in omnes occasiones intentus esset, Erycis occupandi viam proditione nocturna quorumdam, quos donis et promissis suos fecerat, invenit. Eryx mons est Siciliae post Aetnam editissimus in ea parte insulae, quae Italiam respicit, medio ferme inter Drepana et Panormum situ, sed ab illa parte asperior. In vertice planitiem habet cum templo Veneris, quam ex loco *Erycinam* vocant, longe omnium, quae in Sicilia sunt, opulentissimo. Sub ipsum deinde cacumen in medio montis urbs est cognominis, accessu valde difficili, qui a radicibus montis, per longas et angustas semitas, non citra laborem expeditur. Igitur L. Junius, loci natura perspecta, tum in summo montis jugo, tum in faucibus, quae Drepana spectant, praesidia constituit, tutus loco, et, si incesseretur, vim hostium levi negotio propulsaturus. sed et Aegithallum muro cinxit, firmavitque praesidiaria manu militum octingentorum. Ceterum Carthalo, noctu expositis ibi copiis, castellum expugnavit. praesidiarii partim occisi captive, partim ad Erycem perfugerunt. Cetera de L. Junii rebus incerta sunt apud scriptores. quidam enim a Carthalone captum Aegithalli, alii metu accusationis ob classem amissam sibi necem conscivisse prodiderunt. *L. Junius Erycem occupat.* *Erycis descriptio.* *De L. Junio diversae opiniones.*

Cap. XXIX. Cic. de Nat. Deor. et de Div. Val. Max. 8, 1, 4. Liv. Epit. 19. Fasti Capit. Plin. 7, 43. Zonaras. Dio, l. 36. in Orat. Catuli. Cap. XXX. Polyb. 1, 55. Diod. Eclog. l. 24. Polyb. Diodor. Zonaras. Cic. ubi supra: et Val. Max. 1, 4, 3.

U. c. 504. *Itemque de ludis secularibus.*

XXXI. Neque minus de secularibus ludis ambigitur, tumne potius tertium celebrati fuerint, an quartodecimo post anno, P. Cornelio Lentulo, C. Licinio Varo consulibus. Credibilius tamen arbitror, hoc anno factos, incitante etiam ex tot cladibus metu, et spe meliorum temporum, si religiones diligentius colerentur. Fertilis hic annus fuit, oleique librae duodenae singulis assibus veniere. Interea quum dictaturae vel tempus effluxisset, vel abdicata per Calatinum potestas esset, magistratum inierunt C. Aurelius L. F. C. N. Cotta, P. Servilius Q. F. Cn. N. Geminus, iterum uterque consules. Hi res in Sicilia satis prospere gesserunt, citra tamen magnae aut victoriae, aut utilitatis gloriam. Coërcuerunt sane Poenos, Lilybaeum et Drepanum tenentes, ne tam aut frequenter, aut late auderent excurrere; et quae in locis a mari remotioribus praesidia habuerant, receperunt.

U. c. 505. C. Aurelio II. P. Servilio II. coss. *C. Aurelii, P. Servilii gesta in Sicilia.*

Carthalo Italicam oram vastat.

XXXII. Adversus hos Carthalo, quum multa conatus frustra esset, consilium Italicae orae vastandae cepit: ut hoc tumultu consules a rebus Siculis distraheret, aut, si auxilio venire suis neglexissent, occasione temporum ad populandos agros urbesque capiendas uteretur. Ceterum ne hic quidem fortuna coeptis adfuit. Missus enim ad prohibendas sociorum injurias cum urbano milite praetor, de successu consilii sui desperantem redire in Siciliam compulit. Ubi quum mercenarius miles seditionem excitasset, quod stipendia non solvebantur; multos ex eo numero in desertis insulis exposuit, multos ad poenam remisit Carthaginem. quam rem aegre ferentibus reliquis, adeo sunt exasperati animi, ut manifesta defectio omnium, et ex eo novi belli materia timeretur. Sed in tempore Hamilcar, successor Carthaloni datus, advenit: tumultuantesque noctu adortus, alios occidit, alios demersit mari; ceteros, veniam petentes, in gratiam concordiamque recepit. Hic est ille Barcae cognomento notus Hamilcar, quo meliorem ducem Carthago non habuit, futurus incomparabilis, nisi Hannibalem genuisset.

Hamilcar magnus in Siciliam venit.

XXXIII. Ex eo tempore durius Romanis bellum fieri coepit. Statim enim, sedato mercenariorum motu, cum classe ad Italiam devastandam profectus Hamil-

Cap. XXXI. Censorin. de die natali, c. 17. Aug. de Civ. Dei, 3, 18. Plin. 15, 1. Fasti Capit. Zonaras. Cap. XXXII. Diod. apud Vales. libb. 23, et 24. Cap. XXXIII. Zonaras.

car, Locrensium et Bruttiorum agros late populatus est. At Romani, quum Hieronis Syracusani regis in eos constans fides et magna exstarent merita, remisso tributo annuo, quod priori foedere pepigerant, perpetuam cum eo societatem amicitiamque sanciverunt. Interim Hamilcar, ex Italia reversus, in finibus Panormitanis exscensione facta, inter Panormum et Erycem castris locum cepit natura munitissimum. Epiercte vocatur mons, omni ex parte abruptus, qui ex circumfusa regione in magnam altitudinem se erigit, non tenui fastigio, sed spatium centum plus minus stadiorum complexo: quae tota regio pecori alendo frugibusque serendis aptissima est, ut quae, marinis flatibus opportune adversa, pestiferis animalibus omnibus vacat. Ibidem verruca quaedam adsurgit, quae et arcis vicem, et speculae in circumjectos campos obtinere queat. Adjacet portus perquam aptus Drepano aut Lilybaeo Italiam petituris, cum aqua dulci copiosa. Tribus omnino viis iste mons adiri potest: a terra duo sunt aditus, unus a mari, sed omnes impediti et perdifficiles.

U. c. 505. Locrenses et Bruttios populatur.

Epiercten castris occupat.

Situs valde opportunus.

XXXIV. Hic castra locavit Hamilcar audaci plane consilio, quum, urbem sociam habens omnino nullam, in medios hostes se demitteret: sed, munitione loci suaque virtute et peritia rei militaris confisus, plurimum negotii Romanis exhibuit, Carthaginiensiumque res valde confirmavit, quae jam etiam domi satis prospere ire coeperant. Namque Poenorum alius dux Hanno, cui cum Hamilcare virtutis erat aemulatio, gloriae parandae caussa, simul ut militem citra sumptum civitatis ex hostico aleret, belloque exerceret, Libyae parti, quae circa Hecatonpylon est, arma intulerat; et, urbe potitus, obsidum tria millia Carthaginem deduxerat.

Hanno prospere res in Africa gerit.

XXXV. Neque tamen usquequaque res eis laetae eo tempore fuere. Quippe, L. Caecilio L. F. C. N. Metello secundum, Num. Fabio M. F. M. N. Buteone consulibus, privatorum opibus parata classis Africam vastavit. quamquam enim senatus iterum abstinere mari decreverat, civibus tamen id postulantibus navigandi potestatem fecit: ea conditione, ut naves ex publico

U. c. 506. L. Caecilio II. Num. Fabio coss. Romani privatis permittunt navigationem.

Cap. XXXIII. Oros. 4, 10. Polyb. 1, 56. Zonaras. Appian. apud Fulv. Ursin. Polyb. Barclaji Argenis, l. 2. init. Polyb. Cap. XXXIV. Diod. apud Vales. l. 24. Polyb. 1, 73. Cap. XXXV. Diod. Zonaras.

U. c. 506. *Africa vastatur.* acceptas restituerent, praedam servarent sibi. Sic facta classis non contemnenda, litoribus Africanis multum terroris damnique intulit. sed et Hipponem Regium, urbem non e vilissimis, adorti, naves Hipponensium et aedificia multa igne consumpserunt. Regressuri deinde, quum exitum portus catenis clausum reperissent, ex magno periculo salutem sibi arte et consilio pepererunt. Incitatis enim navibus, quum prorae catenam prope jam contingerent, universi in puppes navium recesserunt: sic levatae onere prorae catenas facile superarunt. hoc facto contulerunt se omnes in proras, hisque depressis effecerunt, ut puppes itidem supra catenas lapsae liberi cursus facultatem periclitantibus redderent. Sic ingenti metu liberati, paullo post apud Panormum cum Punicis navibus prosperam pugnam fecere.

XXXVI. Consules autem Romani, divisis belli muniis, L. Metellus Lilybaeum, Num. Fabius Drepanum obsidebant. Adjacet Drepano austrum versus insula, sive scopulus verius est, quem Peliadem insulam Graeci, nos Columbariam appellamus. hanc, occiso praesidio Punico, per suos milites noctu consul occupavit. Neque distulit Hamilcar, qui ad defendendum Drepanum adcurrerat, orta luce ad locum recuperandum egredi. Quo animadverso, consul, quum suis opem ferre non posset, tota vi Drepanum obpugnare instituit. Sic retracto Hamilcare, tenuit insulam, eaque deinceps ad obsessos acrius infestandos usus est. jactis enim molibus continenti eam adnexuit: et, quoniam illa parte infirmiora urbis erant moenia, operibus excitatis obpugnationem inde est orsus.

Lilybaei et Drepani obsidio. *Hamilcar ad defendendum Drepanum accurrit.*

XXXVII. Sed pugnas, Hamilcari cum his et sequentium annorum consulibus pugnatas, neque ob frequentiam posse describi, neque ob similitudinem casuum debere, Polybius censuit: quum triennio fere continuo Epiercetae castra habens, cum Romanis ducibus, maxime postquam illi, castris ante Panormum locatis, vix quinque stadiorum intervallum inter se et hostem reliquissent, propemodum quotidiana proelia fecerit. neque enim aut quietae res esse poterant, quum collata castris castra essent; neque rursum ad universae dimicationis discrimen ventum est. multa enim prohibebant:

Saepissime cum Romanis dimicat.

Cap. XXXVI. Cluver. Sicil. Ant. 2, 1. Zonar. Cap. XXXVII. Polyb. 1, 57.

bebant: praecipue quod pari copiarum firmitudine, locorumque munitionibus, etiam qui in proelio inferiores fuerant, vicinitate castrorum protegerentur. ita fiebat, ut inter pugnandum semper aliqui caderent: acie semel inclinata, tutus ad munimenta receptus esset. Ceterum eodem anno, quo Drepana obsessa sunt, non Sicula modo, sed etiam Italica litora Carthaginiensium classes infestarunt. et ipse Hamilcar depraedando, quidquid adiri poterat, maritimam Italiae oram ad Cumanos usque fines pervastavit. U. c. 506. *Maritimam Italiae oram pervastat.*

XXXVIII. His incursionibus et Siculis pugnis quum multi Romanorum civium in servitute apud hostes essent, duces Romani cum Poenis pacti sunt, ut captivi permutarentur: utra pars plures accepisset, argenti pondo bina et selibras in capita daret. Plures quum recepissent Poeni, quam reddidissent, pecuniam ex pacto pependerunt. Duas hoc anno colonias in Italia deductas invenio, Aesulum et Alsium. Lustrum item Romae conditum duodequadragesimum ab A. Atilio A. F. C. N. Calatino, A. Manlio T. F. T. N. Torquato Attico, censoribus. Censa sunt civium capita ducenta quinquaginta unum millia, ducenta viginti duo: quum superiore lustro paullo minus trecenta millia censa fuissent. tantam civium multitudinem eo tempore bellum et naufragia consumpserunt. *Captivi permutantur.* *Censorum Romae civium numerus.*

XXXIX. Nec ideo segnius subpleti exercitus Siculi, M'. Otacilio C. F. M'. N. Crasso iterum, M. Fabio C. F. M. N. Licino consulibus deducentibus. Hi laboriosam quidem et exercitam militiam habuere: verumtamen, quia locorum, quae praeceperat, opportunitatibus emovere Hamilcarem nequiverant, nihil memoria dignum gessere. quod sequentibus etiam aliquot Romanis consulibus accidit ob idem incommodum, et quia repentini duces, adversus perpetuum veteremque delecti, plus propemodum temporis in apparatibus, et locorum situ, militum voluntate, statuque belli cognoscendo consumere cogebantur, quam ad res gerendas superabat. Quo etiam consilio factum videtur illo anno, ut, quum instaret comitiorum tempus, dictatorem potius dici placeret, quam consulum alterutrum ex Sicilia evocari. dictus est Ti. Coruncanius Ti F. Ti. U. c. 507. M. Otacilio II. M. Fabio coss. *Laboriosa et infructuosa contra Hamilcarem militia.*

Cap. XXXVII. Zonaras. Polyb. 1, 56. Cap. XXXVIII. Liv. 22, 23. Zonaras. Vellejus, 1, 14. Fasti Capit. Liv. Epit. 19. Cap. XXXIX. Zonaras. Fasti Capit.

U. c. 507. N. comitiorum habendorum caussa. is magistrum equitum M. Fulvium Q. F. M. N. Flaccum dixit.

Claudiae Appii F. dies dicitur.

XL. Interea duo tribuni plebis C. Fundanius et Ti. Sempronius Claudiae, Ap. Caeci filiae, diem ad populum dixerunt, quod a ludis rediens, quum turba premeretur, in conferta multitudine aegre procedente carpento, vocem miserat impii voti; *Utinam frater meus revivisceret, iterumque classem duceret!* Nulla fere nobilis Romae domus erat, quin Claudiam gentem propinqua cognatione aut adfinitate contigeret.

Claudiae gentis nobilitas.

Itaque non deerant, qui ream tuerentur, claritatem familiae, patris Appii merita, fragilitatem sexus obtendentes. *inauditum esse, feminas ad judicium populi vocari. neque satis gravem caussam, cur a Claudia mos novus inciperet, quae, nullo aut consilio aut facto majestate populi Romani deminuta, tantum intra verba peccavisset.* Adversum quae duo tribuni plebis ita differuere: *Quam impiam, quamque detestabilem vocem Claudia jecerit, non ignoratis, Quirites. neque enim testimoniis opus est, confitente rea: neque etiam illa negare, si vellet, posset, quod palam in publico, non Jovem, quum sub dio haec diceret, non multitudinem ipsam civium, quam incusabat, reverita, effudit. Quorsum igitur, quum de crimine constet, de poena dubitamus? Parumne diligenter legibus cautum est? An nos, verba legum numerantes, mentem earum circumveniri patimur? Feminam hoc judicio peti, novum esse contendunt. Esto: novum enim etiam est, feminam hoc pacto delinquere: necdum enim ullam tanta improbitate mulierem urbs nostra tulerat.*

Tribunorum pl. oratio contra Claudiam.

XLI. *Atque utinam ne nunc quidem novum exemplum statui opus esset! Mallemus profecto nullis delictis quietam ac veluti conditam legum aciem pati, quam adversus nocentes, utili quidem, sed tamen acerbo rigore, destringere. Ceterum civitati stare volenti necessaria legum est custodia: quas utique minime deberent subvertere, qui reipublicae notrae principes et columina haberi volunt. Quos profecto juris omnis peritissimos latere non potest, quum pluribus in legibus nulla sit expressa mulierum mentio, verbo si quis, et similibus, non minus illum sexum, quam masculinum, contineri. Quid igitur mirum, si leges, quae de majestate latae sunt, ad utrumvis sexum pertinere credimus, quum exemplo sit isthaec Claudia, ab utrovis in eas peccari posse? Sed elevant illi rem, parvumque videri delictum volunt, quod ultra verba non processisset. Hoc enim re-*

Cap. XL. A. Gell. 10, 6. Liv. Epit. 19. Suet. in Tib. c. 2. Val. Max. 8, 1, 4. Sueton. L. 29. et seq. ff. de Legibus, lib. 1. tit. 3. Cap. XLI. L. 1. ff. de V. S. lib. 50. tit. 16.

stabat, ut conatum, studium, facta conjungeret, cum Poenis consilia sociaret, centuriaret homines, armaret servitia, occuparet Capitolium, et pestem, quam civibus verbo voverat, opere quoque ipso et manu inferret? U. c. 507.

XLII. *Atqui legibus profecto non facta magis, quam consilium et animus patrantis, puniuntur. neque enim, si quid furiosus aut infans nocuit, jure adversus eum prodita est actio. animi vero cujusque multis in caussis non minus certa ex verbis, quam ex operibus, indicia petuntur. Quae sic optat, quid faceret, si facere, quod optet, in ejus manu esset? Quod si aliorum quoque hominum judicia non contemnimus, (cur autem contemnamus?) etiam alibi pro scelere habitum vindicatumque est impium votum. Athenis, quae Graeciae civitas prae ceteris sapientiae laudibus clara habetur, damnatus est, qui magnum lucrum optaverat, quum necessaria funeribus curandis venderet: quod consequi posse non videbatur, nisi multi mortales interissent. Et tamen illis in verbis locum habere poterat mitior interpretatio. haec non ambigue, neque perplexe, exitium civibus, cladem exercitui, calamitatem reipublicae optavit.* Utinam frater meus revivisceret! *votum improbum, etiam si fratris caussa sic optavisset.*

Impium votum pro scelere damnatur.

XLIII. *Cur enim illi reddenda vita esset, cujus opera tot civium millibus erepta est? Qui rempublicam non minus per superbiam despexit, quam per temeritatem adflixerat? Qui praedamnatus omnium hominum sententiis, non infamiam ejus judicii, sed poenam casu effugit? Hunc tu, si saperes, optares reviviscere! Cujus si memoriam eodem tumulo potuisses obruere, quo cineres ejus teguntur, nihil antiquius habere debuisses. Quemadmodum enim fratrum egregiorum fama aliae matronae non inepte gloriantur, ita tibi hic pudori esset, si quidquam apud te pudoris remaneret. Sed ignoscamus feminae nobili, si fratrem stulte fortassis, sed tamen pie, desideravit. immo absolvite eam, si tam insolens ineptumque votum, quam caussa optandi abominabilis fuit. Cur enim voluisti fratrem reviviscere? Ut adspectus propinqui hominis te recrearet? Ut opera ejus utilitati, auctoritas praesidio, honores ornamento essent? Nihil horum. Quid igitur?* Ut iterum classem duceret. *Hoc enim erat, o scelestissimum caput, cur, quantum in te fuit, suscitare mortuos, naturam in ordinem cogere, inferorum refringere claustra cupivisti, ut reperires, per quem periremus?*

P. Clodii superbia et temeritas.

XLIV. *Haec est, Quirites, cujus misereri vos jubent, qui, dum bonos se propinquos probant, vix satis cavent, ne mali cives habeantur. Et tamen intercedit nemo, quin ipsorum arbitratu misereamini, si cujusquam vestrum illa miserta est. Sin vero aliis interitum, aliis luctum et*

Cap. XLII. Sen. de Benef. 6, 38.

U. c. 507. *orbitatem, omnibus calamitatem, cladem, pestem imprecata est: tam inepta mansuetudine quisquam erit, ut animum tam hostilem, tam infensum, tam inhumanum ulla misericordia dignum existimet? Nuper, quum lustro confecto civium numerum censores edidissent, qui gemitus hominum, quanta moestitia fuit? Quamquam multa prospere per annos istos evenerant, vix tamen bonis viris satis salva videbatur respublica, quae minus nunc civium numeraret, quam superiore lustro habuisset. At haec illorum jactura, qui periere, nihil movetur: hoc dolet, quod aliqui superfuerunt. nimiam Romae turbam esse queritur: reviviscere optat eum ipsum, cujus maxime culpa superioris census rationes decrevere.*

Civium Rom. numerus imminutus.

Majoribus quid tribuendum.

XLV. *Sed ipsa quidem mulier indigna est misericordia vestra: ceterum, si quid peccavit, majoribus ejus et patri condonabitis. Hoc igitur jus in civitate nostra statuemus, ut, si quis patriae quoquo modo profuisse dicatur, ejus posteri possint eamdem illam patriam impune laedere? Minime profecto sic sensere majores nostri, qui M. Manlium de saxo dejecerunt, quum Capitolium, ultimam tum spem Romani generis, non pater ipsius, aut avus, aut progrnitorum aliquis, sed ipse servavisset. Non debebat quidem adjutae reipublicae praemium uberius quaeri, quam facti conscientia. sed tamen, si qua bonam ei operam Ap. Claudius praestitit, mercedem abunde recepit, locupletatus opibus, satiatus honoribus, quibus ad ultimam usque senectutem perviguit.*

Claudiae domus injuriae in plebem Romanam.

XLVI. *Quamquam fortasse satius fuisset Appii et superiorum Claudiorum mentionem praetermittere, quam admonere vos injuriarum, quas domus illa, ab extrema origine minime popularis, atroces vobis saepe et acerbas intulit. Quem enim Appium vos meminisse volunt? Aliumne, quam illum, qui semper commodis vestris inimico animo adversatus est; qui potius cum exercitu perire voluit, quam a plebejo consule, collega suo, servari; qui censuram ultra legitimum tempus gerere invitis ordinibus omnibus perseveravit? Si jam placet, ulterius merita Claudiae gentis populo Romano exprobrent, et ad decemviralia usque tempora procedant, vel ad ultimam usque generis istius originem. Reperiant profecto potius. quomodo superbia et contumacia mulierem istam majoribus suis similem esse ostendant, quam ut illorum in gratiam huic parcendum esse demonstrent.*

Ap. Claudii facta parum popularia.

Claudius Decemvir.

XLVII. *Quid igitur caussae, cur haec mulier impune peccare debeat, vel isti adtulerunt, vel adferre quisquam potest? Nisi forte metuitur, ne tam salutaris exempli feminam ex civitate nostra amittamus. Quod si vos etiam veremini, Quirites, retinete, retinete hanc Claudiam, ut, quum matronae nostrae dubiis reipublicae temporibus ad pulvinaria Deorum supplicatum ibunt, illarum pia vota contrariis votis haec moretur: ut, quum illae salutem militibus vestris, haec exitium optet; illae*

incolumes videre, haec audire oppressos, concisos, trucidatos voveat; illae sollicitent Deos, ne multi in bello pereant, haec incuset, si multi revertantur. Retinete mulierem, quae, sicut aliae matronae clarorum virorum aemulatione liberos propinquosque solent ad virtutem, ad amorem patriae, ad caritatem civium incendere, suos exemplo P. Claudii pugnare temere, fugere turpiter, cives sceleste perdere, rempublicam contumeliose despicere doceat; haec ab infantia meditanda proponat nobilibus pueris; haec imitanda adolescentibus: sic imbuantur, quibus classes vestras, quibus exercitus commissuri estis. Talia quum ultro citroque jactata essent, missus in suffragium populus damnavit ream, mulctaque ei dicta est aeris gravis quinque et viginti millia. Ex hac aliaque mulctatia pecunia Ti. Sempronius aedilis aedem Libertatis in Aventino fecit dedicavitque. U. c. 507. *Claudia damnatur.*

XLVIII. M. deinde Fabius M. F. M. N. Buteo, C. Atilius A. F. A. N. Bulbus consulatum ineunt. Coloni tum deducti Fregenas, urbem Etruriae maritimam, ad nonum lapidem ab Alsio, colonia ante biennium deducta. Pugnatum his consulibus est navali proelio magno apud Aegimurum, neutris laeto exitu. quippe magnum et hominum et navium numerum perdidere Poeni: victrix Romanorum classis ex hoste parta ingentia spolia vi tempestatum amisit. In Sicilia pari et consilio et fortuna res gestae, quam superiore anno factum fuerat: difficili consulibus bello non magis ob asperitatem locorum, quam ob Hamilcaris ingenium, qui, sicut in audaciam promptus, ita ad artes belli callidissimus erat. Quibus rebus illo tempore Romanos ita sustinuit, ut non modo loca, quae ceperat, tutaretur, hostiumque socios in Sicilia Italiaeque ora incursaret; sed etiam in alia intentus, ruentem rem Punicam ubique fulciret, industrius idem, et cum animi firmitudine consilii ex tempore capiendi artifex. Itaque Lilybaetanos, qui terra maxime premebantur, inopia et metu liberare cupiens, partem classis, ut Lilybaeum petentem, in alto jussit obversari. cujus ad conspectum quum Romani evolassent, ipse cum navibus, quas ad hoc in loco, unde conspici nequiverant, occultas habuerat, portum occupavit, obsessosque praesentia sua et rerum necessariarum invecta copia magnam in spem alacritatemque erexit. U. c. 508. M. Fabio, C. Atilio coss. *Fregenae colonia. Navale proelium apud Aegimurum. Hamilcar Lilybaetanos rebus necessariis instruit.*

XLIX. Quum ad hunc modum tempus in Sicilia bellando extraheretur, consules A. Manlius T. F. T. N. U. c. 509. A. Manlio, C. Sem-

Cap. XLVII. A. Gell. 10, 6. Liv. 24, 16. Cap. XLVIII. Liv. Epit. 19. Vellejus, 1, 14. Flor. 2, 2. Frontin. Strateg. 3, 10.

U. c. 509. Sempronio II. coss. *Bellum in Sicilia adstrictius.* Torquatus Atticus, C. Sempronius Ti. F. Ti. N. Blaesus iterum, ad exercitus venerunt. Sub id tempus non tam commutata, quam magis adstricta, ejus belli ratio est. Romani, uti paullo ante narravimus, supra Erycem urbem in summo monte praesidium collocaverant; aliud itidem infra urbem in radice montis. munitio praeterea situsque loci, quum custodiae tales accederent, facile efficiebant, ne quid ei urbi metuendum videretur. Sed audacia Hamilcaris, nihil homini impervium esse passa, quod adgredi libuisset, rem tantam brevissimo tempore perfecit. *Hamilcar Erycinam urbem occupat.* Ille enim, noctu cum copiis adpulsus, et adscensum stadiorum triginta silentio emensus, quum ipse ante agmen suorum princeps incederet, nec opinantes oppressit: majorique parte eorum, qui in urbe reperti fuerant, interfecta, ceteros Drepanum amandavit.

L. Ex eo tempore mira facies rerum et valde severa militia fuit. Nam Hamilcar, inter duo praesidia hostium medius, ab inferiore obsidebatur, quum ipse vicissim superius obsideret: *Romanorum pariter et Poenorum in Sicilia virtus.* Romanique pariter Poenique, toleratis laboribus et periculis incredibilibus, quum in tanta vicinia castrorum nulla non dies modo, sed ne hora quidem, aut discrimine proelii, aut metu vacaret, fortissimorum virorum opera per proximum ferme biennium ediderunt: non fessi cedentesque invicem, neque sua aut victoria aut clade dirempti, sed ad extremum pares invictique, et navali interim pugna decreto bello. Iisdem consulibus Brundisium in agro Sallentino colonia deducta est, vicesimum post annum, quam in deditionem regiones istac venerant. Sub idem tempus Ti. Coruncanio, qui primus ex plebe pontificatum maximum gesserat, in extrema senecta mortuo, L. Caecilius Metellus in locum ejus factus est.

U. c. 510. C. Fundanio, C. Sulpicio coss. LI. Interea consulatus Romae C. Fundanio C. F. Q. N. Fundulo, C. Sulpicio C. F. Ser. N. Gallo mandatur. Tum quoque pari forma et fortuna, ut hactenus, bellum cum Hamilcare gestum est: nisi quod Gallorum mercenaria manus aliique nonnulli, qui Poenis militaverant, *Galli mercenarii ad Romanos transfugiunt.* ob stipendia non soluta injuriasque alias Erycinam urbem Romanis conati prodere, (ibi enim praesidium agitabant) postquam consilium irritum fuit,

Cap. XLIX. Polyb. 1, 58. Diod. Eclog. l. 24. Cap. L. Polyb. Vellejus 1, 14. et Liv. Epit. 19. Ὀλυμπ. ἀναγρ. Pighius ad annum 510. ex Ciceronis Catone. Cap. LI. Zonaras. Polyb. 2, 7. Polyb. 1, 77. Zonaras.

ad consules transfugerunt: primique exterorum ab Romanis in commilitium adsciti sunt. Sic auctis viribus, tamen pedestri exercitu finem bello imponere non poterant, obsistente cumprimis Hamilcaris audacia, qui neque decipi dolis, neque domari viribus patiebatur. Ergo denuo reditum est ad classis instaurandae consilia, marisque repetundi: nec enim aliter posse Carthaginienses prohiberi Sicilia, quam si maris usum perdidissent: spemque non vulgarem fecerant res superioribus annis privatorum ausu bene gestae. Sed pecunia deerat, inani dudum aerario, et sumptus tam diuturni belli male sustinente. U. c. 510. *Aerario subveniunt privati.*

LII. Tum vero Romani mores laboranti reipublicae tempestivo auxilio subvenere. Quippe tanta fuit senatorum eo tempore generositas, ut in publico discrimine privatis opibus puderet parcere, plusque statim pecuniae reperiretur, quam ad inpensam classis opus esset. nam ex ditissimis singuli, aliorum bini ternive, ut facultates erant, quinqueremem unam cum armamentis omnibus justoque remigio praestandam suscipiebant, ea lege, ut, republica meliorem in statum reversa, sua cuique pecunia restitueretur. Hac cura consilioque quinqueremes ducentae comparatae sunt, quas ad exemplum navis, quae Hannibalis Rhodii fuerat, fabricandas curaverunt. Magna inde exspectatio fuit, certis hominum animis, quod ad extrema remedia ventum esset, hac classe de summa belli necessario decretum iri. *Classis comparatur.* *Magna cum exspectatione hominum.*

LIII. Dum haec ita fiunt, consulatum C. Lutatius C. F. C. N. Catulus, A. Postumius A. F. L. N. Albinus inivere. Flaminium Martiale A. Postumius habebat: eoque provinciam sortiri cupientem L. Caecilius Metellus pontifex maximus dicta multa prohibuit, negans fas esse flamini a sacris recedere. cujus facti posterioribus quoque temporibus probata ratio est. Aliud in tuenda religione patria exemplum iisdem temporibus senatus edidit, vetito C. Lutatio consule Praenestinas sortes consulere, peregrinisve auspiciis in administranda republica uti. Tum ad belli curam conversis animis, quia neque salvis religionibus ambo consules proficisci posse, neque unus tanto oneri suffecturus videbatur, alterum ex praetoribus, quum eo primum U. c. 511. C. Lutatio, A. Postumio coss. *Flaminem a sacris recedere vetat pont. max.* *Praetor cum consu-*

Cap. LI. Polyb. 1, 59. Cap. LIII. Liv. Epit. 19. Tac. 3. Ann. 71. Val. Max. 1, 1, 2. Cic. Phil. 11, 8. Val. Max. 1, 3, 1. Liv. Epit. 19.

U. c. 511. *Is in Siciliam mittitur.* anno creari duo coepissent, cum C. Lutatio proficisci placuit. ea provincia Q. Valerio Faltoni obvenit. Hi, quum omnes et publicas et privatorum naves studiose collegissent, numero circiter trecentarum expleto, cum pontonibus aliisque navigiis septingentis, Siciliam, statim atque remisit hiems, petivere.

C. Lutatii progressus. LIV. Venientibus confestim Lilybaetanus Drepanitanusque portus patuerunt. quippe hostes, nulla suspicione classis ex Italia venturae, cum omnibus suis navibus in Africam regressi fuerant. Hoc tam prospero rerum initio consul animatus, quum et suopte ingenio impiger et ad res gerendas incitatus esset, Drepana operibus factis obsedit: neque eo segnius ad proelium navale, quod instare praevidebat, classiarios milites quotidie exercuit eo successu, ut, quos rudes fere maritimorum casuum adduxerat, ii satis jam ad quodlibet discrimen eruditi paratique viderentur. Inter haec, quum urbs Drepanitana terra marique obpugnaretur, jamque, muri parte dejecta, res Poenorum in summo periculo esset, consul, dum inter primores *Et vulnus.* strenue pugnam ciet, grave vulnus in femore accepit: ejusque periculo perterrefacti milites, et ad saucium concurrentes, locum jam pene captum omisere.

Nova classis, Hannone duce, in Siciliam venit. LV. Nondum usum pedis receperat, quum maxima Poenorum classis adesse nunciatur. Naves erant quadringentae, refertae commeatu, quem ad exercitum portabant, copiis praeterea militum permagnis, armorumque et pecuniae amplissimo numero. Summae rerum Hanno praeerat, nobilis Poenus. hic magno studio id agebat, ut, Erycem adpulsus, onere levatas naves acceptis ab Hamilcare strenuis viris compleret, atque sic deinde cum Romana classe confligeret. Ceterum conceptum optime consilium C. Lutatii consulis circumspecta prudentia fregit. Is enim, victoriam in eo consistere reputans, si cum classe gravi suisque adparatibus impedita congrederetur, ante diem sextum Idus Martias, adsumpto in naves optimo quoque militum, ad Aegates insulas, contra Lilybaeum jacentes, progressus, Hannonem ab Hieronneso venientem *Eam consul aggredi statuit.* conspexit. tum, gubernatores militesque hortatus, pugnam in diem sequentem indixit.

Cap. LIII. Zonaras. Eutrop. l. 2. Diod. Eclog l. 24. Polyb. 1, 59. Cap. LIV. Zonaras. Oros. 4, 10. Cap. LV. Eutrop. Flor. 2, 2. Polyb. 1, 60. Liv. 22, 14. Eutrop. Diodor. Livius.

LVI. Ceterum, orta luce, rursum ambigua consultatio fuit, quod ventus hosti favens, Romanis adversus surrexerat. quare, jactatis utrimque momentis rationum, cum ventis et Hannone solo pugnare, classem onustam habente, satius visum, quam permittere, ut ille, navibus onere levatis, florem pedestris militiae, ipsumque adeo Hamilcarem, quo nihil eo tempore formidabilius habebatur, in certamen adduceret. Itaque, conspectis hostium navibus, quae pleno cursu iter suum prosequebantur, e portu progreditur, et, quo suis animum adderet, ipse, licet uti pede non posset, in praetoriam se deportendum curat. Poeni quoque, viam sibi interclusam cernentes, aciem instruunt, vi perrupturi. Sic utrimque signo dato acriter concurritur, per valetudinem C. Lutatii, quae vicibus eum suis fungi prohibebat, omnia imperatoris munia obeunte Q. Valerio. U. c. 511. *Acriter concurritur.*

LVII. Neque diu pugnatum est, quin appareret, utra ex parte futura esset victoria. Quippe graves et propemodum immobiles Poenorum naves arbitrio suo Romanae leves et expeditae adsultabant, ceteris etiam rebus omnibus longe superiores. quidquid enim hactenus infestum incommodumque fuerat, experientia docti mutaverant correxerantque. naves ad optimum exemplar fabricatae, onera pugnae inutilia diligenter amota, remiges exercitati validique, robur legionum, haudquaquam spernenda ad victoriam momenta, aderant. Contra Poenis gravia oneribus navigia, recens delecti remiges, et, ut in magna securitate, negligenter: neque enim Romanos mare retentaturos esse speraverant. Ergo, uti necessum erat in tam impari certamine, non longa victoriae mora fuit. Centum et viginti navibus amissis, quarum septuaginta cum ipsis hominibus (millia ferme decem erant) captae sunt, ceteri, percommode mutato inter pugnae tempus vento, Hieronnesum fuga evaserunt. *Romani vincunt.*

LVIII. Haec est illa nobilis Poenorum ad Aegates insulas clades, quemadmodum a Polybio maxime descripta est. nam alii scriptores captas naves tres et septuaginta, centum viginti quinque demersas, duo et triginta millia hominum capta, tredecim millia caesa retulerunt. Praeda fuit ingens, non in commeatu *Clades Poenorum ad Aegates.*

Cap. LVI. Polyb. Eutrop. Polyb. Val. Max. 2, 8, 2. Cap. LVII. Flor. Polyb. 1, 61. Flor. Polyb. Diodor. Polyb. Cap. LVIII. Eutrop. et Oros. 4, 10. Eutrop.

U. c. 511. modo et armis, sed etiam auro argentoque. Ex Romana classe naves interiere duodecim. Ferunt ab initio pugnae conspectam in coelo supra Romanas naves facem, Punicae classi velut infesta cuspide minitantem, praesagium eventus mox consequuti fecisse. Hanno, cum reliquis ex proelio navibus, praeter eas, quae Lilybaeum evaserant, Carthaginem revectus, poenas infelicitatis suae supplicio capitis luit. At C. Lutatius consul, ad Lilybaetanum exercitum profectus, donec percuratur vulnus, recensendis navibus hominibusque captivis, imperandoque quid de singulis fieri vellet, tempus inpendit. inde profectus ad Erycem cum Hamilcare proelium secundum fecit, duobus occisis Poenorum millibus.

Etiam Hamilcar vincitur.

LIX. At Carthaginienses, cognita cladis suae magnitudine, nondum quidem animi ad instaurandum bellum, sed jam vires et facultates deficiebant. neque enim Erycino exercitui subministrare necessaria poterant, mare tenentibus Romanis: neque, si hunc amisissent, alium aut militem aut ducem habebant, cui auderent confidere. Hac necessitate ad desperationem acti, miserunt ad Hamilcarem, potestatem ei deferentes agendi, quidquid e republica videretur. Neque ipse, quum hactenus optimi ducis officium fecisset, deteriorem patriae civem praestitit. Libratis enim rationibus omnibus, quum videret, omnia se expertum nullam amplius ad salutem civitatis suae viam, nisi per pacem, reperire, legatos ea de re ad consulem misit. Neque huic ingrata accidit pacis mentio. exeunte enim jam magistratu suo, nullam ampliorem sperare gloriam, quam finiti per se belli quavis ratione, poterat. eam vero gloriam ad successorem transmittere, quum sui operis esse videretur, inportunum inconsultumque judicabat. Movebatur etiam notis Romanae rei angustiis, et post labores continuos tot annorum aliquando rempublicam quiete refoveri oportere sentiebat.

Poeni summam belli pacisque Hamilcari deferunt.

Lutatius consul ad pacem inclinat.

LX. Itaque, conditionibus ultro citroque jactatis, convenit, *ut universa Sicilia Poeni excederent: bellum cum Hierone, Syracusanisque, et sociis eorum ne gererent: captivos omnes sine pretio confestim redderent, itemque transfugas: argenti puri talenta Euboïca bis mil-*

Pacis leges.

Cap. LVIII. Zonaras. Oros. Zonaras. Polyb. Oros. Cap. LIX. Polyb. Corn. Nepos in Hamilcare. Polyb. Corn. Nepos. Zonaras. Polyb. Cap. LX. Appian. apud Fulv. Ursin. Polyb.

le et ducenta per annos viginti aequis pensionibus penderent: socii utriusque populi ab utroque tuti forent: neutri in alterius ditione quidquam imperandi publiceve inaedificandi, militisve inde conducendi jus esset: neque alterius populi socios alter in amicitiam et societatem admitteret. Additum eſt, *haec ita rata fore, si populus Romanus jussisset.* At, ut arma, qui Erycem tenebant, traderent, quamquam a conſule poſtulatum fuerat, obtineri non potuit: quum Hamilcar, *prius et patriam, et se oblaturum exitio*, diceret, *quam tantam adiret ignominiam.* Illam tamen conditionem, *ut, in capita duodevicenis denariis praestitis, ab Eryce emitteretur*, accepit. U. c. 511.

Hamilcar arma tradere recusat.

LXI. Missi deinde Romam et a conſule et a Poenis legati, qui de pacis initae legibus senatum populumque Romanum edocerent. Non probavit pacem populus: sed decem legatos ad res inſpiciendas mitti juſſit, iisque reversis intendit conditiones; *ut mille talenta statim, deinde proximo decennio duo millia ducenta penderentur: ut, praeter Siciliam, omnibus insulis, quae inter hanc et Italiam essent, excederetur: neve longis navibus in Italiam aut Romani juris insulas navigarent Poeni; neque militem mercenarium ex iis conducerent.* Carthaginienſes, dum pace potirentur, nihil recuſavere. Hamilcar, ſtatim deposito imperio, priusquam jurejurando pacta sancirentur, Lilybaeum, atque inde Carthaginem transmisit: quum, et consiliis et armis, ducum omnium, qui res eo bello gesserunt, haud dubie praeſtantiſſimum se exhibuiſſet.

Populus Rom. alias conditiones addit.

LXII. Hoc maxime modo et geſtum et confectum eſt bellum illud Carthaginiense primum; quod in quartum et vicesimum annum traxere varii caſus, at atrocia utrimque damna, sed majora eorum, qui ad extremum vicerunt. Nam Punicas quidem quinqueremes circiter quingentas eo bello periiſſe tradunt, qui singularum cladium rationem inivere; Romanorum ad septingentas. quo maxime argumento Romanae conſtantiae robur apparuit; quod, nullis neque proeliorum adversis, neque temporum casibus fractum, vim hoſtium, impetum fortunae, taedium laboris, paupertatem aerarii pari patientia ſuſtinuit vicitque. Poſt haec ad res Siciliae conſtituendas C. Lutatio Catulo, cujus

Belli Punici primi exitus.

Damna utriusque populi eo bello.

Cap. LX. Polyb. 1, 62. et 3, 29. Corn. Nepos. Liv. 21, 41. Cap. LXI. Zonaras. Polyb. 1, 63. Polyb. 3, 27. Polyb. 1, 63. et Auct. de vir. illuſtribus, in C. Lutat. Zonaras. Liv. Epit. 19. Polyb. 1, 66. Zonaras. Polyb. 1, 64. Cap. LXII. Polyb. 1, 63. Appian. apud Fulv. Ursin. Polyb.

U. c. 512. Q. Lutatio, A. Manlio coss. annus jam exierat, prorogatum imperium est. ex novis consulibus eodem missus Q. Lutatius C. F. C. N. Cerco, Catuli frater, A. Manlii T. F. T. N. collega.

LXIII. Hi provinciam ordinarunt, quietamque reddiderunt, omnibus turbarum caussis, quae ut ex tantô motu non paucae supererant, abolitis resectisque. *Poenorum sociis arma adimuntur.* Nam et Siculis, qui cum Hamilcare senserant, et Gallis, qui ab eo desciverant, arma adempta. Galli navibus impositi, et extra populi Romani ditionem abire jussi, quod, praeter alia facinora, quum in praesidio montis Erycis essent, templum Veneris spoliaverant. *Sicilia provincia fit.* Siciliae vero urbibus tributa et portoria sunt imposita, pro facultatibus singularum: factaque provincia, quo praetor cum imperio annuo Roma mitteretur. Adfuere interea Romae Poenorum legati petentes, ut sibi captivos suos redimere liceret: redditique sunt senatusconsulto gratis, quotquot custodia publica adtinebantur: qui in privatorum manu essent, eos certa pecunia redimi placuit, cujus pars major jussu senatus ex aerario soluta est.

LXIV. At Romani populi laetitiam valde imminuerunt graves in urbe casus. Jam primum Tiberis amnis ultra solitum auctus, late stagnantibus aquis omnia inferiora urbis loca replevit. *Ruina Romae ab inundatione Tiberis.* Multa tum aedificia primo adlabentis impetu prostrata sunt: et, quibus ista pestis pepercerat, exesis sensim fundamentis (per multos enim dies isthaec inundatio tenuit) recedente jam aqua vitium fecere. Sequutum est hanc calamitatem gravius ex igne damnum, qui noctu temere ortus, multasque urbis regiones pervagatus, domorum hominumque incredibilem numerum hausit: neque privatis cladibus contentus, omnia in circuitu fori devastavit. *Incendium grave.* Ad extremum ipsa quoque aedes Vestae ardere coepit. Tum vero L. Caecilius pontifex maximus, sacra populi Romani et arcana imperii pignora periclitari videns, dignum loco suo animum gessit. Nam, in medios ignes insiliens, nulla sui cura, dum divinae res salvae essent, deserta a virginibus sacra ex incendio rapuit. Ipse, brachio semiustulatus, et exusta flammis oculorum acie, praeter solatium facti sui, praemium a populo Romano pulcherrimum accepit, ut, quoties in

Cap. LXIII. Zonaras. Polyb. 2, 7. Appian. Eutrop. l. 2.
Cap. LXIV. Oros. 4, 10. Aug. de Civ. Dei, 3, 18. Oros. Val. Max. 1, 4, 4. Liv. Epit. 19. et Dionys. l. 2. Aug. et Oros. Plin. 6, 43.

senatum iret, curru veheretur ad curiam: quod ab condita urbe tributum nemini fuerat. U. c. 512.

LXV. Interea Q. Lutatius consul cum fratre Catulo et Q. Valerio propraetore, rebus in Sicilia constitutis, exercituque deportato, ad urbem redierant: decretosque sibi triumphos navales C. Lutatius Catulus ante diem quartum nonas Octobres, Q. Valerius ante diem pridie easdem Nonas, duxerant. Memorabile certamen inter duces istos de triumpho Q. Valerii fuit. Quum enim C. Lutatio haud dubie decretus triumphus esset, Q. Valerius, haud leviorem in eo negotio suam operam fuisse contendens, honore quoque pari haberi postulabat, quemadmodum societate periculi curaeque fuisset. Pugnabat contra Catulus, ne minor potestas majori in tribuendis honoribus aequaretur. Quum incaluisset certamen, sponsione Catulum provocavit Q. Valerius, *ni suo ductu Punica classis oppressa esset:* nec ille dubitavit restipulari. Delectus est arbiter Atilius Calatinus: qui, interrogato Valerio, *utrum in consultatione de pugna ineunda, si dissensissent, consulis an praetoris major futura fuisset auctoritas? itemque, si diversa habuissent auspicia, utra potius sequenda fuissent?* quum, *utrobique majus consulis, quam praetoris, jus futurum* Q. Valerius respondisset, non exspectato Catuli sermone, litem secundum illum dedit; quod controversia de imperio et auspicio inter eos fuisse videretur. Sed Q. Valerius, quamquam arbitri sententia victus, quum nota et celebris eo bello virtus ejus fuisset, nihilo secius triumphandi jus obtinuit. Censores eo anno C. Aurelius Cotta, M. Fabius Buteo lustrum undequadragesimum fecere. Censa sunt civium millia ducenta sexaginta. duabus adjectis tribubus, Velina et Quirina, numerus quinque et triginta tribuum, quem deinde retinuerunt, expletus est.

Lutatii et Valerii triumphi navales.

Certamen inter Lutatium et Valerium.

Consulis major auctoritas, quam praetoris.

Civium censorum numerus.

LXVI. Quum jam, perdomita Sicilia, qua Poenorum fuerat, et pace cum Carthaginiensibus facta, non quieta modo omnia, sed etiam tuta viderentur; repentinum, unde minime timebatur, bellum paucis diebus et terrore motus intestini sollicitam, et admiratione celerrimi exitus stupentem Italiam habuit. Falisci, nescio quibus caussis ad insaniam conciti, arma Romana provocare sustinuerunt. Sed missi cum legionibus consules sextum intra diem confecere bellum, gente

Falisci bellum contra Romanos cient.

Cap. LXV. Fasti Capit. Val. Max. 2, 18, 2. A. Gell. 13, 14. Val. Max. Pighii Annales. Euseb. num. 1772. Liv. Epit. 19.
Cap. LXVI. Eutrop. l. 2. Liv. Epit. 19.

U. c. 512. iu poteſtatem populi Romani redacta. Priore tamen proelio, nam duo facta traduntur, ambiguam victoriam fecere, peditatu superiores, quum equeſtri proelio vincerentur. Sed poſterius certamen, minime dubio Marte pugnatum, Faliscos ad pacem petendam compulit, quum suae juventutis ad millia quindecim amisissent.

Dediti multantur. LXVII. Facta deditione, armis, equis, supellectile, servitiis, et agri semiſſe multati sunt: urbs, cujus munitionibus confisi bellum coeperant, ex arduo et praerupto loco in planum translata. Severius in deditos conſulturus populus Romanus fuerat, odio civitatis, quae toties rebellaverat, acrem vindictam meditans; sed imperavit irae, edoctus a Papirio, (qui juſſu conſulum sua manu deditionis formulam scripſerat) *Faliscos non potestati, sed fidei se Romanorum commisisse.* *Sacrosanctum Fidei nomen.* tantumque apud omnes sacroſanctum *Fidei* nomen valuit, ut, *hoc interposito, nihil inclementius in victos statuendum esse,* judicarent. Id bellum effecit, ut triumphis conſulum annus iſte clauderetur. Q. Lutatius ante diem Kalendas Martias de Faliscis triumphavit: ante diem quartum nonas Martias de iisdem A. Manlius.

Cap. LXVI. Polyb. 1, 65. Zonaras. Oros. 4, 11. Cap. LXVII. Zonar. Eutrop. Val. Max. 6, 5, 1. Faſti Capit.

EPITOME

LIBRI VIGESIMI.

Spoletium colonia deducta est. Adversus Ligures tunc primum exercitus promotus est. Sardi et Corsi, quum rebellassent, subacti sunt. Tuccia virgo Vestalis incesti damnata est. Bellum Illyriis, pro-

Spoletium colonia deducta] Vet. lib. *Spoletum*. Priscianus etiam ita dicendum esse contendit [2, 592.] SIG. *Spoletium* est in Epit. Aur. Vict. c. 31. et Auctore Histor. Miscellae in Aemiliano, qui locum Epit. Aur. Vict. descripsit. *Spolitium* habet Aethic. Cosmogr. p. 36. Geographus Ravenn. 4. p. 37. Itinerarium Antonini, et Hierosolym. Qui negant *Spoletum* scribendum esse, praecipuum sententiae suae fundamentum in eo ponunt, quod Graeci Σπολήτιον et Σπολίτιον scribunt. Sed hoc non tam firmum est, ut aliquantulum labefactari non possit. Nam iidem etiam alia, quae apud Latinos in um exeunt, per ιον efferunt; ut *Metapontum*, *Μεταπόντιον*, *Mediolanum*, *Μεδιολάνιον*. Adde quae ad Flori 3, 21, 27. dicta sunt. DUK. *Spoletum* Leidens. Berg Lovel. Boend. ac vett. edd. Primus Frobenius anno 1531. dedit *Spoletium*; idque est in Voss. et Hearnii N. Hanc autem formam ei, quae Sigonio placuit, praeferunt Cluverius 2. Ital. ant. 7, 633. et Cellarius 2. Geogr ant. 9, 474. Similis diversitas etiam infra est in Mstis Livii 22, 9, 1. At *Spoletium* etiam superest apud Livium 45, 43, 9. Vide etiam infra ad 27, 10, 8. Deinde *deducta est* Voss. Leid. Berg. Lovel. Boend. Hearnii N. Norvic. et edd. usque ad Gruter. qui in postrema *τὸ est* ejecit. Mox *Ligurios* Voss. Hinc *tum primum* Lovel. et Boend. Deinde *promotum*, omisso verbo *est*, Lov.

Tutia virgo Vestalis incesti damnata est] Vet. lib. *Tuccia*. Sic alibi *Tucciae* gentis mentio. SIG. *M. Tuccius* memoratur apud Liv. l. 35. et quatuor sequentibus; et alius *M. Tuccius* apud Cic. 8. ad Famil. 8. *Tuccia Vestalis*, quae, incesti rea, auxilio Vestae innocentiam probavit, apud Plinium 28, 2. et Val. Max. 8, 1. absol. 6. Hic tamen nullus meorum codd. eam lectionem firmat. Nam *Lucia* est in Leid. Voss. Berg. Boend. Hearnii N. et Exc. Pithoei. *Luceia* in Lovel. unde *Lucceia* scribendum esse videri posset. Et quidem gens *Lucceia* Romae nota exstitit: verum diu demum postea ejus mentio fit, neque, jam hoc tempore floruisse, aliunde probari potest. *Tucia* est in edd. Rom. anni 1472. et Parm. unde firmari posset sententia Merulae, ita legendum conjicientis ad Ennii Fragm. p. 177. quam tamen recte refellit Joh. Harduinus ad Plinii 28, 2. *Titia* legisse videtur Pighius, hanc historiam

pter unum ex legatis, qui ad eos missi erant, occisum, indictum est: subactique in deditionem venerunt. Praetorum numerus ampliatus est, ut essent quatuor. Galli Transalpini, qui in Italiam inruperant, caesi sunt. Eo bello populus Romanus sui Latini-

memorans, in Annal. ad ann. DXIX. p. 95. Romae autem gentem *Titiam* floruisse, docet *atrium Titium*, memoratum Livio 39, 44, 7. Quin nec *Tutii* incogniti fuisse videntur. Certe *Tutius Cerealis* obcurrit apud Plinium 2. ep. 11. et *Tutia* apud Cic. 16. ad Att. 2. Similiter libros scriptos variare in laudatis Val. Max. et Plinii locis, constat ex illis, quae viri docti ibi notarunt.

Bellum Illyriis, propter unum ex legatis, qui ad eos missi erant, occisum] Legatos duos missos scribit Polyb. l. 2, [8.] *C. et L. Coruncanios*: ex iis alterum Teutae reginae jussu fuisse interfectum, qui liberius in eam invectus erat. *ὥστε ἀποστεῖλαί τινας, τὸν παῤῥησιασάμενον τῶν πρεσβέων ἀποκτεῖναι.* SIG. *Illyricis* quidam codd. ut et edd. princ. pro quo Froben. anno 1535. *Illyriis* recte substituit, consentientibus Berg. et Lov. *EX. ILLVRIEIS* per literam Latinam scribitur in Fast. triumphal. ad ann. DXXV. Inconsiderate igitur *Illyricis* revocarunt Freinshem. Doujat. et Cleric. At notum omnibus est, populos hujus regionis *Illyrios*, ipsam regionem *Illyricum* plerumque vocari. V. N. Heinsium ad Claud. 2. in Eutrop. 216. Cellar. 2. Geogr. ant. 8, 283. et Cel. Duker. ad Flori 2, 5, 1. Recte ergo *Illyrios*, pro *Illyricos*, exhibuit vet. cod. Ciacconii apud Melam 2, 3. non longe a fine. Similiter fere variant codd. supra 10, 2, 4. infra 21, 16, 4. 23, 33, 5. 26, 25, 3.. et Epit. 47. aliisque locis. De his legatis, quos plures quam duos fuisse existimat, v. Pighium in Ann. ad ann. DXXIII. p. 107.

Praetorum numerus ampliatus est, ut essent quatuor] *Praetorius numerus* Voss. qui etiam ultimam vocem ignorat. V. ad Epit. 15.

Qui in Italiam eruperant, caesi sunt] Vet. lib. *irruperant.* SIG. *coruperant* Voss. *irruperant* Leid. Lov. Boend. et Hearnii N. *venerant irruperant* Berg. Tum *interfecti et caesi sunt* Leid.

Eo bello populus Romanus sociorum Latinique nominis trecenta millia armatorum habuisse dicitur] Vet. lib. *ad trecenta millia.* Eadem summa colligitur etiam ex Polybii l. 2, [24.] qui, quot quique socii pedites, quot equites dederint, exponit. In summa tamen concipienda inest apud eum labes: inquit enim, omnem exercitum, tam Romanorum quam sociorum, fuisse pedites *ὑπὲρ πεντεκαίδεκα μυριάδας*, cum sit legendum *πεντήκοντα*: equites autem fuisse *ἑξακισχιλίους*, cum sit legendum *ἑξακισμυρίους* aperte ex verbis ejusdem. SIG. *Et eo bello* Leid. et Voss. Tum, pro *sociorum Latinique nominis*, quod fuerat in Norvic. et edd. prioribus, Gru-

tinique nominis trecenta millia armatorum habuisse dicitur. Exercitibus Romanis tum primum trans Padum ductis, Galli Insubres, aliquot proeliis fusi, in deditionem venerunt. M. Claudius Marcellus consul, occiso Insubrium Gallorum duce Virdomaro, opima spolia retulit. Istri subacti sunt. Item Illyrii, quum

terus anno 1628. *sui Latinique nominis* reposuit, quod firmant omnes scripti, quibus usus sum. Deinde *ad numerum trecentorum armatorum* Leid. *A. trecentum armatorum* Voss. *ad CCC millia armatorum* Lov. in contextu. *ad CCCC millia armatorum* in ejus margine. Insuper *habuisse dicit* Lov. idem. V. ad Livii 10, 10, 1. Mox *tunc primum*, pro *tum*, Leid. Voss. Berg. et Boend. *tunc*, omiſſa voce sequenti, Hearnii N. Deinde *proeliis fusis*, pro *fusi*, Voss. V. ad Livii 7, 3, 8. Vox *fusi* deeſt in plerisque edd. Sigonio antiquioribus. Tandem *venere*, pro *venerunt*, Berg.

Occiso Insubrium Gallorum duce Viridomaro, opima spolia retulit] Lege *Virdumaro*. Sic enim Propertius 4, 10, 41.

Virdomari genus hic Rheno
jactabat ab ipso.

et in lapidib. Capit. M. CLAVDIVS. M. F. M. N. MARCELLVS. COS. DE GALLEIS. INSVBRIBVS. ET. GERMANEIS. ISQVE. SPOLIA. OPIMA. RETVLIT. DVCE. HOSTIVM. VIRDVMARO. AD CLASTIDIVM. INTERFECTO. SIG. *duce Indicio Mario* Leid. *duce Viridomato* in multis edd. vett. *duce Viridomo* Berg. *duce Ventomaro* Lovel. *duce Vertomaro* Voss. Exc. Pithoei, et Hearnii N. quod proxime ad Sigonii *Virdomaro*, vel *Virdumaro* accedit. Virdomarus autem nomen Belgicum eſſe, et longe circumquaque dominantem significare, docet Pighius in Annal. ad ann. DXXXI. p. 130. Attamen *Virdumarus* vel *Virdomarus* metri neceſſitate adactus Propertius dixiſſe potuit, litera eliſa; quae licentia poëtis permiſſa fuit. Ex lapid. autem Cap. nullum argumentum sumi poteſt. Illi enim laceri hoc loco tantum exhibent *DVCE. HOSTIVM. VIR*: . : . : . : . : . : *STIDI* : . : . : . V. tamen Broekhus. ad l. l. Propertii. Inſuper *Gallorum Insubrium* Lovel. *Insubrum Gallorum* Voss. *Gallorum Insubrio duce* Berg.

Iterum Illyrii quum rebellassent] De Illyriis priore bello triumphavit Cn. Fulvius Centumalus conſul, ut eſt in Capit. triumphis. De iisdem hoc tempore L. Aemilius Paulus Polyb. auctore l. 3, [19.] Ejus belli initium intulit Teuta regina, hujus Demetrius Pharius rex. SIG. Ita etiam legunt Leid. Berg. Hearnii N. et Norvic. Sed *Item Illyrii* legunt Lovel. et Boend. quod Frobenius anno 1531. recepit, et editores deinde conſtanter servarunt. V. ad Epit. 14. Vox *Item* vel *Iterum* exſulat a Voss. Paullo ante *Histri* Leid. Voss. Berg. et Boend.

A censoribus conditum est, quo censa sunt civium capita CCLXX millia, CCXIII] *a censoribus bis conditum; primo lustro censa sunt capita CCLXX millia, CCXIII* Leid. *a censori-*

rebellassent, domiti in deditionem venerunt. Lustrum a censoribus conditum est, quo censa sunt civium capita ducenta septuaginta millia, ducenta tredecim.

bus conditum bis: primo lustro censa sunt civium capita CCLXX millia, alio CCXIII. Berg. *a censoribus conditum: primo lustro censa sunt civium capita CCLXX millia, DCCXIII.* Voss. *a censoribus conditum: primo lustro censa sunt civium capita* ~~CCLXX~~: *alio* ~~CCXIII~~. Lovel. *a censoribus conditum bis: primo lustro censa sunt civium capita CCLXXM alio CCXIIIM.* Boend. *a censoribus conditum est: primo lustro censa sunt civium capita CCLXX millia, CCXIII* Exc. Pithoei. *ex quo censa sunt* primae edd. et Norvic. Insuper et hic et illae minorem numerum *CCXIII.* non agnoscunt. Vulgatum primum obvium fuit in edd. Sigonii, unde anno 1628. Gruterus adoptavit.

Quum antea dispersi fuissent] Vet. lib. *cum antea dispersi per omnes fuissent.* SIG. Hoc modo [*cum antea per omnes dispersi fuissent*] legitur in membranis. DELR. Humillimos et omnem forensem turbam in quatuor urbanas tribus ante annos quasi cxxx conjecerant censores Q. Fabius et P. Decius. Liv. 9, 46, 14. Hoc nomine etiam libertinos comprehendi, recte tradunt Manutius, Sigonius, Gruchius et Pighius. Nam hos a Fabio *tribubus emotos* auctor est Aur. Vict. c. 32 Quomodo ergo nunc rursus per omnes tribus dispersi fuerunt. Probabilis est sententia Sigonii 2. de Ant. jure civ. Rom. 14. hoc vel negligentia vel temeritate censorum post Fabium ac Decium factum fuisse. DUK. *dispersi omnes fuissent* Leid. Voss. Berg. Lov. et Hearnii N. *quum dispersi per omnes antea fuissent* Boend. *per omnes,* quod viri docti in codd. repererant, in Norvic. defuisse, auctor est Hearnius.

C. Flaminius censor viam Flaminiam munivit] Pighius ad ann. ɪↃxxxɪɪɪ. auctiorem hunc locum profert ex MSS. *C. Flaminius censor viam Flaminiam ab Urbe Ariminum usque munivit.* Ariminum usque perductam fuisse hanc viam, cum aliunde, tum ex Strab. l. 5. p. 217. et 227. ex Itinerario Antonini, et Tabula Peutinger. satis constat; non item, quando et a quo strata fuerit. Panvinius in Descr. urb. Romae, Sigonius ad h. l. Pighius l. d. aliique, ex Livio, Festo, Cassiodoro ostenderunt, eam L. Veturio, C. Lutatio coss. anno ɪↃxxxɪɪɪ. a C. Flaminio, tum censore cum L. Aemilio Papo, et non ita multo post in proelio ad Trasimenum, quum consul ɪɪ esset, occiso, munitam fuisse. At Strabo 5, 217. ab hujus filio C. Flaminio, qui anno ɪↃʟxvɪ cum M. Aemilio Lepido consul fuit, post Ligures subactos stratam scribit. Livius quidem 39, 2, 6. hunc domitis Liguribus viam a Bononia Arretium usque perduxisse auctor est: sed quum haec plane alia sit ab ea Flaminia, quae a Roma Ariminum usque ferebat, plerique Strabonem diversum a Livio et aliis prodidisse agnoscunt. Hanc diversitatem se alibi compositurum dicit Bergierius de Publ. et Milit. Imp. Rom. viis 1, 8, 7. nec tamen usquam, quod sciam, fecit. Panvinius conjicit, Flaminiam, a patre inchoatam, a filio perfectam, vel partem ejus a patre, partem a filio factam fuisse. Verum nomina et situs locorum, quae in utraque via memorantur,

Libertini in quatuor tribus redacti sunt, quum antea dispersi per omnes fuissent; Esquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinam. C. Flaminius censor viam

ostendunt, eas nihil commune habuisse; et Casaubonus ad Strabonem adnotat, eum viam a C. Flaminio F. munitam longe aliter describere, quam Livium. Cellarius 2. Geogr. ant. p.596. se valde vereri scribit, ne Strabo censores prope cognomines ann. ıↄxxxııı cum consulibus ann. ıↄlxvı. confuderit. Modeste significat, se suspicari, Strabonem similitudine nominum C. Flaminii, L. Aemilii censorum ann. ıↄxxxııı. et C. Flaminii, M. Aemilii consulum ann. ıↄlxvı.in errorem ductum, C.Flaminio filio tribuisse, quod C. Flaminio patri debuerat. Hoc mihi verum, vel certe vero proximum videtur. Nam quod Vir Clar. in libro de Tutela viar. part. 2, 4. in fin. Cellario reponit, *non solum censores, verum etiam consules, vias munivisse*, satis ab re alienum est, nec quidquam ad Strabonem adversus suspicionem Cellarii defendendum facit. Hic enim non quaerit, an consules quoque vias straverint, aut id in dubium vocat, sed tantum suspicionem de errore Strabonis movet. Eam qui vanam esse putat, vel Strabonis auctoritatem Livii aliorumque testimoniis potiorem esse, vel rationem eum cum his in concordiam redigendi ostendere debet: quorum neutrum in proclivi esse mihi persuadeo. DUKER.

Circum Flaminium exstruxit] Locus, ut omnes sentiunt, mancus ita restitui debet: *C. Flaminius censor viam Flaminiam munivit, et circum Flaminium exstruxit.* De via et circo, a C.Flaminio hoc anno censore factis, auctor est Cassiodorus [in Chronic.] et Festus. De lustro condito C. Flaminio et L. Aemilio censoribus Livius l. 22. et l. 23, [23.] ut de hac lectione omnino dubitandum non esse videatur. Cassiodorus ita: *L. Veturio, C. Lutatio consulibus, via Flaminia munita, et circus Flaminius factus est.* Festus autem ita: *Flaminius circus et Flaminia via dicta est a Flaminio censore, qui interfectus est ad lacum Trasimenum.* Circus Flaminius quoque *prata Flaminia* dictus. Livius l. 3, [54, 15.] SIG. Ante Sigonium edebatur *Suburranam, Collinam.* * *munivit.* Et ita est in Lovel. nisi quod *Colloniam*, pro *Collinam*, et *muniit*, pro *munivit*, praeferat. Insuper verbum *munivit* deerat in Boend. quod et in Norvic. atque Rom. principe ed. decsse Hearne auctor est. ejus loco *minuit*, trajectis literis, est in Voss. quomodo *minuendus* et *muniendus* etiam commutantur supra 6, 27, 8. *muniit* legunt Leid. et Berg. sed in illis vox *Collinam* deficit. Ceterum Pighius in Annal. ad ann. 533. p. 136. ex Mstis codd. se doctum dicit, quae desiderantur in Epitoma Liviana, hoc modo fere corrigenda supplendaque: *C. Flaminius censor viam Flaminiam ab Urbe Ariminum usque munivit. et circum Flaminium exstruxit.* Utrum autem censoris filius consul viam ulterius Bononiam perduxerit, videbimus infra ad 39, 2, 6. *et circum* non adparet in Voss. *struxit* autem legit Lov. Praeterea *Suburbanam*, pro *Suburranam*, paullo antea legunt Leid. Voss. Berg. et Boend.

Coloniae deductae in agro de Gallis capto, Placentia et Cremona] Videntur duo vocabula sequentis epitomes ad hanc revo-

Flaminiam muniuit, et circum Flaminium exstruxit. Coloniae deductae in agro de Gallis capto, Placentia et Cremona.

eanda: ut fuerit *Coloniae deductae in agra de Gallis capta, Placentia et Cremona in Italia.* Sic loquitur, quod alii essent Galli extra Italiam. At bellum Punicum secundum et in Italia, et in Hispania, et in Gallia, et in Sicilia simul ortum est. Vossianae autem et Gud. membranae harum epitomarum *In Italia*, non *In Italiam*, ut priscae editiones. J. FR. GRON. Editiones, Gruteriana anni 1628. priores, legunt *deductae sunt.* Verum illud *sunt* exsulat a Leid. Voss. Berg. Lovel. Boend. Hearnii N. et Exc. Pithoei; ut non sine auctoritate codd. Gruterus expunxerit. Praeterea *in agra de Gallis capto* primus recepit Froben. anno 1535. antea fuerat *in agro a Gallis capta,* quomodo etiam nunc praeferunt Berg. Boend. et Norvic. neque multum abit Voss. nisi quod mendose *in agra a Gallis captae* dederit. Sed id Froben. displicuisse videtur, quia ambigue dictum foret, et aeque intelligi posset ager, quem Galli aliis, quam quem alii Gallis eripuissent. *in agra Gallico capto* legit Lov. *in agra Gallis capta* Leid. *in agra ex Gallis capto* Hearnii N. Et ita ipse Livius loquitur 5, 20, 5. *Nefas ducerent, captam ex hostibus in aeraria exhausto bellis pecuniam esse.* et paullo post: *Quod quisque sua manu ex hoste captum domum retulerit.* et alibi. Quod autem ad verba priora sequentis epitomes, ex sententia Gronovii huc referenda, adtinct, interdum quidem librarias ita peccasse patet ex fine Epit. 17. et initio 18. hic tamen constanter omnes codices vulgatum servant; quare invitis membranis nihil muto, et verba *In Italia* aliter intelligenda existimo. Vide, quae ad Epit. sequentis initium dicentur.

JOHANNIS FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM LIBER X.

IN LOCUM LIBRI XX. T. LIVII.

I. Pacata rurſum Italia, cum ſecuritate et imperio etiam voluptates publicae crevere. L. Livius Andronicus ſcenae ſpectacula, quae hactenus ultra Satyram non proceſſerant, comoediam tragoediamque Graecorum imitatus, ad fabulas transduxit, C. Claudio Ap. F. C. N. Centhone, M. Sempronio C. F. M. N. Tuditano conſulibus, quum ludi Romani celebrarentur. Idem annus alii quoque generi ludorum initium adtulit. Ante diem quartum Kalendas Majas Floralia ſunt inſtituta ex Sibyllinis libris, ad avertendam peſtem frugum aliorumque terra naſcentium, quae illa parte anni florere ſolent. Ludos edidere L. et M. Publicii Malleoli fratres, iidemque aediles plebis, ex pecunia multaticia, condemnatis pecuariis, qui in publico paverant. Magiſtratus horum fratrum alio quoque nomine celebris eſt, quod clivum, qui exinde Publicius vocatus eſt, ſternendum locaverunt, quo commodius in Aventinum iter vehiculis eſſet, quum antea rupes ibi difficilis et aſpera fuiſſet: quodque aedem Florae, juxta Circum maximum, conſtruxere. Haec domi acta.

U. c. 513. C. Claudio, M. Sempronio coss.

Ludi novi inſtituti Romae.

Clivus Publicius ſternitur.

II. Foris fere quietae res fuerunt, niſi quod in Gallis et Liguribus conſilia belli agitari ſuſpicio tenuit. Has igitur provincias conſulibus fuiſſe, jamque tum bellari cum Gallis utique coepiſſe, conjecturae potius, quam hiſtoriae eſt, nullis, qui geſta ea ſatis adcurate doceant, ex vetuſtate reliquis ſcriptoribus. id unum conſtat, in Umbria Spoletum coloniam Latinam eſſe deductam. De proximo quoque anno proclivius eſt dicere, pacem non fuiſſe, quod Jani templum

Spoletum colonia deducitur.

Cap. I. A. Gell. 17, 21. Liv. 7, 2. Cic. Bruto, c. 18. et Cat. c. 14. et Tuscul. 1, 2. Caſſiod. Chronic. Vellejus, 1, 14. Plin. 18, 29. Ovid. Faſt. l. 5. Feſtus in v. *Publicius clivus.* Ovid. Varro de Ling. Lat. l. 4. Ovid. Tac. 2. Ann. 49. Cap. II. Liv. Epit. 20. Vellejus 1, 14. Cic. pro Balbo c. 21.

U. c. 514. C. Mamilio, Q. Valerio coss. clausum non est, quam indicare, quibus in locis, quave fortuna bellatum sit. neque ulla ferme re notior est C. Mamilii Q. F. Q. N. Turini, Q. Valerii Q. F. P. N. Faltonis consulatus, quam quod anno eo natus est *Ennius nascitur.* Ennius, primus apud Romanos poëticarum elegantiarum conditor. Sed anno sequente, quum Ti. Sempro- U. c. 515. Ti. Sempronio, P. Valerio coss. nius Ti. F. Cn. N. Gracchus, P. Valerius Q. F. P. N. Falto, consules essent, et Gallica bella recruduerunt, et novus hostis Ligures tum primum exercitu petiti sunt. Ti. Sempronio haec obvenit provincia.

P. Valerii pugnae cum Gallis. III. P. Valerius Gallos adgressus primum inprospere pugnavit, amissis militum tribus millibus quingentis. Repetita pugna inlustrem victoriam dedit, qua Gallorum millia quatuordecim caesa sunt, duo millia capta. Sed ob prioris proelii detrimenta negatus est consuli triumphus: praesertim quum etiam alioqui res bene gesta non tam ad rationem consulis, quam ad fortunam publicam, referenda videretur. Ille enim, audito, post primum certamen auxilia sibi ab Urbe adduci, confirmavit, *se malle cum suis internecione deleri, quam aliena ope vincere:* atque, hoc oestro instigatus, seque et exercitum populi Romani in discrimen dedit. *Ti. Gracchus Sardos vincit.* Melior feliciorque Ti. Graccho in Liguribus administratio belli fuit. Profligatis enim proelio hostibus, magnam Liguriae partem victor populatus est. Ex Liguria deinde transmisit in Sardiniam et Corsicam, magnaque inde captivorum multitudine reportata, locum proverbio dedit, quo *Sardi venales* dicuntur in fastidiosa rerum vilium copia.

Sardinia et Corsica non jure occupatae. IV. Ceterum, ut vera fateamur, occupandae Sardiniae Corsicaeque bona magis occasio temporibus istis, quam justa caussa, adfuit. Carthaginienses, post pacem Siculam gravi bello cum mercenariis suis implicati, ad extrema pericula venerant. Unde, sumtis animis, conductitii eorum alii, qui per Sardiniam in praesidiis erant, Bostarem Poenorum ducem cum suis interfecere: Hannonem alium ducem, ad vindicandum facinus Carthagine missum, pertracto in societatem re- *Poeni a mercenariis suis occiduntur in Sardinia.* bellionis exercitu ejus, comprehensum in crucem egere: totaque passim insula Punici sanguinis hominibus interemptis, ipsi munita loca obtinuerunt: donec, discordia inter ipsos et Sardos orta, pulsi ab his, in Ita-

Cap. II. Cic. Bruto, c. 18. Liv. Epit. 20. Zonaras. Cap. III. Oros. 4, 12. Zonaras. Sinnius Capito apud Festum in v. *Sardi venales.* Cap. IV. Polyb. 1, 65. Polyb. 1, 79. Polyb. 1, 83.

liam se recepere. Tum igitur perfecerunt, quod aliquanto prius, quum adhuc in Sardinia essent, nequiverant. nam eo quoque tempore Romanos ad insulae dominium occupandum invitaverant. Sed praesentes, sive precibus, sive occasione crescendi apertius demonstrata, ut in Sardiniam navigatio susciperetur, obtinuere. Nec enim vulgatae virtutis est, abstinere rebus alienis, quarum prompta sit possessio: neque hic animus apud cupidos et ambitiosos aut bene, aut diu simulatur. Sed haec paullo supra repeti non alienum videtur. U. c. 515.

Romani Poenis ab initio favent contra mercenarios.

V. Nam Romani, ut humanitatis laudem consequerentur, ab initio belli istius magno animo Carthaginiensium caussam foverant. Et copias quidem auxiliares, uti petiverant Poeni, nullas misere. sed neque Uticenses, neque quemquam ad se deficientium receperunt: mercatores suos ex Italia et Sicilia res necessarias ad Carthaginienses deferre jusserunt: cum hostibus Carthaginiensis populi commercium vetuerunt: militis ex Italia in istud saltem bellum conscribendi fecerunt potestatem. missis quin etiam legatis bellum componere, quamquam inrito conatu, studuerunt. Et inciderat quidem paullo ante controversia, quod homines Italicos, forum rerum venalium ad hostem deportantes, capiebant Poeni, carceribusque publicis includebant. Jamque ad quingentos ejus generis habebant in vinculis: neque pauci dicebantur occisi, et ad tegendam latrocinii famam in mare praecipitati esse: quum Romani, rem eam graviter ferentes, belli minas ostentare coeperunt. Sed Poeni, legatis missis, qui omnes, quotquot detenti Carthagine fuerant, reducerent restituerentque, adeo placarunt populum Romanum, ut reliqui ex Siciliensi bello captivi Punici omnes sine pretio restituerentur.

Et bellum istud componere studen.

Captivos sine pretio restituunt.

VI. Sed postremo vicit ambitio, premendique populi studium, quocum per annos quatuor et viginti ancipiti fortuna pugnatum meminerant, et, nisi in tempore occurreretur, etiam postea pugnandum sibi prospiciebant. Quare, quum Sardiniam inviti dimitterent Poeni, jamque, bello contra mercenarios defuncti, arma defectionis auctoribus inferre meditarentur,

Cap. IV. Polyb. 1, 88. Cap. V. Zonaras. Polyb. 1, 83. Corn. Nepos in Hamilcare. Appian. apud Fulv. Ursin. Zonaras. Polyb. Appian. Zonaras. Polyb. Appian. Libyc. et Iber. Polyb. 3, 28. Zonaras. Cap. VI. Polyb. 1, 88.

U. c. 515. *Postea Sardiniam ipsis, et ampliorem pecuniae summam extorquent.* arrepta haec a Romanis est occasio, bellumque Poenis decretum, *ni armis, quae in speciem adversus rebelles suos, re autem vera contra Romanos sumsissent, abstineretur.* Ita Carthaginienses, alieno tempore bellum gravissimum suscipere nolentes, non modo cessere Sardinia, sed etiam, postulantibus Romanis, ad priorem summam adjecerunt argenti talenta mille ducenta. quae maxime injuria aegros habuisse Carthaginiensium animos, neque ulla magis caussa bellum mox Hannibalicum exarsisse creditur. *Unde mox secundum bellum Punicum exstitit.* Hamilcaris enim perpetuum adversus Romanos odium, cui bellum Punicum secundum non inepte inputatur, non aliunde aut stimulum acriorem, aut fomentum certius habuit. Ceterum haec postea evenerunt.

U. c. 516. L. Cornelio, Q. Fulvio coss. VII. Tum vero novis consulibus, L. Cornelio L. F. Ti. N. Lentulo Caudino, Q. Fulvio M. F. Q. N. Flacco, Galli Cispadani provincia data. Coloniam hoc anno deductam esse Valentiam, quamquam a quibusdam traditur, haudquaquam constans opinio est: nisi alia Valentia praeter Vibonem fuit, quam annis post quinquaginta, L. Quintio Flaminino, Cn. Domitio Aenobarbo consulibus, colonis occupatam esse, certioribus auctoribus credam. *Bellum cum Gallis Cispadanis.* Ceterum consulibus in agro Gallico, donec conjunctas legiones habuere, tuta et prospera expeditio fuit. postquam cupidine plura vastandi diviserunt exercitum, Q. Fulvii castra noctu oppugnata, et aegre retenta sunt. Galli, re infecta digressi, paullo post graviore cum terrore auctisque majorem in modum copiis ad bellum reverterunt. *Boji Transalpinos evocant.* Bojorum enim duces, clanculum inter se consiliis agitatis, ingentem Transalpinorum manum ad societatem armorum contra Romanos exciverunt. *Ligures vincuntur a L. Lentulo.* Interea L. Lentulus consul, qui ad Ligusticos fines exercitum abduxerat, cum Liguribus prospere collatis signis dimicavit. Decretus igitur ei triumphus est, quem duxit Idibus Intercalaribus. Auctores habeo, illos primum consules Romana signa trans Padum fluvium promovisse, diversisque proeliis Ligurum et Gallorum Insubrium interfecta millia quatuor et viginti, capta quinque fuisse. Sed verius esse putem, tumultu Gallico, qui postea maximus sequutus est, Padum transitum, Insubresque in suis sedibus bello tentatos primum fuisse.

Cap. VI. Zonaras. Polyb. Polyb. 3, 10. Liv. 21, 1. Corn. Nepos in Hamilcare. Zonaras. Cap. VII. Vellejus, 1, 14. Liv. 35, 40. Zonaras. Polyb. 2, 21. Eutrop. l. 3. Fasti Capit. Eutropius Sanctensis Ms. quem vidit Pighius.

VIII. Sub idem tempus ad Ptolemaeum Aegypti regem legati missi auxilium obtulerunt cum Antiocho et Syris bellanti. gratias egit rex: ceterum in praesentia sibi opus auxilio esse negavit, quod pactionibus finitum jam bellum esset. Laetus deinde Romanis adventus Hieronis fuit, Syracusarum regis. exceptus omnibus honoribus, sicut regem amicum, et bene meritum, et maximae victoriae socium oportuit, populo Romano ducenta millia modiûm tritici dono dedit. Venerat ad ludos spectandos, qui in sequentem annum adparabantur. Nam ludi seculares tertii, secundum quosdam, P. Cornelio L. F. Ti. N. Lentulo Caudino, C. Licinio P. F. P. N. Varo, celebrati sunt: ut supra quoque retulimus. Magistri procurandorum ludorum M. Aemilius M. F. M. Livius M. F. M. N. Salinator creati. U. c. 516. *Hiero venit Romam.* U. c. 517. P. Cornelio, C. Licinio coss.

IX. Bojorum interea principes, elati numerosis Transalpinorum auxiliis, ad consules misere, petitum, ut Ariminensis ager cum urbe, quae haud ambigue Gallici juris essent, sibi restituerentur. ni fieret, bellum atrox et internecivum minabantur. Consules, qui, nondum contractis copiis, neque casui paucitatem suorum objicere audebant, neque postulata Gallorum concedere poterant, si quid vellent, ad senatum mittendos esse legatos, responderunt. placuit conditio Gallis, et, dum ire ac redire legati possent, utrimque dierum aliquot induciae constitutae. Et legati quidem Romam profecti adversum a senatu responsum accepere: simul majores contra hunc tumultum adparatus facti, quorum usus postea non fuit, quum formidabile bellum sine Romano sanguine fortuna confecisset. *Boji Ariminensem urbem et agrum postulant.* *Legatos Romam mittunt.*

X. Dum enim legati redeunt, Boji cum Transalpinis auxiliis acie dimicavere his de caussis. Ignara plebe Bojorum Transalpinus exercitus Ariminum processerat. Inde suspiciones ortae, ne ad regionem istam sibi retinendam venissent: tantumque conflatum est odiorum, ut, regibus suis Ate et Galato, tamquam ob proditionem, interfectis, advenarum copias agro suo depellere vi conarentur. Ita magna caede pugnatum: et, valde imminutis utrimque viribus, Transalpini domos rediere. Bojis adempta pars agri pacem a Romanis dedit. Hoc bello tam celeriter confecto, consules *Cum Transalpinis auxiliis dimicant.* *Consules*

Cap. VIII. Eutrop. I. 3. Supra 19, 31. Fasti Capit. apud Pigh. Zonaras. Cap. X. Polyb. 2, 21. Zonaras.

U. c. 517. in Liguriam abeunt.

in Liguriam abivere. Ibi P. Lentulus, profligatis, qui occurrerant hoftibus, de cetero per illorum regionem exercitum circumducens, caftella quaedam armis, alia deditione recepit.

Claudii Gliciae pax irrita cum Corsis.

XI. C. Licinius, in Corsicam transjecturus, quum ad univerfum exercitum una deportandum navigia deeffent, M. Claudium Gliciam cum parte copiarum praemisit. Qui, vanitate vecors, quum perterritos adventu suo Corfos vidiffet, neque cònfulis, cujus aufpiciis venerat, neque sui juris aut loci memor, certis conditionibus foedus cum Corsis suo nomine pepigit, tamquam in se tracturus infulae receptae gloriam. At Varus, cum exercitu reliquo superveniens, fruftra Claudianam pacem invocantes armis urgere non desiit, donec in poteftatem redacti sunt. Senatus, ad liberandam perfidiae nota rempublicam, foedae pacis auctorem Corsis dedendum cenfuit: deinde, quia receptus non erat, in publica cuftodia necari juffit. Censores is annus habuit L. Cornelium L. F. Ti. N. Lentulum Caudinum, Q. Lutatium C. F. C. N. Cerconem: qui luftrum non condiderunt, Q. Cercone in magiftratu mortuo.

Ejusdem supplicium.

XII. Quamquam M. Claudius deditus Corsis, deinde supplicio adfectus fuerat, non ideo perfuaderi barbaris potuit, jufto se poftea bello petitos fuiffe. Quare saucios eo dolore animos vicinae Sardiniae motus facile impulit, ut ad arma refumenda prosilirent. Nam Sardos Poenorum occulta promiffa traxerant ad rebellionem coeptandam, proclivibus ad hoc barbaris, qui nec nimium odiffent veteres dominos, nec amarent novos. Quae Romae audita metu et ira impleverunt urbem, non ob Sardiniam, quam [illegible] faciebant, sed quia bellum Punicum vide[illegible] sci. Quod quia facilius futurum crede[illegible] citius inciperetur, invalidis adhuc a[illegible] Carthaginiensibus, quam primum a[illegible] rendumque Poenis decreverunt.

Sardi rebellant.

Poeni pacem Romanam enixe retinent.

XIII. At Poenos, quidlibe[illegible] bellum Romanum, pati [illegible] terruit, ut, legatis [illegible] nihil mite refpo[illegible] idem iterato [illegible]

Cap. XI. [illegible] 14, 40. Val[illegible] Cap. XIII.

ta semel pace frui liceret, obteſtaturos. Ne sic quidem aequi quidquam obtineri potuit ab iratis et metuentibus, donec inter legatos aetate minimus Hanno, adolescens intrepidus, et linguae, ut mentis, liberae, *Atqui*, inquit, *si vobis sedet denegare pacem, Romani, quam non in unum aut alterum annum, sed perpetuam a vobis emimus; at pretium ejus Siciliam et Sardiniam reddite. ne privatis quidem contractibus viri boni est emptione rescissa recipere mercem, non restituere pecuniam.* Tunc vero pudore commoti Romani, ne injuſte bellum inferre viderentur, meliore cum responso legatos dimiſere. Sic alter conſulum ejus anni C. Atilius A. F. A. N. Bulbus, qui magiſtratum hunc iterum gerebat, in Italia mansit: T. Manlius T. F. T. N. Torquatus, cui Sardinia evenerat, profectus eſt.

U. c. 517. *Hannonis vox libera.* U. c. 518. C. Atilio II. T. Manlio coss. *Sardi a Manlio Torquato subacti.*

XIV. Hic, multis locis cum hoſte feliciter congreſſus, univerſam inſulam pacavit, Sardosque subegit: et de iis ante diem sextum Idus Martias triumphavit. His rebus perfectis, quum, nullo jam usquam hoſte, Romana arma quiescerent, inſolitum bellatrici urbi spectaculum, Jani aedes clauſa eſt: quod indicium pacis, poſt Numae tempora, per annos ferme quadringentos quadraginta, viſum non fuerat. Quo nomine miſeram fuiſſe civitatem Romanam arbitror, quod, perpetuis conflictata laboribus, praemia laborum adſequi non potuit. quum enim nemo sapiens bellum, nisi pacis ergo, gerat; haec urbs, tot maximis bellis proſpere confectis, nec impetrare tamen pacem saepe, nec retinere diu didicit. Nam tunc quoque, poſt menses non ita multos, novi terrores nunciati laetitiam otii, vix adhuc animis perceptam, cito discuſſerunt. nam et S[illegible]li recen[illegible]bacti jugum excutiebant: et Corsorum [illegible]eb[illegible]silia: et in ipſa Italia Ligures tum[illegible]

Jani aedes clausa.

[illegible]io A. F. A. N. Albino, Sp.
C[illegible]aximo conſulibus negotium da-
[illegible]riberent. quibus trifariam di-
[illegible] mutuo ferenda diſtringerentur,
[illegible] adortus eſt; Sp. Carvilius Cor-
[illegible] Cornelius ivit. Hujus inſulae coe-
[illegible]s et peſtilentia tentavit exercitum:
[illegible]tales cum ipſo praetore abſumpti.

U. c. 519. L. Poſtumio, Sp. Carvilio coss. *Exercitus conscribuntur.*

[illegible] Fulv. Urſin. Cap. XIV. Liv. 23, 34. Vel-
[illegible]it. Florus, 2, 3. Vellejus, 2, 38. Liv. 1, 19.
[illegible]s. Flor. 2, 3. Cap. XV. Zonaras.

U. c. 519. *Sp. Carvilius Sardos et Corsos vincit.* Unde elatos animo Sardos consulis Sp. Carvilii adventus ingenti proelio coërcuit. Corsi quoque ab eodem sunt subacti. Ob eas res triumphus ipsi decretus est, quem ante diem Kalendas Apriles duxit. In Liguribus etiam ab altero consule et exercitu consulari res bene gestae.

XVI. At Romae Tutia virgo Vestalis, incesti damnata eo majore probro, quod consuetudinem stupri cum servo habuerat, sua se manu interemit. Censores deinde C. Atilius A. F. A. N. Bulbus, A. Postumius A. F. L. N. Albinus lustrum quadragesimum fecere. *Census actus.* Hoc quoque lustro pauciores, quam superioribus, fuisse census (numerum enim non reperio traditum) argumentum est, quod ad augendam hominibus civitatem censores jurare singulos coëgerunt, *uxorem se liberorum quaerendorum gratia habituros.* Hoc anno Cn. Naevius Campanus, qui bello Punico stipendia fecerat, fabulas primum scenae dedit.

Ligures et Sardi rebellant. U. c. 520. Q. Fabio, M'. Pomponio coss. XVII. Interea Ligures et Sardi denuo rebellantes consulibus novis provinciae decretae. Q. Fabio Q. F. Q. N. Maximo Verrucoso Ligusticum bellum, M'. Pomponio, M'. F. M'. N. Mathoni Sardoum obvenit. Quum horum motuum caussa penes Carthaginienses esse diceretur, qui barbaros ad defectionem secretis nunciis allicerent, legati missi sunt Carthaginem cum asperis mandatis, qui stipendium exigerent, atque insulis ad Romanos pertinentibus abstineri juberent, belli minis additis, ni imperata fecissent. Jam ex priori calamitate vires et animum receperant Poeni, Hamilcaris maxime industria non modo pacatis Africae populis, qui a Carthaginiensibus desciverant, sed etiam latius promota ditione, magnoque jam in Hispania imperio per eumdem ducem parto. *Hamilcaris in Africa et Hispania res gestae.* *Unde ferociores fiunt Poeni.* Itaque tum ad cetera ferociter legatis responsum est, tum etiam, quum illi, quemadmodum in mandatis habebant, hastam caduceumque proposuissent, data Poenis optione, utrum mallent, eligendi; *neutrum se legere* succlamatum est, *sed, utrum mallent, ipsi legati relinquerent aequo animo accepturis.* Inde flagrare denuo coeperunt inter duos populos odia: sed, neutro bellum adhuc incipere vo-

Cap. XV. Liv. Epit. 20. Fasti Capit. Zonaras. Cap. XVI. Liv. Epit. 20. Marianus Scotus. Fasti Capit. A. Gell. 4, 3. A. Gell. 17, 21. Cap. XVII. Zonaras. Diodor. apud Vales. et Eclog. l. 25. Polyb. fin. l. 1. Corn. Nepos in Hamilcare. Zonaras.

lente, species amicitiae, magis quia non bellabatur, quam quod fida pax eſſet, interca tenuit. U. c. 520.

XVIII. Ambo deinde conſules ad Urbem reverſi, quum de rebus a se geſtis diſſeruiſſent, triumphum impetraverunt. Q. Fabius multos Ligurum in proelio occiderat, coëgeratque reliquos in Alpeſtribus locis se continere, tutumque ab illorum latrociniis vicinum Italiae latus reddiderat. Sic ante diem Kalendas Februarias triumphavit de Liguribus. Idibus deinde Martiis M'. Pomponius triumphum duxit de Sardis, quos vicerat. Neque tamen deſtitere bello Sardi, sed, irritati potius damnis suis, quam fracti, majori mole rebellionem inſtaurarunt. Ambo igitur conſules M. Aemilius M. F. M. N. Lepidus, M. Publicius L. F. L. N. Malleolus, in Sardiniam miſſi, magnam ex ea inſula praedam coëgere: quam deinde, quum in Corsicam transmiſiſſent, ereptam a Corsis amiſerunt.

Sardi, saepe victi, majori mole rebellionem inſtaurant.

U. c. 521. M. Aemilio, M. Publicio coſſ.

XIX. Domi quoque vehementer eo tempore turbatum, agrariam legem ferente tribuno plebis C. Flaminio, *ut Picenus atque Gallicus ager, qui Senonum Gallorum fuerat, populo viritim divideretur.* Reſiſtebat huic actioni senatus, neque precibus apud tribunum, neque minis abſtinens, poſtremo dato magiſtratibus negotio, ut exercitum conſcriberent, quo rempublicam tutarentur: neque dimoveri a sententia C. Flaminius potuit, adverſum vim contumax, et precibus inexorabilis. Monuerat eum pater quoque, *ut voluntati senatus cederet, neque seditionis auctor audire vellet.* sed ille, perſiſtens in sententia, vocata concione, recitare legem inſtituit. Tum vero pater Flaminius, dolore ardens, acceſſit ad Roſtra, correptumque manu filium detraxit. mirumque eſt exemplum editum sive pietatis, sive venerationis, qua tum homines jus patriae poteſtatis proſequebantur. qui enim universi senatus indignationem minasque atroces contemſerat, in maximo calore perficiundi operis, inſpectante plebe Romana, apud quam gratioſiſſima erat ferendae legis mentio, unius senis manu de superiore loco detrahi paſſus eſt. Nec omittenda concionis in hoc negotio modeſtia: quae, licet abitu tribuni spes suas deſtitui videret, ne minimo quidem murmure fa-

C. Flaminius Trib. pl. a patre de Roſtri detrahitur

Cap. XVIII. Plut. Fab. c. 3. Faſti Capit. Auctor de viris illuſtr. Faſti Capit. Zonaras. Zonaras. Cap. XIX. Polyb. 2,21. Cic. in Bruto, c. 14. et Acad. Quaeſt. 4, 5. de Sen. 4. Val. Max. 5,4,5. Cic. de Inveat. 2,17. Val. Max.

U. c. 521. ctum illius inprobavit. Dilata tamen boc modo potius, quam evitata, lex est, C. Carvilio tribuno plebis collegam adjuvante: quod quidem initium fuit et corrumpendae plebis, et Gallici belli, quod octavo post divisionem agri Gallici anno gravissimum exortum est.

U. c. 522. M. Pomponio, C. Papirio coss. *Sardi et Corsi denuo victi.*

XX. Tum vero M. Pomponius M? F. M? N. Matho, C. Papirius C. F. L. N. Maso quum magistratum inivissent, provincias M. Pomponius Sardiniam, C. Papirius Corsicam obtinuere. Utrobique cessit hostis, et, in silvas montesque arduos refugiens, locorum potius, quam armorum, munitionibus se tutatus est. Ergo M. Pomponius, quum laboriosius esse videret invenire barbaros, quam vincere, canes sagaces ex Italia curavit advehendos, quorum indicio homines, more ferarum in cubilibus suis latentes, deprehenderet. C. Papirius Corsos campis pulsos ad montana loca sequutus est. Ibi labor ingens eum periculo fuit: multique militum siti, aut subito barbarorum incursu, periere: donec, inventis aquis refectoque exercitu, Corsi, de exitu rei timentes, consuli ad deditionem hortanti paruerunt.

Censores vitio facti abdicant. *Primum divortium Romae.*

XXI. Dum his rebus gerundis adtinentur consules, comitia per dictatorem ad hoc creatum sunt habita. C. Duilius fuit M. F. M. N. is magistrum equitum dixit C. Aurelium L. F. C. N. Cottam. Censores etiam tum fuere T. Manlius T. F. T. N. Torquatus, Q. Fulvius M. F. Q. N. Flaccus: sed vitio facti abdicarunt. Novi moris originem huic anno scriptores adsignant, non indignam, quae referatur. Divortium ab urbe condita nullum fuerat. Primus Sp. Carvilius Ruga sterilem uxorem dimisit, jurejurando a censoribus obstrictus, *se liberorum quaerendorum caussa conjugem habiturum.* Displicuit populo non magis novitas, quam atrocitas rei, quod, ad perpetuam vitae societatem junctas uxores quacumque de caussa repudiari, saevum et iniquum putabat: et Sp. Carvilium semper deinceps odio habuit, quamquam necessitate coactus, de amicorum sententia, uxorem bene convenientem, morumque gratia charissimam, dimiserat. Ex eo tempore plus in jure nexuum, plus apud praetorem litium fuit,

Cap. XIX. Cic. citatus apud Sosipatrum Charisium, l. 2. de Adverb. p. 198. Cap. XX. Polyb. 2, 21. Polyb. 2, 23. Zonaras. Cap. XXI. Fasti Capit. Plut. Num. c. 48. A. Gell. 4, 3. Val. Max. 2, 1, 4. Dionys. 2, 26. A. Gell. 17, 21.

tum primum cautionibus rei uxoriae repertis, quarum, nullis antea divortiis, supervacanea fuerat calliditas. U. c. 522.

XXII. Eodem anno alia quoque nova consuetudo in honoribus imperatorum coepit. Sub finem consulatus sui C. Papirius de Corsis in monte Albano triumphavit, ante diem tertium nonas Martias. Caussa ejus consilii fuerat, quod ipse sibi res triumpho dignas gessisse videbatur, pacata tandem Corsica, neque ab senatu honorem eum impetrabat. Idque deinceps exemplum multis ad imitationem placuit, ut, negato sibi triumpho, in Albano monte triumpharent. Spectavit deinde ludos myrto coronatus, delecta hac corona ob memoriam rei gestae, quod in campis myrteis Corsos superaverat.

Nova consuetudo triumphandi.

Triumphi in monte Albano.

XXIII. Sardiniae Corsicaeque motibus compositis, Ligures rebellabant, adversus quos missi consules M. Aemilius L. F. Q. N. Barbula, M. Junius D. F. D. N. Pera, inter proficiscendum comperto, Gallos rebus novis studere, fines illorum cum exercitu intraverunt. Inritatis enim lege Flaminia Gallorum animis, natus erat metus Romae, ne quid molirentur homines laeti bello, et ad iram praecipites. quare nuper edictum fuerat a magistratibus, ne quis homini Gallo aurum vel argentum daret. Boji enim ceterique Galli, tum ex aliarum, tum mancipiorum venditione ingentem pecuniam cogebant: incesseratque suspicio, ne ista ad bellum Romanum uterentur. Quare magis etiam incitati, cognito, consulibus Ligusticum bellum esse decretum, occultis consiliis hoc agere dicebantur, ut, exercitibus Romanis expeditione longinqua detentis, ipsi urbem adgrederentur. Ceterum adventu consulum territi, quum ad vim faciundam inparati essent, Romanos in pacis amicitiaeque speciem simulatis obsequiis excepere. Consules quoque, bellum obpressisse contenti, caussam, cur eo venissent, finxere; ut per Gallicum agrum commodius exercitum in Liguriam ducerent. Superiore anno censores vitio facti abdicaverant. itaque his demum consulibus Q. Fabius Q. F. Q. N. Maximus Verrucosus, M. Sempronius C. F. M. N. Tuditanus lustrum primum et quadragesimum condidere.

U. c. 523. M. Aemilio, M. Junio coss.

Gallorum Italicorum motus.

Consulum adventu opprimuntur.

Lustrum XLI. conditur.

Cap. XXI. A. Gell. 4, 3. Cap. XXII. Fasti Capit. Val. Max. 3, 6, 5. Plin. 15, 29. Festus in v. *Myrtea.* Zonaras. Cap. XXIII. Polyb. 2, 13. Zonaras. Fasti Capit.

U. c. 523. *Illyrii belli caussae.* XXIV. Dum haec in Italia et urbe geruntur, novi cum Illyriis belli caussae talibus initiis exstiterunt. Illyrii, ferox et avidum praedae genus, piraticam faciundo, multos Italicorum negotiatorum, Brundisino portu egressos, ceperant; nonnullos quoque trucidaverant. Et primo quidem delatas ob ea querimonias senatus inter alias curas negligentius auscultaverat. postremo tamen, quum praedonum audacia impunitate cresceret, crebrioresque jam querelae pervenirent, visum est legatos mitti ad res repetendas; simul ut Issaeorum, qui nuper in fidem Romanorum concesserant, caussam tuerentur. Hos enim, Jonii maris insulam habitantes, quod a se defecerant, gravibus odiis damnisque Illyrii prosequebantur.

XXV. Missi sunt C. et L. Coruncanii. Hi dum in itinere sunt, Illyriorum, qui Ardyaei vocantur, rex Agron Pleurati filius, ad quem ibant, morbo decessit, filio adhuc impubere (cui nomen fuit Pinneus) relicto: regnumque noverca pueri Teuta consiliis amicorum administrabat. Haec, inpotens animi, et rebus prosperis elata, legatis Romanorum contemtim auditis respondit, *curae sibi futurum, ne Romani ab Illyriis publice laederentur: vetare vero, ne quis suorum privatim lucrum, quod posset, ex mari captaret, id regibus Illyriorum nequaquam in more positum esse.* Non tenuit ad haec iram minor Coruncanius, et, intempestiva potius, quam injusta, libertate usus, *At Romanis*, inquit, *in more positum est, Teuta, privatim factas injurias publice exsequi, laesisque consulere. Conabimur autem, Diis bene juvantibus, te ad instituta regia cupide et celeriter emendanda cogere.* Quibus verbis supra modum offensa mulier, sed animo interim utcumque dissimulato, legatis jam profectis latrones immisit, a quibus minor Coruncanius cum parte comitum interfectus est; ceteris in vincula conjectis, praefectisque navium igne combustis. Legatus etiam Issaeorum Calemporus nomine ab iisdem praedonibus occisus est. Quibus rebus Romae cognitis, T. Coruncanio et P. Junio honoris caussa tripedaneae statuae in foro sunt positae: Teutae vero et Illyriis bellum indictum.

Illyriorum rex Agron. *Teutae impotentia.* *Legati Rom. occiduntur.*

XXVI. Teu-

Cap. XXIV. Polyb. 2, 8. Dio apud Fulv. Ursinum. Polyb. Dio. Zonaras. Cap. XXV. Polyb. Appian. Illyr. Liv. 22, 33. Polyb. 2, 4. Polyb. 2, 8. Zonaras. Flor. 2, 5. Appian. Plin. 34, 6. Liv. Epit. 20.

XXVI. Teuta rudis imperandi, et muliebris ingenii vitia, neque ratione, neque usu, domare docta, sicut ad inritanda odia praecipitem, sic ad toleranda timidam se gerebat. Itaque, comperto, bellum adversus se parari, *reddituram Romanis vivos* pollicita est: *interfectos reddere non posse, quos injussu suo praedones peremissent.* Haec legatio quamquam pro magnitudine delicti parum satisfaceret, tamen, quia spem praebebat, controversias Illyricas citra bellum componi posse, inhiberi vim placuit, petique ad poenam eos, a quibus interfecti legati dicebantur. Mulier, arma, quae timuerat, differri videns, vicissim ex metu ad priorem insolentiam rapiente animi levitate, neque dedituram se quemquam dixit; et, ut factis quoque ferociam ostenderet, quam verbis praetulerat, continuo copias ad Issam obsidendam misit. U. c. 523. *Teuta Issam obsidet.*

XXVII. Non ergo diutius cunctari visum, quin ambo consules (L. Postumius A. F. A. N. Albinus iterum, Cn. Fulvius Cn. F. Cn. N. Centumalus jam inierant) cum navalibus pedestribusque copiis proficiscerentur. Cn. Fulvius classem ducebat navium ducentarum, L. Postumius legiones. Tum iterum territa Teuta Demetrium Pharium ad consules pacem petitum misit. Atque illi pepigerunt inducias, si Corcyra, quam nuper occupaverant, Illyrii decederent. Profectis ad recipiendam Corcyram Romanis, tamquam longissime metus omnis abscessisset, ad priora consilia relabitur, praefectosque suos ad Dyrrhachium et Apolloniam obsidendas mittit. Alii, non voluntate Teutae deditam Corcyram, sed Demetrii privato consilio, tradunt, qui, criminibus se apud Teutam peti gnarus, adversus illius iracundiam proditione praesidii, cui praeerat, apud Romanos perfugium sibi quaesiverit. Praesidio Illyriorum tradito, Corcyrenses publico consilio Romanis se permisere, nullam sibi reliquam salutis viam esse rati, nisi potentia tam clarae civitatis adversus Illyriorum injurias protegerentur. U. c. 524. L. Postumio II. Cn. Fulvio coss. *Demetrium Pharium ad pacem petendam mittit.* *Corcyrenses Romanis se permittunt.*

XXVIII. A Corcyra consul Apolloniam cum classe petiit: venitque eodem L. Postumius, qui Brundisio transjecerat, cum pedestribus copiis: peditum ad viginti millia erant, equitum duo. Romanos Apollo-

Cap. XXVI. Zonaras. Dio et Zonar. Polyb. 2, 21. Cap. XXVII. Zonaras. Polyb. 2, 10. Zonaras. Polyb. 2, 11. Dio apud Fulv. Ursin. Polyb.

U. c. 524. niatae cupide recepere, seque fidei illorum tradidere.

Itemque Apollonia-tae. Ab hac liberata statim ad Dyrrhachium itum. id quoque Romanorum extemplo factum, ad famam advenientis exercitus dilapsis pavore Illyriis, qui obsidere urbem coeperant. Eodem impetu gens Ardyaeorum ad deditionem coacta est: veneruntque ab ulteriore Illyrico legati variarum nationum, imperata facturos suos polliciti, si in amicitiam recipiantur: ex quibus Parthini fuerunt et Atintanes. Plurimus ad haec usus Demetrii Pharii fuit, qui, a consulibus circumductus, robur et fidem Romanorum extollendo, Teutaeque incusando temeritatem et inconstantiam, alios rationibus et consilio, alios auctoritate sua ad societatem Romanorum adducebat.

Demetrius multos a Teuta ad Romanos transducit.

XXIX. Post haec ad Issam cursus institutus: et, inter navigandum multis locis exscensione facta, pleraque oppida levi negotio capta sunt. Nutria strenue ab Illyriis defensa est, multoque sanguine constitit victoria, tribunis etiam quibusdam et quaestore desideratis. Cujus rei leviorem dolorem fecerunt lembi viginti, quos cum praeda et pecunia ex Peloponneso venientes Romani excepere. Jam ad Issam ventum erat. Ibi, perinde ut ad Dyrrhachium acciderat, adventu Romanae classis obsidio soluta est, diversa in loca diffugientibus barbaris, praeter Pharios, qui in gratiam Demetrii, quod ex eadem insula ortus, eique sub Agrone praefectus fuerat, corporibus rebusque salvis in fidem accepti sunt. Haec audita instabilem Teutae animum varie moverunt, alternantibus timoris et fiduciae caussis. Nam sicut amissa et deleta oppida, vastatae maritimae regiones, ubivis fugatae Illyriorum copiae, metum ei maximum incusserant; ita vicissim spem dabat Nutrinorum audacia, et hibernum jam mare, cujus formidine rebatur Romanos cito repetituros domum esse. Itaque Rhizonem, oppidum cognomini fluvio inpositum, cum paucis se contulit, exspectatura remedium, quod tempus offerret. Alebant vanam opinionem acta consulum, qui, pleraque parte regionum, quas occupaverant, Demetrio tradita, Dyrrhachium et classem et exercitum reduxere. Sed postquam L. Postumius, cum quadraginta navibus relictus, exercitum ex finitimarum urbium delectu fecit, Ardyaeis, et qui praeterea Illyriorum ad societatem Romanam ac-

Nutria strenue defensa, tamen capitur.

Teuta Rhizonem concedit.

Cap. XXVIII. Appian. Illyr. Zonar. et Polyb. Cap. XXIX. Dio. Polyb. Oros. 4, 13. Dio. Polyb.

cesserant, praesidio futurus; tum vero, desperatis rebus suis, Teuta de pace quibuslibet conditionibus redimenda cogitavit. U. c. 524. *Teuta de pace serio cogitat.*

XXX. Ideo sub initium veris, legatione Romam missa, quae praeterita essent, tamquam Agronis imperio facta, excusavit, cujus acta tueri necessum sibi fuisset. Romani non illi, cujus ea propria potestas non esset, et quae de Romanis nihil tale meruisset, verum Agronis filio Pinneo pacem dederunt his legibus: *ut stipendia imperata penderet. Illyrico omni, paucis exceptis locis, decederet: neque ultra Lissum pluribus quam binis lembis, et his inermibus, navigaret.* Corcyra, Pharus, Issa, Dyrrhachium et Atintanes hac pace Romanis cesserunt: cetera, quae sub Agronis imperio fuerant, Pinneo relicta. Teuta, sive pudore et metu, sive jubentibus Romanis, administratione regni abiit, quam tutorio nomine suscepit Demetrius Pharius. *Pacis leges cum Illyriis.*

XXXI. Sic finita cum Illyriis contentione, finibusque imperii jam ad limites Graeciae promotis, ab alia parte parum secura respublica erat: meditantibus bellum Gallis, et maximis in Hispania incrementis rei Punicae, quam sine periculo Romanae confirmari posse nemo credebat. Hasdrubal, gener et successor Hamilcaris, vindicata soceri morte, multas praeterea nationes, partim armis, plerumque consilio et facundia, qua mire pollebat, Carthaginiensium imperio subdidit; etiam altera *Carthagine*, quae *Nova* appellata est, in sinu maris juxta portum amplissimum et satis commodum condita. Sed propior a Gallis metus durius aliquod contra Poenos consilium inire vetuit. quod reliquum erat, foederibus pactisque cursum fortunae eorum sistere studuerunt. Legatis ergo Carthaginem missis, aliisque ad Hasdrubalem, pepigerunt, *ut trans Iberum amnem se continerent Poeni, Saguntinis suae leges et libertas servaretur.* Haec in annum inciderunt, quo Sp. Carvilius Sp. F. Cn. Maximus, Q. Fabius Q. F. Q. N. Maximus Verrucosus, uterque iterum, consules fuere. *Incrementa rei Punicae in Hispania.* *Pacta Romanorum et Poenorum de Hispania.* U. c. 525. Sp. Carvilio II. Q. Fabio coss.

XXXII. Sub idem tempus L. Postumius proconsule, qui in Illyrico hibernaverat, legatos ad Aeto- *L. Postumii legatio*

Cap. XXX. Appian. Polyb. Appian. Dio. Zonaras. Cap. XXXI. Polyb. 2, 13. Diod. Eclog. l. 25. Liv. 21, 2. Polyb. 2, 13. Liv. 26, 42. Polyb. Appian. Iber. Polyb. Flor. 2, 6.

U. c. 525. *ad Aetolos Achaeosque.* lorum Achaeorumque populos Corcyra misit, ad exponendum rei gestae ordinem, quibus caussis bellum istud susceptum, qua fortuna gestum, quibusque conditionibus finitum esset. Comiter excepti studioseque auditi sunt, quod eae nationes ceterique Graeci vehementer exosum habebant Illyriorum nomen, ob continua latrocinia, quae sub Agrone Teutaque exercuerant. *Alia legatio publico nomine in Graeciam venit.* Haec ubi domum nunciata sunt, senatus rite atque ordine a proconsule facta esse censuit, aliamque statim legationem decrevit, quae publico nomine Corinthios et Athenienses adiret, populique Romani studium erga Graecos, et aequitatem erga omnes commendaret.

XXXIII. Ea res magnam in iis terris nomini Romano benevolentiam peperit, confestimque decreto Corinthiorum honor hic populo Romano est habitus, ut Isthmiorum (qui ludi inter quatuor celeberrimos sunt Graeciae) participes haberentur. Maxime movit eos, praeter Apolloniam et alias Graeci generis civitates, Corcyra libertati reddita, quae colonia Corinthiorum fuerat. *Athenienses societatem Roman. amplectuntur.* Athenienses quoque, societatem Romanam amplexi, decreverunt, ut Romanis jus civitatis Atticae, Initiorumque Eleusiniorum esset. Interea Cn. Fulvius proconsule triumphum navalem ex Illyriis egit ante diem Kalendas Quintiles, et principes Illyrios in triumpho ductos securi percussit. U. c. 526. Hic primus de Illyriis triumphus fuit. P. Valerio, M. Atilio coss. Anno sequente, P. Valerio L. F. M. N. Flacco, M. Atilio M. F. M. N. Regulo consulatum gerentibus, *Praetorum duplicatus numerus.* praetorum duplicatus est numerus, quaternosque creari visum, ut essent, qui in Siciliam Sardiniamque provincias cum imperio mitterentur. ex his M. Valerius Sardiniam, adtributamque huic Corsicam, C. Flaminius Siciliam sortiti sunt.

XXXIV. Ingens eo tempore fuit metus Gallici belli, de quo Boji Insubresque non inter se modo, sed etiam cum Transalpinis populis agitare, magnasque Gaesatarum Gallorum copias stipendio conduxisse ferebantur. *Mala remedia sug-* Ergo non solita modo remedia quaesita sunt, sed etiam iis rationibus malo, quod timebatur, occursum, quas

Cap. XXXII. Polyb. 2, 12. Cap. XXXIII. Zonaras. Polyb. Appian. Illyr. Thucyd. 7, 10. Zonaras. Fasti Capit. Florus 2, 5. Eutrop. l. 3. Liv. Epit. 20. L. 2. §. 32. ff. de O. J. Solin. c. 11. Cap. XXXIV. Sex. Rufus. Solin. Zonaras. Polyb. 2, 22.

apud severos judices, praeter amorem patriae, et in ejus gratiam quandoque concessa, quae alias negarentur, nihil excusaret. Quum enim, praeter alios ex Diis hominibusque terrores, etiam in Sibyllinis libris repertum esset, *Gallos et Graecos urbem Romanam occupaturos*, ad praedictionis ejus minas calliditate avertendas, M. Valerio M'. F. M. N. Messalla, L. Apustio L. F. C. N. Fullone consulibus, ex auctoritate pontificum homines quatuor, Gallum et Gallam, similiterque Graecum et Graecam in medio foro Boario vivos defoderunt, ut ita quasi partem aliquam urbis tenentes implevisse fata viderentur.

U. c. 526 *gerit timor.*

U. c. 527. M. Valerio L. Apustio coss. *Gallus et Galla, item Graecus et Graeca vivi defodiuntur.*

XXXV. Ceterum hic annus, inter res alias non magnas, adparatu maxime Gallici belli, quod jam instabat, consumptus est. Descriptae sunt ad id bellum equitum peditumque copiae, incredibili numero, tota pro Romanis Italia consentiente. Q. Fabius historicus, qui rebus gerundis interfuit, effecta fuisse scribit armatorum octingenta millia: Romanorum quidem Campanorumque numero peditum explente ducenta quadraginta octo millia ducentos, equitum viginti sex millia sexcentos. cetera multitudo reliquorum Italiae populorum fuit. Etiam Veneti ac Cenomani auxilia dederunt Romanis, hominum millia viginti, qui jussi sunt finitimos Bojos metu et damnis ad patriam tuendam cogere, ne cum ceteris hostium copiis conjungi possent: quando a bellandi consilio legationis Romanae studiis avocari nequiverant. Venetis enim et Cenomanis ad instaurandam cum populo Romano amicitiam persuasis, Insubres Bojique in hostili animo propositoque perstitere. Minutae tamen vires eorum sunt, non ausis omnem armatorum multitudinem educere regibus, coactisque partem juventutis ad fines defendendos relinquere. Ita reliquis cum copiis (peditum quinquaginta millia, equitum viginti numerabantur, iter per Etruriam tentare coeperunt.

Numerus copiarum ad Gallicum bellum descriptarum.

Insubrium et Bojorum copiae iter per Etruriam tentant.

XXXVI. Interea L. Aemilius Q. F. Cn. N. Papus, C. Atilius M. F. M. N. Regulus consules Sardiniam et Ariminum cum vicina Gallia provincias obtinuere. Sardi enim, gravati perpetuam Romani praetoris prae-

U. c. 528. L. Aemilio, C. Atilio coss.

Cap. XXXIV. Plut. Marc. Zonaras. Liv. 22, 57. Oros. 4, 13. Cap. XXXV. Plin. 3, 20. Eutrop. l. 3. Diod. Eclog. l. 25. Oros. 4, 13. Liv. Epit. 20. Polyb. 2, 24. Strabo, l. 5. p. 216. Polyb. 2, 23. Cap. XXXVI. Zonaras.

U. c. 528. *Sardi tumultuantur.* *L. Aemilii bellum grave cum Gallis.*

sentiam fascesque non ante conspectos, iterum tumultuati fuerant: sed hos C. Atilius consul haud magno negotio coërcuit. Major moles L. Aemilio cum Gallis fuit, perrupta Etruria Romam tendentibus. Eos praetor, cui Etruria provincia decreta fuerat, quum arcere transitu nequivisset, circa Clusium consequutus, praecipiti in occasum die, castra non procul ab hostilibus posuit. Galli, quo Romanos ad pugnam elicerent, meditato dolo, cum omni peditatu ad oppidum Faesulas nocturno itinere perveniunt: relictis equitibus, quibus imperatum fuerat, ut orto die conspiciendos se tantum praeberent hostibus, deinde statim ad pedites se referrent, castra ad recipiendum equitatum hostesque ex improviso turbandos apto loco habituros.

Circa Faesulas pugnatur.

XXXVII. Ea fraus Romanis imposuit, ut quasi fugientes avide sequerentur. ita circa Faesulas a recentibus et paratis excepti sunt, fessi cursu, et consilio, ut in re necopinata, destituti. Quod unum supererat, pugnando tueri salutem, aut vindicare sanguinem statuere. sed, praeter alia numero quoque vincentibus Gallis, plures sex millibus in loco pugnae concisi sunt, ceteri fugerunt. Galli, munitum quemdam collem, quo pleraque fugientium turba concesserat, capere conati, postquam nocturno itinere diurnaque pugna vires exhaustas sensere, ad corpora curanda abiverunt, relicta parte equitum, quae tumulum obsideret, postridie vi aut deditione haud dubie in potestatem redigendum. In hoc articulo rerum L. Aemilius consul optabili potius, quam sperato, casu supervenit. Nam, ad famam adventantium Gallorum Ariminum missus, defensurus Adriatici litoris oram, postquam urbem audivit peti, magnis itineribus Arimino profectus, ad ea loca bona quadam fortuna pervenerat, et parvo ab hostibus intervallo castra metatus fuerat.

L. Aemilius in tempore supervenit laboranti bus Romanis.

Ex ignibus conjicitur exercitus veniens.

XXXVIII. Obsessi, ex ignibus ab ea parte conspectis, id quod erat, Romanum exercitum venisse conjicientes, quosdam suorum miserunt sine armis, quo facilius hostium excubias fallerent. Ex his cognito rerum statu, consul citra longiorem deliberationem, quam neque res, neque tempus ferebat, statim orta

Cap. XXXVI. Polyb. 2, 23. et 27. Polyb. 2, 25. Polyb. 2, 23. Polyb. 2, 25. Cap. XXXVII. Polyb. 2, 23. Polyb, 2, 26.

luce cum equitatu praecessit ad tumulum, tribunis militum cum legionario milite sequi jussis. Gallos jam iidem ignes admonuerant de adventu Romanorum, et ad consilium de praesentibus coëgerant. Ibi rex Aneroëstus suasit, *ne agmen locupletissima praeda onustum objicerent hosti: sed, domum digressi, deposita praeda, si bellandum ultra videretur, expediti redirent.* Probato ab omnibus consilio ante noctem disceditur, itinere per Etruriam juxta litus maris instituto. L. Aemilius, receptis, qui in tumulum confugerant, et Gallorum profectione cognita, cum his quidem conlatis signis pugnare nolebat: sed insequi tamen statuit, occasione, quam tempus obtulisset, usurus.

U. c. 528.

Galli ad deponendam domi praedam discedunt.

XXXIX. In hoc articulo rerum rursus aliquid ex inproviso molita fortuna est. Alter consul C. Atilius ex Sardinia cum legionibus Pisas adpulerat, atque, ibi militibus expositis, pedestri itinere petebat Romam, per eamdem Etrusci maris oram incedens, qua Galli veniebant. Circa portum Etruriae Telamonem primum obviam sibi facti sunt praecursores utriusque exercitus: captivisque nonnullis ad consulem adductis, ubi de itinere Gallorum, et insequentis eos collegae instituto cognovit, miratus casum, et spe inpulsus, quod medius inter duos consulares exercitus hostis teneretur, tribunis praecepit, ut acie instructa, quantum locorum natura pateretur, quadratum agmen gradu militari ducerent. ipse, animadverso colle, opportune itineri, qua venire Gallos necessum erat, imminente, ad praeoccupandum eum cum equitatu contendit. Festinabat enim cum hoste quam primum decernere, certus, si urgeretur, collegam venturum subsidio; et, si inceptum successisset, potiorem bene gestae rei laudem penes se futuram esse.

Alius improvisus casus. C. Atilius in Gallos forte incidit.

XL. Galli, viso in superioribus locis hostium agmine, noctu circummissos ab L. Aemilio equites rati, suum et ipsi equitatum emittunt, adjuncta levis armaturae parte, ad iter aperiundum. deinde captivorum indicio consulis alterius adventus cognitus peditatum continuo instruere coëgit ancipiti acie, quae, ante et

Anceps acies Galle-

Cap. XXXIX. Cluver. Ital. Antiq. 2, 2. Polyb. 2, 26.

U. c. 528. retro in hostem versa, interius oppositis invicem tergis cohaereret. Nam videbant a fronte C. Atilium instare: a tergo sequi L. Aemilium noverant. Huic igitur ex Transalpino genere mercede conductos, qui ab armorum nomine Gaesatae vocantur, opposuerunt in prima acie; post hos in subsidiis Insubres: at Taurisci Bojique adversus Atilianas copias locati sunt. Essedis deinde carrisque cornu utrumque vallarunt: praeda cum idoneo praesidio vicinum in collem seposita est. Jam pugnari ad tumulum ab C. Atilio occupatum coeperat, et ex eo conjiciebat L. Aemilius adesse collegam, cujus de itinere nihil habebat compertum, praeterquam quod adpulisse Pisas audiverat. Igitur, ex tempore consilio capto, equites suos et ipse ad collem, ubi pugnabatur, jussit adcurrere. Certatum ibi est equestri proelio accrrimo, in quo et C. Atilius consul occisus est, cjusque caput ad reges Gallorum relatum. ad extremum tamen connisi totis viribus Romani, loco retento, hostem repulere.

Gallorum inter duos exercitus consulares medios.

Pugna atrox.

XLI. Decreta hunc ad modum equestri pugna, pedites concurrere. Ibi vero certamen vidisses, quum numero atque robore virorum, tum ipsa dispositione acierum terribile: quum inter duos Romanos exercitus Gallorum intercepta multitudo, simul in utrosque obversa, dimicaret ambiguo judicio, plusne prodesset eis ista proelii forma, quod, cum divisis hostium copiis pugnantes, terga sibi invicem tuta praestabant, etiam amissa spe fugae ad fortitudinem stimulati, an vero noceret, quod inter duos consulares exercitus conclusi tenebantur. Ceterum Romanos partim adspectus virorum terrebat, qui eximia specie et magnitudine corporum primis in ordinibus stabant; partim ad pugnandum incitabat non modo laudis, sed etiam spoliorum dulcedo, quod inter Gallorum antesignanos erat nemo, quin manicis armillisque aureis fulgeret.

Galli armillis aureis fulgent.

XLII. Conserto igitur proelio, immissi primum velites maximam hostium edidere caedem, praesertim ubi Gaesatae pugnabant, qui, per ferociam et barbaram ostentationem abjectis vestibus, nudi ante prima signa constiterant. Quum enim scutum Gallicum praelongum et angustum non possit corpus obtegere, tam-

Gaesatarum ferocia et caedes.

Cap. XL. Liv. 26, 6. Oros. 4, 13. Polyb. Diod. Eclog. l. 25. Polyb.

quam exposita jaculatoribus signa certis ictibus petebantur: cadebantque inulti, quod neque ferire hostem eminus poterant, neque conserta manu pugnari secum levis armatura patiebatur. qua desperatione pars temere in hostem ruentes, priusquam ad manus venirent, missilibus confossi sternebantur: ceteri, sensim referentes gradum, suorum perturbabant ordines. Ita Gaesatarum acie per velites disjecta, gravis armaturae miles, Bojos Insubresque ac Tauriscos undiquaque adortus, multos interfecit. U. c. 528.

XLIII. Stabant tamen obfirmatis animis, neque ulla re inferiores, nisi quod armorum genere vincebantur, neque ad muniendum corpus apte instructi, neque ad hostem percutiendum. gladius enim Gallicus, tantum ad rem caesim gerendam accommodatus, mucronem idoneum non habet: praeterea ad primum ictum incurvatur, sequentesque parum efficaces habet, nisi pede pressus iterum dirigatur. Eventum proelii, quum in meliore spe Romani essent, haud dubium fecit equitum reditus, qui, Gallico equitatu in fugam compulso, ex colle decurrentes, in latus hostium inpressionem fecerunt, tanto minus tolerabilem, quod ex superiore loco ingruebat. Hoc maxime modo cum Gallis in Etruria pugnatum Polybius tradidit: a quo parum probabiliter alii dissentiunt. quis enim temere credat ita potius rem gestam esse, ut Gallos noctu orta tempestas fugere coëgerit, tamquam Deorum iram timentes, postremosque eorum adgressus C. Atilius occubuerit: deinde post aliquot dies, quum interea suo quilibet in colle se continuisset, L. Aemilius cum exercitu Gallico prospere pugnaverit? Neque plus merentur fidei, qui pugnae locum ex litorali regione in agrum Arretinum transtulerunt.

Armorum genere vincuntur, cetera non inferiores.

XLIV. Cecidisse tum Gallorum millia quadraginta non ambigitur. capta sunt haud minus millia decem cum uno regum Concolitano: alius, Aneroëstus, qui plurimum opinione virtutis et potentia valuerat, paucis comitantibus elapsus, in fuga necessarios suos seque ipsum secta gula interemit. Recepta est praeda ingens, quam consul reddendam iis curavit, quibus ad-

Gallorum magna clades.

Cap. XLIII. Polyb. 2, 33. Polyb. 2, 30. Zonaras. Oros. 4, 13.
Cap. XLIV. Eutrop. l. 3. Polyb. Diod. Eclog. l. 25. Polyb.

U. c. 528. empta fuerat, suas unoquoque res adgnoscentibus dominis. Inde cum suo et Atiliano exercitu juxta fines Ligurum in Boïcum agrum profectus, ut operae navatae mercedem haberet miles, diripiendam ei regionem dedit, paucisque diebus satiatas praeda copias in urbem reduxit: tanto majore omnium laetitia, quanto acrior istius belli metus fuerat.

Triumphus L. Aemilii.

XLV. Ergo vix cujusquam triumphus faventium vocibus tam celebratus est: insignis alioquin, et rerum gestarum gloria, et captivorum spoliorumque praelatorum numero pretioque. Multa inter haec signa militaria fuere, plurimique torques aurei armillaeque, virorum fortium apud Gallos ornamenta. Sed maxime adverterunt oculos hominum Britomarus, aliique principes Gallorum, quos L. Aemilius per ludibrium accinctos in Capitolium duxit, tamquam voti sui religionem servaturos, quod, *non prius soluturos se baltea, quam Capitolium adscendissent*, juraverant. Ante diem tertium nonas Martias L. Aemilius consul de Gallis triumphavit. Eodem anno lustrum alterum atque quadragesimum conditum esse reperio a censoribus C. Claudio Ap. F. C. N. Centhone, M. Junio D. F. D. N. Pera.

Britomarus in Capitolium accinctus ducitur.

Lustrum XLII.

U. c. 529. T. Manlio II. Q. Fulvio II. coss.

XLVI. Depositus jam belli Gallici metus, nondum vindictae cupiditas erat: ambobusque proximi anni consulibus ea provincia data. T. Manlius T. F. T. N. Torquatus, Q. Fulvius M. F. Q. N. Flaccus erant, uterque iterum. His exercitus, et quae ad bellum instruendum gerendumque pertinebant, alacriter decreta. spes enim erat, post tantam victoriam toto circa Padum agro depelli Gallos posse, si nervi intenderentur. Consules, cum copiis profecti, primo statim terrore Bojos ad deditionem compulere: segnior deinde expeditio fuit ob pestilentiam et continuos imbres. Alii tradunt, hos consules, Pado transito, collatis signis vicisse Insubres, hominum occidisse tria et viginti millia, cepisse quinque. sed nobis Polybii potior est in his rebus auctoritas. Interea quia consules e longinquis regionibus, sive rebus gerundis, sive tempestatibus impediti, ad comitia occurrere non potuerant, ejus rei gratia dictator creatus est L. Caeci-

Novi consules adversus Gallos proficiscuntur.

Bojos ad deditionem compellunt.

Cap. XLIV. Diod. Zonar. Polyb. Diodor. Polyb. Cap. XLV. Flor. 2, 4. et Zonaras. Fasti Capit. Cap. XLVI. Polyb. 2, 31. Zonaras. Polyb. Oros. 4, 13.

lius L. F. C. N. Metellus: isque N. Fabium M. F. M. N. Buteonem magiſtrum equitum dixit. Comitiis habitis conſules facti sunt C. Flaminius C. F. L. N. P. Furius Sp. F. M. N. Philus. U. c. 530. C. Flaminio, P. Furio coss.

XLVII. Hi primi Romanorum, ut exiſtimo, Padum transivere cum exercitu, qua fluvius Addua Pado committitur, in regionem Inſubrum inruptione facta. Multo labore, neque nullo sanguine haec audacia conſtitit. nam et in transitu fluminis, et dum caſtra ponuntur, acriter incurrentes hoſtes Romanorum haud paucos occiderunt. *Padum transeunt Romani, non impune.* Ex harum rerum nunciis ortam sollicitudinem inmenſum auxere prodigia, quod in Piceno flumen manaſſe sanguine, in Etruria coelum ardere visum, Arimini noctu luxiſſe, tresque lunas eodem tempore apparuiſſe nunciabatur, et quod Romae in foro vultur per dies complures sederat. nam sub idem forte tempus Caria motu terrae concuſſa, et collapsus Rhodi coloſſus nihil tum ad rem Romanam pertinere credebantur. *Prodigia varia.* Ceterorum cauſſa conſulti augures, *consules vitio creatos videri*, reſponderunt, sequutaeque sunt senatus ad eos literae, quibus in urbem revocabantur. Illi inter baec per inducias Insubrum agro exceſſerant, deinde in Cenomanorum finibus, sociorum adscitis auxiliis, iterum campos Alpibus subjacentes infeſtare coeperant: permotique ira Insubres, etiam aureis signis ex aede Minervae depromptis, quae *immobilia* vocabantur, quod nisi ob extremam neceſſitatem moveri fas non eſſet, cum exercitu quinquaginta millium occurrerant, acie dimicaturi. *Insubres Romanis occurrunt.*

XLVIII. Hoc ad tempus literae senatus venere. C. Flaminius, sive conjectura earum argumentum adsequutus, sive literis amicorum praemonitus, collegae persuasit, ne ante pugnam commiſſam aperirentur. Sic obſtinato ad dimicandum animo, de auxiliis Gallorum deliberabant, ne forte neglecta cauſſam nocendi baberent; adhibita, occasionem. levitas enim gentis timebatur, praeſertim adverſus cognatum hoſtem suscipiendo proelio. *Consules auxilia suspecta amoliuntur.* Tandem boc consilium placuit. Gallos in ulteriorem ripam miſerunt: deinde ruperunt

Cap. XLVI. Faſti Capit. Cap. XLVII. Liv. Epit. 20. Polyb. 2, 32. Zonaras. Polyb. Zonaras. Oros. Plut. in Marc. c. 4. Zonaras. Marianus Scotus. Oros. Plin. 34, 7. Zonaras. Polyb. Strabo, l. 5. p. 216. Polyb. Cap. XLVIII. Liv. 21, 63. Zonaras. Polyb.

U. c. 530. pontes. ita neque laedi ab iis Romanus poterat, et, copia fugae penitus ablata, omnia in virtute erat habiturus. Post acre proelium victoria Romanis cessit; majori tribunorum laude, quam consulum. Nam C. Flaminius aciem ita ripae fluminis admoverat, ut nihil ad receptum cohortium relinqueret spatii: haud dubie totum exercitum perditurus, si urgentibus hostibus vel minimum recedere coactus fuisset. Tribuni vero, prioribus proeliis experti, Gallorum vim omnem in primo inpetu esse, hunc acerrimum, sed brevem, si quis sustinuisset, nihil postea metuendum habere, primis ordinibus hastas triariorum dividunt, quibus hostium excipiant ictus, deinde, abjectis his, gladium stringant.

Romani vincunt.

XLIX. Ubi ventum ad certamen est, hastarum objectu Gallici gladii statim ad primum ictum hebetati curvatique sunt: quos donec dirigere student, suggressus stricto mucrone Romanus omnem armorum usum iis ademit. Nam et hoc habent enses Gallici, quia caesim tantummodo iis pugnari potest, ut ad feriendum aliquantum requirant spatii; quod si quis abstulerit, omnino fiunt inutiles. Romani vero etiam punctim ferire ex minimo intervallo poterant, eoque modo ad corpus hostis adpressi faciem ejus atque pectus impune caedebant. Interfecta dicuntur millia Gallorum novem: quasi duplum ejus numeri captum esse. Post victoriam ager hostium longe lateque vastatus est, multumque praedae partum.

Enses Gallici inepti.

L. Tum demum literas senatus legi placuit: quibus quum pariturus P. Philus esset, C. Flaminius, *invidiam hanc patrum esse* testatus, *nullis auspiciorum vitiis, cujus rei nullum argumentum certius ipsa illa, quam obtinuissent, victoria adduci posset*, negavit *se, nisi finito vel bello, vel magistratus tempore, decessurum esse*. Quin etiam addidit *effecturum, ut populus Romanus auguriorum aliarumque talium rerum inepta observatione falli desinat*. Ceterum, in sententia persistente P. Furio, Flaminianus exercitus, metuens, ut, digresso illo, satis in hostili regione tutus esset, exoravit eum, ut per dies aliquot remaneret. nihil tamen rerum postea gerere voluit: C. Flaminio interim

C. Flaminii pertinacia adversus senatum.

Collega ejus P. Furio parere cupiente.

Cap. XLIX. Oros. 4, 13. Cap. L. Plut. in Marc. c. 4. Zonaras.

castella quaedam urbemque non incelebrem illis gentibus recipiente, concessaque militi praeda ad instans cum senatu certamen sibi conciliante animos. Tanta enim exorta fuerat in Urbe indignatio, ut redeuntibus consulibus neque obviam ex more iretur, triumphusque non C. Flaminio modo, sed in ejus odium etiam P. Philo negaretur. Ad extremum C. Flaminii magnus apud plebem favor vicit: isque triumphans urbem ingressus est, ante diem sextum Idus Martias. Multa in eo triumpho translata sunt spolia, magna vis armorum, torques itidem aurei permulti, ex quibus tropaeum Jovi C. Flaminius in Capitolio posuit, inverso Gallorum voto, qui de spoliis Romanorum Marti suo torquem promiserant. Alter mox consul de Gallis et Liguribus triumphum egit ante diem quartum Idus Martias. U. c. 530. *Consules invito senatu triumphant.*

LI. Sic magis accensa, quam victa, senatus odia non quievere, donec consules statim secundum triumphum abdicare sunt coacti. Pari severitate sub idem fere tempus viri clarissimi duo sacerdotii honore caruerunt: M. Cornelius Cethegus, extis non rite porrectis; Q. Sulpicius, quod inter sacrificandum apex ei de capite defluxerat. Quum magistratu consules abivissent, comitia per interregem sunt habita, quibus consul factus M. Claudius M. F. M. N. Marcellus, qui, magistratu inito, collegam adscivit Cn. Cornelium L. F. L. N. Scipionem Calvum. Hi pacem petentibus Insubribus restitere, M. Marcello potissimum cupiditate provinciae triumphique conditiones omnes aspernante. sed et ipsi Galli belli potius, quam otii, consilia tractare videbantur, quum de integro mercede conducta Gaesatarum triginta millia, superatis Alpibus, longe majorem Insubrium multitudinem concivissent. *Deinde abdicare coguntur.* U. c. 531. M. Claudio, Cn. Cornelio coss. *Insubribus pax negatur.*

LII. Bello sic exorto, profecti primo vere consules Acerras (oppidum est inter Padum et Alpes) circumsederunt. Cujus obsidione quum depellere Romanos difficile videretur, Britomarus, adsumpta decem millium Gaesatarum manu, Circumpadanam regionem vastare instituit. quo comperto, consules ita inter se partiti sunt copias, ut Cn. Cornelius cum ex-

Cap. L. Liv. 22, 6. Zonaras. Plut. Zonaras. Fasti Capit. Liv. 23, 14. Flor. 2, 4. Fasti Capit. Cap. LI. Plut. Val. Max. 1, 1, 4. Plut. Polyb. 2, 34. Plut. Polyb. Plut. Cap. LII. Polyb. Plut.

U. c. 531. ercitu reliquo urgeret obsidionem; M. Marcellus, duas partes equitum et delectos ex levi armatura ducens, sociis succurreret. Delegit expeditissimum quemque, non ultra sexcentos. cum his et equitibus suis, non die, non nocte intermisso itinere, contendit ad hostes. quos circa Clastidium adeptus, priusquam reficere suos quiete posset, adortus est, non voluntate sua, sed ferocia Gaesatarum, qui, numero potiores et equestris militiae principatum sibi vindicantes, audito, paucos adduci pedites a consule, protinus ad obterendum eum, omissa Clastidii obsidione, proruperunt.

Marcelli pugna cum Gallis ad Clastidium.

LIII. M. Marcellus, acie in longum porrecta, ne circumveniretur ab hostium multitudine, Gallis processit obviam. neque longe aberant invicem acies, quum jam impetum facere molientem equus, clamore cantuque Gallorum exterritus, abripuit, et retrorsum tulit. Ibi consul, veritus ne in omen tractus ille casus animum suis minueret, equum circumagendo Solem adoravit, tamquam ea de caussa convertisset: ex veteri more, quo Deos adoraturi se circumagebant. Ferunt, eum ante primum congressum pulcherrima hostilium armorum Jovi Feretrio vovisse: mox, conspecto Britomaro, qui suorum agmen praecedebat, arma ferens auro argentoque et coloribus eximie perornata, haec judicavisse arma esse debere, quae vovisset. Jam ipse quoque rex, viso Romanorum duce, provectus longe ante suos, voce et gestu eum ad pugnam provocabat. Neque cunctatus M. Marcellus, perfosso regis thorace, vulneravit eum hasta, et equi adacti impetu dejectum humi semel iterumque repetitis ictibus occidit. Tum desiliens ex equo, manibusque arma tenens, suspexit in coelum, *Jupiter*, inquiens, *Feretri, qui fortium ducum in proeliis facta praeclara adspicis, en ego, te teste, tertius Romanorum, caeso hostium imperatore, imperator opima tibi spolia consecro. Tu vero ad reliqua etiam belli res nostras prospera fortuna pergere sinito!*

Marcelli votum, et opima spolia.

LIV. Repetente post haec equum M. Marcello, totis viribus confligi coeptum, fortissime pugnantibus Romanis, quos consulis audacia et fortuna non minus ardore pugnandi, quam spe victoriae, inpleverat.

Victoria Romanorum.

Cap. LII. Zonaras. Plut. Polyb. Plut. Cap. LIII. Frontin. 4, 5. Plut. Oros. 4, 13. Plut.

Itaque non eques Gallus, non pedes, quamquam et ille suis subsidio venerat, sustinere vim tantam potuit: raroque exemplo paucissimi de numeroso exercitu pulcherrimam victoriam retulere. Lectis deinde spoliis ad collegam revertit consul, qui, Acerris occupatis, ubi magnam annonae copiam reperit, circa Mediolanum, caput Insubrium Gallorum, adversus hostes aegre se tutabatur. nam illi validissimae frequentissimaeque urbis obsidione implicatum vicissim quasi obsidebant. Sed adventu M. Marcelli cito commutatus est rerum status. nam et Gaesatae, audito regis fine, discesserunt: et ab his relicti Mediolanenses defendere urbem non potuere. Sic ingentibus Insubrum copiis caesis, captaque Mediolano, et subinde Como, ceterae deinceps urbes, et Insubrum tota natio, pecunia et agrorum parte multati, de cetero satis aequa pace impetrata, in deditionem venere. U. c. 531. *Insubres in deditionem veniunt.*

LV. M. Marcellus, provincia confecta, celeberrimum triumphum de Gallis Insubribus et Germanis duxit Kalendis Martiis. Haec prima Germanorum in historia Romana mentio, qui, ex Transrhenanis gentibus mercede conducti, Virdomaro duce in Italiam venerant. Ex his Gallisque captivi forma staturaque corporis ingenti currum victoris inter spolia maximi pretii antecedebant. Sequebatur ipse consul, rarissimo spectaculo caesi ducis arma Jovi Feretrio ferens. quem prosequutus a tergo exercitus, splendidis ornatus armis, militari adclamatione cantuque celebrabat. Hoc ordine quum ad aedem Feretrii perventum esset, descendens curru M. Marcellus, opima spolia post Romulum regem et A. Cornelium Cossum tertius, neque post illum alius, suspendit. Haec arma populus Romanus majori cum voluptate spectavit, quod Romanorum militum arma hostes Vulcano vovisse dicebantur. tantaque victoriae ejus laetitia fuit, ut senatus populusque Romanus ex manubiis donum Apollini Delphico cratera aureum, et circum amicas sociasque civitates arma de spoliis Gallicis mitteret. ad Hieronem Syracusanum praeter spolia missum etiam frumenti pretium est, quo inter bella Gallica rem Romanam juverat. *M. Marcelli triumphus celeberrimus.* *Senatus Diis et sociis dona ex manubiis mittit.*

Cap. LIV. Val. Max. 3, 2, 5. Zonaras. Polyb. 2, 34. Plut. Oros. 4, 13. Plut. Eutrop. l. 3. Zonar. et Oros. Plut. Cap. LV. Liv. Epit. 20. Fasti Capit. Propert. 4, 11. Plut. Virgil. Aen. 6, 856. et Flor. 2, 4. Plut. Liv. 1, 10. et 4, 20. Plut. Flor. Plut. Liv. 24, 21. Diod. Eclog. l. 25.

Censa sunt civium capita ducenta septuaginta millia ducenta tredecim. Libertinorum promiscua multitudo, per omnes tribus sparsa, multum hactenus turbarum dederat. eam imitatione Q. Fabii Maximi censores in quatuor tribus, Esquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinamque redegerunt. C. Flaminius in eadem censura viam Ariminum usque munivit, et Circum exstruxit. utrique operi nomen ab auctore est inpositum, Circusque Flaminius, et via Flaminia vocata. Iidem censores legem Metiliam de fullonibus ad populum ferendam dedere: ne minorum quidem rerum curam tanti magistratus fastigium dedecere rati. U. c. 533. *Civium censorum numerus.* *Lex Metilia de fullonibus.*

LIX. Per idem tempus Illyriorum rebellio senatum movit, ut M. Livio M. F. M. N. Salinatori, L. Aemilio M. F. Paullo consulibus provinciam illam mandaret. Contra Demetrius bellum et ipse haud segniter comparare instituit, valido praesidio Dimalum misso, provisisque omnibus, quorum ad longam sustinendam obsidionem usus est. Quibusdam locis interficiendos curavit principes, de quorum fide dubitabat, aliisque sibi addictis regimen urbium tradidit. ex omni vero regno delectum robur, sex millia virorum, secum ad praesidium Phari retinuit. Dum haec aguntur, L. Paullus consul, primo vere profectus, in Illyricum venit: intellectoque, magnam esse hostibus spem in munitionibus Dimali, quem locum inexpugnabilem putabant, ratus plurimum inde terroris oriturum, si hunc expugnasset, tanta sua militumque alacritate est adgressus, ut septimo, quam oppugnari coepta esset, die vi caperetur. Neque falsus fuit animo consul, sparsaque per vicinam regionem fama, confestim ex omnibus urbibus oratores venere, se suaque omnia Romanis dedituri. U. c. 534. M. Livio, L. Aemilio coss. *L. Aemilius in Illyricum venit.* *Dimalum expugnat.*

LX. Quibus in fidem receptis Pharum insulam, ubi Demetrii regia erat, petiit. Quam ubi copiarum omni genere refertam, fortissimorumque virorum praesidio, tum situ operibusque, ad haec praesentia tyranni munitam esse didicisset, moram obsidionis veritus, astum excogitavit accelerandae victoriae non inutilem. Partem enim majorem exercitus, noctu trajectis copiis, in silvosis quibusdam callibus occulit: *L. Aemi-*

Cap. LVIII. Liv. 23, 22. Liv. Epit. 20. Liv. 9, 46. Liv. Epit. 20. Cassiod. Chron. Festus in v. *Circus Flaminius.* Plin. 35, 17.
Cap. LIX. Polyb. 3, 18. Polyb. 3, 16. Polyb. 3, 81.

U. c. 534. *Ilii stratagema ad Pharum.* ipse, cum navibus viginti luce clara proximum urbi portum petens, elicuit Pharios, inter quos ipse Demetrius ad prohibendam hostium exscensionem adcucurrit. Conserto certamine plures subinde, ut fit, suis auxilio venientes, ad extremum omni fere praesidio militarium virorum urbem nudavere. *Pharii ab urbe exclusi.* Interea Romani, qui noctu exscenderant, itinere per tecta loca facto, collem inter oppidum portumque medio ferme spatio situm occupavere. quo facto iis, qui urbe fuerant egressi, reditus ad eam occludebatur.

Demetrii consilium in arena captum. LXI. Demetrius, animadverso, quid fieret, consilium cepit, ut in tam ancipiti periculo, non spernendum. Omisso enim praesenti certamine, revocatisque suis, *Viri fortes*, inquit, *apparet, virtutem nostram hostibus formidabilem esse. nam ad dolos conversi fatentur, se viribus armisque diffidere. Furto noctis usi hanc in terram inrepsere: unde, si bene vos novi, retinebunt nihil, nisi quod corporibus tegent, anima emptum. Vos modo, Pharii mei, vosque, omni ex Illyrico delecta juventus, vel patriae, vel gloriae vestrae memores, ostendite Romanis, neque suae fortitudinis, neque nostrae imbecillitatis fuisse, quod semel de Illyriis Romae triumphatum est. Non Fulvius eo tempore, aut Postumius Illyrios consiliis et armis. sed inpotentia, sed temeritate sua Teuta vicit. Neque ignoratis, ut de aliis taceam, non ita proclivem illi futurum fuisse victoriam, si me defensorem potius, quam inimicum, habere Teuta maluisset. Verum enimvero, et quia vobis praeclare confido, et quia facta potius, quam verba, tempus postulat, abrumpo. Habetis animos, habetis arma: videtis necessitatem, quae timidissimum quemque posset acuere; vobis pariter urbique discrimen extremum imminet, nisi virtute vestra discusseritis. Eamus igitur, et, fortuna bene juvante, istos e latibulis suis paullo ante progressos petamus, securi de his, qui exscensionem faciunt. nam illos si ceciderimus, hi majori cum studio naves repetent, quam reliquerunt.*

Pugna Illyriorum cum Romanis. LVII. Ita suos pro tempore cohortatus, instructis ordinibus ad eos invadendos, qui collem tenebant, ducit. qui et ipsi non segnius congressi sustinuerunt hostem, donec advenientes, qui exscensionem interea fecerant, et a tergo eum adorti, magno cum terrore detrimentoque disjecere. Paucos in oppidum retulit fuga; ceteri passim per invios calles dilapsi. *Demetrius ad Philippum profugit.* Demetrius, qui solis quibusdam locis paratos lembos in omnem casum habebat, uno eorum conscenso, ad Philippum Macedoniae regem profugit, cujus in ami-

citiam receptus, mores adolescentis antea laudatos adulatione et tyrannicis consiliis corrupit, bellique Romani, et multarum praeterea calamitatum suasor et auctor ei exstitit. Post hanc pugnam Pharus ex itinere capta, jussuque imperatoris direpta et diruta est. Illyrici deinde rebus ex sententia ordinatis, ad triumphum petendum, adfecta jam aestate, consul Romam rediit. U. c. 53¾.

LXIII. In hujus quoque belli narratione Polybium sequi malui, non ignarus, apud alios auctores ambobus consulibus ejus perfecti gloriam communiter tribui, qui, evocatum ad se Demetrium, quia non parebat, adgressi, primum in Issa insula, quibus dixi, artibus vicerint; deinde Pharo proditione capta Demetrium expulerint. De cujus fine quoque dissentanea Polybio tradunt, istis et annis et locis proximo, quae aliud in tempus egressa praetermitto. Ceterum Illyriis in regis Pinnei gratiam, quem innocentem aetate et proposito fuisse constabat, pepercit senatus, foedusque cum eo, adjectis tamen conditionibus quibusdam, renovavit. Interea L. Aemilius consul splendidissimum de his populis triumphum duxit: sed et M. Livium ex eo bello triumphasse reperio. plures tamen scriptores hunc praetereunt: credo, quod majores L. Paulli res fuerunt, quibus collegae famam gloriamque potuerit obscurare. sed nobilius ejusdem M. Livii paulo post judicium et condemnatio fuit. Per invidiam ipse ac L. Paullus accusati, quod praedam militibus non aequaliter divisissent, quodque ex ea multa avertissent, judicium populi subiverunt. L. Paullus ambustus vix evasit, M. Livium omnes tribus excepta Maccia damnaverunt.

Polybii auctoritas, et dissensus aliorum scriptorum.

Illyriorum regi Pinneo pax datur.

LXIV. Isque contumeliam istam tam indigne tulit, ut Urbe relicta, coetus omnes fugeret, donec eum ad instituta vitae prioris resumenda Reipublicae tempora retraxere. Sed haec in P. Cornelii Scipionis, Tib. Sempronii Longi consulatum inciderunt. Anno autem, quo M. Livius et L. Paullus adhuc consules erant, Archagathus quidam Lysaniae filius Romam venit, qui medicinam professus, jure Quiritium

M. Livius urbem relinquit.

Cap. LXII. Polyb. 4, 66. Polyb. apud Vales. l. 7. Polyb. 3, 19. Appian. Illyr. Liv. Epit. 20. Cap. LXIII. Polyb. Zonaras. Dio apud Vales. Zonaras. Appian. Polyb. 4, 66. Auctor de viris illustr. Justin. 29, 2. Front. Strat. 4, 1.

U. c. 534. donatus eſt, eique taberna in compito Acilio emta publice. res ad memoriam minime celebris, nisi tum primum artis medicae nomen auditum Romae cognitumque eſſet, hactenus ad sanitatem tuendam ſufficiente temperantia et inemptis remediis. Eisdem consulibus coloniae deductae sunt in agro Gallico Placentia et Cremona, non poſtrema cauſſa irarum, quibus commoti Boji Inſubresque respicere Annibalem cepere, qui tum Saguntinam urbem summis viribus oppugnans, per ruinas ejus iter ad Romana bella muniebat. sed hi ceterique motus, qui magno numero neque minori mole continuo ingruerunt, ab altiore paulo principio sunt repetendi.

Artis medicae initium Romae.

Cap. LXIV. Liv. 22, 35, 2. et 27, 36, 3. Plin. 29, 1. Liv. 21, 25, 2. Ejusd. Epit. 29.